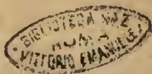
AVGVSTI
NI

Eutychi Niphi medi
ces philoſophi ſueſſani
Epitomata rethorica
ludicra ad Balthaſa
rũ turinum põtificium
datariuz integerrimũ.

¶ Frãciſcus palmerius Romãus.ad Balt. Datarium ponti. & Niphum phil. præceptorem.

Iure tibi Niphus pellei munera Regis.
Dedicat: æthruſcæ nobilitatis honos.
Hæredem haut alium ſcripſiſſet muneris huius.
Legaſſet patrias & tibi magnus opes.
Per uos optatæ redeunt ad limina uitæ.
Magnus Alexãder: Diuus Ariſtoteles.

¶ Augustini Eutychi niphi medices phy losophi suessani Epitomata rethorica ludicra ad Balthas. Turinum pontificium datarium integerrimum.

Non erat admodũ mihi difficile balthasar integerrime: tibi persuadere: ut grato animo rethorica nostra ludicra accipias tua benignitate ac facilitate inspecta: præsertim ad hoc accedente rethoricæ excellentia: atq; præstantia. Quam Aristo. munus rege dignũ arbitratus est: asserens regibus longe magis orationis q̃ uestiũ decorẽ idoneũ esse. Siquidẽ (ut inquit) longe pulchrius ac regale magis: ornatum q̃ cultum intueri. Absurdum enim est eũ: qui rerũ gestarũ gloria cæteris antecellat quibusbiam humillimũ uideri: & in dicendo cædere. Præterea si ad eloquẽtiæ inuentores oculos uolueri mus: qui (ut ait cicero) in sicilia primi floruerunt corax & ctesias syracusam: qui si-

mul & phœmiorũ: & epilogoꝝ, & argumẽ
tationũ (q̃s græci agones uocát) reptores
fuere: sũmis laudib⁹: sũmisq; honorib⁹ ho
nestatos esse inuenimus: quam (cũ postea
athenas horgias leõtin⁹ detulerit) ab athe
niensib⁹ magna iucunditate: magnoq; ap
plausu exceptus est: & octo dies festũ cele
bratũ: ut oẽs horgiá cũ Socrate de retho
rica disserenté audire possent. Proinde si
eos aiaduerterim⁹ q absq; rõne: & orone
gcquá faciũt: liqdo erit ipsos táq̃ atroces
& imanes ab oib⁹ odio haberi. Contra ue
ro: q & rõne: ac orone utunt: & ea duce cũ
cta agere pgũt: sũmis laudib⁹: pinde atq;
honesti: & fortes: fuisse celebratos. Nec
ab re qdé: ná hoc unũ est: quo cæteris aiali
b⁹ præstamus: si qdé & cupiditate & ira &
aliis hmõi affectionib⁹: reliq̃ ét quæq; aia
lia utunt: orone aũt hõ dũtaxat. Vnde ab
surdũ pfecto maxie oium uidebit: si qua
una re bestiis antecellim⁹: eá quoq; bñui
uendi ducé præ negligétia relinquamus.

Quã ob rẽ. M. Tulli⁹ ac mihi qdẽ uident̃ hoĩes cũ multis reb⁹ hũiliores & infirmiores sint: hac re bestiis præstare: q̄ loq possint. Quare p̄clarũ mihi qdẽ uidet̃ adept⁹ is: q q̄ re hoĩes bestiis præstãt ea in re hoĩbus ip̃is antecellat. Q̄d si eloq̃ntiæ emolumẽta atq; op̄a aĩaduerterimus: quæ priscis sæculis ab ea p̄fecta sũt: & amplissima & p̄stantissima cõperiem⁹: hac. n. hoĩes q in agris passim bestiarũ more disp̄si uagabant̃: & sibi uictu ferino uitã p̄pagabant: tectisq; syluestrib⁹ abditi ɔdebant̃: ad unũ locũ cõpulsi ɔgregati sunt: & ex beluis homines: & ex agrestib⁹ ciues: & ex imanib⁹ mites: & ex ĩdomitis mãsueti facti sunt: si qdẽ apd̄ eos nõdũ diuinæ religiõis: nõ humani officii rõ colebat̃. Nemo legitimas uiderat nuptias: nõ certos q̄sq̄ inspexerat liberos: sed nõ ad priscos solũ: sed ad eos ẽt: q nũc sunt: mẽtẽ intẽdam⁹. Cũ. n. apud æthiopes nulla sit eloquentia: nulla p̄rsus uiuẽdi rõ cernit̃: q̄nimo ne semiferos tñ

eos eē dixeri:ſed oī quoq; ex ꝑte belluas atq; bruta.& ne lōge exēpla petamus:ru-ſtici:qui eloquētiæ pœnitus exꝑtes ſunt: parū admodū: aut nihil belluis præſtare uñr.qd ruſticos: aut æthiopas in medium afferrimus:quū : q luce rōnis anteire cæteros credunt᷑ : ut philoſophi nr̄i æui: cū ſcribūt:aut ꝓfitēt᷑:aut loquunt᷑ (adſit honos uero)dracōes & urſi mugire uideant᷑. adeoq; terras mari cōfundūt:ut nō ſit facile exordiū a narratōe diſcernere.ꝑterea legū interꝑtes:q hodie oratores habent᷑: primū(uenia ab eis īpetrata)dicāt quæſo: quo nā iure oratores dici mereant᷑?ſi qdē oratoriæ iura pœnitus ignorauerint.uidemus.n.eos:dū rn̄dent: ꝓfiteri ſe argumētari:cōtra uero dū argumētant᷑ : rn̄dere. Adhæc ſi quærere neſciūt:qūo decreta afferent᷑.ſi leges ferre ignorauerit qua đ cā iurecōſulti dici deſiderāt?qui.n.priſcis ſæculis iureconſultus dicebat᷑:nō minus eloquētiā q̃ moralē philoſophiā ꝑcallebat.

Pitheus leges rephendés nó minus uere q̃ parabolisce dicere solebat:leges legib⁹ egere:q̃ ipsas corrigát:ueluti & pisces sale:ná licet in mari enutrianť:ubi sal oriť. sale tñ opus é.ueluti ét oliuaceis opus est oleo:q̃uis nó credibile sit ea oleo egere. si ergo lex eget lege:quo ná pacto legum iterp̃tes:q hodie oratores appellari cupiunt legé ferre poterũt:q̃ lex corrigať:dic q̃so q̃ arte id faciét:an temere.& si ad pricipé refugiét:qua arte i cósulédo de legũ latióe utenť?quá ob ré nó imperite Alcydamas rhetoricá : quæ cũ philosophia cóiuncta est:legũ uallũ atq; fossam appellat.ꝙ hæc sola sit legũ uerissima mũitio. oratores uero qui hodie sunt : nutricibus cóparo quæ deglutiétes cibũ: saliua pueros inungũt:sic hi uerba dátes: nũmos extirpát.Q̃d si eloquétiæ ꝓfessores cósiderare uoluerimus:qs cyneá nó admirabiť: qué & pyrrhus epirotaꝝ rex magno i honore habuit:& eo oratore ad cóplures ci

uitates usus est: q eas adeo in pyrrhi uolũ
taté pellexit: ut uerá euripidis súiam esse
oñdcret: oía ɔficit oro: quæ ét hostile fer
rũ efficeŕ neq̃ret. at qui pyrrhus dicere so
lebat plures a cynea orone urbes q̃ a se
armis expugnatas eé. qs carneadé acade
micũ: diogené stoicũ: critolauũ peripati
teticũ legatos ad romáos nó multifaciet:
q singulari seorsum in senatu locuti: uária
dicédi figura usi sunt: ná carneades: uiolé
ta: díogenes: scita: critolaus: modesta. qs
ét nó ceciliũ admirabiť: q cũ atheniésib⁹
legatis rñdisset: cuiusq; eorum dicédi for
má expressit. nó mó doctrina & eloquen
tia: sed uultu ac corporis gestu. qs ét non
gneũ pompiliũ. qs non xenocraté. qs. M.
Tulliũ decus latii: atq; æloquétiæ indefi
cienté fonté nó abunde laudauerit. acce
dit ad hæc q gestoꝝ plæraq; fortuná hñt
pmistá: dictoꝝ uero & eloquétiæ nos su
mus dñi. unde sirames persa qbuídá admi
rátibus: q sapiétibus ipsius uerbis facta

nō rn̄deret:uerbo℞ inqt ipse qdē sum do
minus:facto℞ aūt simul cū rege fortuna.
Sed uereor ne de eloquētiæ laudibus plu
ra q̄ oportuerit:dixerim: p̄sertim quæ cū
oibus in promptu plane pateāt ꝓbatiōe
nō indigēt. quā obrē hæc oia missa faciēs
ad rhetorica nr̄a ludicra redeo: ubi te nō
ignorare uelī Aristo. duo de arte rhetori
ces uolumina absoluisse:alterū breue: qđ
incipit:tria sunt gn̄a ciuiliū cārū. alterum
magnū in tres lib. dissectū qđ incipit:rhe
torica cū dialectica cōuertit᷑. breue qdē:
nō ad Alexādrū: ut Frācischus Philelphus
& græce & latinæ doctissimus autumat:in
scriptū est:sed ad theodestem: ut ipemet
Arist. iii. li. magni uoluminis demōstrat:
q eo capite:ubi de pēdēte orone loquit᷑:
inqt circuituū uero prīcipia in theodesti
cís enumerata fere sunt:& p principia cir
cuitæ:ut exposuit:cōtentionē cōparē: &
silr cadētia intelligit. cōstat aūt eū de his
abunde eē locutū in paruis rhetoricis:q̄

ipse theodestica appellat: ecce quo ipse
pua illa theodestica appellauit. magnum
uero uolumé nó de theodesté(ut Georgi
us trapezuncius de rhetorica & philoso-
phia bñmeritissim⁹ autumat:)sed ad Ale
xandrũ inscriptũ eé cósentaneũ est: ut ex
ipsa pfatióe illico cognoscit̃: quæ longæ
maior uĩ q̃ paruũ illud uolumé efflagita-
ret. qa ergo magnũ illd̃ uolumé uniuersã
dicédi arté cóplectit̃: nihilq;: ut arbitror
ex necessariis ad arté dereliqt: illud dũta-
xat secuti sumus: moneoq; oés: q pfecte ar
té callere cupiũt: non paruũ illud: sed hoc
magnũ sequant̃. Verũ qm̃ in eo labor est
extricabilis(rethoricã. n. cũ dialectica có
iũxit) nos id oé: qd̃ oratoribus necessariũ
putauimus: ad epitoma reduximus(id oé
uero qd̃ dialectici munus efflagitat omisi
mus.) Enũciata qdé ex uerbis Arist. q̃si se
mina colligétes: comentaria uero ex his:
quæ nobis uisa sunt: p legétiũ cómodo ex
nr̃o agello adiecimus. Nec pfecto teme-

re hæc fecimus:primo quidẽ ne tibi occu-
patissimo ĩpedimẽti q̄cquá eẽnt allatura.
Deĩde q̄m q̄cq̄d præcipies:esto breuis : ut
horati⁹ inq̄t. Pro illis uero q̄ hæc ex fonte
haurire:& rethoricá dialecticæ mistá ebi-
bere desiderãt:seorsum in oĩbus libris có-
mẽtaria ↄfícimus:ubi quo ad fieri pót: sin
gula Arist.uerba interp̄tant̄:quæ cópleta
& reuisa. Cito edemus: sperantes fortasse
iuuenes uirosq̄ ingenuos.aut inuidia có-
pulsos:aut æmulatione suasos:aut imita-
tióe instigatos:aut ingenuitate ꝓpẽsos.
Ad bóas artes allicere cogereq̄.Fuit aũt
mihi opus istud laboriosissimũ: difficilli
mũq̄:q̄n̄q̄dé nullũ inueni expositoré:nisi
ægidiũ romanũ uirũ alioq̄n doctissimũ:q
licet ob malas trãslatióes:quas hẽbat: in
cópluſculis locis cespitauerit:iter tñ no-
bis aperuit:digitũq̄ adeo ĩtẽdit:ut onus
aggredi auderemus.ob q̄ ei nó p̄uas hẽ-
mus grãs.latuit aũt liber iste oratores fe
re oẽs:cuius rei signũ ex eo collegi:q̄ nul

Ius huius libri fere pilũ meminerit:ꝙ nõ
aliã ob cãm eẽ arbitror:nisi qa Aristote.
ubiq; est Aristo.& qui nõ rethoribus tm̃
sed & philosophis quoq; admodũ paucis
ut ciceronianis utar uerbis:est notus:sed
ad te redeo balthas.magnanime & rogo
ut munusculũ hoc meũ grato aĩo accipi-
as.nã licet puũ sit(qd.n.inter ut oratorũ
uolumina hoc tantillũ)promptã tñ eius:
qui largit̃ uolũtatẽ cõsidera. Artaxerxes
enĩ psarũ rex nõ minus regiũ & humanũ
existimãs parua libenter pṕteq; accipe
q̃ magna tribuere:cũ sibi in uia ob equitã
ti pauper quidã & oparius hõ nihil aliud
hñs:ambabus aquã manibus e ꝓximo flu
mine haustã obtulisset:iocũde & suscipit:
& arrisit : non rei quæ donabatur:utilita-
te:sed pṕpta eius:qui largiebatur uolun
tate gratiam metitus. Vale.

Index librorum.

Index eorum: quæ continentur in libro prim

Iudex eorum que continentur libro secundo.

Index eorum quæ continentur libro tertio.

Finis tabule.

Enunciatum .I.

Hetorica oratio ē sermo in quo ex necessariis: atq; ad persuadēdum utilibus omittitur nihil.

¶ His igit̃ enarratis ad rem pficiscamur: & primo quid oratio rhetorica sit exponamus: deinde ad eius partes accidentiaq; deueniemus. Animaduersione igitur dignum primo q̄ licet orationum alia rhetorica. alia analytica sit: nunc tamen non de analytica sed de rhetorica agimus. de analytica enim in dialecticis ludicris. Præterea licet apud græcos logos de oratione & sermone dicatur: sermo tamen fusior ē ipsa rhetorica oratione. siquidem sermo & poeticā & philosophicā & rhetoricam orationē cōtinet at rhetorica oratio sermonis: atq; ipsius logi spēs est hæc de nomine rhetoricæ orationis deq; eius gn̄e. Et de eius diffinitionis differētiis transigamus: sunt igitur ea que Aristoteles ad persuadendum necessaria appellat ipsa uerisimilia per que orator psuadet. at uerisimilia demonstratiua: atq; probabilia differunt demonstratiua propōnes ipse sunt q̄ sunt & uere & necessariæ: quibus sciæ ipse utuntur: ut mathematicæ: & naturalis philosophia. probabilia uero propōnes sunt non simpliciter ueræ aut necessariæ sed secundū opinionem ut unam eē aīam in uno corpore & non plures plantas carere tactu & id genus quæ an necessariæ an tātum ueræ sint

dubitant:sed ſm Ariſto.& Platonis opinionē ue/
rę ſunt:atq; neceſſarię. At ueriſimilia ſunt ea:q
bus utitur rhetor:propoſitiones enim rhetoricę:
nec ſecundum rem:nec ſecūdum opinionem uerę
ſunt:ſed qm̄ ſunt de actionibus ipſis:ueriſimiles eē
uidentur.hæc enim propoſitio petens munitiōes
tyrānizabit:nec dicitur uera uel neceſſaria:nec ſe/
cundum opinionē dicitur probabilis:ſed eſt uериſi
milis:ueriſimile enim eē uidetur:ut ſi quis munitio
nes petat:ſe tyrannum facere intendat:hæc igitur
ueriſimilia apud rhetorem neceſſaria dicūtur:nā
ita ſe habent apud eum:ueluti apud ſcientem uera
& neceſſaria utilia uero ad perſuadendum Ariſto
te.ea eſſe aſſerit:quæ preter rem perſuadent:uelu
ti ex parte dicentis auctoritas atq; eius uirtus:non
enim ad perſuadendum:ut dicemus uirtus dicentis
atq; auctoritas parui momenti eſt:ex parte autem
audiētis eſt eius perturbatio:atq; commotio:ſiue
affectus.cōmotiōe.n.atq; affectu auditor quodā
modo inebriatus:cū (non poſſit obtenebratione
affectus uera diſcernere)ea cōcedit:his aſſentit:q
audit.Quare apud rhetorem quæ ex pte rei per/
ſuadent.ueriſimilia dicūtur.ac ipſi neceſſaria.quę
perſuadent preter rem:ut dicētis uirtus atq; aucto
ritas:& auditoris perturbatio:utilia ad perſuaden/
dum Ariſt.appellat.cum ergo in definitione:(ex
neceſſariis)diximus ea:quæ in oratione poſita ſe
cundum rem perſuadēt:intelleximus.Cum uero
aut ex utilibus adiecimus:ea iudicauimus:quæ in
oratione poſita preter rem perſuadent.non enim
perfecta oratio erit:ſi aut ueriſimilia:aut lenocinia

decernit: diximus etiã in definitiõe ad persuaden-dũ:qppe cum oratoris finis non sit psuadere:quē-admodũ neq; medici finis sit sanare:ut Arist. inqt: Sed quēadmodũ finis medici est nihil ptermittere de necessariis:deq; utilibus ad sanãdũ:sic finis oratoris est nihil ptermittere de necessariis atq; utilib9 ad psuadēdũ. unũ ueluti psectus medicus est:qui de necessariis atq; utilib9 ad sanandũ ptermittit nihil: ita orator profectus eē põt:licet nõ psuadeat: modo de necessariis:atq; utilib9 ad psuadendũ preter mittat nihil. Est igit rhetorica oro. in qua ab oratore:nec de necessariis:hoc est de uerisimilibus: nec de utilibus:q̃ sunt preter rē ad persuadendum qcq̃ pretermittit. hactenus de diffinitiõe rhetoricę orationis. in oro ne aũt duo sunt. q̃ ab oratorib9 considerant:elocutio:& structura. Elocutionis uero q̃litates sunt mediocritas:dilucidita:frigiditas:metaphora:imago:latinitas:siue cõgruitas: amplitudo uel extēuatio decorũ nũer9 pēdētia atq; cõuolutio urbanitas. elocutiõis dřie accidētales qdē sunt agonisticũ:siue cõcertatiuũ:& historicũ. eētiales uero sunt deliberatiuũ dmõstratiuũ:& iudiciale structurę aũt orõis p se ptes sunt ppõ:& fides:necessarię saltē p accñs:s. t exordiũ:& poro:ptes:q̃ in fidē reciddũt:sunt collatio & replicatio. p hęc. n. oro ipsa uniuersa hr:iõ de his p ordinē dicēdũ ē:& prio q-dē de elocutione:secundo de structura in elocutione uero. primo de mediocri sermo erit.

Elocutionis qualitates

Enunciatum .II.

Elocutionis igitur uirtus dilucidita te de-

finiat̃ ꝙ ita eé illud figni é qm̃ nisi oro significet nó hébit opus suũ. Et qm̃ nec deiectá & humilé: nec rerũ dignitaté excedentem sed accõmodatam esse oportet. poetica quoqꝫ forte non humilis: sed oratiói non accommodata est.

❡ Qualitates igitur necessariæ quæ omnibus orationum generibus conueniunt & sine quibus nulla prorsus rhetorica oratio esse põt ut Aristoteles in hoc enunciato inquit: duæ tantũ sunt elocutiones mediocritas: & perspicuitas. & quidem elocutio pspicua esse debeat: eo signo Aristoteles ꝓbat quia nisi oratio significet opus suum non habebit: quæ aũt finem suum non manifestat. Ab oratore frustra fit elocutio perspicua est in qua clausulę ita collocantur: ut oratio perspicua & non obscura sit ut dicemus. & uero mediocris esse debeat exponamus nam licet elocutiones multæ sint: tamen Aristoteles duas extremas constituit. Alteram quam humilem ac deiectam existimat. Alterã excelsam: atqꝫ ampullosam. Ampullosa aut excelsa poetica ẽ ut dicit q̃ rhetorice oroni non accõmodatur. excedit enim elocutio poetica rhetoricæ orationis metam. ut dicem⁹. humilis uero atqꝫ deiecta elocutio philosophica est rebusqꝫ philosophicis accommodata. nam ut. M. Tullius inquit philosophica dictio est uelut uirgo grauis & speciosa nulla agitatione aut contẽtione egens quam Pythagoras & pla

to retinuere hi & persuasiõe quadam in dicendo utuntũr semper eodem modo se habentes nã pe/destris & enumerosa Platonis oratio est existima/ta. unde. M. Tullius in. vi. de finibus inquit dialectici & philosophi uerbis utuntur his quæ ipsi sciẽtie. nota sunt & in primo de finibus inquit a philosopho si affert eloquentiam non spernam si nõ habeat non admodum flagitẽ: quibus nobis satis colligere licet philosophicam elocutionem esse humi/lem cum sit uelut uirgo grauis & speciosa nulla agitatione aut contentiõe egens. inter has ergo extremas collocat elocutionem rhetoricam. quoniam (ut inquit) nec deiectã esse & humilẽ nec rerum dignitatem excedere oportet. sed rebus populari/bus in quibus loquitur rhector accommodatã. humilis enim prænimia deiectione attentos audito/res non facit attendimus enim difficilia ac nobis aliquo pacto insueta. Ampullosa prænimia dictiõis excellentia: auditores repellit auresq; eorum per/fugat; laboriosa. n. non complectimur. sed perfugimus. uerum mediocritas hæc ad audientium qua/litatẽ (ut arbitror) referenda est. non enim elocutionem ipsam eãdem habere rationem ad omnes aures æqualiter dicẽdum esse putauerim. Sed semper audientium facultas obseruanda est. nam ho/minibus pœne rudibus temporibus nostris Cice/ronianas orõnes non quis idoneas esse assereret: q̃ suis temporibus quibus linguæ peritia eminebat. (ut Cornelius Tacitus refert) humiles erãt: nr̃is uero temporibus in quibus ruditas uiget essent excelsæ: atq; ampullosæ: ac supra rhetoricæ digni/

tatem cōstitutæ ex his patet inter philosophicam & theoricam orationes hāc eē conuenientiam. q̄ utraq3 dilucida oratio esse debeat differētias uero has q̄ philosophica oratio cum sit dilucida: metaphorica non patit:ideo est ex nominibus atq3 uerbis non priscis nōn ficticiis non synonymis non æquiuocis oratio uero rhetorica metaphorica recipit amplius philosophica humilis rhetorica mediocris est.

Enunciatum III.

Dilucidam reddūt elocutionem quæ propria sunt sine nomina siue uerba:non quæ inusitata:inusitata enim grauiorem reddunt orationem & admirabilem quod enī ad peregrinos atq3 aduenas patimur: id etiam ipsum ad dictiōes substinemus quo circa in metro multa id faciūt commode q3 ibi dicuntur siquidem tam res q̄ psonæ de quibus habet oratio:excellētiores sūt in oratiōe uero soluta cū cā minor sit multo paucioribus utēdū.qnimo si seruus. aut adolescēs ornatiora diceret indecorū eēt nō q̄ ficta sed innata hæc.n.uerisimilē faciunt orationem illa autem contrariū hoc est dolosam.præterea tanquam insidian-

tia quemadmodum & uina mista uitupe-
rantur non ergo quæ ficticia: nisi raro at-
q; paucis in locis ubi metaphoricis atq;
similitudinariis utēdum. non quæ æquiuo
ca cauillatori enim conferunt qui æqui-
uocationibus fraudem parat. Non quæ sy
nonyma sunt enim poetis propria.

¶ Diximus duas esse elocutionis necessarias qua
litates mediocritatem. s. & diluciditatem cū de me
diocritate elocutionis absoluimus nunc de dilucidi
tate dicendum est: de qua Aristoteles hęc pauca lo
quitur: quæ in enuntiato accepimus elocutionem
ergo ipsam faciunt ut inquit dilucidam nomina &
uerba quibus constat cum fuerint propria: ppria
uero quæ non inusitata quæ non ficta nisi raro:
paucisq; ī locis ubi metaphoricis atq; similitudina-
riis utendum est: quæ non æquiuoca quæ non Sy
nonyma. Quod quidem inusitata nomina ac uer-
ba elocutioni rhetoricæ non conueniunt Aristote
les probat ex eo quia inusitata nomina ac uerba
grauiorē raddūt orōnem atq; admirabiliorē q̄ rhe
torica ipsa materia reqrat qd' uero inusitata admi
rationē & grauitatem præse ferant Aristoteles no
bis psuadet exēplo sumpto a pegrinis atq; aduenis
asserens idem ipsum nos ad dictiones hoc est noia
atq; uerba sustinere quod ad peregrinos atq; ad
uenas patimur peregrini enim & aduenæ (quia
sunt nobis inusitati) admirabiliores Ciuibus:

& grauiores: ciues uero ob consuetudinem admira biles minus minusq; graues nobis uidentur ita quo q; elocutio quæ inusitatis nominibus & uerbis cō stat grauior atq; admirabilior uidebitur: hac ratio ne (ut Aristote. inquit) in metro multa (nomina ac uerba inusitata) (id) hoc est admirationem & grauitatem (faciunt) cōmodeq; ob hanc causam dicuntur siquidem tam res quam personæ de qui bus poetica oratio habetur excellentiores sunt: in oratione uero soluta cum causa circa quam uersa tur minor sit his inusitatis noībus ex uerbis mul to paucioribus utēdum est: immo forte nullis. rhe torica enim oratio non admirationem uel grauita tem efficere debet sed persuasionem quæ potius in nominibus et uerbis usitatis q̄ in peregrinis re lucet. Accedit ad hæc q; in poeticis oratiōibus ob numeros quibus consonare debent multa inusita ta recipere oportet: in rhetoricis uero quia solutæ atq; nudæ sunt nulla prorsus necessitas urget uten di talibus. qua ratione fit ut quemadmodum inde corus esset seruus aut adolescens qui ornatiora di ceret: ita indecora erit rhetorica oratio quæ inusi tatioribus uerbis ac nominibus constiterit q̄ eius naturæ cōueniat. Arbitror etiam indecoram ora tionem reddere nomina atq; uerba cum non fue rint linguæ familiaria: non his nominibus aut uer bis utendum esse puto: quæ linguæ audiētium nō conueniunt: ut barbaris: quæ non romanis aut la tinis: quæ non græcis domestica sunt sed uerbis & nominibus latinis ad romanos: græcis uero ad græ cos semper utendum. Quod igitur inusitata noīa

& uerba oroni dissona sunt ex hisce patet. Quod
uero neq; ficta sed quæ innata conueniant dica-
mus nunc breuibus: quoniam cum de frigidis locu
tiõibus dicemus uberius loquemur. intelligit ergo
Aristoteles per ficta uerba q̃ facta sunt quæq; nõ
innata ipsi dicenti existũt: hæc ergo orationi non
conueniũt. Sed illi conueniunt uerba q̃ innata ari
stoteles uocat cãm uero affert q̄ innata uerisimilẽ
ficta aũt cõtrarium hoc est dolosam orõnẽ faciũt:
per innata uerba Aristo. intelligit ea: q̃ nobiscũ ex
patria uel ex gẽte nascunt̃ ut romanis romana grę
cis græca gallicis gallica: ficta uero eẽnt uerba cũ
romani gallicis aut externis uterent̃: cum. n. aliqs
hic uerbis loqt̃ q̃ ipsi innata sunt atq; patria eius lo
cutio simplex & nõ simulata existimat̃: cũ non stu
dio ac fraude compositã esse credant. qui audiunt.
Præterea (ut inquit) tanquã insidiantia atq; falla
cia uituperantur non aliter q̃ mista uina & non na
turalia uituperari solent tanquam fraudulẽta a bi-
bentibus propterea inqt non ergo uerbis q̃ ficticia
sunt nisi raro atq; paucis in locis ubi metaphoricis
atq; similitudinarus solũ utẽdum ẽ (ut postea: cũ
de metaphoris erit sermo) dicem⁹. hãc rẽ obserua
uit theodorus cuius uox erat purior ea quæ aliorũ
hystrionum uox erat siquidem eius uox eius qui
dicit esse uidetur. aliorum autem hystrionum alie-
ne personę uox erat. Præterea ut Aristoteles inqt
siquis ex uerbis consuetis ac ipsi natiuis (ut ita lo-
quar) orationem componat facile celatur cum nõ
ex studio aut ex malitia illa composuisse credatur
quod Euripides fecit & primus mõstrauit. Quod

etiam æquiuoca Rhetoricæ orationi idonea sint. Aristoteles probat argumento uidelicet q̄ cauillatori atq; sophistæ conferunt: qui æquiuocationib⁹ nominum & uerborum fraudem: atq; cauillum parat. æquiuoca uero sunt quæ græci homonyma dicunt Marcianus uero pluriuoca est autem æquiuocum nomen uel uerbum q̄ñ pluribus rebus eadem est appellatio ut sideri latrabili & pisci canis appellatio ē oratio ergo dilucida æquiuocis nominibus aut uerbis constare non debet si quidem rhetorica oratio redderet̄ ambigua obscura: atq; multiplex insuper q̄ nec synonyma rhetoricæ orationi idonea sint iterum declaremus. Synonyma itaq; dicuntur quæ sub diuersis uocibus idem significant ut ensis. Mucro: Gladius. Eadem dicuntur Polyonyma: quæ Boetius multiuoca appellat. hæc Aristoteles ab rhetoricis elocutionibus fugat tanquam poetis propria uerū ut postea dicemus hoc elocutionis genere quod fit per synonyma aliq̄ñ ĩ orationibus utimur quotiēs uno uerbo nō satis 'uidemur dignitatem aut magnitudinem rei demonstrare ideoq; in eādē significationem plura cōferūtur. Vt si dicamus prostrauit afflixit perculit. quū autem uno nomine aut uerbo idem dicere possumus. synonyma semper in oratione uitanda sunt: tanquam poetica potius: dico in eadem clausula: in diuersis enim & uti possumus: & decus orationis est illis uti hactenus de elocutionis perspicuitate: atq; diluciditate. post hæc de elocutionis frigiditate euitanda dicamus.

Enunciatum .IIII.

Frigiditas ergo in elocutione ipsa qua-drupliciter fit aut nominum compositiōe ut lycophron multifacies cœlos & ut gor gias appellabat mendicum musum adula torem & ut Alcydamas refertum animum uiribus causam autē. nam hæc propter cō positionē poetica uident̄. aut priscorū no minum nimio usu ut lycophron xerxes di-co uir mōtis instar & schiron uir uastus: & Alcydamas ludicrum poesi. Aut epitheto rum abusu: cum aut longis aut alienis aut frequentioribus utimur. hoc enim poeti-cum est non rhetoricum. primo quidem quia rhetoricum morem euertit. secundo uero quia periculosa elocutio hæc est siq-dem mediocris conuenit equa facile quis errare pōt. tertio qm̄ epithetis huiusmo-di nō tanq̄ cibariis. sed tanq̄ bellariis utē dū ē quare nō ualde crebris ac patētib⁹ & amplioribus q̄ res postulat at poetæ isto-rum inuenerūt excessum si quidem poetæ

propter indecorum, ridicula, & frigida cō fingunt: atq; componunt, utimur autem compositis, cum & res innominata sit, & dictio ad compositionem apta/ut immorari, parricida/quod etiá si crebrius fit, omnino poeticum est. Aut. iiii. metaphorarū dissonantia/aut quoniam ridiculæ, quibus comici utuntur. Aut quoniam nimis inflatæ ac tragicæ. Aut quoniam obscuræ quia remotiores, ut gorgias, uirides res, atq; exangues quas turpiter seminasti, & perperá messuisti. hoc em̄ ualde poeticū est.

¶ Quomodo uero frigiditas in elocutione euitā-da sit. exponamus. Primo accipientes quot modis in elocutione frigiditas cōtingere potest. Aristoteles ergo quattuor modis frigiditatem in oratiōe accidere autumat: est autem orationis frigiditas: quā barbari insipiditatem: alii abusionem uocant: ē autem abuti: quum aliquo nimis licenter utimur: ut fit cum aliqua re utimur: contra id: ad quod est instituta: ut si in templo ciuilia negocia tractaremus: templo diceremur abuti. hinc abusiuum. idem ei ē quod cōtra naturam: ac peculiarem usum fit. Aristoteles autem frigidū hic non accipit pro eo: quod habet frigus: sed pro eo: quod naturę nostrę non consonat: quomodo dicit a uirg. frigidus o pueri:

fugite hinc latet anguis in herba.ergo elocutio di
citur frigida:quatenus non conuenit rebus de qui-
bus est. Aristoteles ergo hanc siue abusionem: si-
ue insipiditatem.siue frigiditatem quattuor modis
accidere in elocutione autumat.Primo quidē no-
minum compositione:quę circūlocutio dicitur:ue
luti fecit lycophron:qui uolens cœlos appellare:
multifacies nomine composito:ac ficto appellauit
Gorgias uero:uolens pauperem circumloqui:di-
xit sapiētem adulatorem.& Alcydamas animum
circumloquens appellauit uiribus refertum.nomi
na uero:ut græci composita nō habemus:fingi ta
men possunt:ut terræ littus:dicamus magni cerul
ces:aut angusto pontum:adulatorem uero mendi
ci musum & orationis uim: finiferā:& thessali pa-
uimentum:purpuri colorem:hec ut Aristo.inquit
propter compositionem poetica uidētur:ut capri-
genum:& id genus. Secundo accidit priscorum no
minū nimio usu. Sunt enim prisca nomina & uer-
ba:quę superiori ætate fuerunt ut prisci latini:qui
fuere anteq̄ Roma conderetur.unde Barbari pri-
sca nomina:& uerba extranea appellant: ꝙ quasi
abierint a nostra consuetudine:atq; ætate:hoc pa-
cto lycophron xerxes dico uir mōtis instar:& schi
ron appellauit uir uastus: & Alcydamas appella-
uit ludicrum pœsi.omnia enim hæc poetica:& nō
rhetorica sunt:ueluti plautina quędā q̄ antiq̄ sunt
orationibus non conuenirent. Tertio accidit epi-
thetorum abusu:quod tripliciter fieri uidetur.aut
cū longis epithetis utimur:adiectiua quidem lōga
sunt ut duripilū:caprigenū:cādirubrū:uitigenum:

& id genus. Aut fieri põt:cũ alienis adiectiuis uti/mur:uelut si diceremus albũ lac:nigrũ carbonem & id genus:hæc em̃ epitheta dicunt ab Arist.alie/na:qa nõ hiis substãtiuis accõmodabilia:a nr̃is di/cunt nõ opportuna epitheta:qa reuera lac album intelligit:ēt si illud epithetũ ei nõ adderet.his usus est Alcydamas:nã dicẽs sudorem:sudorem humi/dũ dixit:dicẽs uero leges:dixit leges ciuitatũ legales aut fieri põt:cũ frequẽtioribus utimur:ut si dicere mus lignũ esse albũ: uteremur pluribus epithetis albedinẽ significãtibus. Vt lignũ albũ:cãdidum:ni ueũ:& id genus.his eni:(ut supius diximus) non utimur:nisi quotiẽs uno uerbo non satis uidemur dignitatẽ:aut rei magnitudinẽ demõstrare. Quod obseruãt iurecõsulti:ut postea dicemus. Sic igit epi theta lõga:aliena:atq frequentia:siue multiloqua elocutioni rhetoricę dissona sunt:eãq reddũt fri gidã:sunt tñ poetica: poete.n.pp decorũ ridicula: & frigida cõfingũt atq cõponũt:ut dictũ est. Qđ aũt hæc elocutioni rhetoricę nõ couueniãt: Arist. probat:primo qa horũ usus rhetoricũ morẽ euer/tit.facitq oratiõnẽ:aut fictã:aut supfluam. Secun do quia usus iste conueniret:cum esset moderatus ac mediocris:nam si crebrius ponantur:patefaciũt modum poeticum.faciũt etiã:ut elocutio grauior uideat usus ergo mediocris conueniret:at qm̃ e me diocritate facile quis potest recedere:ideo securus est his nõ uti. Tertio quia epithetis huiusmodi nõ tãq̃ cibariis:que dantur pro necessitate:sed tãq̃ bel lariis que cibaria sunt:que dantur pro delectatiõe: utendum est. At bellariis non semper utimur: sed

cum appetitu caremus. Ergo epithetis huiusmodi scilicet longis: uel alienis: uel multiuocis: nõ nisi raro: uti debemus: utpote quando dictio innominata est: & uerba fuerunt compositioni apta: utimur. enim illa compositione: immorari: que est ex in: & moror. etiam parricida: quæ est ex patre uel patria: & cedo quod etiam si crebrius fiat: omnino poeticum est. Que uero modo utamur alienis uel nõ opportũis aliqñ: & quomodo aliqñ multiuocis dictum est: utimur enim quotiens uno uerbo non satis uidemur dignitatem: aut rei magnitudinẽ demonstrare. Quarto accidere potest frigiditas metaphorarum dissonantia: aut quoniam ridiculæ: q bus comici utũtur: aut quoniã nimis inflatę: ac tragicę: hoc est graues quibus utuntur aliqñ heroici: aut qm metaphorę sunt obscuræ: ac remotiores: ut utebaẽ gorgias: cũ dixit: uirides res: atq; exãgues quas turpiter seminasti: perperam messuisti: uel falcula icidisti. hoc. n. (ut Aristoteles inquit): ualde poeticum est: appellare enim semina uirides res: & exangues: ualde poeticũ esse uidetur. Alcydamas uallum legum atq; fossam philosophiam ipsam appellauit. Odysseam uero pulcherrimum humanæ uitæ speculum. Cuncta enim hæc parum credibilia: quoniam nimis poetica. Illud autẽ Gorgiæ in hirundinem. cum super eum uolans stercus emisesit: optime ac tragicæ dictum est: dixit enim. Aui. quidem o philomena si id fecerit turpe nõ est. uirgini autem turpissimum. Post hæc autem dicendum est de metaphoris: usuq; earũ in orõne. Et qdẽ breuibus: si qdem Arist. de eis diffuse loquiẽ

Enunciatum V.

Dilucidum igitur iocundum ac perſpicuũ affert metaphora cum ipſa non ab aliquo accipitur. Præterea Metaphora ipſa accõmodanda eſt ſecundum proportionem: quemadmodum ueſtis: ut enim iuueni purpureã ſic ſeni quopiã alio colore conuenit: non enim eadem utriſq; decora eſt ueſtis. Adhæc cum laudare uelis a melioribus cum uituperare a peioribus ducenda eſt metaphora eorum: quæ in eodem genere ſunt ueluti ſi diceres mendicantem uouere & uouentem mendicare: utraq; cõtraria in eodem genere ſunt furatum etiã accepiſſe & rapuiſſe dicemus. fit etiam in metaphora error cum per communia trãſfertur ueluti Dyoniſius chalcæus in elegiis poeſim clamorem calliopes appellat ꝗ utraq; ſit uox. Præterea non longe repetenda: ſed a propinquis: & his quæ eiuſdẽ generis ſunt Amplius ĩnominata per metaphoram: ita nominare oportet ut cum

dicta

dicta sunt:pateat esse propinquā: ueluti cū aliqs ob eius uiuacitatē æs ignitum ap/pelletur.Preterea metaphora cōmoda atq; congrua esse debet:ut proba ex probis hōesta ex hōestis:& pulchra ex pulchris: trāsferantur.nā ut lycinius ait pulchritu/do:& turpitudo nominis in sono sunt: ut in figuo.Rursus metaphora non æquiuo/ca esse debet:sed q̄ soluat cauillatoriam rationem.Alioquin nemo(ut dixi urison) turpiter loquere͠t.Possunt aūt i metapho ris adiectiones fieri tā a malo uel turpi: ut parricida:q̄ a meliore:ut ultor parētis symonides cū moleste ferret mulas:asino rū filiasuocabat:cū uero iocunde ferrebat equorū filias appellabat Possunt etiā di/minutiones: quæ tā bonū:q̄ malū minus ostēdunt:ut in babyloniis Aristophanes mordaciter dicit:ꝑ auro:auruculū:ꝑ ue/ste uesticulā:ꝑ cōuitio cōuiciolū:ꝑ ægro tatione ægrotatiūculā. Verū cautū sit:ut in utrisq; seruetur mediocritas.

Nunc de metaphoris:& quidem breuiter siqui
dem diffuse Aristoteles de ipsis. Metaphora ita-
q; græce:latine translatio dicitur. Est uero meta-
phora:ut Cicero inquit:a propria significatiõe ad
non propriã:aut similitudinis:aut decoris: aut ne
cessitatis:aut cultꝰ:aut emphaseos gratia facta trãs
latio:ut cum dico de Achille leonem:de metapho
ra distinguit Quintilianus:nam uno modo fieri po
test translatio in rebus animalibus:ut cum aliud ꝑ
alio ponitur:ut in illa clausula:cum ueniet leo: om
nes belluas fugabit: leo ad regem transfertur:bel-
luę ad tyrannos:insuper dicitur:ubi catus nõ adest
cantant mures. catus pro domino:mures pro ser-
uis accipiuntur. Similiter in rebus inanimis:ut cũ
una res inanima pro altera re inanima ponitur.
Aut fieri potest:cum pro rebus animalibus sumun
tur inanima:aut contra:cum sumũtur inanima ꝑ
rebus animalibus. ad hanc quoq; metaphorę spe-
ciem reducitur :cum rebus sensu carentibus actũ
quendam:& animos damus:ut cum dicitur:pontẽ
indignatus araxes.& iterum hęc in plures secatur
nam fieri potest translatio:aut a rationali ad ratio
nalę:aut ab irrationali ad irrationale.aut a ratiõa-
li ad irrationale.aut contra ab irrationali ad ratio
nale. Sed quo nam modo fieri possint translatio-
nes huiusmodi: Aristoteles præcepta ponit:primũ
quidem:ut non ab aliquo fiat: quod sit fere nulla
conuenientia. Secũdum uero:ut rei:ad quam trãs
fertur secundum proportionem accõmodata sit:
quemadmodum uestis:ut enim iuueni purpureũ
uestimentum conuenit:sic seni quid conueniat sci-

licet aliud senile uestimentum:non enim eadē utri
q; decora est uestis.& sic nec pluribus decora ē ea
dem metaphora. Tertium cum laudare uelis a me
lioribus:cum uituperare:a peioribus ducenda est
metaphora:dico melioribus uel peioribus:in eodē
genere ueluti si diceres mendicantem uouere : nō
turpiter sonat: nec in dedecus diceretur. Sed uouē
tem mēdicare: indedecus sonat : & tamē utraq; cō
traria in eodem genere sunt. furatum etiam accipis
se:non in dedecus rapuisse uero in dedec? dicim?.
Quartum metaphora non pro comunia accipi de
bet Fit enim in illa error. cum per communia trās
fertur. ueluti dionisius chalceus poęsim & calliopē
appellauit clamorem: q; poesis sit uox:& calliopes
uox.quę cum sit parua conueniētia:friuolā:ut in
quit Aristote.est metaphora. Quintum metapho
ra non longe est repetenda:sed a propinquis simili
tudinibus.& ab his quę eiusdem generis sunt:eius
dem generis dico secundum analogiam. Sextū ut
fiat metaphora hoc pacto.ut cū innominata per
metaphoram nominantur:pateat esse propinqua
ueluti cum aliquis ob eius uiuacitatem ęs ignitum
diceretur. Septimum commoda atq; congrua esse
debet:ut proba ex probis:honesta ex honestis:&
pulchra ex pulchris transferātur. nam ut lycinius
ait pulchritudo:& turpitudo nominis in sono ipso
atq; uoce:ut in signo sunt:& ideo pulcher sonus
pulchram rem designat. Octauum(ut non sit æq
uoca)sed talis : ut soluat cauilla cauillatoriam ra
tionem : aliquando ut brison dixit in metapho
ris mentio turpiter loqueretur : quoniam cum sit

& grauiores: ciues uero ob consuetudinem admira
biles minus minusq; graues nobis uidentur ita quo
q; elocutio quæ inusitatis nominibus & uerbis cō
stat grauior atq; admirabilior uidebitur: hac ratio
ne (ut Aristote. inquit) in metro multa (nomina
ac uerba inusitata) (id) hoc est admirationem &
grauitatem (faciunt) cōmodeq; ob hanc causam
dicuntur siquidem tam res quam personæ de qui
bus poetica oratio habetur excellentiores sunt: in
oratione uero soluta cum causa circa quam uersa
tur minor sit his inusitatis noībus ex uerbis mul-
to paucioribus utēdum est: immo forte nullis. rhe
torica enim oratio non admirationem uel grauita
tem efficere debet sed persuasionem quæ potius
in nominibus et uerbis usitatis q̃ in peregrinis re-
lucet. Accedit ad hæc q; in poeticis oratiōibus ob
numeros quibus consonare debent multa inusita
ta recipere oportet: in rhetoricis uero quia solutæ
atq; nudæ sunt nulla prorsus necessitas urget uten
di talibus. qua ratione fit ut quemadmodum inde
corus esset seruus aut adolescens qui ornatiora di-
ceret: ita indecora erit rhetorica oratio quæ inusi-
tatioribus uerbis ac nominibus constiterit q̃ eius
naturæ cōueniat. Arbitror etiam indecoram ora
tionem reddere nomina atq; uerba cum non fue-
rint linguæ familiaria: non his nominibus aut uer
bis utendum esse puto: quæ linguæ audiētium nō
conueniunt: ut barbaris: quæ non romanis aut la
tinis: quæ non græcis domestica sunt sed uerbis &
nominibus latinis ad romanos: græcis uero ad græ
cos semper utendum. Quod igitur inusitata noia

& uerba orōni dissona sunt ex hisce patet. Quod uero neq̧3 ficta sed quæ innata conueniant dica/ mus nunc breuibus: quoniam cum de frigidis locu tiōibus dicemus uberius loquemur. intelligit ergo Aristoteles per ficta uerba q̄ facta sunt quæq̧3 nō innata ipsi dicenti existūt: hæc ergo orationi non conueniūt. Sed illi conueniunt uerba q̄ innata ari stoteles uocat cām uero affert q innata uerisimilē ficta aūt cōtrarium hoc est dolosam orōnē faciūt: per innata uerba Aristo. intelligit ea: q̄ nobiscū ex patria uel ex gēte nascunt̄ ut romanis romana grę cis græca gallicis gallica: ficta uero eēnt uerba cū romani gallicis aut externis uterent̄: cum. n. aliq̄s hic uerbis loq̄t̄ q̄ ipsi innata sunt atq̧3 patria eius lo cutio simplex & nō simulata existimat̄: cū non stu dio ac fraude compositā esse credant. qui audiunt. Præterea (ut inquit) tanquā insidiantia atq̧3 falla cia uituperantur non aliter q̄ mista uina & non na turalia uituperari solent tanquam fraudulēta a bi/ bentibus propterea inq̄t non ergo uerbis q̄ ficticia sunt nisi raro atq̧3 paucis in locis ubi metaphoricis atq̧3 similitudinariis solū utēdum ē (ut postea: cū de metaphoris erit sermo) dicem9. hāc rē obserua uit theodorus cuius uox erat purior ea quæ aliorū hystrionum uox erat siquidem eius uox eius qui dicit esse uidetur. aliorum autem hystrionum alie/ ne personę uox erat. Præterea ut Aristoteles inq̄t siquis ex uerbis consuetis ac ipsi natiuis (ut ita lo/ quar) orationem componat facile celatur cum nō ex studio aut ex malitia illa composuisse credatur quod Euripides fecit & primus mōstrauit. Quod

etiam æquiuoca Rhetoricæ orationi idonea sint. Aristoteles probat argumento uidelicet q̄ cauillatori atq̄ sophistæ conferunt: qui æquiuocationib9 nominum & uerborum fraudem: atq̄ cauillum parat. æquiuoca uero sunt quæ græci homonyma dicunt Marcianus uero pluriuoca est autem æquiuo cum nomen uel uerbum qn̄ pluribus rebus eadem est appellatio ut sideri latrabili & pisci canis appellatio ē oratio ergo dilucida æquiuocis nominibus aut uerbis constare non debet si quidem rhetorica oratio redderet̄ ambigua obscura: atq̄ multiplex insuper q̄ nec synonyma rhetoricæ orationi idonea sint iterum declaremus. Synonyma itaq̄ dicuntur quæ sub diuersis uocibus idem significant ut ensis. Mucro: Gladius. Eadem dicuntur Polyonyma: quæ Boetius multiuoca appellat. hæc Aristoteles ab rhetoricis elocutionibus fugat tanquam poetis propria uerū ut postea dicemus hoc elocutionis genere quod fit per synonyma aliqn̄ ī orationibus utimur quotiēs uno uerbo nō satis uidemur dignitatem aut magnitudinem rei demonstrare ideoq̄ in eādē significationem plura cōferūtur. Ut si dicamus prostrauit afflixit perculit. quū autem uno nomine aut uerbo idem dicere possumus. synonyma semper in oratione uitanda sunt: tanquam poetica potius: dico in eadem clausula: in diuersis enim & uti possumus: & decus orationis est illis uti hactenus de elocutionis perspicuitate: atq̄ dilucidıtate. post hæc de elocutionis frigiditate euitanda dicamus.

Frigiditas ergo in elocutione ipsa quadrupliciter fit aut nominum compositiōe ut lycophron multifacies cœlos & ut gorgias appellabat mendicum musum adulatorem & ut Alcydamas refertum animum uiribus causam autē. nam hæc propter cō positionē poetica uident. aut priscorũ nominum nimio usu ut lycophron xerxes dico uir mōtis instar & schiron uir uastus: & Alcydamas ludicrum poesi. Aut epithetorum abusu: cum aut longis aut alienis aut frequentioribus utimur. hoc enim poeticum est non rhetoricum. primo quidem quia rhetoricum morem euertit. secundo uero quia periculosa elocutio hæc est siquidem mediocris conuenit equa facile quis errare pōt. tertio qm̃ epithetis huiusmodi nō tanq̃ cibariis. sed tanq̃ bellariis utēdũ ē quare nō ualde crebris ac patētib⁹ & amplioribus q̃ res postulat at poetæ istorum inuenerũt excessum si quidem poetæ

propter indecorum, ridicula, & frigida cō fingunt: atq; componunt, utimur autem compositis, cum & res innominata sit, & dictio ad compositionem apta/ut immo- rari, parricida/quod etiá si crebrius fit, om nino poeticum est. Aut. iiii. metaphorarū dissonantia/aut quoniam ridiculæ, quibus comici utuntur. Aut quoniam nimis infla tæ ac tragicæ. Aut quoniam obscuræ quia remotiores, ut gorgias, uirides res, atq; exangues (quas turpiter seminasti, & per- perā messuisti. hoc em̄ ualde poeticū est.

¶ Quomodo uero frigiditas in elocutione euitā- da sit, exponamus. Primo accipientes quot modis in elocutione frigiditas cōtingere potest. Aristote les ergo quattuor modis frigiditatem in oratiōe ac cidere autumat: est autem orationis frigiditas: quā barbari insipiditatem: alii abusionem uocant: ē au tem abuti: quum aliquo nimis licenter utimur: ut fit cum aliqua re utimur: contra id: ad quod est in- stituta: ut si in templo ciuilia negocia tractaremus: templo diceremur abuti. hinc abusiuum. idem ei ē quod cōtra naturam: ac peculiarem usum fit. Ari stoteles autem frigidū hic non accipit pro eo: quod habet frigus: sed pro eo: quod naturę nostrę non consonat: quomodo dicit a uirg. frigidus o pueri:

fugite hinc latet anguis in herba.ergo elocutio di-
citur frigida:quatenus non conuenit rebus de qui-
bus est. Aristoteles ergo hanc siue abusionem: si-
ue insipiditatem.siue frigiditatem quattuor modis
accidere in elocutione autumat.Primo quidē no-
minum compositione:quę circūlocutio dicitur:ue
luti fecit lycophron:qui uolens cœlos appellare:
multifacies nomine composito:ac ficto appellauit
Gorgias uero:uolens pauperem circumloqui:di-
xit sapiētem adulatorem.& Alcydamas animum
circumloquens appellauit uiribus refertum.nomi
na uero:ut græci composita nō habemus:fingi ta
men possunt:ut terræ littus:dicamus magni cerul
ces:aut angusto pontum:adulatorem uero mendi
ci musum & orationis uim: finiferā:& thessali pa-
uimentum:purpuri colorem:hec ut Aristo.inquit
propter compositionem poetica uidētur:ut capri-
genum:& id genus.Secundo accidit priscorum no
minū nimio usu.Sunt enim prisca nomina & uer-
ba:quę superiori ætate fuerunt ut prisci latini:qui
fuere anteq̄ Roma conderetur.unde Barbari pri-
sca nomina:& uerba extranea appellant: ꝙ quasi
abierint a nostra consuetudine:atq; ætate:hoc pa-
cto lycophron xerxes dico uir mōtis instar:& schi
ron appellauit uir uastus: & Alcydamas appella-
uit ludicrum pœsi.omnia enim hæc poetica:& nō
rhetorica sunt:ueluti plautina quędā q̄ antiq̄ sunt
orationibus non conuenirent. Tertio accidit epi-
thetorum abusu:quod tripliciter fieri uidetur.aut
cū longis epithetis utimur:adiectiua quidem lōga
sunt ut duripilū:caprigenū:cādirubrū:uitigenum:

& id genus. Aut fieri pōt: cū alienis adiectiuis uti-
mur: uelut si diceremus albū lac: nigrū carbonem,
& id genus: hæc em̄ epitheta dicunt ab Arist. alie-
na: qa nō hiis substātiuis accōmodabilia: a nr̄is di-
cunt nō opportuna epitheta: qa reuera lac album
intelligit̄: et si illud epithetū ei nō adderet̄. his usus
est Alcydamas: nā dicēs sudorem: sudorem humi-
dū dixit: dicēs uero leges: dixit leges ciuitatū legales
aut fieri pōt: cū frequētioribus utimur: ut si dicere
mus lignū esse albū: uteremur pluribus epithetis
albedinē significātibus. Vt lignū albū: cādidum: ni
ueū: & id genus. his enī: (ut supius diximus) non
utimur: nisi quotiēs uno uerbo non satis uidemur
dignitatē: aut rei magnitudinē demōstrare. Quod
obseruāt iurecōsulti: ut postea dicemus. Sic igit̄ epi
theta lōga: aliena: atq̧ frequentia: siue multiloqua
elocutioni rhetoricę dissona sunt: eaq̧ reddūt fri-
gidā: sunt tn̄ poetica: poete. n. pp decorū ridicula:
& frigida cōfingūt atq̧ cōponūt: ut dictū est. Qđ
aūt hæc elocutioni rhetoricę nō couenīat: Arist.
probat: primo qa horū usus rhetoricū morē euer-
tit. facitq̧ oratiōnē: aut fictā: aut supfluam. Secun
do quia usus iste conueniret: cum esset moderatus
ac mediocris: nam si crebrius ponantur: patefaciūt
modum poeticum. faciūt etiā: ut elocutio grauior
uideat̄ usus ergo mediocris conueniret: at qm̄ e me
diocritate facile quis potest recedere: ideo securus
est his nō uti. Tertio quia epithetis huiusmodi nō
tāq̄ cibariis: que dantur pro necessitate: sed tāq̄ bel
lariis que cibaria sunt: que dantur pro delectatiōe:
utendum est. At bellariis non semper utimur: sed

cum appetitu caremus. Ergo epithetis huiusmodi scilicet longis: uel alienis: uel multiuocis: nō nisi raro: uti debemus: utpote quando dictio innominata est: & uerba fuerunt compositioni apta: utimur. enim illa compositione: immorari: que est ex in: & moror. etiam parricida: quæ est ex patre uel patria: & cedo quod etiam si crebrius fiat: omnino poeticum est. Q ue uero modo utamur alienis uel nō opportūis aliqn̄: & quomodo aliqn̄ multiuocis dictum est: utimur enim quotiens uno uerbo non satis uidemur dignitatem: aut rei magnitudinē demonstrare. Quarto accidere potest frigiditas metaphorarum dissonantia: aut quoniam ridiculæ: q bus comici utūtur: aut quoniā nimis inflatę: ac tragicę: hoc est graues quibus utuntur aliqn̄ heroici: aut qm̄ metaphorę sunt obscuræ: ac remotiores: ut utebat̄ gorgias: cū dixit: uirides res: atq; exāgues quas turpiter seminasti: perperam messuisti: uel falcula icidisti. hoc. n. (ut Aristoteles inquit): ualde poeticum est: appellare enim semina uirides res: & exangues: ualde poeticū esse uidetur. Alcydamas uallum legum atq; fossam philosophiam ipsam appellauit. Odysseam uero pulcherrimum humanæ uitæ speculum. Cuncta enim hæc parum credibilia: quoniam nimis poetica. Illud autē Gorgiæ in hirundinem. cum super eum uolans stercus emisefit: optime ac tragicæ dictum est: dixit enim. Aui quidem o philomena si id fecerit turpe nō est. uirgini autem turpissimum. Post hæc autem dicendum est de metaphoris: usuq; earū in orone. Et qdē breuibus: si qdem Arist. de eis diffuse loquit̄

Enunciatum V.

Dilucidum igitur iocundum ac perſpicuũ affert metaphora cum ipſa non ab aliquo accipitur. Præterea Metaphora ipſa accõmodanda eſt ſecundum proportionem: quemadmodum ueſtis: ut enim iuueni purpureã ſic ſeni quopiã alio colore conuenit: non enim eadem utriſq; decora eſt ueſtis. Adhæc cum laudare uelis a melioribus cum uituperare a peioribus ducenda eſt metaphora eorum: quæ in eodem genere ſunt ueluti ſi diceres mendicantem uouere & uouentem mendicare: utraq; cõtraria in eodem genere ſunt furatum etiã accepiſſe & rapuiſſe dicemus. ſit etiam in metaphora error cum per communia trãſfertur ueluti Dyoniſius chalcæus in elegiis poeſim clamorem calliopes appellat ꝙ utraq; ſit uox. Præterea non longe repetenda: ſed a propinquis: & his quæ eiuſdẽ generis ſunt Amplius ĩnominata per metaphoram: ita nominare oportet ut cum

dicta

dicta sunt:pateat esse propinquá: ueluti cũ aliqs ob eius uiuacitaté æs ignitum appelletur. Preterea metaphora cómoda atq congrua esse debet:ut proba ex probis hóesta ex hóestis:& pulchra ex pulchris: tráfferantur. ná ut lycinius ait pulchritudo:& turpitudo nominis in sono sunt: ut in figuo. Rursus metaphora non æquiuoca esse debet:sed q soluat cauillatoriam rationem. Alioquin nemo(ut dixi urison) turpiter loqueret'. Possunt aũt i metaphoris adiectiones fieri tá a malo uel turpi: ut parricida:q̃ a meliore:ut ultor parétis symonides cũ moleste ferret mulas:asinorũ filiasuocabat:cũ uero iocunde ferrebat equorũ filias appellabat Possunt etiá diminutiones: quæ tá bonũ:q̃ malũ minus ostédunt:ut in babyloniis Aristophanes mordaciter dicit:p auro:aurucolũ:p ueste uesticulá:p cóuitio cóuiciolũ:p ægrotatione ægrotatiũculá. Verũ cautũ sit:ut in utrisq seruetur mediocritas.

¶ Nunc de metaphoris: & quidem breuiter siquidem diffuse Aristoteles de ipsis. Metaphora itaq̃ græce: latine translatio dicitur. Est uero metaphora: ut Cicero inquit: a propria significatiõe ad non propriã: aut similitudinis: aut decoris: aut necessitatis: aut cult⁹: aut emphaseos gratia facta trãslatio: ut cum dico de Achille leonem: de metaphora distinguit Quintilianus: nam uno modo fieri potest translatio in rebus animalibus: ut cum aliud ꝓ alio ponitur: ut in illã clausula: cum ueniet leo: omnes belluas fugabit: leo ad regem transfertur: belluę ad tyrannos: insuper dicitur: ubi catus nõ adest cantant mures. catus pro domino: mures pro seruis accipiuntur. Similiter in rebus inanimis: ut cũ una res inanima pro altera re inanima ponitur. Aut fieri potest: cum pro rebus animalibus sumuntur inanima: aut contra: cum sumũtur inanima ꝓ rebus animalibus. ad hanc quoq̃ metaphorę sp eciem reducitur: cum rebus sensu carentibus actũ quendam: & animos damus: ut cum dicitur: põtẽ indignatus araxes. & iterum hęc in plures secatur nam fieri potest translatio: aut a rationali ad rationalę: aut ab irrationali ad irrationale. aut a ratiõali ad irrationale. aut contra ab irrationali ad rationale. Sed quo nam modo fieri possint translationes huiusmodi: Aristoteles præcepta ponit: primũ quidem: ut non ab aliquo fiat: quod sit fere nulla conuenientia. Secũdum uero: ut rei: ad quam trãsfertur secundum proportionem accõmodata sit: quemadmodum uestis: ut enim iuueni purpureũ uestimentum conuenit: sic seni quid conuenit sd-

licet aliud senile uestimentum:non enim eadē utrī q decora est uestis.& sic nec pluribus decora ē ea dem metaphora. Tertium cum laudare uelis a me lioribus:cum uituperare:a peioribus ducenda est metaphora:dico melioribus uel peioribus:in eodē genere ueluti si diceres mendicantem uouere: nō turpiter sonat: nec in dedecus diceretur. Sed uouē tem mēdicare: indedecus sonat: & tamē utraq; cō traria in eodem genere sunt. furatum etiam accipis se:non in dedecus rapuisse uero in dedec⁹ dicim⁹. Quartum metaphora non pro comunia accipi de bet Fit enim in illa error. cum per communia trās fertur. ueluti dionisius chalceus poēsim & calliopē appellauit clamorem: q poēsis sit uox:& calliopes uox. quę cum sit parua conuenietia:friuola:ut in quit Aristote. est metaphora. Quintum metapho ra non longe est repetenda:sed a propinquis simili tudinibus. & ab his quę eiusdem generis sunt:eius dem generis dico secundum analogiam. Sextū ut fiat metaphora hoc pacto. ut cū innominata per metaphoram nominantur:pateat esse propinqua ueluti cum aliquis ob eius uiuacitatem ęs ignitum diceretur. Septimum commoda atq; congrua esse debet:ut proba ex probis:honesta ex honestis:& pulchra ex pulchris transferātur. nam ut lycinius ait pulchritudo:& turpitudo nominis in sono ipso atq; uoce:ut in signo sunt:& ideo pulcher sonus pulchram rem designat. Octauum(ut non sit æq uoca)sed: talis: ut soluat cauilla cauillatoriam ra tionem: aliquando ut brison dixit in metapho ris mentio turpiter loqueretur: quoniam cum sit

multiplex semper accipi potest ad bonum sensum ulterius Ari. in metaphoris docet additionē & diminutionē tā in malū q̄ in bonū siquidem eadem res appellari potest pulchrius: & minus pulchre: turpiter & turpius. possumus paricidam appellarē paricidam turpius minus turpiter ultorem parentis. Symoniades contra mulas iratus appellabat eas turpiter asinorum filias: cum pacatus erat: dicebat equorum filias. simili ratione de diminutione: ut in babyloniis Aristophanes mordaciter dicit pro auro aurulum: pro ueste uesticulum: pro conuicio conuiciolum. pro ægrotatione: ægrotantiunculam. ait tamen Aristoteles in utrisq̧. s. diminutionibus: & additionibus seruādam esse mediocritatē: nā neq̧ nimia additio cōsonat: neq̧ nimia diminutio delectat: utraq̧ ergo mediocris esse debet. sed qua ratione in elocutione recipiendæ sint: Aristoteles paucis absoluit: dicens: quod non frequentandæ sint: nam (ut inquit quintilianus) modicus atq̧ opportunus usus illustrat orationē: frequens uero: obscurat: & tedio complet. continuus uero in allegoriam: & enigmata exit.

Enunciatum VI.

Imago uero parum a metaphora differt nam cum Achillem: ut Leonem: irruisse poeta dicit: imago est. cum uero Leonem irruisse: metaphora. cū. n. & Leo & Achilles uterq̧ uiribus excellat: Achillem tra-

ducendo Leonem appellauit. Accomodã tur autem imagines orationi solutæ etiã sed rarius. frequens enim earum usus poeticus est. ducuntur etiam sicut metaphoræ non enim ab eis differunt: ut dictum ẽ. & qm̃ quæcũq; trãslatiue dicunt̃. & ut imagines: & ut metaphoras dicer̃ licet. fit: ut q̃cũq;: ut metaphoræ dicta ꝓbant̃: oĩa etiã imagines erũt. siqdẽ imagines metaphoræ sunt cõparatiua rõne addita. unde quẽadmõdũ metaphora tũc reddit̃ cũ ad utrãq; ꝑtem: ex proportione: & ĩ his: quæ sunt eiusdẽ generis ducit̃: sic & imago.

¶ Nunc de rethoricis imaginibus agendum ẽ imago a quibusdam assimilatio dicitur: a quintiliano uero lib. viii. Similitudo atq; comparatio dicitur. Differũt autem a metaphora: ut Aristoteles inqt: & Quintilianus refert': ꝙ similitudo comparetur rei: quam uolumus exprimere: Metaphora uero ꝓ ipsa re dicitur. unde fit: ut in imaginibus utamur noĩatiuis assimilatiuis: non autem in metaphoris: comparatio est enim cum dico fecisse quid hominem (ut hominem) Metaphora uero: cum dico de homine leo est. hoc autem asserit Aristoteles: cum inquit: imago uero parum a metaphora differt: nam cum Achillem ut Leonem irruisse poe

ta dicit:imago est cum uero dicit Leonem irruisse metaphora est nam & Leo & Achilles uterq; uiribus excellat: Achillem traducẽdo Leonem appellauit.ergo metaphora est imago & imago metaphora non differẽtes nisi additiõe notæ similitudinis de imaginibus multa exẽpla ponit Aris.ut apd Androtionẽ in idriea:similẽ ipm eẽ canibus mõ solutis:nã ille pcedẽtes mordẽt.& idriea ex uinculis solutũ infectũ esse.& ut theodamas archidamũ cu xeno geometriã ignorãti cõferebat:cũ dixit:ex pportione erit euxemus archidamus gæometricus. & in repu.platonis:q mortuos spoliãt eos canibus similes eẽ:q lapides mordẽt:& pcientes nõ tãgunt & ut demosthenes i plebẽ:cũ dixit ipsam gubernatori nimis similẽ eẽ:robusto qdẽ:sed sub curtio: uel surdo.& illud quoq; in carmina poetarũ. formosis absq; pulchritudine similia eẽ nã & illi.s.formosi sine pulchritudie cũ defloruerint.s.depositis ornamẽtis:& hæc.s.carmina soluto nũero:q ẽ ut carminũ ornamentum:lõge alia q̃ fuerint eẽ uident. Et pericles in samios:dixit samios similes esse pueris qui ptẽ accipiunt:sed plorãtes.q eẽ poterat.ex eo quia de benefactoribus murmurabãt.& in boœtios:dixit q illicibus similes eẽ illices arbores sunt altæ:q̃ uento concusse seipsas deiciũt:sic boetii superbi superbia elati contra seipsos pugnãt. demosthenes in plebẽ:q similis nausea laborantibus sit quod esse potuit:quia sicut qui nausea laborãt sũt inquieti.sic plebs illa inquieta erat appetens semper euomere:quod intra habet: & Democrates: oratoris nutricibus conferebat: quæ deglutientes

cibum saliua pueros inungunt, nam ut nutrices maiorem cibi partem deglutiunt, & de residuo: quod est quasi saliuã: pueros inungunt & mitigãt sic oratores pecunias litigantium accipiunt & uerbis eos mitigant. Antisthenes etiam cephisodotum tenuem Thuri parem esse dixit: quoniam contritum delectet: sic forte Cephisodotus mortuus placet populo, erat enim Tyrannus. De usu uero imaginum pauca dicit Aristoteles. Ait enim accommodantur autem imagines orationi solutæ etiam: sed rarius, frequens enim earum usus poeticus est. Modicus enim harum usus: & opportunius illustrat orationem. frequens uero obscurat. & tedio complet. continuus autem in allegoriam & ænigmata exit: ut de metaphoris dictum est. Ex his patet quod quæcunq; ut Metaphoræ dicta probantur: omnia etiam imagines erunt, quoniam imagines sunt ipsæ metaphoræ nota comparationis solum addita. Et ideo ut metaphora tunc fit: cum ad utranq; partem: cum ex proportione & ex his. quæ sunt eiusdem generis saltem analogici, ducitur: sic imago fieri uidetur: est enim hæc uniuersalis quasi dignitas: ꝙ imago sumatur in utraq; parte comparationis ex proportionabilibus: & similibus: ut si phiala sit scutum liberi patris bachi: commode phiala scuti ipsum martis dicetur, ut enim phiala est scutum bibentium: Sic scutum est phiala bellantium. De imaginibus ergo uni illa præcepta seruanda sunt quæ in ipsis Metaphoris seruanda esse notauit Aristoteles, hæc de imaginibus, post hæc ad meta

phoras:& imagines transfigamus:rursus diuidêtes.

Enunciatum VII.

Metaphorarum atq; imaginũ rursus aliae sunt:analogicae:aliae urbanae:aliae prouerbiales.aliae hyperbolicae. Analogica imago siue metaphora fuit illa periclis:cum de iuuenibus q in bello perierũt:dixit uer ciuitatis esse ablatũ.imago uero esset.cũ dixisset:sic iuuẽtutem e ciuitate amissam ueluti siqs uer tollat ex anno.urbana uero:ut de quodã q laborabat quinq; aegritudinibus:urbane:ac facere dicebat̃:eum teneri quinq; cordis.prouerbialis autẽ:ut de eo:qui ut boni aliqd cõsequatur:id adducit:unde dãnum ipsi infertur:carpathius leporem dixit.hypbolica uero. ut nec si mihi ut daret:quot arena & puluis.Vrbana rursus diuiditur:nam alia ex deceptione:ut quando aliquis contra se habere uidetur:quam dicat.ut si uideretur: negare:& affirmaret:uel uideretur affirmare;& negaret.ut cum dicimus ita uere ẽ:

sed errabã. Alia ex eo:ꝙ dicit: quod ait se non dicere. ut illud stesichori ꝙ eis cicadæ humi canent: aut illud sophistarum nolo tibi dicere te esse hystrionem: & tamen dicit. Alia est œnigmatica: quæ iocũda est: quoniam disciplinatio inest. ut mater me genuit: eadem mox gignitᷣ ex me. Alia ex nouitate quasi inopinabilis: ut theodorus dicit: quũ noua dicuntur: quæ preter opinionem sunt: ut ouis comedit lupum: & lepus inuasit canem. hæc enim si ad priorem opinionem conferantur. ꝑter opĩonem eẽ uidentur. alia ex deprauatione: ut fit in ridiculis & salibus deprauatione litterarũ. ut ibat in pedibus habẽs ulcera. decipitur. n. auditor. cum non consequatᷣ oratio: ut auditor putabat: auditor. n. opinabatᷣ calceos dicturum. Alia fit ex deprauatiõe dictionum: ut illud theodori aduersus citharedũ Nicena thartat te. hæc. n. tunc ꝓbantur: cum per equocationẽ nomẽ affertᷣ: & cõmode si semp uis: ut

illud nec oportet peregrinũ peregrinum semper esse. Et illud Anaxandride: quod in primis fertur. bonum est mori: anteq̃ morte quid facias. hæc quidem quáto breuius & per oppositionem dicta sunt: tanto magis probantur: hyperbolica uero duplex grauis, ꝙ puerilis grauis ut niue candidor: & stella rutilante pulcrior. puerilis uero: quæ uehementiam significat: qua irati utuntur: ut cum dicunt: Atride agamem nonis filiam non ducam: etiam si aurea cũ uenere pulchritudine certaret. utũtur his maxime attici oratores: sed seni sic dicere indecorum est. & quoniam imagines metaphoræ sunt quodammodo: utræq̧. n. ex duobus constant: ideo quæcunq̧ de metaphoris dicta sunt & de imaginibꝰ dici possunt. Semper. n. imago ꝑba est: cũ utrisq̧ translatio inest.

Vlterius de metaphoris: & imaginibus. Aristo. dictiones & subdictiones longas facit. Quintulianus uero & alii oratores lõgiores. ego uero pauca ut rudiméta: collegi: in qbus exẽpla Aristo. aliqua

adiecimus:aliqua ex aliis auctoribus.sunt.n. Aris.
exẽpla obscura:cũ eos auctores.e qbus illa accepit
nõ legimus:uerũ cũ exẽplorũ nõ ueritas:sed magis
mãifestior queraẽ satis sit nobis ea exẽpla accepisse
qbus metaphoræ itelligi possint metaphoras itaq;
uel imagines ĩ quattuor gña prima diuisit:nã aliud
analogicarũ aliud urbanarũ:aliud ꝓuerbialiũ. hyp
bolicarũ aliud analogica metaphora siue imago.
fuit illa periclis quã de iuuenibus.q in bello pierũt
dixit uer ciuitatis ẽ ablatũ imago uero eẽt:cum di-
xisset:sic iuuentutem a ciuitate amissam : ueluti si
quis uer tollat ex anno.hæc enim metaphora di-
cta est Analogica : siue ex proportione : ut Ari-
stoteles inquit quoniam ut iuuentus se habet ad ci
uitatem : ita uer se habet ad annũ:in hunc sensum
uenit illud leptinis de lacedæmoniis:cum dixit eos
non permissuros:ut græcia lusca fiat.nam cum ip
si permittebant mulieres uideri ab omnibus:erãt
enim mulieres omnibus quasi communes:lepti-
nes dixit hoc facere lacedæmonios ut non permit
terent græciam fieri luscam.ideo permittebant
eas uideri. Alia uero dicitur urbana : quam asti
am uocant:est enim asteismos quicquid simplicita
te rustica uacat : habens non nihil loci differt au
tem hæc a priori: quæ dicebatur analogica: quod
illa simplex est:solam proportionem dicens at ur-
bana supra analogicam ad disciplinationem. nam
trãslatio.quæ facit discere.urbana dicĩ apud non
nullos:apđ alios uero addit nõ nihil faceti: aliqdq;
disciplinatõis.& iõ actica dr̃.ut de quodã q labora
bat qnq; ægritudinibus:urbane ac facete dicebaẽ

eũ teneri quoq laqueis. Alia dicitur puerbialis: quę gręce dicitur parœmiaca: addit aũt puerbialis metaphora super analogicã communem usum: prouerbia enim semper originem summum ex aliquo quod notabiliter dicitur: uel notabiliter factũ est ut quoniam anicula quędam uirum accipiens: in suis nuptiis cantilenas uoluit: ide prouerbio dictũ est: non sufficit aniculæ nuptiis tradi. quare quoties ultra trãslationem additur cõis quidã usus: hęc metaphora parœmiaca dr̃: hoc ẽ prouerbialis. ueluti carpathius de quodam dixit leporem. solet. n. hoc dici de eo qui (ut boni aliquid consequat̃) id adducit: unde dãnũ ipsi infertur. hoc. n. facit lepus. cũ. n. credit e canib⁹ euadere: i canes icidit. Preterea illud cephisodoti (qñ charis olynthiaci belli rõnem reddere festinaret) in laqueo ab eo plebẽ teneri: cui rõ reddẽda est quasi dicat non esse tot cõsiderãda ad imaginãdum plebem: quia qui tot cõsideraret: plebem haberet in laqueo. & illud eiusdẽ i euboeam athenienses exortans: dixit oportere milciade sentẽtiam exire. Erat enim fortasse prouerbium ex illius sententia depredãtes oportet depredari. hyperbolica uero ab eminentia dicta est: uel (ut ait Cicero) a superlatione: uel (ut ait Quintilianus) a superiectione: uel (ut alii) ab excessu. Addit. n. hyperbolica metaphora ipi analogicę: excessum uel diminutionẽ. nã duplex est. Cum enim dictio excedens ponitur augendi: hyperbolica additura est: cum diminuendi gratia diminutiua est. additiua est: ut cum dicitur uiue cãdidior: luce clari⁹: carbone nigrior. diminutiua uero: cũ dicitur & uix

ossibus herent: uel tardior testudine. Quattuor ergo sunt metaphoræ: analogica quidem simplex quç nihil preter translationē addit. urbana: quæ supra translationem addit disciplinationem: uel faceti quicq̄. paroemiaca. que supra tarnslationem addit communem usum ex his: quç notabiliter dicta uel facta sunt. hyperbolica: quæ supra translationem addit eminentiam scilicet in additione: uel diminutione. Subdiuisit Aristoteles postea acticā siue urbanam: quia uel addit supra urbanam trāslationem non nihil faceti ex deceptione contingens: & sic dici potest urbana deceptiua: & est quādo aliquis contra se habere uidetur: quam dicat: ut si uideretur se habere ut negans. & affirmaret: uel contra: ut cum diceretur: ita uere est: sed errabam. uel addit supra urbanitatem in uerbis quandam oppositionem: ut si dicit aliquid: quod ait se non dicere: ut illud stesicori: quod eis cicadç humi canent: ad tyrannos: hoc dicētis: tyranni enim est populares tyrannizant: cicadæ hoc est populares humi ac subter canent murmurando. Cum dicit enim subter canere uidetur negare eos canere: affirmat tamen. aut ut illud sophistarum: nolo tibi dicere te esse histrionem: et tamen negando dicit. uel addit supra urbanam translationem allegoriam quandam obscuram: & breuem: & hçc dicitur ænigmatica: qua Cæcilius orator utebatur. hæc (ut Aristoteles inquit) iocūda est & urbana: quoniam non nihil disciplinationis ipsi inest: est. n. questio obscura: quæ nisi aperiatur: difficile intelligitur: ut illud de comedente exiuit cibus: & de for-

ti egressa est:dulcedo:& ut illud:mater me genuit eadem mox gignitur ex me. ænigmata enim (ut inquit Quintilianus) nisi interpretantur: non intelliguntur. uel addit supra urbanam translationem nouitatem quandam inopinabilem. ut Theodorus dicit:utpote cum noua dicuntur: quæ præter opinionem sunt:ut ouis comedat lupũ:& lepus inuasit canẽ:hęc enim si ad priorẽ opinionem:quæ de lupo:& cane est:conferantur : pręter opinionẽ esse uidentur. uel addit supra urbanam translationẽ deprauationem quãdam ex litteris uel dictionibus:ut fit in ridiculis:& salibus:ut illud poetæ ibat in pedibus:anteq̃ adderentur alie partes:credebatur eum esse dicturũ habens calceos:addit aũt habens ulcera:decipitur enim auditor:cum non consequatur oro (ut auditor putabat) auditor enim putabat calceos dicturũ. ille uero dixit ulcera. hęc enim ut aristo. inquit:obscura adeo sunt:qui cum dicantur:operare oportet. Aut supra urbanã trãslationẽ addit deprauationẽ propter dictionem. ut illud theodori aduersus Citharedum:nicena thartat te:dissimulauit enim dicere q te decipiat:sed dixit thartat : quod idem significat. Ego uero arbitror per nicenam Theodorum intellexisse quendam nicenaticum:qui decipiebat citharedũ:& quoniam traces sunt deceptiui:hinc thartant . decipere est ueluti ẽt apud nos facere de aliquo qui de nobilitate ualde se instat:dici solet:iste trasonizat. hoc exemplum Theodori sic interpretatus sum. si melius habes:placebit. laudat autem Aristote. has urbanas translationes:cum per equiuocationem no

men affertur:& quidem cõmode si semper bis.di/co cõmode semper bis:quia quanto breuius:& p oppositionem dicuntur.tanto magis probantur: ut illud nec oportet peregrinũ·peregrinũ semp eẽ. & illud anaxandridę:quo in primis fertur:bonum est mori antequam morte quid facias:est enim sen sus:dignum esse tunc mori:cum non sis dignus mo ri:hyperbolicam etiam subdiuisit:in maturam:cõ/uenientem prouectis:& puerilem:hæc est matu/ra niue candidior:& illa stella rutilante pulchrior: hæc uero puerilis:quæ uehementiam significat:q̃ irati utuntur,ut cum dicunt Atride agamẽnonis fi liam non ducã:etiã si aurea cum uenere pulchritu dine certaret: Addit tamen Aristoteles:ꝙ his pue/rilibus hyperbolis utuntur maxime attici orato/res:sed seni sic dixere indecorum est. Et quoniam: (ut Aristoteles inqt):imagines metaphorę sunt quodam modo:utręq; enim ex duobus constant inter quæ sit comparatio:ideo quęcunq; de meta phoris dicta sunt:& de imaginibus dici possunt: nam semper imago proba ẽ:cum utrisq; extremis translatio inest.Quare quot modis dicitur meta/phora:tot modis & imago: cum imago sit meta/phora addita nota similitudinis:ut Aristteles in/quit.Post hęc dicendum de ea metaphora : quæ dicitur ante oculos.

Enunciatum VIII.

¶Præoculis igitur ponunt metaphoræ q̃cũq; significanter gerere aliquid osten

dũt,& ſunt bifariã.& q̃ ponũt aĩata ſigni ficanter aliquid gerere:& q̃ ponũt inaĩa- ta ſignificãter aliqd facere. metaphoræ quæ ponunt animata præ oculis aliquid facere,multæ ſunt,ut illud,græci pedib' liberis irruerunt.Et ut illud in florentiſſi mo ſtatu.metaphoræ,quæ ponunt inani- mata preoculis aliquid gerere apud ho- merum plures legũtur: dum inanimata: ut aĩata gerere dicat per metaphoram. in omnibus enim inanimatis:ſi ſignificã ter (ut aĩata aliquid gerere oſtendas)me taphora p̃oculis comprobatur:ut illud rurſus in campis lapis imprudens fereba tur:& illud haſtaq; uolabat. & illud: at mucro per pectus ruens traiecit.In his.n. inhanimatis omnibus/quaſi animata ge rere aliquid uidentur.ſiquidem impudẽ tia,& uolare,& cætera id genus actiones animatorum ſunt,quæ omnia per meta- phoram poeta coniunxit.oportet autem (ut iã dictũ eſt)a ꝓpĩquis:& apertis trãſ- ferre

ferre, quale in philoſophia quoq; ſimile eſt: nam in multo diuerſis proſpicere ingenioſi eſt: atq; ſolertis: ut architas dixit ut illud: idem eſſe prætorem a cará: quoniam ad utrumq; refugit: qui iniuriam patitur.

¶ Vltimo exponamus eam metaphoram: quæ ab ariſtotele dicitur ante oculos: quam alii preocularem appellant: imitatione græcorum: qui eam hyperopthalmicam appellant. Eſt autem præocularis metaphora: cum ſecũdum translationem aliquid accipitur agere: aut pati quicq̃: quod illud facere uel feciſſe uel pati. aut paſſum intelligitur ꝓ quo accipitur. ut cũ dicimus leo fremit: accipitur enim leo pro achille: metaphorę per metaphorã: de quo dicitur fremere: nam ſicut Leo fremit. Sic Achilles murmurans certat. hyperophthalmica enim metaphora ſimplici tranſlationi addit apparentem: & apertam acceptionem: apparens autẽ & apta acceptio fit: inquãtũ ab operatione transmittitur: quæ eſt nobis nota: & hac de cauſa præocularis dicitur. ideo ariſtoteles dicit: prçoculis igitur ponunt metaphorç: quæcunq; ſignificanter ex operationibus quæ nobis apparent: gerere aliquid oſtendunt his Ariſto. diuiſit: ꝙ ſint bifariam & quç ponunt animata ſignificãter aliquid gerere & quç ponunt inanimata ſignificanter aliquid facere: metaphoricç: quç ponũt aiata præoculis: atq; ſignificanter aliquid facere: multç ſunt apud au

ctores: ut illud græci pedibus liberis irruerunt. nã irruere & trãslatio & actio est. uelocitatẽ. n. ostendit. & ut illud in florentissimo statu: hæc. n. aliquid gerit. florere. n. actio est. metaphoræ uero quę ponũt prę oculis aliqd: ut aïata gerere: apud homerũ plures leguntur. dum inaïata: ut aïata gerere dicat̃ p metaphorã. in oïbus. n. inaïatis si significant̃ ac prę oculis: ut aïata aliqd gerere ostẽdas metaphora præ oculis cõprobatur. ut illud rursus in cãpis lapis impudẽs ferebat̃: & illud hastaq3 uolabat: & illud at mucro per pectus ruẽs traiecit: in hiis. n. inanimatis oïbus (ut Arist. inquit) quasi aïata gerer̃ aliqd uident̃. siquidẽ impudẽtia & uolare: & cætera id genus: actiões aïatorũ sũt: q̃ oïa per metaphorã poeta cõfinxit. huc accedit illud iphicratis: q̃n inducias cũ epydaurensibus Athenieses fecissent: ita dicentis neruos belli ab ipsis esse incisos. incida. n. pati est: & illud periclis eginã esse tollẽdã pirei pestem: pestis enim passio est quædam. Et illud eñõis ut grætia clamat. est enim hoc modo quodam ante oculos ponere. Sed ut cunq3 sit: hyperophthalmicas has metaphoras accipere oportet: ut dictũ est in aliis: a propinquis & apertis: quales aliquando acipiuntur in philosophia: cum enim accipiuntur a multo diuersis: & distãtibus perspici possunt: sed ut dicit Architas: non nisi ab ingenioso: atq3 solerti dicentis. Velut est illa: idem esse prætorem: & aram: quoniam ad utrumq3 refugit: qui iniuriã patitur. hæc de metaphoris: & imaginibus: si quis aũt plura desiderat cõmẽtaria legat. Post hęc autẽ de congruitate differendum.

Enunciatum IX.
¶ Initium elocutionis cógruitas est/quæ ab his quæ intrinsecus orationi insunt.in qnq; fundat᷑/primũ in cóiũctióib⁹/cũ sicuti flagitát/prius aut posteri⁹ altera reddi ad alterá/sic collocant᷑: oportet ẽt eas ita collocare,ut facile memoria teneant᷑/ neq; lógo interuallo redire:neq; cóiũctió né aliá pri⁹ q̃ necessariá reddere.scđo ꝓpriis dicẽdũ uocabulis:aut ꝑ circuitióes: tertio nó ábigue,nisi ꝯsulto ita qspiá faciat.quarto ut ꝓtagoras nóia geneꝝ distribuat:ná hæc quoq; recte oportet reddere. Quinto,ut multa & pauca & unũ recte dicant᷑. Ab his uero, quæ oróni extrinsecus cópetũt in q̃ttuor fundat᷑.Prio si cóiũctiones multas nó habet. Scđo si quis habet. facile distinguunt᷑.quæ.n. eraclit⁹ scripsit cũ nó pateat, qd priusq̃ue posteri⁹ accómodet᷑:distiguere arduũ ẽ.iii.congrua fit locutio.si utriq; ꝯgruẽtia cóiũxeris:ut sonum: aut colorẽ:uidere quidem cóe non

est:sentire uero est.iiii.si nō multa a ppo
nēdo:nec multa īterserēdo coniūgalia
conuinxeris.

¶ Sunt quidam uiri doctissimi. qui Aristotelem hic de latinitate elocutionis dissercre autumant: quod uerbis aristotelis in principio positis cōueni re uidetur. Alii uero non imperiti de congruitate: quod uerbis Aristotelis ultimo loco positis conso/ nat. Sed utcunq; caput inscribatur:dicamus.q cō grua uel incongrua elocutio esse potest:aut ab his que extrinsecus elocutioni ipsi accidūt:utpote cū male uel bene clausule distinguantur,aut ab his:q intrinsecus ipsi insunt.insunt autem intrinsecus ipi elocutioni clausulæ:& clausularum partes:q sunt nomen:uerbū:& cætere orationis partes clausula rum partes logici subdiuiserunt:quatenus alias de terminationes:alias determinabilia uocant:deter/ minabilia tria esse proprie autumāt nomen:& uer bum:& participiū:determinationes uere dicunt ce teras orationis partes:determinabilia quidem illa dicuntur:que participium atq; nomen epitheto: siue pronomine aut propositione determinantur: uerbum autem aduerbio.coniunctiones uero cō iungunt interdum nomina uerbaq; atq; participia interdum clausulas.prepositiones autem determi nant casus:interiectiōes deniq; signa sunt affectio nis erūpētis animi uocē.significat enim aut letitiā: ut euax:aut amaritudinē:ut heu:unde quot sunt p turbati animi motus:tot uoces reddūt:ducte quo q; interiectiones:q orationem ipsam interrumpāt

patet igitur orõnis partes alias eẽ determinatiões: alias uero quæ determinantur. Et licet de hiis spe/ctet ad grãmaticũ: quæ tamen tantus uir in doctri na non spreuit: breuib⁹ attingamus. De determina tionibus ergo Aristo. quas hic cõiunctiones appel lat: duas incõgruitates notat. Prima quidem circa ordinẽ cũ non eo ordine in clausulis collocantur: ut præcipit elegantia: ideo dicit tunc elocutionis cõ gruitatẽ primã esse: cũ cõiectiones hoc est determi nationes sicuti flagitant: prius aut posterius alteri reddi ad alterã: sic collocant̃. id enim: quod in hiis exposcit elegãtia: in ipsa elocutione est statuendum ut qm̃ ad ipsium quidẽ elegãtia exposcit: ut sequat̃: ipsum uero: uel aũt: ideo in clausulis hic ordo ẽ ser/uãdus. Hæc. n. elocutio incõgrua esset: animalium aliud uero irrationale: aliud quidem rationale: qm̃ ipsum quidẽ non primo loco acceptũ est. hęc uero cõgrua: animalium: aliud quidem irrationale: aliud uero rõnale. Coniunctiones ergo: prępositiones: epitheta: pronomina: aduerbia: & interiectiões cũ nominibus & uerbis: & participiis: & inter clausu/las: ita statuenda sunt: ut elegãtia præcipit. Aristo. enim præceptum quod de coniunctionibus tradi/dit: intelligẽdũ est cẽset in oibus aliis secũdũ elegãtię usum. Arbitror etiã ita de uerbo & noie esse subau diendũ nam elegãtia flagitat: ut uerbum ultimo lo co clausulæ constituatur: aliquãdo post multas in/terpositas clausulas. uerum de his ad grãmaticos: satis aũt sit nobis Aristo. præceptũ exposuisse. hęc de prima incongruitate: congruitate ue satis. Am/plius Aristoteles circa orationis partes aliam affert:

in hunc modum locutus est Empedocles in poesi. In hunc modum etiam loquuntur multi: cum ambigua oracula audiant: ut inquit Aristoteles uelut illud Crœsus cum Alim traiecerit: magnum delebit principatum. in hunc modum loquitur qui uaticinatur: quoniam circa rem in genere minor committitur error dicit enim forte aliquis uerum magis in ludo parua uel imparia dicens: quam quot: & hoc magis quam quando in hunc etiam modum loquuntur aruspices qui non determinant quando. Hæc igitur omnia fugienda: nisi quis ex studio faciat. Animaduerte tamen hæc: quæ Aristoteles de oraculis & uatibus dixit. uera esse de illis: quibus gentiles utebantur. quoniam si nostra uidisset: fortasse non ita dixisset. hactenus de tertio præcepto. Quarto autem est: ut nomina: & epitheta generum distribuat orator: modo ut prothagoras fecit scilicet masculina cum masculinis: & fœminina cum fœmininis. unde nomina generum masculinorum cum epithetis: & pronominibus etiam generum masculinorum distribuere debet: simili ratione & in cæteris: nam hæc quoque recte oportet reddere: alioquin esset solœcismus. uerbi causa ut si diceremus sic progressa collocutaq; recessit. ibi enim secundum fœmininum genus epitheta sunt distributa. Quintum uero præceptum est. ut multa: & pauca. & unum recte dicantur. multa quidem cum epitheto participio uel uerbo plurali: pauca scilicet duo

cum epitheto participio: uel uerbo quali: ut ē mos apud græcos: unum uero. s. singulare cum epitheto: participio: uel uerbo singulari bene bene dicit̄ illa profectu hominem pulsarunt. & in hoc præcepto intelligenda est alia congruitas. quæ fit ex parte casuum: & ea: quæ fit ex parte regiminis. nam si uerbum requiret post se accusatiuum: & adderetur alius casus. incongrua redditur elocutio. Amplius & in hoc præcepto intelligenda est etiam alia congruitas: quæ fit ex parte orthographiæ. nam grammatica scientia est recte loquendi. recteq́ scribendi hæc de his: quæ intrinsecus elocutionem incongruam faciunt: de quibus raptim diximus quoniā non pueris loquimur. qui uero plura dsiderat: grāmaticos quærat. Post hæc de his quæ extrinsecus elocutionem incongruam reddunt: dicimus. nam Aristoteles uno præcepto complexus est omnia: dicit enim ꝙ omnino quod scriptū est: oportet esse legibile: & si in uoce proferatur: oportet ꝙ dicit̄ eē dictu facile. ergo si oratio ipsa scribit̄. oportet esse facile legibilē: si naūt ꝓnunciat̄: oportet eē bn̄ ꝓnūciari legit̄ aūt aut ꝓnunciat̄ facile primo. ut Arist. inquit: si coniūctiones multas nam habet. si enim multas habeat. nec legi: nec pronunciari facile pōt. lc̄do facile legit̄ uel ꝓnūciat̄ si hæc coiūctiōes: clausuleq́ quas hēt bn̄ facileq́ distinguant̄. s. suis pūctis suis lineis: suis comis: suis suspēsiuis. suis iterrogatiuis: suisq́ pioclis: atq́ ꝓpria parēthesi: ut ꝑcipit elegātia ipsa: hac rōne: q eraclytus scripsit: cū nō poterat qd prius qdue posterius accōmodet̄: distinguere arduum est: ut patet in initio sui libri respectu

illius clausulæ: semper imprudentes homines sunt ubi cui uerbum illud semper: attribuendum sit: dubium est: & hoc propter malam punctuationem. tertio facile legitur: congrueq; pronunciatur elocutio: si utriq; congruentia coniunxeris: ut in illa oratione: omne animal iudicat sonum & colorem: hoc quidem uidens. hoc uero audiés. in hac enim clausula sonum & colorem non bene coniungit oratio ni nam uidere uel audire commune non est omnibus sensibus. sentire uero est: ideo debet hoc pacto legi. omne animal iudicat sonum & colorem. colorem quidem uidens: sonum uero audiens. hoc eni pacto oratio utriq; sua congruentia coniungit. iiii. facile legitur: aut pronunciatur elocutio. si nõ multa apponendo: aut multa interserendo nomen & uerbum principale uel alia cõiugalia coniunxeris unde si sic diceretur. constitui enim cum tecũ hæc atq; hæc: Sit collocutus essem: proficisci. obscura est clausula: quoniam inter illa coniugalia constitui & proficisci: multa interseruntur. & ideo. Si diceremus hoc pacto: constitui enim proficisci: cum tecum hæc atq; hæc sic collocutus essemus clausula esset dilucidior. quoniam inter coniugalia nõ multa interseruntur. hæc pauca de congruitate. Post hæc de amplitudine elocutionis dicendum est.

Enunciatum. XIII.

Elocutióis amplitudiné facies: si oratióe loco nóis utaris: breuitaté uero: si cótra ꝑ oratione noie: licet. n. orationi turpitudo

ineſt nomẽ:ſi uero nomini:orationem di
ces præterea amplitudinum facies: ſi non
cõnectando:ſinaũt contra connectẽdo di
ces.breuitatẽ.Amplius amplitudinẽ faci-
es.ſi cum coniunctione dices: breuitatem
uero ſi abſq; coniunctione : mõ quæ dicis
non inconnexibilia ſint rurſus amplitudi-
nem facies ſi quæ ſunt:non eſſe dicis.bre-
uitatem uero contra:ſi quæ non ſunt eſſe
dices.ſimili ratione & in priuatiuis.

¶ Quattuor ergo modis fieri amplitudinem elo-
cutionis: atq; breuitatem Ariſt.primo qdem ſi utel
mur orõe hoc ẽ definitiõe:uel deſcriptõe loco nois
ueluti ſi non circulũ ſed ſupficiẽ dicas.i qua mediũ
ab extremis æqualiter undiq; diſtat breuitatẽ uero
facies.ſi cõtra ꝑ orone noie uteremur:ut ſi ꝑ deſcri
ptõe circuli uteremur circulo.ſcdo amplitudinẽ fa
cies ſi nõ cõnectẽdo dices:ſinaũt cõtra dices conne
ctẽdo breuitatẽ facies uerbi cã:ſi dices:uxoris nr̃æ
& uxoris tue.amplitudo ẽ.nã duobus ꝓnoibus cõ
iunxiſti duo noia.ſinaũt diceres:nr̃æ tuæq; uxoris
breuitatẽ facis:qa duo ꝓnoia uni noi cõnexa ſunt
tiĩ.amplitudinẽ facies.ſi cũ cõiũctiõe uel copulatio
ne dices.breuitatẽ uero.ſi abſq; cõiũctiõe atq; co-
pulatiõe dices.ſi.n.dixero:& ꝓfectus & allocutus
illũ ſum:amplitudinẽ faciã.ſinaũt dixero ꝓfect9 al-
locutus illũ ſum.breuitatẽ faciã.addit tñ Ariſ. hãc

breuitatē fieri posse quando epitheta:uel noīa:uel clausulæ cōnectiles sunt.nam si dixero & socrates laborauit & plato disputauit:hæc ad unū cōnectī non possunt.iiii. Amplitudinē facies si q̄ sunt hoc ē si affirmata p negatōes dices:hæc.n. ē amplitudo non parum mihi molestus ē plato.& illa hæc quæ dicis non ignorabam. Breuitas uero est.si contra quæ non sunt:esse dices:hoc est negata per affirmationem dices:ut si dixero ualde mihi molestus ē plato.& illa:hæc quæ dicis:sciebam hanc breuitatem:ut Aristoteles inquit. Antimachus obseruauit:cum ad Theumissum loquens:modicus quidē uētosus colis:nā si dixisset: nō multū uentosum colis amplitudinē fecisset simili rōe fieri p̄t ī p̄uatiuis nā si dixero nō possibile amplitudinē feci iinaūt impossibile fieri breuitatē ī elocutionē.utit̄ uero orator orone:uel circūlocutione loco nois.qñ noībus inesset turpitudo:ut qm̄ hoc nomē priapus turpiter sonat loco illius utimur circūlocutiōe:uel diffinitiōe:& dicimus mēbrū uirile.at cū cōtra oroni inest turpitudo:loco eius noie utimur:ut qm̄ turpe ē dicere uirile semē ī uulua coadunatū loco hui⁹ orōnis dicim⁹ fętū ampliatiōes uero aliæ fiunt:ut Aristo.inq̄t tam in bonis:q̄ in malis.dicim⁹.n. harmoniā in fidē & alyrā:& dicim⁹ tubā cantū in fidē: uerū hæc poeta ēt sunt hæc pauca de amplitudine.

Enunciatum XI.

In elocutōe dcōrū erit si affecta si morata si reb⁹ accōmodata sit.accōmodata qdē si

nó ſit hũilis ĩ reb⁹magnis ſi nó ſit ampla ĩ reb⁹ puis.ſi nó ſit ornata ĩ uerbis humilib⁹ Affecta uero:ut cũ cótumeliamur:iratoq; dictio fiat:cum pia:turpiaq;:moleſte: & quaſi caute dixerimus:cum laudabilia: cũ admir ationem .cum miſerabilia humili-ter:& in aliis ſimiliter fecerimus.hæc eni accommodatá dictionem uériſimilem red dunt.tum quia decipiuntur.credentes ora tores in huiuſmodi rebus ita ſe habere :ut oſtendunt.tum etiam quia auditores ſem per afficiuntur:ac ille: qui affectus dicit: & ſi non uere dicat.ſignum autem:qa mul ti clamantes terrent auditores . Præterea auditores ea quoq; re afficiuntur:qua ſcri ptores nimiũ utunť.utpote: qs neſcitur: quæ nemo ignorat.inſuper ſi oíbus ſimul cógruétibus uteris: ſic auditor dicipieť. ut ſi aſpera uerba ſint:uoce:ac uultu ac cæ teris:ſic utédũ ut congruant.Ad hæc com poſita uerba:ſi plura ſunt & epitheta: & ĩ uſitata uolenti afficere cógruũt.At poſtq̃

comouit auditores ad laudem ac uitupera
tionem ad amorem ac odium:fama ac sen
tentia commoti similia dicunt omnes: si-
militerq; dispositi hæc libenter audiunt.
Quam artem Isocrates in panagyrico fe-
cit circa finem.& gorgia fecit: & quæ in
phedro sunt ita se habent.uerum oppor-
tune his ut omniũ generum cõe est.cũ aũt
in excessu fit.illud remedio est:quod uul-
go fertur:ut seipsum castiget.nã sic quod
dicitur uerũ eẽ uidebitr.At morata elocu-
tio fit:cum signis morata ẽ.si enim accõ-
modata erit:genera singula:atq; habitus
sequitur:nam si generi uel habitui uerba
accõmodantr:moratũ dicẽdi gen⁹ faciẽt.
¶ De decoro elocutionis multa scribũt oratores
Arist.ẽt inordinate locutus est:ideo eius dicta sic
epitomauimus:nam hoc pacto:quæ dicit ordinẽ
hñt.Aristo.igitur in oratione tunc decorum esse
putat:cũ elocutio sit affecta:cum sit morata: cum
sit rebus:de quibus orator dicit:accommodata.er
go ad elocutionis decorũ tria necessaria esse autu
mat:ut elocutio sit affecta:quæ moueat auditores
ut sit morata:quæ ostendat oratorem qui dicit eẽs
utrum bonũ.& tertio ut rebus de qbus orator di-

cit:accõmodata.exponimus aũt hæc tria per ordi/ nẽ in epithomate:erit naq accõmodata:si non sit humilis:in rebus magnis:arduisq.si non sit ampla excelsa in rebus paruis:si non sit ornata in uerbis uilibus. Si enim in uerbis turpibus utilibusq sit or/ nata:comica uidebatur (ut apud Cleophonem) ea clausula ornata est:in qua loquens ad ficum: di/ xit uenerabilis tu. Affecta uero elocutio ab ipsis auditoribus erit (ut Aristo:inquit) ut cum contu/ meliamur nostra dictio: Siue elocutio fiat ac si
eẽt iratorum:cum impia:turpiaq:molestẽ:& q̃ si cau/ tẽ dixerimus cũ admiratiõe:cũ miserabilia dixeri/ mus miserabiliter:ac hũiliter:simili mõ erit affecta si in aliis:similiter fecerim⁹ cuius cã est:qa hęc ac/ cõmodata suo loco & tpe elocutionẽ uerisimilem reddũt. Primo qa auditores uidẽtes hęc sic accom/ modata suo loco & tpe:credẽtes oratores in huius/ modi reb⁹ ita se hr̃e:ut oñdũt:decipiunt. Aĩa em quasi paralogizat:nã queadmodũ loqués se habet in dicẽdo miserabiliter:sic quæ dicit:credit misera/ bilia eẽ:ita.n.de dictis:queadmodũ dicẽtis uultus afficitur:opinat. Secũdo uero qa auditores quasi sẽp afficiuntur:ac ille:qui affectus dicit:& si non uere dicat. Signũ autem:qa multi clamãtes terrẽt auditores.quippe cũ auditores quasi semp compa tiantur eis:qui affectu loquuntur:cõpatiẽtes uero quasi compelluntur credere:quæ dicentes dicunt.
[P]reterea auditores (ut Aristoteles inquit) ea re af ficiuntur : qua scriptores poetę nimium utuntur utpote cum ex admiratione loquentes:dicunt qs: nam nescit:hæc pspicua:que nemo ignorat:quasi

dicat nullus:cũ.n.orator sic dicit:quasi ueretur auditor:ne solus ignarus eius rei sit:quã oẽs scire orator annuit.ergo ex modo loquẽdi ẽt auditor afficitur.Preterea si omnibus simul cõgruentib⁹ uteris sic auditor decipietur:ut si aspera uerba sint:uoce:ac uultu:ac cæteris sic utendũ ut congruant.Si enim leuia aspere:aspera uero leuiter dicantur : nullam habent uerisimilitudinem.Ad hæc composita uerba ut dupla:tripla:uel si plura sunt:& epitheta:& insueta uolenti afficere congruunt:modo(ut dictum est)non sint omnino synonyma:nam licet orator dicat aliquid insuetum:ignoscimus irato.Si malum quid inauditum:incredibile:mõtisqꝫ instar dicat.patet ergo quot modis elocutio fieri possit affecta:Postea Aristoteles docet quid faciendum sit auditoribus ipsis cõmotis:asserit enim ꝙ postq̃ auditores ad laudem:ac uituperationem odium ac amorem sunt commoti:fama ac sententia dicentis commoti quasi cæci:& inebriati:similia dicunt omnes:similiterqꝫ dispositi:ut dicens intendebat disponere:hæc quæcunqꝫ dicit audient.hanc artem isocrates seruauit duxit enim auditores quasi extra se & statim cœpit laudare :inducẽdo eos ad laudes: eodẽ modo illudendo fecit gorgias:& hoc pacto se habent:quæ in phedro sunt.Monet autẽ Aristoteles ut hæc fiant moderate:oportuneqꝫ:nam sic cõmunia omnibus generibus orationẽ sunt.Addit tamẽ ꝙcũ hęc de excessu fiãt:illud remedio ẽ(ꝙ uulgo fertur)ut dicẽs seipsum castiget:& corrigat: ut mouendo semper his conformetur:que dicit.nam sic quod dicatur :fit:ut uerum esse credatur.patet

ergo:quę sit oratio affecta :quæ uero sit morata: Aristoteles autumat:tunc elocutionem esse moratam:cum signis ipsa morata est:quod fit: cũ dicens moratum se præsefert :manifestis(ut ait)signis. si enim accommodata erit habitui uel generi : ipsa sequetur singula genera ac habitus . Et per genus hic non proprie genus intelligo ut logici utunť sed per genus intelligo ætatem:sexũ:nationẽ:ut puer: uir:senex:fœmia.puer eñ cũ oĩ puero eiusdẽ gñis est:uir cũ oĩ uiro:senex cũ oĩ sene:& fœmina cũ oĩ fœmina: Amplius lacedęmonius eiusdem gñis est cum omni lacedęmonio & thessalus cũ omni thessalo:per habitum uero intelligo secundum quem qualis quidam in uiuẽdo est:ut latro:uel liberalis. Ille enim habitu furandi:hic habitu dandi uiuit:ergo si habitui audientis:uerba accommodẽtur:moratum dicendi genus faciet ipse dicens. Et si uerba accommodauerit generi audientium:etiam moratum genus faciet. Senex enim seni magis adheret: Iuuenis iuueni:ideo qui se ut iuuenis ostendit:iuuenes mouet:qui se ostẽdit:ut senex:mouet senes. sic etiam de habitu :qui se ostendit ut latro:mouet latrones. ergo uerba dicentis debent se accommodare generi uel habitui audientis. hoc autem fit:cum dicens se talem uerbis ostendat:qualis generis:aut habitus fuerit audiens . Quare si uult eis persuadere bene uiuendum esse dicens ostẽdere debet ipsum bene uiuere:ut decimo ethicorum dixit Aristoteles hactenus de decoro elocutionis:post hæc de elocutionis numero dicendum est.

Enunciatum XII.

¶Figura

¶ Figura igitur orōnis illa maxime pbatur, quæ nec metrica est, nec sine numero. Metricū enim fictū esse apparet/ac uerisimile nō uidetur. Præterea distrahit auditorē, cū attendere faciat ad cōsonātiā. Sine numero uero elocutio interminata est & sic nec iocūda, nec cognoscibilis ē. Preterea omnia numero terminant̄. oro ergo numerū habebit, Metrū aūt non hēbit ne poema sit. non enim heroicū nūerū habebit, hic. n. amplius, & elegans, & egens harmoniæ est. non iābicū, nā licet ex omnibus metris iambica ex tempore maxime dicantur/opus tamē esset ampliorē oronē facere uulgo alienā. nā. non trochaicū trochaicus. n. non oronib⁹ uulgi, sed tripudiis aptior est. Restat igitur pæan, quo quasi secreto a trasymaco incipiētes utebant̄. constat aūt pæan, quattuor syllabis tribus breuibus/& una longa. pæan igitur sumēdus ī quo solo numerus metricus nō constat, sed maxime latet: uerum cū sint

duo inter se opposita pænis gñ a/unum/in quo prima pducta est, quã tres breues sequuntur: hoc principiis congruit: sicut, & utunť. Alterum cõtra, in quo tres præcedunt breues: ultima uero pducit: is exitũ facit cõmodũ, ut finis manifestus sit nõ ppter scriptorẽ/nec ppter cõpositionẽ/sed propter numerum, ꝙ igitur nõ sine numero sed numerosam oportet esse orationẽ: ex hisce patet.

¶ Nũc de figura elocutiõis dicamus: quã Aristo. schema appellat. est. n. schema figura orõnis: quatenus per illã colonat oro. consistit aũt orationis schema (ut Aristo. inquit) in duob⁹: ut non sit metrica: & ut nõ sit sine rhytmo. differũt. n. hęc: nã metrum est pedũ iunctura: numero modoq; finita. Rhythmus uero: pedum tẽporũq; iunctura sine modo. ꝙ elocutio nõ debeat eẽ metrica: probat Arist. quia esset tũc poema: & ita uř ficta: quod ã rhetorica orone alienũ ẽ. ampli⁹ quia metrica oro diuertit a uerborũ sentẽtia: cũ potius ad uocũ correspondẽtiã: ac cõsonãtiã faciat attẽdere: At rhetorica oro reqrit attentionẽ ad rẽ. Q đ aũt absq; rhythmo esse nõ debeat: Aristo. pbat: qa oro sine numero uř quasi intermiata: q̃ si iniocũda: & non cognoscibilis p̃terea oĩa nũero terminanť. ergo oro debet nũero terminari. Ars. n. naturã imitať. Pa-

tet ergo φ orõ nũerũ habebit: metrũ uero nõ ha/bebit: ne poema sit. quaũt metrũ nõ habebat: pbat Arist. qa heroicũ nũerũ nõ habet: hic. n. amplius & elegãs: & harmonię egẽs ẽ: q orõni nõ cõueniũt nec habet iãbicũ nũerũ: nã lʒ ex oib? metris iãbica ex tpe maxime dicanť: opus tñ esset ampliorẽ orõ nẽ facere uulgo alienã. Si iãbico nũero in ea utere/mur. nec habet trochayeũ: Trochaic?. n. nõ orõ/nib? uulgi: sed tripudiis aptior est. Ex hiis cõcludit: φ pter hos nũeros restat pæan: quo incipientes a trasymaco quasi secreto utebanť. est aũt pæan nu/merus quattuor syllabis una longa & trib? breui/bus cõstãs: ideo pæan sumẽdus: in quo solo nũerus metricus nõ cõstat: sed maxime latet. Sed quonã mõ sit utẽdũ Arist. exponit & dicit pæanis duo ge/nera: alterum in quo prima producta est: quam tres breues sequuntur: & hoc principiis conuenire asserit:: ut erat usus suo tempore. Alterum contra in quo tres præcedunt breues: ultima uero produ/citur. Is(ut inquit)exitum facit commodum: ut fi/nis manifestus sit non propter scriptorem: nec pro/pter compositionem: sed propter numerum. de/mum id quod ab Aristotele habemus est: qui non sine nũero sit: quia numerosam oportet esse: non tamen metricam: quia esset poema. habemusq numerum: quo oratio numerosa esse debet: opor/tere esse pæanicum: habemus etiam principium & orationis finem debere esse pæanica contra/rio modo disposita: Sed de clausulis intermediis quonammodo numerosæ. Et quo ordine pæa/nes: In illis constituendi sunt: Ab Aristotele:

nō habemus: disputāt aūt de his Quintilianus: & diomedes grāmaticus: & pro utraq; pte rōnes in/ ducūt. Tādē Quintilianus in clausulis composi/ tionē esse affirmat: quæ in earum ordine: iūctura & numerositate consistit: in ordine quidem: quare nus cauere debemus ne decrescat oro: & fortiori subiungatur aliquid infirmius: ut sacrilego fur: & latroni petulans; nām sacrilegus est quid fortius q̄ fur: & latro q̄ petulans. Simili modo ad sonorum uerbum non debemus subiungere in sonorum siq dem in ordine peccaremus. augeri enim debēt sen tentiç: & insurgere. In hoc enim imitamur naturā & pulchritudinē: quæ semp procedit a minori ad ad maius: & ab imperfecto ad perfectum. est etiā aliud in ordine attendendum: ut semper nobile p̄ ponatur ignobili. seruetur q; naturalis ordo ad ui/ ros ac ad fœminas: diem ac noctem: ortus & occa sum dicas potius q̄ retrorsum. Ait tamen superst/ tiosum esse nimium: ut uocabula uerbis: uerba rur sus aduerbiis: nomina appositis pronominibus rur sus essent priora: nam fit contra quoq; frequenter non indecore: necnon & illud dicit esse nimię sup/ stitionis: ut quæ tempore etiā facere ordine priora non quin frequenter sit hoc melius: sed quia inter dum plus ualent antegesta: ideoq; leuiorib⁹ super ponenda sunt. in iūctura uero: quoniam priori di ctione finita in uocalem subcedens dictio ob eadē uel alia uocali non est proferenda: unde non bene in oratione diceretur ego omni officio ac poti⁹ pie tate erga & reliqua: siquidē inter syllabas iūctura dissonat: Accidit quoq; & in dictionibus idem: qđ

præcaueri debet. Sed an clausulę intermediæ nūe-rosæ esse debeant: & quibus rhythmis constare: nō leue est definire: cum nec aristoteles rhetoricorum princeps definit. Preterea cum accidat orationes fieri plerunq; ex tempore: uidetur difficile ut nu-meros obseruent: Insuper qui hodie dicunt nume ris uti non uidemus: sed sonoris dictionibus: bene-q; (ut ita dicam) syllabans: modo quo auribus me lius consonare uidentur. Diomedes grāmaticus tā dem dicit: q̄ nimia artis opinio fugienda est. & in-terponenda simplicitas rudis atq; imperitę dictio nis: non propter hoc solum quod in omnibus re-bus nimium lenocinium odio dignum est: sed quod plęrunq; acribus sensibus maior est: si naturaliter proferant. quam rem Ciceronem non raro seruas se animaduertit: unde & in hoc: ipsum præcipuæ laudat: quid ad summam artis istis laudem mira ar tis dissimulatiōe peruenerit. Quintilianus uero cū Aristo. primum & ultimum ipsius orationis uer-bum pæonicum esse censet: intermedias uero clau sulas a longis syllabis interponendas esse: cuius ta men conclusio est: sed hæc ad unguem rimari: tum miseri est: tum nimis occupate. Ego uero his i ora tionibus: quæ hodie currunt: obseruari hos nume ros non uideo per raro quoq; in hiis: quæ pręces serunt hæc de numero. post hęc de pendēte: & cō-uoluta elocutione dicendum.

Enunciatum XIII.

¶ Elocutio ita aut pendens coniunctio-neq; una est: uel conuoluta. pendens est: q

nullum per se habet exitum: nisi res quæ dicitur in exitum peruenerit hæc insuauis est: quoniam infinita omnes enim finem conspicere nolunt: quem cum non prospexerint. fatigantur. conuoluta uero: quæ clausulis offertur: Appello autem clausulam compositionem: quæ ipsa per seipsam principium habet: & finem magnitudinemq; mediocrem. clausula enim cũ principium atq; finem: & magnitudinem mediocrem habuerit: suauis & dilucida erit: nam sensus in ipsa noninciditur: sed concluditur.

¶ Nunc de pendente atq; conuoluta elocutione dicamus Aristoteles enim de pendente pauca quoniam extra propositum est: de conuoluta multa dicit. elocutio enim (ut inquit) duplex est: pendens: & conuoluta: pendens est: quæ una quasi coniunctione: nullum per se habet exitum: nisi res: quæ dicitur: in exitum peruenerit: ut ambitus qui i diatyrambicis sunt. isti. n. una quasi cõiunctione contexti. finem non habent. pendẽs compositio herodoti ac Thurii ẽ: q priores qdẽ oẽs: nunc uero nõ multi utunt̃. elocutio uero: quæ finẽ nõ habet: pẽdens dr̃ uel: qm̃ animum in sublimi quasi suspẽsum tenet uel qm̃ animum nimio desiderio intentum fa

cit: uel quia animum dubitare: compellit quasi ad diuersa trahatur: nam cum in ea finis nō cōspicet. suspensum: atq; dubium: & cum desiderio animū efficit: hæc enim (ut Aristoteles inquit) nullum perse habet exitum: nisi res: quæ dicitur: in exitum ac finem peruenerit. uituperat hāc Aristoteles: q sic insuauis: quoniam est infinita: atq; indeterminati finis. omnes enim qui audiunt: finem conspicere uolunt: quem: cum non prospexerint: fatigantur signum autem quoniam in calce orationum expirant: ac resoluūtur nimio labore defatigati: ergo elocutio pendens repellenda est. conuoluta uero est quæ periodis effertur: atque struitur. periodus uero latine clausula: quæ compositio est: ubi plena sententia est. unde medici periodicas febris uocant: quæ artis temporibus abeunt: & quodam quasi circuitu facto: rursus redeunt: ut sunt tertianæ: & quartanæ. ergo perihodus elocutionis est clausula: siue compositio: quæ ipsa per se ipsam principium habeat & finem: magnitudinem q; mediocrem. Et quoniam clausula: siue perihodus principium habet & finem: magnitudinemq; mediocrem: suauis est: & dilucida suauis quidem (ut Aristoteles inquit) primo quidem. quia interminato ac suspenso contraria est. secūdo uero: quoniam semper aliquid se habere auditor putat. cum sibi aliquid terminatum sit. dilucida uero quoniā sensus in ipsa non inciditur: sed concluditur: facileq; memoria tenetur. nō enim est ut iambici sophocles uersus. post hæc de clausulis dicam9: & primo quidem quietatim.

Enunciatum. XIIII.

Clausularum uero altera ex membris constat: altera supina est ex membris qui dem constare dicitur: cum duobus uel plu ribus struitur. dico autem membrum alte ram eius particulam. supinam uero clau sulam dicimus: quæ uno membro constat uerum oportet ne tam supina q̃ membris constans: ipse aut mãchæ sint: aut longæ: sed mediocres. Mãchæ quidem: nam qua si subito interuallo reperto: auditoré qua si cespitare faciunt. longæ uero sic audito rem relinquunt sicut deambulãtes finem prætereunt.

Prætermisit Aristot. pendentem elocutionem tanq̃ rhetoricis dissonam: & de conuoluta solum disserit: quæ conuoluta dicitur quasi periodis con stans. & quoniam conuoluta intelligi nõ potest: ni si periodus hoc ẽ clausula intelligat̃: de clausula ita distinguit q̄ alia sit ex membris constans: alia supi na ex membris constat. quæ (ut ita loquar) pluri membris est. est. n. membrum eius altera particu la: & per particulam: non intelligit nomen uel uer bum: uel aliam orationis simplicis partem: sed itel ligit per membrum simplicem quandam orationẽ

quam logici simplicem propositionem appellant: ut hæc socrates est philosophus: hæc enim ꝓprie apud Aristotelem hic dicitur membrũ: apud dialecticos diceretur simplex propositio ea ergo clausula. quæ duobus aut pluribus membris constat: hæc dicit̃ periodus atqꝫ clausula pluri membris q̃ a logicis dicit̃ propositio composita uel conuentiua. requiritur aũt: ut pluri membris clausula: sit absoluta: distincta: facilisqꝫ respirationis: nõ in ipso interuallo: sed tota: atqꝫ pfecta: alioqn non eẽt periodica: unde longitudinẽ eius non nulli anhelitu mẽsurant: nam tantam esse maximam dicũt quanta uno anhelitu explicari põt: & qdem non cum difficultate: sed facile: si. n. uno Anhelitu cum difficultate proferretur: esset longa. supinam uero clausulam Aristoteles appellat eam compositionem: q̃ uno membro constat: quæqꝫ dici potest unimembris: ꝙ uno tantum membro constet. differt autẽ hæc a membro ꝙ membrum sit breuis particula: at clausula supina licet sit pticula: est longiuscula. & dr̃ forte hęc supina quasi trãslatione qm sicut supini dicuntur homines manci: quod propter defectum membrorum uentre cœlum uersus iaceant: sic unimembris clausula supina dr̃. ꝙ membrorũ defectu manca quasi clauda iaceat. uerum. ut Aristo. inquit. illud attendendum est: ut tam supina q̃ plurimembris clausula mediocres sint. paruæ. n. quasi cespitare auditorem faciunt. Auditor. n. ad longius uel ad mediocritatem prospiciens: terminũ non statim sibi præfixit: ideo cũ subito iteruallo retrahat̃: quasi ex repulsione cespitat. lõgiores uero

ipsi auditores relinquũt:nã nimiũ defatigati finẽ ꝑ tereũt ueluti deambulãtes ꝑ lõgũ iter retrocedũt calcẽ itineris ꝑtereũtes finaũt pluri mẽbres clausulæ nec lõgi mẽbres:nec breui mẽbres eẽ debẽtq̃.n. lõgi mẽbres sunt:pessimæ sunt:& suspensæ:q̃ uero breui membres periodi non sunt.post hæc de aliis clausulæ dictionibus dicendum.

Enunciatum. XV.

Clausula uero pluri mẽbris:alia nõ opposita.ut hæc sæpenũero eos miratus sum; q festos dies celebrãt:& agones gymnicos ĩstituerũt.altera uero opposita ẽ:cũ ĩ utroq̃ mẽbro cõtrariũ ad cõtrariũ refert̃:ut illa accidit.n.sæpiꝰ ut stolidi fœliciter:prudẽtes ĩfœliciter agãt.aut cũ idẽ ambobus cõtrariis cõiungit̃.ut si diceret̃ accidit.n. ut stolidi &prudẽtes fœliciter agãt rursus pluri mẽbris clausula duplex est.alia.n.dr̃ cõtẽtio quæ ẽ oppositoꝝ collectio alia uero dr̃ cõpar:quæ ẽ cũ mẽbra æqualia sunt. assimilatio uero alia cũ utriusq̃ mẽbri ultima similia sũt:similia dico aut ĩcipiẽdo aut desinẽdo:ĩcipiẽdo qdẽ nõ nisi ĩ noibꝰ fit ut æger eat:q æger eẽ dicebat̃.d̃sinẽdo

uero fit i ultimis syllabis: uel uerbi uel nominis uel ét í integra ipsa distinctióe í ultimis syllabis uerbi. ut putauerũt eũ bñ fecisse & ipm cãm fuisse. í ultimis uero nois hoc mó. erat in cogitatióe maxia: & i spe minima i dictióe uero integra: quã cóuersioné appellãt: hoc pacto: at tu in uiuo dicebas male: & nũc in mortuũ scribis male cócurrũt aũt í idé nó unq̃ cótétio cópar: & assimilatio nó unq̃ ét cótétiones falsæ inueniunt ut apud epycharmũ. illa iterdũ qdé illoꝝ erã: iterdũ uero apud illos ego.

¶ Iterũ alias de clausulis dictiones fecit Aristo. q plurimẽbris clausula: altera nõ opposita fit quę ex non contrariis mẽbris cõponitur. ut hæc: sæpenumero eos miratus sum: q festos dies celebrãt: & agones Gymnicos instituerunt. hæc enim non opposita est: cum eius mẽbra contraria non sint. Altera uero opposita est perihodus siue clausula opposita uel cum in utroq; eius membro contrarium ad contrarium refertur: ut illa: accidit enim sæpius: ut stolidi fœliciter: prudentes infœliciter agant. inter membra enim est oppositio inter supposita: quoniam prudentes & stolidi opponi uidentur: & inter apposita: quoniam fœliciter agere: & infœliciter agere opposita sunt. Amplius: & in illa

oppositio est:licet talis oppositio fieri nequeat:nauigauit per terras.pedibus fuit per maria.& hic ēt oppositio est licet fieri nequeat:hellespontum enī coniunxit:athon montem effodit. Amplius &: illa natura ciues lege ciuitatis priuantur:nam ipsorum alii misere interierunt:alii turpiter exularunt rursus & ea turpe est:cum priuatim barbaris in famulatu utamur:multos sociorum ipsis publice seruientes negligēt.rursus et illa:aut uiuos amplifices: aut mortuos de relinquas.omnes enim istę oppositę sunt in quibus in utroq; membro contrarium ad contrarium refertur:uel potest etiam clausula opposita esse:cum idem utrisq; contrariis adiungitur ut si diceretur:accidit enim sæpius:ut stolidi & prudentes fœliciter agant:& potest esse clausula opposita utroq; modo:ut illa:utrisq; utilitatem attulerunt:& his qui remāserunt:& his: qui secuti sunt: nam illis plura quam domi habebant: conquisiuerunt:his sufficientia domi reliquerunt.hæc est una clausula cuius illa pars:& his qui remanserunt & reliqua est oppositio ī qua idem dicitur de duobus oppositis:nam qui remanserunt:& qui secuti sunt quodammodo opponuntur. Afferre utrisq; utilitatem de utrisq; dicitur.secunda uero eius pars oppositio est:in qua in utroq; membro contrarium ad contrarium refertur.quoniam remansio secutioni:& sufficientia pluribus cōtraria sunt.dicit tamen Aristoteles in his omnibus clausulis oppositis esse suauem delectabilemq; adiectionem: quoniam cōtraria patent aperte:estq; oppositio longe suauior:cum opposita ad seipsa breui referuntur.

est alia causa: hæc opposita clausula fit suauis: quoniam est similis Sylogismo eleucho redarguitiuo: qui oppositorum collectio est. Rursus de clausulis Aristoteles. Aliam dictionem facit: quod pluri mēbrium clausularum alia: sit q̄ dicitur oppositio de qua dictum est: quod ē similis Sylogismo eleucho quoniam est oppositorum collectio. Alia uero est quæ ab Aristotele dicitur compar: quæ fit: cū mēbra sunt æqualia: ut si parentibus est benefaciendum præceptoribus est benefaciendum. utrisque enim non potest reddi par uel hoc pacto: aut propter pecuniarum inopiam. aut ꝑpter belli magnitudinem. hæ namq; clausulæ neq; similes: neq; cōtrariæ: sed tamen inuicem pares sūt. tertia uero dicitur assimilatio: & hæc est: cum utriusq; membri ultima similia sunt: dico similia ultima ipsa: nomina uel uerba cum similia fuerint aut incipiēdo aut desinendo: incipiendo quidem: ut Aristoteles inqt non nisi in nominibus fit: ut æger eat: qui eger eē dicebatur. desinendo uero fit ī ultimis syllabis: uel uerbi uel nominis: uel etiam in ipsa integra dictiōe in ultimis Syllabis uerbi: hoc pacto: ut putauerūt eum bene fecisse: & ipsum causam fuisse. in ultimis uero Syllabis nominis: hoc pacto: erat ī cogitatione maxima: & in spe minima. in dictione uero integra: quam conuersionem appellant hoc pacto: ad in uiuo dicebas male: & nunc in mortuum scribis male. Aliquando autem & incipiendo: & desinendo reperitur: ut in aliis rhetoricorum libris exposuit hoc pacto sicuti militibus nullis ualet: & uiribus multis caret. Dicit etiam Aristoteles: quod

contentio compar:& similiter cadentia in eadem clausula aliquãdo concurrunt:ut in hac. Si amicis est benefaciendũ:inimicis est malefaciendũ:dem dicit aliquãdo apud oratores reperiri contẽtiones falsas:ut apud epycharmũ hoc pacto:interdũ qdẽ illoꝝ eram:interdum uero apud illos ego. quę contentio falsa est:quoniã esse apud illos. & me esse illorum idẽ est. Post hęc de urbana elocu. dicẽdũ.

Enunciatum XVI.

Urbanã elocutionẽ faciũt metaphora oppõ, & pricipiũ:qd añ oculos dr. nã facile discere ac itelligere natura oĩbꝰ suaue est:uerba uero aliqd significãt/quare q̃cũqꝫ uerba facile nobis igerũt disciplinã, hæc suauissima sunt. prisca.n.ac aliaꝝ gẽtiũ nõ itelligunt, ꝑpria uero ac nostratia scimꝰ. iccirco, nec ſuꝑficialia, q̃ ciuilibus patẽt, cõprobã tur. nec ea:quæ quicq̃ hñt quod ĩ eis quæret oportet:nec qaecũqꝫ dicta ignorant:sed quorũcũqꝫ cognitio uel simul dũ dicant, fit ẽt si priꝰ nõ erat uel ñ multo post mẽs ea ꝯsequit:sic.n.discipli natio fit metaphora & oppõ:& pricipiũ qd ꝓoculis ẽ:nec ſuꝑficialia: nec penitus

difficilia sunt: iure hæc urbanam reddũt
elocutionem.

¶ Nunc dicamus de urbanis: ubi primo illud Ari-
stotelis attendendum: qui posse facete dicere: ẽ in-
geniosi: aut exercitati: sed docere facete dicere: ar-
tis rhetoricę est. ideo quantum ad artẽ spectat mul
ta sunt: quę elocutionem reddunt urbanam: Hic
Aristoteles præcipua tria ponit: in aliis rhetorico
rum libris addit quartum: quod non arbitror esse
prętereũdũ: sumit aũt q̃si dignitatẽ: & ab oĩbus cõ-
cessãq; facile discere natura oĩb⁹ suaue ẽ. Prio. n.
diuię sciẽtię libro ait oẽs hoĩes nã scire desiderãt.
Fugiũt aũt multi sciẽtiã propter uerborũ difficulta
tem: ergo quando discere est facile & suauissimum
hinc fit uerba omnia: quæcunq; facile nobis inge-
runt disciplinam: hæc suauissima esse. hic uerba p̄-
sca: atq; aliarum gentium: cum non intelligantur:
& nostratia: cum sciantur: suauia non sunt. Prisca
quidem quia non intelliguntur: nostratia uero qa
nihil disciplinæ habent: cum iam nata sint ac ma-
nifesta: restat: ut nec superficialia uerba: quæ om-
nibus patent: comprobentur: nec ea uerba: quæ
quicq̃ habent: quod in eis quætere oportet tanq̃
questione dignum: nec uerba quæcũq; dicta igno
rantur: urbana sunt: sed ea uerba sunt urbana: sua-
uissimaq;: quorumcumq; cognitio: uel simul dum
dicantur: fit: etiam si prius non erat: uel non multo
post mens ea consequitur. sic enim disciplinatio fit
unde quicquid facile est discere: aliqua ratione
est facile: qua facile sit cognoscere. Aliqua uero

difficile: qua fit discere: Ex his patet q ex arte elocutio tribus fit urbana metaphorarum: ac comparationum interpõe clausularum oppositarum cõstitutione: & eius principii: quod est praeoculis interposito usu: methaphorae enim omnes: cum conuenientes fuerint: & discere facile faciunt: & suaues sunt: presertim si in elocutione non frequens sit earum usus: sed commensuratus loco: & tempore: oppositiones etiam: ut dictum: suauissime sunt: cum maxime nos discere faciant: quae si suo loco & tempore in elocutione constituantur suauem: & urbanam reddunt elocutionem. Ea quoq principia: q hyperophthalmica sunt: ac peculiaria: cum etiam suo loco & tempore in elocutione struuntur: mirũ im modum eam urbanam efficiunt, ex arte ergo his tribus modis elocutio urbana fieri potest secundũ Aristotelem in hoc libro: At in aliis rhetoricorum libris addit quartum modum. Ait enim maxime esse obseruandum: ut uerborum mores hominib⁹ similes queas reddere: hoc autem fieri ait: si q maigni: qui curiosi: qui mediocris sunt mores: considerabuntur. Hac enim uia elocutio urbana fieri potest, hactenus de urbana elocutione. Post hęc de elocutionibus differentiis dicendum est: & primo de accidẽtalib⁹: quae sunt historicũ & cõcertatiuũ.

Enunciatum VII.

¶ Elocutionis igitur Altera historica: altera agonistica hoc est concertatiua est. historica quidẽ quae maxime propria est.

concertatiua uero quæ maxime simulata. concertatiue uero duo genera sunt. nam altera morata est: altera affecta. affectam eligunt histriones: & poetæ: moratá ue-uero hypocritæ: cumq; historici & concertatores conferuntur: historici quidem in certaminibus angusti: bói enim oratores/ cum legantur/agrestes uidentur. Preterea simulata: ut articuli: & ea: quibus sæpius idem dicitur. Iu elocutione historica re-probantur. In concertatiua uero necessaria sunt. uerum simulata/ut articuli: & ea: quibus sepius idem dicitur: cum sine actionibus sunt: & stolidiora nidentur: & suum officium non reddunt. Quare in elocutione concertatiua/necessarium est commutare cum idem dicis: nam id uim præbet actioni: ut hoc pacto: is est: qui uestra furatus est: is: qui uos decepit: is qui uos prodere deniq; conatus est: hæc autem cómutatio recte pronuncietur: alioquin dicens trabem portare uideretur, Amplius

necessarium & in concertatiua commutare articulos: hoc pacto: ueni: offendi supplicaui: est autem & tu hac articulorũ cómutatióe opus actióib⁹: ita ut nec ut unũ nec eodem modo: nec eadem uócis figura dicantur. Preterea tam in articulis: q̃ in ipsis breuibus quibus in concertatiua elocutione utimur: necessaria est eorũ dissolutio: Nam si coniunctio multa: faciat unum: contra si tolletur coniunctio unum multa erit, etiam si de aliquo multa dicántur: necesse de eo multotiens dixisse: ergo quæ multotiens/dicuntur: multa quoq; eé dicta uidentur.

¶ De differentiis igitur elocutionis nunc dicendum. quarum primæ accidentales esse uidentur. Sunt autem hæ duæ: historicum: & concertatiuũ. quod Aristoteles Agonisticum. Quintilianus: altercatiuum: Alii contentiosum appellant. dicitur autem elocutio historica illa: quæ parum aut nihil simulati habet, dico parum aut nihil: quoniam non esset rhetorica: nisi aliquid simulati: ac uerisimilis haberet: uerum quoniam simulati parum habet: ueri autem ac rei multum: ideo elocutio

illa dicta est historica. Amplius dicta est historica quia non opus est: ut proferatur uoce. Satis enim est ut legatur scriptis: At agonistica nisi uoce: & actionibus pronuncietur: stolidum atq; friuolum quod uidebitur. Rursus hæc dicitur Agonistica: quoniam uniuersa: aut pro maiori eius parte in simulatis actionibus consistit: ut Quintilianus inquit in sexto libro: Siue enim in simulatis actionibus genus hoc dicendi: frigidum: & stolidum est: & quoniam actionibus utuntur qui in agone pugnant: ideo hoc dicendi gen9 ab usu actionum agonisticum est dictum: ac cum in historico genere actionibus non opus sit: iure historicum dictum est quod magis ad ueritatem intendat: q̃ ad simulationes. Amplius hoc dicendi genus ut Quintilianus inquit in sexto pro maiori parte cõstat: aut intẽtione: aut depulsione: ideo in hac parte asperrima dimicatio est. Nec alibi dixeris magis mucrone pugnari. Nam & firmissima quæque memoriæ iudicis inculcanda sunt. etiam præstandum quicquid in actione fieri potest & refellenda mendacia: nusq̃ denique est qui cognoscit intentior nec immerito quidam quãquam in dicẽdo mediocres. Hac tamen altercandi præstantia meruerunt nomen patronorum. Hæc ex qntiliano: qua ratione fit: ut hoc dicendi genus accommodatissimum sit patronis: qui litigant in causis: cum illi maxime concertent: Aristoteles tamen cum distinxit elocutionem in historicam: & simulatam quam Agonisticam appellat subdiuisit agonisticam in duo genera: in elocutionem mo

ratam & affectam:non quod morata non sit affe/
cta. Vtraq; enim simulata dicitur:uerum una dici
tur morata:quia mores fingit laudabiles:ut per/
suadeat:& hæc propria est hypocritis:qui sub spe
cie sanctimoniæ student persuadere gentibus, al
tera dicitur affecta:quia gestibus incumbit:ut mo
ueat auditores:& hæc communis est histrionibus
& patronis:& omnibus his:qui causas agunt:nam
hæc tota in simulatis actionibus, ut moueant au/
ditores:collocata est, hanc exercuerunt poetæ :ut
lycinius ex dithyrambicis:& homerus : potissimũ
in illo:hireus ab syma:Hireæus agaliç:Hiræus q
formosissimus. hanc exercuit philemon histrio in
anaxandridæ gerunto inania quandocunq; Rha
damantus:aut Pallamedes introducitur:& in præ
fatione piorum:cum ego ac ego sæpius repetit:po
nit autem Aristoteles inter has:duas differentias
ex parte dicentium:& ex parte eorum:quæ dicun
tur:ex parte quidem eorum:qui dicunt:nam cu;
historici & agonistæ inuicem conferuntur atq; cõ
parantur:historici in certaminibus reperiũtur an
gusti:& manci:maleq; destri, quia boni horatores
historici:cum loquantur:uidentur agrestes:non la/
sciui:ac fucati & simulati, contra uero agonistæ:&
ostentatores:& fucati omni ex parte uidẽtur : illo
rum enim uis potius in historia:& scriptis consi/
stit:istorum uero in gestis:& actibus, ex parte ue/
ro eorum quæ dicuntur:nam simulata:ut articuli
& ea quibus sçpius idem dicitur:in historica elocu
tione reprobantur in agonistica uero necessaria
sunt. Articulus habetur:cum singula clausulæ uer

ba interuallis distinguuntur: ut Cicero libro quarto ad heren. inquit: ut ueni: offendi: supplicaui: & ut ego: ego: ego: & dicuntur articuli quasi particulę membri: ut plenius usus est: ea uero: quae sa piꝰ dicuntur. Ab Aristotele. hic dicuntur breuia: quoniã sunt breuia membra clausule: ut illa: is est: qui uestra furatus est: is: qui uos decepit: is qui uos prodere deniqꝫ conatus est. Hec igitur in historica re probantur: in altercatiua desiderantur. Addit tamen Aristoteles: q̄ cũ articuli: & breuia sine actionibus, gestibusqꝫ ipsis fuerint: & stolidiora uidentur: & suum officium non reddunt. ex his concluditur, tria esse quae sunt necessaria. in agonistica lucta: prima q̄ cum idem dicis: per breuia: necessarium est illa commutare: et per uerba: & per rectã pronunciationem: Nam haec commutatio magnam uim praebet actioni: ut fiat hoc pacto: is est qui uestra furatus est: is: qui uos decepit: is: qui uos prodere deniqꝫ conatus est. Secundo cum per articulos: bis dices: necessarium est uoce: & actiõe eos commutare hoc pacto: ut ueni offendi: supplicaui: uel (ut homerus) hoc pacto: niraeus ab spina. niraeus a glaie: niraeus: qui formosissimus. haec autem nisi recte pronuncietur: atqꝫ commutatis uerbis & actionibus: agonisticus: qui dicit: uidebitur nimis grauis: ac si collo portaret trabem: unde (ut recte Aristoteles inquit) in hac articulorum commutatione: & in illa breuium narratione opus est actione: ita ut nec unum: nec eodem modo: nec eadem uocis figura: dicantur. Tertio tam in articulis q̄ in ipsis breuibus: cum illis utimur in agonistica

elocutione: necessaria est eorum dissolutio ita ut non cum coniunctione pronuncientur: sed abiun cte. causa autem: quia sicut cōiunctio multa facit uideri unum: sic dissolutio: atq; abiunctio unū di uersimode pronunciatum facit uideri plura: ergo ad ostentationē abiuncte: atq; dissolute pronūciā da sunt. Preterea si de aliquo multa dicant: neces se est de eo multotiens esse dictū. ab actiua ad pas siuam: Si enim tu diligis philosophiam: & philoso phia erit a te dilecta: quare idem de aliquo multo tiens dictū: uidentur multa de illo esse dicta: mul totiens enim dici uidentur multa dicta: ad ostenta tionem ergo idem uariis modis pronunciatum de eodem: uidetur non parum facere amplificationē hoc fecit homerus in illa articulorum commutatio ne: niræus absyme. ubi amplificauit nireum pro pter deceptioeem in cōmutādo: & tñ de eo nullā amplius mētionē fecit. nisi semel recordatus. ex his patet dñas inter historicam elocutionem & agoni sticā eē ex accidētib⁹: nam oīa quæ seruantur i hi storica: seruantur in agonistica: solū dña est primo ex parte actionū. Secūdo uero ex parte usum bre uiū: & articulorū: quæ sunt accidētales admodū dñæ. hacten⁹ de elecutiōis dñis accidētalib⁹. post hęc d eētialib⁹ elocutio. dñis breuib⁹ dicēdū est.

Enunciatum XVIII.

¶ Amplius elocutionis alia est delibe ratiua: Alia iudicialis: Alia demonstra tiua, Deliberatiua elocutio adumbratio

ni:atq; picturæ similis est: Agitur enim ad populares: qui quanto plures fuerint tanto longius spectant. Iudicialis autem exquisitor, Agitur enim apud unum iudicem: quem exquisitiorem inuenire facilius est. Præterea iudicium apud unum purum est:cum absint aliena:& cõcertatio popularium:qui agunt de bonis communibus.ꝙ autem deliberatiua elocutio differat a iudiciali:argumentum nobis est:quod non in his omnibus comprobantur æqualiter oratores.Demõstratiua uero elocutio maxime aliarum est historica:cuius opus ẽ lectio.post hãc iudicialis magis historica minus aliis deliberatiua.

¶ Superest mõ ut de differentiis essentialibus aliqua dicamus:& qdẽ breuibus:nõ.n.dña hęc hẽri põt nisi cognitis:& diligẽter dilucidatis generibꝰ discẽdi:ꝺ qbꝰ diligẽter postea dicemꝰ:nũc uero breuibus supponamus oratorem nam dicere nisi aut in concionibus publi. in quibus agitur de utili uel damnoso in his de quibus consultant ciues. Aut in iudiciis & causis:in quibus dicunt:qui accusant aut defendunt, Aut in laude uel uituperatione

aliculus personæ animatæ:uel inanimatæ hinc tria elocutionum genera habentur:aut ea: qua utitur hortans uel dehortans in publi.concionibus. Aut ea:qua utitur accusans:uel defendens in iudiciis: aut ea qua utitur laudans:uel uituperans in demõstrationibus inter has ponamus differentias: nam elocutio deliberatiua adumbrationi atq; picturę similis est:hoc est rudis:& superficialis non corpori. atq; rei:sed similis umbræ & picturę.causa autem quia hæc elocutio ad populares agitur:qui quãto plures fuerint:tanto longius ueritatem spectant: cum multitudo ignaua:& rudis pro maiori parte semper inueniatur iudicialis autem licet debeat ẽt ipsa esse superficialis:comparatiue deliberatiua elocutione exquisitor est agitur enim apud unum : q̃ inuenire doctorem multis non est difficile. prætere iudicium quod fit apud unum purum est non tumultuarium:non uarium : nec diuersimode intentatum:absunt enim bona communia . quæ nõ sunt propria:sed aliena : potius nostra:quam mea uel tua:& propter hanc causam abest multorum cõcertatio:ideo iudicium apud unum exquisitius agitur:cum minus tumultuariæ: agatur. Quod autem deliberatiua elocutio : & iudicialis differant: obseruatio docet : nam multi oratores in publicis rebus probantur . qui non sunt boni in iudiciis: multi contra comprobantur : elocutio uero demonstratiua : quia agitur de laude unius rei:exquisitor est cæteris:& magis historica : & elegantior: inuectiue enim altiori calamo traduntur scriptis: non enim semper demonstratiua elocutio uoce p

nunciatur:immo non nisi clam:aliquando: & scri-
ptis traditur:præsertim cum uituperamus: laudes
autem magis in uoce dici solent uituperationes ue-
ro potius scriptis traduntur:& multæ fiunt clam.
Quare demonstratiua elocutio.historica magis cę-
teris est:cum potius scriptis: quam uoce tradatur
cæteræ autem indifferenter & scriptis: & uocibus
amplius demonstratiua est magis exquisita:& pa-
rum cæterum abstrusior:præsertim in uitupatio-
nibus.cum enim scriptis mandetur.plures reperi-
ri possunt:qui intelligant.Ex quibus patet has dif-
ferentias:cum accipiantur per dicendi genera esse
magis essentiales.quam illæ assignatæ ex acciden-
tibus.Excuso autem me ab Aliis dictionibus: ut
Aristoteles se excusauit:superuacuum enim est elo
cutionem iniocundam & inmagnificam diuidere
nam eadem ratione diuidi posset in liberalē:& mo
destam:& secundum alias uirtutes si enim elocu-
tio non sit humilis:sed dilucida :atq; decens.Ma-
gnifica erit:& iocūda:& si ꝓlixa aut breuis sit nō ē
dilucida nā breuis cesp'tat ꝓlixa retrocedere facit
hic mediocris eē dēt. Amplꝰ si elocutio sit trita : &
ꝑsca: & usitata:& nūerus:& uerisimilitudo ita (ut
decet) collocentur:iocunda erit.de aliis ergo dñis
nullo pacto est dicendum.hæc pauca de elocutio-
ne epitomatice uolumus esse dicta:cætera orato-
res hanc orationis partem difficillimum esse arbi-
trantur.M.enim Antonius aiebat se multos uidis-
se disertos:eloquentem uero neminem: & Cicero
inuentionem & dispositionem prudentis hominis
putat : eloquentiam oratoris . Nostra præsertim

ætate hanc tãtum usui cernimus:cum cæteræ iam exoluerint. Socrates uero in apologia non multum hanc magnifecit:dicit enim oratori satis esse (ut uera dicat). iudici uero aut audientibus iusta ue an iniusta sint cognoscant. in Gorgia eloquentiam: quæ:& ornamenta habet:uult similem esse cibis medicorum:qui ut dulces uideantur: ornari consueuerunt. unde explodit ab oratione hæc omnia monetq; ut studium oratoris:sit solum erga neruum:quæ est ipsa persuasio. Aristoteles quoq; primo rhetoricorum libro omnia ea explodit ab oratione:quæ præter rem sunt:utpote & quæ moratam:& quæ affectam orationem faciunt. laudatq; Areopagitas:quod prohiberet præter rem quicquam dicere:iccirco in ciuitatibus: quæ bonis legibus gubernantur: omnia exteriora prohibenda esse censet:ideo supponens omnem orationem debere esse præceptis grammaticæ congruam satis esse rhetoricæ orationi arbitratur. (ut sit dilucida) & inter extremas mediocris. At Socrates in Gorgia & apologia supponens orationem omnem præceptis grammaticæ oportere conuenire: de Mediocritate atq; celsitudine parum: aut nihil curans:satis eẽ autumat ut oratio sit dilucida:hoc est nec ex uocabulis: priscis: sed usitatis: nec fictis sed innatis:nec synonymis:nec æquiuocis: hactenus de elocutione.

Enunciatum XIX

Orationis partes duæ sunt: altera quæ

propositio: altera quæ fides dicitur: nisi enim res exponatur & probetur: oratio finem suum non consequitur. Est autem propositio prior fide: necesse enim primo rem exponere de qua: deinde probatur. Prohœmium uero & collatio: & replicatio & peroratio partes orationis necessario non sunt: si enim res patet: & parua sit prohœmium non est necessarium si memoratu facilis. per orationē non indiget. collatio autem: & replicatio: tunc fiunt in oratione: cum res in controuersia est. Præterea collatio & replicatio partes fidei sunt. quæ enim in aduersarium replicantur: ad fidem faciendam inducuntur. collatio uero suorum amplificatio est. Rursus qui confert: aliquid probare uidetur.

¶ De numero partium orationis magna quæstio fieri solet inter Rhetoricos. Aristoteles autem Breuibus hic: uult orationis partes: quæ per se partes sunt: & sine quibus: nulla ora-

tio perfecta esse potest: esse duas. Alteram: quam propositionem: alteram quam fidem appellat: & hoc ideo: quoniam sine his oratio non erit & solis his perfecta esse potest: quod sine his oratio non sit: probatur. quoniam nisi in oratione res exponatur: & exposita probetur. oratio nulla erit: modo rei expositio propositio siue narratio est: probatio rei expositæ fides dicitur: uel persuasio. Quod autem solis his oratio perfecta esse possit: etiam probatur: quoniam si res pateat: & sit breuis memorata facilis: nec exordium: nec epilogus est necessitas ex eo enim quod res patet de qua oratio habetur: exordio non opus est: ex eo quia breuis: & quæ in ea continentur: facilia memoratu sunt epilogus necessitas non est. ergo oratio perfecta esse potest solis narratione & fide partibus constituta: est autem propositio seu narratio prior fide: quoniam necesse est primo rem exponere: deinde expositam probatur: ergo narratio est semper fide ipsa prior. Præterea collatio: & replicatio: quæ maxime in orationibus iudicialibus contingunt sunt fidei atque persuasionis partes. nec semper in oratione cadunt: nisi quando res in cõtrouersia sit: quod autem sint fidei partes: patet: quia qui replicat suas persuasiones: ad fidem faciendam in aduersarium fert. replicatio enim argumentorum nihil aliud est: quam argumenta prius facta iterum narrata: ergo replicatio probatio est. Qui uero suã cum illis aduersarii confert: sua ut amplificet: illa aduersarii ut extenuet: facit: hoc autem probatur atque fidem facere est. Amplius qui sua cum

illis aduersarii confert: sua probat: illa impro-
bat: quare replicatio & collatio partem fidei sunt
ergo secūdum Aristotelem ptes orationis sunt sex
propositio siue narratio: fides: siue psuasio: proœ
mium epilogus: collatio: & replicatio: duæ in omni
oratione necessariæ: duæ necessariæ in aliquibus
orationibus: scilicet cum res de qua non patet: &
non memoratu facilis sit: ut proœmium: & epilo-
gus: duæ quæ sunt partes fidei: collatio uidelicet: &
replicatio appellat autem Aristo. has partes: quo-
niam in orationis structura determinatum situm
tenent. proœmium quidem primum locum: narra
tio secundum fides. iii. epylogus ultimū. clausulas
uero: quas periodos appellat: non partes: sed ora-
tionis periodos dicit. qm in orone oēm locum tene
re pñt cætera aūt: quæ ad elocutionē attinēt: nō p
tes: nec periodos: sed orationis qualitates aut orna
mēta appellat: qp orationem qualem: & ornatam
reddant. hoc aūt arbitror ex industria fecisse Ari-
sto. ne appellatione partium æquiuocatio accidat
tanquam. n. bonus structor singulis: quibus p ora
tionis structura utitur: nomina propria assignauit
unde in hoc theodori auditores reprehendit: affe-
rens eum: qui ad differentiam spēm quandam dicit
debere proprium illi nomen imponere ut nomine
ab alio discernatur: a quo differt re laudauit uero i
hoc lycinum qui p rerum differentia ppria noia
imposuit utrum uero præoccupatio: iudicum depr-
catio: postulata it erratio: facecia diuisio: oratiōis p
tes sint: questio rhetorica est: uerum in aliis rheto-
ricorum libris questio hæc dissoluitur: nunc uero

satis sit locum monstrasse. Reprehendit autẽ Aristoteles quosdam: qui derisibiliter narrationem diuiserunt in propositionem replicationem: & argumentorum enumerationem. primo quia narratio sic diuisa: non caderet nisi in iudicialibus orationibus non autem in demonstratiuis & deliberatiuis. praeterea nec i iudicialibus hoc pacto cadere uidetur: quoniam enumeratio concedit cum epilogo. replicatio uero cum fide: ut dictum est. post haec de exordio dicendum.

Enunciatum. XX

¶ Exordiũ est oratiõis initium quasi praeparatio uiae ad sequentia: nam in demonstratiua oratione exordium ex laude uel uituperatione fluit: in deliberatiua uero a consilio: in iudiciali autem ex his: quae ad auditorem in omnibus enim his: quicquid uelis: oportet cum statim praedixeris: producere: atq; coniungere. Necessitas exordii & inuentum maxime fuit: ut finis ipse ostendatur: cuius gratia oratio habetur quod si finis patet: & res parua sit: exordio utẽdum non est.

¶ Exordium itaq; praeludium & praefatio licet eadem sint: tamen exordium in poesi dicitur prae-

fatio: in lyrae pulsatione dicitur praeludium: in orationibus dicitur exordium. confunduntur autem apud oratores: sicuti apud graecos prologus: & prohemium. Vtrūq; enim praeponit narranda. Aristoteles igitur exordium definit: q̄ sit oratiōis initium: quasi praeparatio uiae ad sequentia: Cicero uero: non ab ipsius exordii sbā: sed magis ab ipsius exordii accidentibus libro primo ad heren. definit: cum ait exordium est principium orationis: p̄ quod animus auditoris uel iudicis constituitur: uel apparatur ad audiendum Aristoteles autem magis ad substantiam exordii respiciens uult in exordio esse aliquid de oratione: asserit enim in ipso eē narrationem & illud: quod orator facere uult: breuiter: iniciatiue uero hoc pacto: q̄ cum statim id q̄ uelis praedixeris: producas: & coniungas quod p̄posuisti: non tamen eisdem uerbis seruatis: hui9 rei exemplum est de isocraticae in Helenam orationis exordio: quod est: nihil contentiosis sermonibus: & helenae commūe est: ubi posita helenae laude de qua oratio habenda erat: quasi digressione quadā facta. (est enim exordium digressio quędam) statim narrationem: & caetera seriatim prosecutus ē. non tamen eisdē uerbis spē: quibus proposuit. quare recte ad exordii subam respiciens: dixit exordiū esse initium: quatenus aliquid habetur de oratione: quasi praeparationem uiae ad sequentia: nā illud quod habet: praeparat uiam: & orationem: ut seriatim sequentia dicantur. q̄ aūt exordiū aliquid habet: de eo. quo dicturus est orator. Arist. quasi inductione in omnibus exordiis ostendit. Nam in

oratione demonstratiua: in qua oratio habetur de laude uel uituperatione: exordiuꝫ fluit a laude uel uituperatiōe: q̄si ꝓ itētiōe in ipso īsinuata. ut Gorgias in olympiaca oratione: ubi sit a laude incœpit admiratiōe dignum apud multos est o græci. i quo græcos laudat: qui celebres solemnitates constituerunt. Isocrates uero incœpit a uituperatione quoniam uirtutem corporis muneribus honorarunt: Prudentiæ autem nullum certamen posuerunt. in oratione autem in qua agitur de consultabilib⁹ oratio fluit a consilio. hortatione uidelicet uel dehortatione. ut si quis in exordio deliberatiuæ orationis diceret: probos uiros colendos esse: ac ideo Aristidem laudare: non eos qui nec probantur: nec̄im probantur: sed eos: qui cum probi sint: latent: sicut Alexander Priami consilia laudauit: hic sit incipiens consulere: breuibus in exordio consuluit: ergo in deliberatiuis orationibus insinuatur consultatio: de qua oratio habetur. Rursus hoc idem fit in exordiis iudicialibus: uerū illud ex quo iniciat orator in iudicialibus: est ex illis: que sunt ad auditorē: nam si uult orator defendere aliquem accusatū: incipit defendere: quod sit illa innoscendum: quoniā res illa noua euenit preter opinionem: aut q̄a res illa fuit difficilis: & ideo innoscendum: quoniam em̄ difficilia non attingimus. ipsa impotentia nos excusat. Aut quia fuit de permulgata: & cum sint de illa diuerse opiniones: quarum aliæ id malū: aliæ id bonum esse dicant innoscendū ē ergo in iudicialibus exordiis insinuatur defensio & cā defensiōis: de quibus erit oratio. patet ergo in omni exordio

domine

id omne esse summatum:de quo seriatim habetur oratio.quare exordium bene diffinitur:quod sit orationis initium:quasi preparatio uiae ad sequentia: Non enim esset pparatio:nisi summatim insinuaretur id omne de quo seriatim oratio habenda ē. non contentus uero aristoteles inductiōe:hoc idē probauit a similibus:nam iudicialia exordia:& deliberatiua similia sunt fabularum atque poesis praefationibus.demonstratiua uero dythirambicis:ac lyrae pulsantibus.At tam in fabulariis poeticisque pfationibus q̄ in dythirambicis praeludiis:id de quo oratio habetur:summatim insinuatur.ergo & in iudicialibus:& deliberatiuis:& demonstratiuis.similiter.Preterea idem probat ex eo:quod tam in poeticis q̄ in rhetoricis orationibus exordium est orationis ostensio:ut auditores non sint suspensi sed praesciant qua de re habetur oratio.Nam qđ indeterminatum est:in errorem adducit:qui uero principium quasi in manum dedit:is facit:ut auditor retentus orationem sequatur.huius rei exempla poetarum sunt:ut iram pande mihi.dic mihi musa uirū & dux mihi musa sis:q̄ nā pacto ex adiatica tellure bellum in europa ingens irrupit.simili ratiōe exordia tragicarū fabularum fabula:de q̄ erit poesis:significant:nam quamuis non statim exordium fabulam significet:ut euripides:tamen in pfatione ipsa significat.ut & sophocles:dicens:mihi pater Polybius erat.comedia etiam eodemmodo haec de definitione ex hac diffinitione facile patet exordii inuentum.& necessitas:& quando:necessitas enim.(ut ex his patet:)& inuentum ma

xime fuit: ut finis ipse ostendatur: cuius gratia oratio habetur. uerum orationi non semper exordium necessarium est: Nam si orationis finis patet: & res parua sit: de qua oratio habetur: exordio utendum non est: sed erit quasi idem: exordium est proposito insinuatio & narratio: ut ĩ rhetoricis aliis: ex his patet: quid exordiũ sit: & ad qd fuit eius inuentum: & necessitas: & quando est necessarium: & quãdo nõ. post hæc de cæteris exordii necessitatibus dicendum.

Enunciatum XXI

¶ Cætera uero necessitatum genera ob quæ exordia inuenta esse uidentur: præter rem commũia remedia sunt. Nam dissolutio: quæ in exordiis põitur: ab ipso defendente inducitur: ut ea quæ impedimẽto sunt. tollantur. Dispositio uero in exordiis recipitur: ut iudex uel auditor ad beniuolentiam: uel attentionem: uel contra prouocetur. Sed si non erunt ab aduersario inducta: quæ ad calumniam pertinent: nec iudex aut auditor prauus: qui quæ sunt extra rem libenter audiat: nõ ẽ in rhetoricis orationibus opus oxordium nisi ut res summatim dicatur: uerum quã-

do opus est attentione:sciẽdum ẽ ꝙ audi tores uel iudices attenti fiunt rebus ma gnis:suis :nouis:iocundis . contendentes uero si rem dicemus paruam:si doloris ef fectiuam:si nihil ad eos pertinere . Si o pus est beniuolentia:in iudicialibus qui dem beniuoli fiunt iudices : si ab oratore mouebuntur :ad misericordiam:uel ad a lios effectus ut dicemus.In demonstrati uis uero faciendum : ut auditor collauda ri : aut seipsum: aut genus: aut studia ua putet:uel alio quodammodo. Deliberati ua autem oratio simpliciter : atq; per se exordio non egeat:cum id de quo oratio habetur.sciatur. Aliqua tamen ratione.& per accidens eget:aut ad calumniandum: aut ad dissoluendum:aut ad amplificãdũ: aut ad attenuandum : aut etiam orna tus causa : Quoniam manca uidebitur oratio : nisi exordiũ habeat : in quo bre uiter res insinuetur : de qua habebitur oratio.

¶ Oratores itaq; non tantum finis ostendatur: gratia cuius oratio habetur: inuẽtum esse exordiũ asseruerunt. sed propter alias necessitates. in iudicialibus quidem: aut ut soluãtur ea q̃ ab aduersario inducuntur: in demonstratiuis uero & iudicialibus: ut auditor disponatur. Circa quæ attentione dignum: duas eẽ necessitates: ob quas alii inductũ esse exordium uolunt. Primo quidem quia ab accusante coram iudice aliquãdo sunt inductæ calũniæ: quæ defendẽti impedimẽto sunt: ut prosequatur orationẽ. & tunc defendenti necesse est ut has calũnias: quæ ipsi impedimento sunt: in exordio dissoluat: & notanter diximus defendentiq̃m accusans: qui calumniat̃: confirmatiõem suam uel eius calũnias in peroratione facere debet: ut audientes melius meminerint. & ideo defendens non eodem loco ad calumniam respondet: in quo accusans calumniatur. Qui enim defendit insinuata intentione atq; fine cuius gratia oratio est habenda: primum in exordio ad calumniam respondet: Qui uero accusat in peroratione inuehitur: atq; suam cõfirmationẽ affert. ille quidẽ impedimentũ tollendo: hic aũt calũnias memoriæ iudicis cõfirmando. hæc uidet̃ una necessitas exordii in iudicialibus: in qua (ut patet) supponitur eũ: qui accusat: prius dixisse calũniasq; in epilogo suæ orationis multas induxisse: hãc quoq; necessitatẽ putant esse in deliberatiuis. nam deliberatiua ex iudicialibus rationibus fluunt cum propria minime habeant: & propterea sicut in iudicialibus exordio opus est ad dissoluendum ea quæ ab aduersario inducta sunt: sic

& in deliberatiuis:sed hanc necessitatem non acce ptat Aristoteles. hoc enim non necessitatem, sed remedium esse autumat:quoniam præter rem cō tingit. s. ꝓpter aduersarios: qui si nō calūniati eēnt dissolutionem in exordio accipere non opus esset. est enim quasi remediū quo remoueat̄:impedimē tū:ut oratio possit seriatim cōpleri uerū utrū disso lutio rationū aduersariorū & refutatio positiōis eorū se teneat cū exordio:an cū cōfirmatiōe: po stea dicemus, cū de refutatione dixerimus. Secūda uero necessitas ē:ut auditor:uel iudex disponatur: aut ad attentionē:aut ad beniuolentiam. uel ad ho rum contraria. nā interdum oportet auditorē siue iudicē contemnētē facere:qui enim rem turpē ha bēt:aut habere uident̄;his ubiuis immorari cōfert magis q̄ in re:quasi serui faciūt:qui quando errauerunt non respondent ad interrogata:sed quæ cir ca illa sunt:ea exordiuntur:& dicunt preterea non semper conducit attentum facere:multi namq; co nantur ad risum deducere. nec semper necessariū est iudicem beniuolum facere:aliquando enim ad iram:aliquādo ad misericordiam prouocare opor tet. Contra autem hæc obiicit Aristoteles:asserēs ꝙ hæc necessitas non necessitas:sed remedium est ad prauitatem iudicis:qui magis audit ea:que sunt extra rem:q̄ ea que sunt ad rem. propterea si om nia hæc præter rem tollantur:in orationibus rhe toricis exordium solum necessarium est:ut res sum matim insinuetur. Verum quando opus est atten tione propter auditoris uel iudicis prauitatem:sci as attentos fieri iudices uel auditores:rebus ma

gnis suis: nouis: iocundis: mirabilibus. Contendentes uero faciemus si rem paruam, si doloris effectiuam: si nihil ad eos pertinere dicemus. uerum (ut Aristoteles inquit) attentio auditoris uel iudicis omnium orationis partium communis est: & in ea magis ubi magis auditores remittuntur: quam in principiis: ideo qui attentionem solum in exordiis collocat ridiculus est: quando maxime omnes attente audiunt. ideo in omni parte orationis ubi opus erit: dicendum animaduerte quæso: nam hęc res non est magis mea quam uestra: uel dicam uobis nouum: uel inauditum crimen: uel rem mirabilem. hoc enim fieri debet cum ad somnum auditores deferuntur: uel cum inattenti fiunt: nam: ut dixit prodicus: facere tales attentiones est pecunias inter ipsos spargere. si autem beniuolentia opus est: in iudicialibus quidem beneuoli fiunt iudices. Si ab oratoribus mouebuntur ad affectus beneuolentiæ: ut postea dicemus. in demonstratiuis uero facimus auditorem beniuolum si se ipsum: aut genus suum: aut studia sua collaudari putet: uel alio quouis modo fieri potest. Sed de deliberatiuis Aristoteles ita sentit: quod simpliciter & per se exordio non egent. Sed solum per accidens: per se quidem non: quia id: de quo oratio habetur: ab omnibus scitur: cum sit de communi utili uel damno. Per accidens uero egent aut ex parte dicentis: aut ex parte aduersarii: dicentes quidem ad dissoluendum calumnias aduersariorum: aut ad extenuanda illa: quæ existimari possent contraria his: quæ ipse dicit:

uel necessarium est ad calumniandum si praecesserint aduersarii defensiones: uel aliquae communes existimationes de contrario. Et ad amplificandum sua: si praecesserint aduersarii extenuationes: uel communes extimationes. de contrario: aut denique exordium necessarium est ornatus causa: nam oratio uidebitur manca: nisi exordium habeat: in quo summatim insinuetur id: de quo oratio habetur: uel in quo aliquid praemittatur: quod ipsam orationem ornet. quam unde gorgiae laudatio in Elios: fuit manca: quia cum nihil praedixerit: neque commouerit: illico erupit. Elix ciuitas foelix. Ex his ergo patet secundum Aristotelem in omni oratione esse necessarium prohoemium: in quo saltem intẽtio insinuetur: praeterquam in breui oratione: in qua patet res: de qua habetur. nam tunc exordium & propositio in unum concidunt. Non tamen in omnibus orationibus eadem ratione: quoniam in iudicialibus: & demonstratiuis insinuatur finis: & intentio: ut audientes non sint suspensi: sed praesciant qua de re habetur oratio. In deliberatiuis uero insinuatur: uel aliquid praemittitur: ne oratio uideatur manca ob alias necessitates exordia solum per accidens: & praeter rem: & ponuntur. patet etiam quod tam defendens. quam accusans exordium faciunt ad insinuandum. Sed ad alias necessitates non eodem modo: accusans enim calumnias magis in fine & epylogo: defendens calumniarum dissolutionem in exordio proponit: haec ab Aristotele habemus

de exordio:& de eius necessitate:& de usu eius in orationibus.post hæc de locis ad dissoluendam calumniam agamus.

Enunciatum. XXII.

¶ Ad dissoluendam calumniam uniuersalis locus est,unde quispiam turpem existimatiōem propulsaret. Alius locus:ut illata crimina depellas. Alius locus:quod error,uel aduersa fortuna:uel necessitudo fuit alius finem pro fine opponere. Alius si deprehensus in eo crimine calumniator. Alius si alios quoq deprehensos aduersarius non esse reos concedat. Alius si alios quoq calumniatus:qui tamē extra crimē erāt. Alius si iudicium factum est. Alius accusatorem accusare:qui cōis accusante:& accusato est. Alius accusator proprius: cū parum laudat:ut magis uituperet.

¶ Quoniam exordia uidētur magis iudicialibus orationibus conuenire q̄ cæteris orationibus:& defendēti magis q̄ accusanti:qm̄ accusanti magis ꝓprius est epilogus:ut calūnias:& quærelās iudicis memoriæ mādet:defendenti uero magis ꝓpriū ē exordiū:quia raro defendit:nisi calūniæ ꝑcesserint: & qm̄ defensio cū insinuatiōe in exordio ponit:iō de

locis:quibus dissoluunt calũniæ dicamus breuiter & summatim:qa in sequēti lib. res hæc diligētius p tractabit. loci ergo qbus calũniæ dissoluunt: sunt scdm Aristo. xi. primus est locus uniuersalis siqs i uectus. siue nõ inuectus ē:ut defendēs turpē existi mationē ꝑpulset:si qua uidebit. nam siue illam in duxerit aduersarius: siue non: optimũ est ꝑuenire: anteq̃ inducat ꝑpulsando: & hoc intelligo: qñ tur pis existimatio affuerit. cũ. n. nõ affuerit: nõ est bo num aduersario illam manifestare. excusatio. n. nõ petita accusatio mãifesta ē. scdus locus est: ut illata crimina depellas. ꝑmo afferēdo. q non sunt: expres se negãdo crimina imposita. scdo dicēdo ꝙ si sunt: non sunt dãnosa. iii. dicendo ꝙ si alieni sint dãnosa huic non sunt dãnosa: ut qa sunt facta p correctio nē: uel ob alias causas. iiii. dicēdo ꝙ si huic sunt dã nosa: non sunt tãta ut dr̃. v. si tanta: nõ sunt iniusta vi. si iniusta: non sunt magna: & grãdis iniuriç. vii. si magna: non sunt turpia. viii. si sunt turpia nõ sũt habētia turpitudinis magnitudinē. hæc. n. oĩa aut tollunt: aut alleuiant crimē nã de his est lis semper uel de aliquo istorum. in criminalibus. n. & ciuilibꝰ semper lis atꝙ litigãtium qõ circa aliquod horum uertitur hoc loco iphicrates aduersus nausicratē usus est: dixit. n. fecisse se. qđ ille dicebat: & nocuis se: sed non fecisse iniuriã. unde cum defendens hoc loco uti uoluerit opus est ut aliud alii opponendo utatur hoc pacto: feci damnosum: sed honestum: feci dolorificum: sed utile: & cętera huiusmodi sem per alterum alteri opponendo. tertius locus est: ꝙ feci quidem: sed non scienter: atꝙ uoluntariæ quo

niam error:uel aduersa fortuna:uel necessitudo fu it:quorum nullum scienter uoluntarium est: quo loco usus est sophocles:quum dixit fecisse se quod ille dicebat:non ut accusator dixit:sed tenere:uel fe cisse inuitum senectute ductus: quae senectus ei necessitudo est:non enim uellet se annos octuagin ta natum esse. Quartus locus est finē pro fine op ponere:utpote dicēdo se fecisse quidem id:de quo accusatur: nocumentum autem accidisse: noluit enim nocere quinimmo dicere debet:si ut sic eue niret fecissem:par esset odio me haberi. Quintus locus est. Si calumniator in eo crimine: uel nunc: uel alias deprehensus est:& aut ipse: aut propin quorum aliquis:si enim accusatus hoc ostendere poterit:statim poterit dicere crimen ipsi imposi tum non esse iniustum:quia si esset iniustum ca lumniator: uel propinquorum aliquis non fecis set. Sextus si alii in eodem crimine fuerunt de praehensi:quos non esse reos concedat: uel olim concesserit aduersatiuis:nam ut de illis:ita est sen tiendum de reo. uerbi causa. si qui est adulter: est mundus a crimine adulterii:ergo & hic reus:qui ni hil aliud quam adulterium commisit. Septimus si calumniator alios calumniatus est: qui tamen ex tra crimen erant. Si enim hoc ostendere poterit. habebitur quod calumniator ex more hoc faciat: non autem quia ita sit. Octauus locus est calum niari calumniantem. Si enim hoc fiat. dicere po terit reus:cur cum ipse parum credat:huius uerba credantur. hoc loco utebatur quidam ciuium no strorum:qui de crimine accusatus quouis: statim

de eodem crimine calumniatorem accusabat. Nonus si iudicium apud alium iudicem aliquando factum est:& ad absolutionem iudicauerit.nam si semel apud aliquem iudicem absolutum fuit crimen apud omnes idem iudicium haberi debet. & si iudex non uult iudicare eodem modo: suspectus habendus est:& ad eū dē iudicem est appellandum qui alias crimen huiusmodi absoluit.hoc loco usus est Euripides: aduersus hygionem in antiodosi: qui Euripidem impietatis accusauit: quod scripserit peierandum esse.cui respondit Euripides se lingua iurasse:mente uero minime.dixitque sibi iniuriam facere hygionem cum indicia Dionysiaci certaminis in forum ducat: nam cum causa sit de periurio: quæ pendet coram Dionysiaca iudice ibi dicturus est causam:si accusare uoluerit: & sic Euripides ad competentem iudicem appellauit.Decimus locus est accusare accusantem:dicendo quod alia indicia quærit: quæ tamen non credit esse crimina:quia si crederet:ipse illa non faceret.Quo loco usus est Vlysses in teucrum. est autem hic locus communis accusanti:& accusato.uerum nō multum differt a loco. Vndecimus locus accusatori proprius:& ē reū parum laudare:ut suo loco ex tpe magis uituperet.uñ debet multa bona de ipso ꝑponere:ut unū q̄ ad rē ꝑtinet:uituperet. qui enim hoc loco utuntur artificiosissimi: atque iniustissimi sunt.nā p res bonas nocere conant̄:cū malis eas promiscentes:potest hūc locum conuertere defendens:deprauando:quod ad penis aduersarius accepit. quod uero ad bonum: dissoluens

do & ad suum propositum accõmodando: quo pacto diomedes ulyxem elegit hæc pauca de locis ad dissoluendam calũniam nam multa: & pulchra postea dicentur: hæc.e.n. potius: ut exempla induxit Aristo. ut sciamus: qñ locis huiusmodi utẽdum sit in oratione. Post hæc de narratione.

Enuntiatum. XXIII.

¶ Narratio in demonstratiuis continua non est: sed in partes diuisa. primo quoniá difficile est memoria tenere quæ sic demonstrantur. secundo quia narratio in partes distincta: explicatior est: quæ uero cótinua: implicatior atq; multiplex: & minime plana. ¶ Cum res gestæ quibus laudaueris: notæ sint: in memoriam eas solummodo breuiter reducere oportet: cum uero non multis patent: narrare necesse est. Amplius cum laus sit oratio magnitudinem uirtutis ostendens: per tales res gestas unusquisq; laudandus est: per quas uirtutis magnitudo demonstratur. Quæ uero extra sunt: sicut nobilitas ac educatio ad faciendam fidem adhibentur. uerisimile náq; est probum ex probis: & bene edu

catum in bonum uirum euasisse. oportet insuper non esse lõgam narrationem: nec exordium: nec quæ fidem faciunt. benedicere enim quod est oratoris proprium: nec in longo: nec in breui est: sed in mediocri: in iudicialibus etiam benedicta est narratio: si ea dicas: quæ rem significanter exponant: hoc est quæ possint efficere: ut uel factum esse: uel iniuria factum esse: uel damno fuisse: uel tantam rem eẽ quantam uelis credat auditor. aduersariis autem horum contraria. defensori uero breuior semper narratio: & per questiones: ut quod non factum sit: aut non iniuria: aut non damno: aut non tantum: non enim a questione est recedendum: nisi ad id quod ad illam conducat: ut si factum esset ad id transeundum: quod non sit iniuria factum: connectẽda uero iudicialium narrationi sunt quæcunq; uel uirtutes tuas: uel aduersarii uitia subostendunt: uel auditoribus iocũda sunt. Ad hæc quæ ge-

ſta non ſunt. Si commiſerationem: aut indignationem faciunt. Perinde ut geſta: narranda: atque narrationi annectéda non ſunt. Præterea oportet narrationem cuiuſuis orationis maximæ moratam atq; affectam eſſe. Quæ quomodo fiant ſuperius diximus: cum de morata: atq; affecta elocutione egimus. illud tamen ſeruandum: ut te qualé quendam uideri latenter facias & quidem in multis orationis locis: & non nunquã in ipſo principio in deliberatiuis: iccirco narratio non incidit: quoniam de futuris rebus narrandum non eſt: & cum incidit rerum geſtarum eſt: quibns aut deprimendo: Aut efferendo auditores concitantur: ut illorum memoria de futuris melius conſulant. uerum tunc officium conſiliarii non adhibetur: ꝙ ſi qd min⁹ credibile narraẗ: dicere ſtatim cauſam: aut polliceri oportet.

¶ Quoniam igitur narratio proprie solum in iudicialibus & demonstratiuis orationibus incidit: in deliberatiuis non: & si incidit: aequiuocae narratio dicenda est: ideo primo dicamus praecepta cōmunia in narrationibus demonstratiuis: & iudicialibus: deinde quae magis competunt iudicialibus. & primo supponamus (ut. M. Tullius ubiq; sumit) narrationem esse rerum gestarum: aut perinde. ut gestarum expositionem. Tunc sit primum praeceptum (ut nec in demonstratiuis orationibus) nec iudicialibus narratio sit sermo continuus: immo in tot partes diuisus esse debet: quot seorsum probari: & demōstrari possint: ut q̄ ex hiis fortis: ex hiis prudens: ex hiis iustus seorsum ostēdatur: atq; narretur: & quidem hoc non ab ratione: Primo quidē quoniam difficile est memoria tenere: quae sermone continuo sic demonstrantur. Secūdo uero q̄a narratio in partes distincta explicatior est, quae uero continua implicatior: atq; multiplex: & minime plana. Si enim narratio esset continua: cum postea probaretur: nisi particula repetatur: cuius fit: probatio: ignorabitur pars probata. Omnes. n. simul raro uel nunq̄ probationibus eisdem probari potest: ergo narratio debet esse discontinua: & cum suis diuisis probationibus permista: illud tamen est in demonstratiuis attendendum est: Vt cum res gaestae: quibus laudaueris notae sint: in memoriam breuiter eas solummodo reducere op3 ueluti si Achillē laudes: cui9 res gestas oēs pceperūt summatim cognitis rebus tantū laudare oportebit, sin autem Criciam laudaturus sis

cum non multi res eius teneant:narrãt necesse ẽ. Preterea aliud in laudando attendere oportet:nã cum laus sit oratio uirtutis magnitudinem osten/dens:per tales res gestas unusquisq̧ laudandus est per quas uirtutis magnitudo demonstratur. Pro/prie enim laus est rerum gestarum:quę uero extra sunt. Sicut nobilitas:& educatio:& patria ad faciẽ dum fidem adhibentur. uerisimile namq̧ est pro/bum ex probis & bene educatum in bonum uirũ euasisse. Est igitur primum commune preceptum tam in demonstratiuis:q̃ iudicialibus:ut narratio continua non sit. Secundum est:ut nec longa:nec breuis narratio sit:& non modo narratio lõga nõ sit:sed etiam nec exordium:nec ea:quæ fidẽ faciũt hoc est nec ipsa persuasio. Ex his enim longis re/sultaret oratio longissima:& sic detruderemur ad pendentes orationes. Præterea benedicere quod est oratoris proprium:nec in longo:nec in breui ẽ sed in mediocri. hæc communia præcepta sunt de monstratiuis:& iudicialibus narrationibus. Quæ uero sit perfecta narratio in iudicialibus:expona/mus:est itaq̧ benedicta in iudicialibus narratio si dicas:quæ rem significanter:atq̧ manifeste expo nant:hoc est:si ea dicas:quæ possint efficere:ut au ditor credat ꝙ res facta sit:uel ꝙ iniuria facta sit:uel ꝙ damno fuisset:uel ꝙ tanta res ipsa facta est:quã tam uelis:ut credat iudex. Quæ narratio accusanti est:defendentibus autem horum contraria narra/tio significanter ostendere debet:ut quod non sit facta:ꝙ non iniuria ꝙ non damno:uel ꝙ non tan ta. est tamen differentia inter narrationem defen/

soris

soris:& accusantis. Narratio enim defensoris breuior eē debet: amplius esse debet per questiones: ut q non factū sit: aut q non factū sit iniuria: aut q nō factum sit damno: aut nō tātum. Qui enim defendit a qōne recedere nō debet. accusatis uero contra narratio longior esse debet. cām nullus affert: tñ causa differentię eē pōt: quia qui defendit: pautiora requirit: satis enim est negare: & qstiões interponere: qui accusat probat: ideo plura requirit ideo narratio eius lōgior fit: nec cū interrogationibus (ut arbitror) qa qui probat in cā iudiciali: nō interrogat. Post hæc de annexis dicamus: quæ sunt duo in iudiciali bus narratiōibus. Primum ut ea narrationi annectentur: quæ uel uirtutes tuas: uel aduersarii uitia subostendunt: dico subostendūt quoniam non palam hæc agenda sunt: sed latenter quod herodotus seru auit. Amplius narrationi annectere debes: quæ sunt auditoribus iocūda. Sic enim eos tenes beniuolos. Prçterea quæ gesta nō sunt. Si cōmiseratione: aut idignationem faciunt audientibus perinde ut gesta narranda sunt: atq narratiōi annectēda: quod quidem Alcinous seruauit in apologo: q ad penelopem in sexaginta esset annis factus. Meminisse aūt oportet: omnem cuiusuis oratiōis narrationē moratam & affectam debere esse: fit aūt morata & affecta eisdē rebus: qbus & orationē narratā. & affectā eē docuimus: nec oportet aliter hic digredi. uerum seruandum est: ut te in omnibus orationibus ostendas qualem quendā esse: ut moratā & uirū probū. nō tñ aperte sed latenter: ne te hypocritam credant: nec alie

num est:ut quis latenter se uirũ bonũ ostẽdere pos
sit:nam nuncii nouarum reꝝ:quis eos minime co
gnoscamus:tñ gestis & uerbis qb⁹ utuntur:quales
nã sint:suspicamur. est autẽ hoc seruãdũ in multis
orõnis locis:& nõ nunq̃ in ipso principio: hæc de
narrationibus demõstratiuaꝝ & iudicialiũ orõnũ
de deliberatiuis: Aristo.asserit narrationẽ i eis nõ
incidere:q̃m de futuris rebus narrãdũ non est:q̃m
narratio est expositio reꝝ gestaꝝ:ideo in delibera
tiuis cũ narratio incidit:illa est expositio reꝝ gesta
rum:quib⁹ aut deprimẽdo:aut efferẽdo auditores
concitanť:ut eoꝝ memoria de futuris melius cõsu
lant. Verũ cũ narrãtur res gestæ officium consilia-
rii non adhibeť.sed Aristo.uideť sibi cõtrarius:nã
cuiuslibet orõnis duas tãtũ ptes essentiales esse di
xit:narrationẽ & fidẽ:modo in hac parte narratio
nẽ tollit:ergo orõnis una sola pars erit uidelicet fi-
des:cuius oppositũ superius diximus.dicendũ.igiť
in deliberatiuis esse ꝓpositionẽ.quod enim in iudi
cialibus & demõstratiuis est narratio:in deliberati
uis est ꝓpositio.est enim ꝓpositio (si bellũ cũ fini-
timis est habendũ) hæc ꝓpositio nõ est rerũ gesta
rũ expositio:ideo non est narratio:& tamẽ ꝓposi
tio.hęc.n.ẽ:ut in dialecticis ꝓblema:ut superius di
xit Arist.& qđ magis ẽ:i deliberatiuis orõnib⁹ nõ
est exordiũ diuisum a ꝓpositiõe:eadẽ.n. ꝓpositio
est exordiũ:inquãtũ p ipsam insinuať intẽtio:atq
finis:de quo hř orõ:&ꝓpositio:ut Arist.autumat
q̧ si oratores ꝓpositionẽ illã narrationẽ appellẽt:
abutunť nõie:cũ narratio nõ sit nisi reꝝ gestarum
expositio.mõ p talẽ ꝓpositionẽ nõ hř alicuius rei

estæ expositio. nõ ergo narratio dicenda est. Res uero gestę: quæ inducunt: poti⁹ sunt exépla: q̄ faciũt ad fidẽ in quib⁹ exẽplis gestisq; reb⁹: quæ inducunt: illud attẽdẽdũ: q; si qd minus credibile narretur: dicere statim cãm aut polliceri illã dicere opz ut in oedipo de carcini ioca stę: cũ is interrogaret: q filiũ q̄rebat: semp promittit: similiter aũt apud sophoclẽ hemo. hæc de narratione. post hæc de confirmatione dicendum: quam persuasionem & fidem appellant.

Enunciatum XXIIII

¶ Cum in iudiciis quattuor questiones sint utpote. Si factum est. Si obfuit. Si tãtum: Si iure: semper ad id: quod in iudicio quæritur accõmodãda demõ est. quæ nim demõstrandi quo ad eius fieri potest contineat q; quoniã in ea questiõe: quæ ẽ si iure: alterũ eẽ prauũ necesse ẽ (non. n. si qsꝺ̄ iure aut iiuria quæreret: an ignoratio cãe sit: quærit) iõ potissimũ i hac: & ñ i cæteris immorãdũ est. eodẽ aũt mõ in deliberatione. in qua de faciendo: aut non faciẽdo questio est: Nam ad ea quæ dicis respondebit quispiam. Aut non futura esse quæ dicis: aut si futura concedet: tamen

uel non iusta.uel non utilia:uel non tanta fore asseuerabit:ideo ad id semper acco modanda probatio est:quod in delibera tione quæritur.in demone uero.quoniam res quidem ipse credi debent:(raro enim neq; nisi cum incredibiles uideatur solet demonstrari.)quod honeste:aut utiliter gesserit:ut plurimum amplificamus.

¶ Commune igitur in iudiciis & deliberationib⁹ præceptum Aristotelis est:ut ad id applicetur pro batio:quod quærtur:aut in iudicio:aut in delibe ratione.fiunt enim in iudiciis questiones quattuor principaliter.Prima quidem Si factum sit uel non sit.Secunda si obfuit uel non obfuit.Tertia si tan tum sit factum uel tantum obfuerit.uel nõ tantũ. Quarta si iure factum sit.aut iure obfuerit:uel in iuria:ideo semper in ea questiõe harũ probatio ac cõmodanda est:quæ quæritur in iudicio. Verum quoniam harum quattuor questionum ea potissi mum queæritur:quæ est si iure:uel iniuria: nam q̃ rere utrum generatio fuerit causa uel non:non est questio directe an iure sit factuȝ uel non:ideo ut recte Aristoteles inquit ad hanc questionem po tissimum probatio accõmodanda est:quæ uim de monstrãdi quo ad eius fieri põt cõtineat.simili mo do in deliberationibus in quibus quærit an facien dũ:multe questiões fiũt.principalis si faciendũ:uel

non faciendū. Post hæc emergūt aliæ: ut dato φ sit faciendum: emergit eā questio: an sit futurū: quod est deliberatū esse faciendū: & dato φ sit futurum: emergit alia q̄stio utrū iustū sit: & si iustū: emergit alia utrum utile: & si utile: utrum tantum. ergo in deliberationibus ad eam questionē probatio accommodanda est: quæ in deliberatione quæritur: quæ probatio uim contineat quo ad eius fieri pt. hoc est ergo in deliberationibus: & iudiciis cōe præceptum in demone uero: quoniam res ipsæ gestæ p quas laudamus: credi debent: (raro enim demonstrari solent: neq; nisi cū incredibiles uideant̄) ideo prolatione raro utimur: sed supponēda gesta: illa amplificamus: amplificatio. n. ut se habet in demonibus ueluti probatio in iudicialibus: & deliberationibus. simili ratiōe si uituperauerimus supponēdo uitia: gesta laudabilia si q̄ sint: extenuam⁹. Post hæc de mō utēdi ꝓbatiōib⁹ atq; psuasiōib⁹ dd̄m.

Enūnciatum XXV

Præterea scire oportet sic exempla deliberationibus maxime accommodari: ut iudicialibus enthymemata: & demonstrationibus amplificationes: ue℞ in demonibus exteriorib⁹ laudibus āplior efficiēda orō est. In iudicialibus autem nō oportet enthymemata cōtinue dicere: sed aliis pmiscere: ne aliud alii officiat. est ēt enthy

mematum quãtitatis terminus qdã: ut homerus ostendit. nec enthymematis cuncta probanda: ne tibi necesse sit ex ignotioribus confirmatur. Ex enthymematibus uero: quæ redarguunt magis probantur: quam quæ demonstrant. nam quoniã contraria ex collatiõe magis cognoscuntur, iccirco quæ redarguunt acrius probãt nec cum affectus mouendi sunt: aut moratam oratiõem efficere uelis: enthymemata quæras: ne ambo concidãt, uel remissiores reddãt. Et cum morata utimur oɫone: qm̃ quæ de nobis dicimus: aut inuidiam ꝓuocant, aut longam orationẽ efficiũt: aut obiectionem patiuntur: quæ uero de aliis: uel contumeliosa uel agrestia uident᷑: qm̃ hæc incommoda secuntur: alium oportet introducere: in cuius figura hæc fiant: sententiis autem tam in narratione: q̃ in concertatione utẽdum ẽ: plurimũ. n. afficiunt moratãq; rõnẽ reddũt: uerũ utcunq; sit: uaria oratione utendum ut nunc enthyme

mata in sententiis:nũc sentẽtiæ in enthymemata commode immutentur.

¶ Vt intelligat̃ usus ꝑsuasionem illud primo scire oportet:rhetorem ꝑsuadere aliqñ enthymematibus:aliqñ exẽplis:aliqñ amplificatõibus: aliqn sententiis:aliqñ fabulis:siue apologis:aliqñ orõne affecta:aliqñ morata: est tñ uerũ ꝙ sniæ ad enthymemata:& fabulæ ad exẽpla reducunt̃:ut in sequentibus libris declarabit̃.orõ uero affecta & morata: cũ auditorem utraq; afficiat:unã uim hñt. iõ ꝑsuadere possumus aut enthymematibus:& sniis : aut exẽplis:& fab ulis:aut amplificationibus: qbus gesta supponẽtes amplificam⁹ aut morata ac affecta orõne:ꝑterea & illud sciẽdũ:in oĩ dicẽdi gñe : & in oĩ orõne his oĩbus posse nos uti:ꝑ se uero:& magis accõmodatæ i iudicialib⁹ orõnibus oĩbus utimur ꝑ ter q̃ exẽplis:quoꝝ usus i illis ẽ rarior. i demõibus uero utimur amplificatiõibus ꝑcipue supponẽtes .n.gesta:illa locis amplificãdi amplificiam⁹.i deliberatõibus potissimũ utimur exẽplis:fabulisq; moratis & affectis in oĩb⁹ utimur:potissimũ in iudiciis & in deliberatiõibus. uñ & cõcionatores.qui uulgo ꝑdicatores dñr:illis maxime utuntur.in demonibus morata oratio multum ualet.uerum:ut diximus:in omnibus hæc omnia accõmodari possunt: aliquibus magis aliquibus minus : ut ars demonstrat:& ut arbitrio oratoris subiacet.hic generatim suppositis:ad ea:quæ Aristoteles inquit: redeam⁹ & dicamus:ꝙ deliberatiõibus maxĩe accõmodant̃ & exempla:& quoniã fabulæ sunt ficta exempla

ideo deliberationibus maxime etiam fabulæ acco modantur. causa aũt. nam cum sit oĩs deliberatio de futuris: a ꝑteritis ꝑ exẽpla de ipsis necesse est di= cere. iudicialibus uero maxime enthymemata: & qm̃ sniæ sunt enthymemata: ideo iudicialibus ẽt ac cõmodanť sniæ. iudicia. n. sunt de iã factis q̃ demõ stratione ẽ iccirco hñt: qm̃ & necessitatẽ hñt ꝑterita . n. necessitatẽ hñt: iuxta illud Agathonis hoc uno solo priuať deus facta infecta facere: demõibus ue ro: nec enthymemata: nec sniæ: nec fabulę nec exẽ pla cõmode cõpetũt: sed amplificatiões. in demonį bus. n. res quę ipse gestæ credi debent: & raro: nisi incredibiles uiderenť ꝓbari solẽt: iõ illas supponen do amplificamus accipiẽdo oĩa loca: ꝑ q̃ amplifica tio fieri põt: ut postea sequẽti lib. dicemꝰ hoc est pri mum ꝑceptũ cõstituit: ait. n. in demonibus ꝑ exte= riores laudes orõnem fieri ampliorẽ. exteriores ue ro laudes sunt nobilitas pñia: educatio & id genus. per has. n. orõ laudatiua fit amplior: ꝙ isocrates fa cit aliquẽ extra semꝑ adducẽs: id uero ẽ: ꝙ gorgias dicere solitꝰ ꝙ uidelicet unq̃ sibi deeẽt orõ: nã si de Achille dicendum ẽ: inqt pelea laudabo: deinde ea cũ: postremo Iouem eodem mõ si fortitudinẽ: dicã qm̃ hæc aut hæc faciat: aut qm̃ talis quædam est. hæc de demonibus. De iudicialibus uero ponamꝰ ꝑcepta Aristo. quoꝝ primũ est: ut enthymemata nõ cõtinuo dicanť: sed aliis ꝑsuasionibus ꝑmisceã tur: nũc sentẽtiis: nũc moratis: & affectis orõnibus & quę non seorsum a narratione: sed: ut dictũ ẽ: cũ narratione hæc ꝑmiscendo. hæc aũt ꝑsuasionum permistio fiat: ne aliud enthymema aliu officiat. le=

cundum uero est:ut enthymemata non ad in men sum ꝓficiscunť:sed eorꝫ numerus sit qdã:ut homerus ostendit.cur:dixit amice:qm̃ tot dixisti:quot sapiẽs uir attulisset:ubi patet homerũ dixisse tot: ad designandum numerũ debere eẽ determinatũ. iii. præceptũ ẽ:ꝙ nõ q̃cunq; enthymemata assumenda sunt in ꝓbatiõe:ne tibi necesse sit ex ignotioribus notiora confirmare:quod philosophãtiũ non nullus accidit.ideo enthymemata:q̃ redarguũt in ꝓbatiõe magis assumẽda sunt:qñ haberi possunt. hæc.n.magis assumẽda q̃ ostẽsiua. eleucha.n. enthymemata:quæ redarguunt:magis desiderantur qm̃ sunt ad hoiem:nã(qm̃ contraria ex collatiõe magis cognoscunť)iõ quæ redarguũt acriꝰ ꝓbãt.ĩ mathematicis aũt magis desideramus ostẽsiuas rõnes:qm̃ hæ faciũt scire:rõnes uero ad hoiem uicere faciunt iõ in rhetoricis:& Dialecticis magis desiderantur.iiii. ꝑceptum est:ꝙ cum affectus mouendi sunt:aut moratam orationem efficere uelis: enthymemata quæuis:primo ne motus.qui simul fiunt alter alterum excutiat. Amplius ne ambo concedant:rursus ne remissiores reddantur deniq; ne affectus excutiantur:aut frustra fit allatum enthymema.hoc uero præceptum in demonibus:& deliberationibus intelligendum est:quãdo in eis plura genera persuasionum afferuntur.quintum præceptum est in morata oratione quæcunq; illa sit: cum enim accedat in morata oratione:quæ de nobis dicimus aut inuidiam prouocare : aut longam orationem efficere:aut obiectionem pati:quæ uero de aliis contumeliosa uel agrestia uidentur.iõ

modeste hæc in morata oratione agenda sunt: ideo alium oportet introducere: in cuius persona atq; figura hæc agenda sunt. Quod isocrates in Philippo: & in Antodosi facit: & ut Archilocus uituperat cum patrem de filia fingat in ambo dicere. Quod non mortales pro pecuniis facturos credimus: aut quid non deieraturos. Sophocles quoque sic hemona pro annigenæ aduersus patrem introducit: ut alii dicere uideatur. Septimū præceptum est de sententiis: quod his utendum est tam in narratione: quam in concertatione: quę fieri solet inter litigantes: plurimum enim afficiunt: moratamque orationem reddunt. Vltimum uero præceptum est: ut uaria oratione utamur: in qua nunc enthymemata in sententias. Nunc contra: sententiæ in enthymemata commode immutentur. Dicit tamen Aristoteles: quod deliberatiuo iudiciali. Causa difficilior est. primum quia deliberatio est futurorum: iudicialis causa præteritorum: quæ uaticinantibus tantum (ut Epymenides Cretensis dicere solebat) oratoria sunt. Is enim diuinationem futurorum respuebat: præteritorum: quæ occulta erant: solum amplexabatur: cum enim erant occulta: ea ut futura prædicebat. Deinde quia cum leges iudicialibus suponantur: ut principia Enthymematum: initium afferunt: unde inueniendi facultas habetur. Ad hæc quia iudicialis orator non habet multa diuersoria: quoniam solum in aduersarium tendit: per accidens autem aliquando digreditur aut de se ipso: aut in affectum auditoris. Quæ non fa-

cienda sunt: nisi per dubitationem, ut oratores Athenienses factitant: & Isocrates. At dicens in consiliis habet multos aduersarios. post hæc de refutatione dicendum.

Enunciatum. XXVI.

¶ Cum uero iam aduersarii locos aggrediamur: non in alia parte: sed in facienda fide adhuc uersamur: ac alios obiiciendo: alios argumentando dissoluimus uerum si primus dices: a te sunt tam in cōsilio: quam in iudicio tua primum collocāda deinde aduersariorum. cum contentione quadam refutanda: nisi multiplex & uaria esset aduersariorum oratio: nā tunc primo quæ aduersarii dicere possent: confutabis: deinde tua ponas. Sin autem post aduersarium secundus dices: refutandum prius tibi erit & soluendo simul atq; contra. arguendo: & maxime si aduersarius persuasisse uideretur: postea tua ponas: si qua restāt. nā quēadmodū infamē hoiem animus aspernat: sic ofonē quoq; cōtēnit

ſta non ſunt. Si commiſerationem: aut indignationem faciunt. Perinde ut geſta: narranda: atque narrationi annectẽda non ſunt. Prӕterea oportet narrationem cuiuſuis orationis maximӕ moratam atq; affectam eſſe. Quӕ quomodo fiant ſuperius diximus: cum de morata: atq; affecta elocutione egimus. illud tamen ſeruandum: ut te qualẽ quendam uideri latenter facias & quidem in multis orationis locis: & non nunquã in ipſo principio in deliberatiuis: iccirco narratio non incidit: quoniam de futuris rebus narrandum non eſt: & cum incidit rerum geſtarum eſt: quibns aut deprimendo: Aut efferendo auditores concitantur: ut illorum memoria de futuris melius conſulant. uerum tunc officium conſiliarii non adhibetur: ꝙ ſi qd minꝰ credibile narrat̃: dicere ſtatim cauſam: aut polliceri oportet.

¶ Quoniam igitur narratio proprie solum in iudicialibus & demonstratiuis orationibus incidit: in deliberatiuis non: & si incidit: aequiuocae narratio dicenda est: ideo primo dicamus praecepta cōmunia in narrationibus demonstratiuis: & iudicialibus: deinde quae magis competunt iudicialibus. & primo supponamus (ut. M. Tullius ubiq; sumit) narrationem esse rerum gestarum: aut perinde. ut gestarum expositionem. Tunc sit primum praeceptum (ut nec in demonstratiuis orationibus) nec iudicialibus narratio sit sermo continuus: immo in tot partes diuisus esse debet: quot seorsum probari: & demōstrari possint: ut q ex hiis fortis: ex hiis prudens: ex hiis iustus seorsum ostēdatur: atq; narretur: & quidem hoc non ab ratione: Primo quidē quoniam difficile est memoria tenere: quae sermone continuo sic demonstrantur. Secūdo uero qa narratio in partes distincta explicatior est, quae uero continua implicatior: atq; multiplex: & minime plana. Si enim narratio esset continua: cum postea probaretur: nisi particula repetatur: cuius sit: probatio: ignorabitur pars probata. Omnes. n. simul raro uel nunq̄ probationibus eisdem probari potest: ergo narratio debet esse discontinua: & cum suis diuisis probationibus permista: illud tamen est in demonstratiuis attendendum est: Vt cum res gestae: quibus laudaueris notae sint: in memoriam breuiter eas solummodo reducere op3· ueluti si Achillē laudes: cui⁹ res gestas oēs pceperūt summatim cognitis rebus tantū laudare oportebit, sin autem Criciam laudaturus sis.

cum non multi res eius teneant: narrāt necesse ē. Preterea aliud in laudando attendere oportet: nā cum laus sit oratio uirtutis magnitudinem ostendens: per tales res gestas unusquisq; laudandus est per quas uirtutis magnitudo demonstratur. Proprie enim laus est rerum gestarum: quę uero extra sunt. Sicut nobilitas: & educatio: & patria ad faciēdum fidem adhibentur. uerisimile namq; est probum ex probis & bene educatum in bonum uirū euasisse. Est igitur primum commune preceptum tam in demonstratiuis: q̄ iudicialibus: ut narratio continua non sit. Secundum est: ut nec longa: nec breuis narratio sit: & non modo narratio lōga nō sit: sed etiam nec exordium: nec ea: quae fidē faciūt hoc est nec ipsa persuasio. Ex his enim longis resultaret oratio longissima: & sic detruderemur ad pendentes orationes. Præterea benedicere quod est oratoris proprium: nec in longo: nec in breui ē sed in mediocri. hæc communia præcepta sunt demonstratiuis: & iudicialibus narrationibus. Quæ uero sit perfecta narratio in iudicialibus: exponamus: est itaq; benedicta in iudicialibus narratio si dicas: quæ rem significanter: atq; manifeste exponant: hoc est: si ea dicas: quæ possint efficere: ut auditor credat q; res facta sit: uel q; iiuria facta sit: uel q; damno fuisset: uel q; tanta res ipsa facta est: quā tam uelis: ut credat iudex. Quæ narratio accusanti est: defendentibus autem horum contraria narratio significanter ostendere debet: ut quod non sit facta: q; non iniuria q; non damno: uel q; non tanta. est tamen differentia inter narrationem defen

soris

foris: & accusantis. Narratio enim defensoris breuior eẽ debet: amplius esse debet per questiones: ut ꝙ non factũ sit: aut ꝙ non factũ sit iniuria: aut ꝙ nõ factum sit damno: aut nõ tãtum. Qui enim defendit a qõne recedere nõ debet. accusatis uero contra narratio longior esse debet. cãm nullus affert: tñ causa differentię eẽ põt: quia qui defendit: pautiora requirit: satis enim est negare: & qſtiões interponere: qui accusat probat: ideo plura requirit ideo narratio eius lõgior fit: nec cũ interrogatio nibus (ut arbirror) qa qui probat in cã iudiciali: nõ interrogat. Post hæc de annexis dicamus: quæ sunt duo in iudiciali bus narratiõibus. Primum ut ea narrationi annectentur: quæ uel uirtutes tuas: uel aduersarii uitia subostendunt: dico subostendũt quoniam non palam hæc agenda sunt: sed latenter quod herodotus seru auit. Amplius narrationi annectere debes: quæ sunt auditoribus iocũda. Sic enim eos tenes beniuolos. Prędterea quæ gesta nõ sunt. Si cõmiseratione: aut idignationem faciunt audientibus perinde ut gesta narranda sunt: atꝙ narratiõi annectẽda: quod quidem Alcinous seruauit in apologo: ꝙ ad penelopem in sexaginta esset annis factus. Meminisse aũt oportet: omnem cuiusuis oratiõis narrationẽ moratam & affectam deberẽ esse: fit aũt morata & affecta eisdẽ rebus: qbus & orationẽ narratã. & affectã eẽ documus: nec oportet aliter hic digredi. uerum seruandum est: ut te in omnibus orationibus ostendas qualem quendã esse: ut moratã & uirũ probũ. nõ tñ aperte sed latenter: ne te hypocritam credant: nec alie

num est:ut quis latenter se uirũ bonũ ostẽdere pos
sit:nam nuncii nouarum rez:quis eos minime co
gnoscamus:tñ gestis & uerbis qb⁹ utuntur:quales
nã sint:suspicamur. est autẽ hoc seruãdũ in multis
orõnis locis:& nõ nunq̃ in ipso principio: hæc de
narrationibus demõstratiuaz & iudicialiũ orõnũ
de deliberatiuis: Aristo.asserit narrationẽ i eis nõ
incidere:qm̃ de futuris rebus narrãdũ non est:qm̃
narratio est expositio rez gestaz:ideo in delibera
tiuis cũ narratio incidit:illa est expositio rez gesta
rum:quib⁹ aut deprimẽdo:aut efferẽdo auditores
concitanť:ut coz memoria de futuris melius cõsu
lant. Verũ cũ narrãtur res gestæ officium consilia-
rii non adhibeť.sed Aristo.uideť sibi cõtrarius:nã
cuiuslibet orõnis duas tãtũ ptes essentiales esse di
xit:narrationẽ & fidẽ:modo in hac parte narratio
nẽ tollit:ergo orõnis una sola pars erit uidelicet fi-
des:cuius oppositũ superius diximus.dicendũ.igiť
in deliberatiuis esse ꝓpositionẽ.quod enim in iudi
cialibus & demõstratiuis est narratio:in deliberati
uis est ꝓpositio.est enim ꝓpositio(si bellũ cũ fini-
timis est habendũ)hæc ꝓpositio nõ est rerũ gesta
rũ expositio:ideo non est narratio:& tamẽ ꝓposi
tio.hęc.n.ẽ:ut in dialecticis ꝓblema:ut superius di
xit Arist.& qđ magis ẽ:i deliberatiuis orõnib⁹ nõ
est exordiũ diuisum a ꝓpositiõe:eadẽ.n. ꝓpositio
est exordiũ:inquãtũ p ipsam insinuať intẽtio:atq;
finis:de quo hř orõ:&ꝓpositio:ut Arist.autumat
ꝙ si oratores ꝓpositionẽ illã narrationẽ appellẽt;
abutunť noĩe:cũ narratio nõ sit nisi rez gestarum
expositio.mõ p talẽ ꝓpositionẽ nõ hř alicuius rei

estæ expositio. nõ ergo narratio dicenda est. Res uero gestę: quæ inducunť: poti⁹ sunt exẽpla: q̃ faciũt ad fidẽ in quib⁹ exẽplis gestisq; reb⁹: quæ iducunť: illud attendẽdũ: q̃ si qd minus credibile narretur: dicere statim cãm aut polliceri illã dicere opz ut in oedipode carcini ioca stę: cũ is interrogaret: q filiũ q̃rebat: semp promittit: similiter aũt apud sophoclẽ hemo. hæc de narratione. post hæc de confirmatione dicendum: quam persuasionem & fidem appellant.

Enunciatum XXIIII

Cum in iudiciis quattuor questiones sint utpote. Si factum est. Si obfuit. Si tãtum: Si iure: semper ad id: quod in iudicio quæritur accõmodãda demõ est. quæ nim demõstrandi quo ad eius fieri potest contineat q̃ quoniã in ea questiõe: quæ ẽ si iure: alterũ eẽ prauũ necesse ẽ (non. n. si qsq̃ iure aut iiuria quæreret: an ignoratio cãe sit: quærit) iõ potissimũ i hac: & ñ i cæteris immorãdũ est. eodẽ aũt mõ in deliberatione. in qua de faciendo: aut non faciẽdo questio est: Nam ad ea quæ dicis respondebit quispiam. Aut non futura esse quæ dicis: aut si futura concedet: tamen

uel non iusta.uel non utilia:uel uon tanta fore asseuerabit:ideo ad id semper accō modanda probatio est:quod in delibera/tione quæritur.in demōne uero.quoniam res quidem ipse credi debent:(raro enim neq; nisi cum incredibiles uideātur solēt demonstrari.)quod honeste:aut utiliter gesserit:ut plurimum amplificamus.

¶ Commune igitur in iudiciis & deliberationib⁹ præceptum Aristotelis est:ut ad id applicetur pro batio:quod quęrttur:aut in iudicio:aut in delibe/ratione.fiunt enim in iudiciis questiones quattuor principaliter .Prima quidem Si factum sit uel non sit .Secunda si obfuit uel non obfuit. Tertia si tan tum sit factum uel tantum obfuerit.uel nō tantū. Quarta si iure factum sit.aut iure obfuerit:uel in/iuria:ideo semper in eā questiōe harū probatio ac cō modanda est:quæ quæritur in iudicio. Verum quoniam harum quattuor questionum ea potissi mum queæritur:quæ est si iure:uel iniuria: nam q̄ rere utrum generatio fuerit causā uel non:non est questio directe an iure sit factuʒ uel non:ideo ut recte Aristoteles inquit ad hanc questionem po/tissimum probatiō accōmodanda est:quæ uim de/monstrādi quo ad eius fieri pōt cōtineat.simili mo do in deliberationibus in quibus quærit̄ an facien dū:multe questiōes fiūt.principalis si faciendū:uel

non faciendũ. Post hac emergũt aliq:ut dato q̃ sit faciendum:emergit ea questio:an sit futurũ: quod est deliberatũ esse faciendũ:& dato q̃ sit futurum: emergit alia q̃stio utrũ iustũ sit:& si iustũ: emergit alia utrum utile:& si utile:utrum tantum. ergo in deliberationibus ad eam questionẽ probatio accommodanda est:quæ in deliberatione quæritur: quæ probatio uim contineat quo ad eius fieri pt. hoc est ergo in deliberationibus:& iudiciis cõe præceptum in demone uero:quoniam res ipse gestę p quas laudamus:credi debent: (raro enim demonstrari solent:necq̃ nisi cũ incredibiles uideant̃) ideo prolatione raro utimur.: sed supponẽda gesta: illa amplificamus:amplificatio.n.ut se habet in demonibus ueluti probatio in iudicialibus:& deliberationibus. simili ratiõe si uituperauerimus supponẽdo uitia:gesta laudabilia si q̃ sint:extenuam⁹. Post hęc de mõ utẽdi ꝑbatiõib⁹ atq̃ ꝑsuasiõib⁹ dd̃m.

Enũciatum XXV

Præterea scire oportet sic exempla deliberationibus maxime accommodari:ut iudicialibus enthymemata:& demonstrationibus amplificationes:ueꝝ in demonibus exteriorib⁹ laudibus ãplior efficiẽda orõ est. In iudicialibus autem nõ oportet enthymemata cõtinue dicere:sed aliis ꝑmiscere:ne aliud alii officiat. est ẽt enthy

mematum quãtitatis terminus qdã :ut ho
merus ostendit. nec enthymematis cun-
cta probanda:ne tibi necesse sit ex ignoti-
tioribus confirmatur. Ex enthymemati-
bus uero:quæ redarguunt magis proban-
tur:quam quæ demonstrant. nam quoniã
contraria ex collatiõe magis cognoscun
tur, iccirco quæ redarguunt acrius probãt
nec cum affectus mouendi sunt:aut mora-
tam oratiõem efficere uelis: enthymema
ta quæras:ne ambo concidãt, uel remissio
res reddãt. Et cum morata utimur orõne:
qm̃ quæ de nobis dicimus:aut inuidiam p
uocant, aut longam orationẽ efficiũt: aut
obiectionem patiuntur:quæ uero de aliis:
uel contumeliosa uel agrestia uident: qm̃
hæc incommoda secuntur:alium oportet
introducere:in cuius figura hæc fiant: sen
tentiis autem tam in narratione:q̃ in con
certatione utẽdum ẽ:plurimũ.n.afficiunt
moratãq; rõnẽ reddũt : uerũ utcunq; sit:
uaria oratione utendum ut nunc enthyme

mata in sententiis:nūc sentētiæ in enthymemata commode immutentur.

¶ Vt intelligat̃ usus psuasionem illud primo scire oportet:rhetorem psuadere aliqñ enthymematibus:aliqñ exēplis:aliqñ amplificatōibus: aliqn sententiis:aliqñ fabulis:siue apologis:aliqñ orone affecta:aliqñ morata:est tñ uerū ꝙ sñiæ ad enthymemata:& fabulæ ad exēpla reducunt̃:ut in sequentibus libris declarabit̃.oro uero affecta & morata: cū auditorem utraq; afficiat:unā uim hñt. iō psuadere possumus aut enthymematibus:& sñiis : aut exēplis:& fabulis:aut amplificationibus: qbus gesta supponētes amplificam⁹ aut morata ac affecta orone:ꝑterea & illud sciēdū:in oī dicēdi gñe : & in oī orone his oībus posse nos uti:p se uero:& magis accōmodatæ i iudicialib⁹ oronibus oībus utimur ꝑ terq̃ exēplis:quoꝝ usus i illis ē rarior. i demoībus uero utimur amplificatiōībus ꝑcipue supponētes .n.gesta:illa locis amplificādi amplificiam⁹.i deliberatōibus potissimū utimur exēplis:fabulisq; moratis & affectis in oīb⁹ utimur:potissimū in iudiciis & in deliberatiōibus. uñ & cōcionatores.qui uulgo ꝑdicatores dñr:illis maxime utuntur.in demoibus morata oratio multum ualet.uerum:ut diximus:in omnibus hæc omnia accōmodari possunt: aliquibus magis aliquibus minus : ut ars demonstrat:& ut arbitrio oratoris subiacet.hic generatim suppositis:ad ea:quæ Aristoteles inquit: redeam⁹ & dicamus:ꝙ deliberatiōibus maxie accōmodant̃ & exempla:& quoniā fabulæ sunt ficta exempla

ideo deliberationibus maxime etiam fabulæ accõmodantur. causa aũt. nam cum sit ois deliberatio de futuris: a pteritis p exẽpla de ipsis necesse est dicere. iudicialibus uero maxime enthymemata: & qm sniç sunt enthymemata: ideo iudicialibus ẽt accõmodanẽ sniæ. iudicia. n. sunt de iã factis q̃ demõstratione ĩccirco hñt: qm & necessitatẽ hñt pterita. n. necessitatẽ hñt: iuxta illud Agathonis hoc uno solo priuaẽ deus facta infecta facere: demõibus uero: nec enthymemata: nec sniæ: nec fabulç nec exẽpla cõmode cõpetũt: sed amplificatiões. in demonibus. n. res qdẽ ipse gestæ credi debent: & raro: nisi incredibiles uiderenẽ pbari solẽt: iõ illas supponendo amplificamus accipiẽdo oia loca: p q̃ amplificatio fieri põt: ut postea sequẽti lib. dicem⁹ hoc est primum pceptũ cõstituit: ait: n. in demonibus p exteriores laudes orõnem fieri ampliorẽ. exteriores uero laudes sunt nobilitas pria: educatio & id genus. per has. n. orõ laudatiua fit amplior: q isocrates facit aliquẽ extra semp adducẽs: id uero ẽ: q gorgias dicere solit⁹ q uidelicet unq̃ sibi deeẽt orõ: nã si de Achille dicendum ẽ: inqt pelea laudabo: deinde eacũ: postremo Iouem eodem mõ si fortitudinẽ: dicã qm hæc aut hæc faciat: aut qm talis quædam est. hæc de demonibus. De iudicialibus uero ponam⁹ pcepta Aristo. quoq primũ est: ut enthymemata nõ cõtinuo dicanẽ: sed aliis psuasionibus pmisceãtur: nũc sentẽtiis: nũc moratis: & affectis orõnibus & qdẽ non seorsum a narratione: sed: ut dictũ ẽ: cũ narratione hæc pmiscendo. hæc aũt psuasionum permistio fiat: ne aliud enthymema alii officiat. se-

cundum uero est:ut enthymemata non ad in mensum ꝓficiscunt:sed eoꝝ numerus sit qdā:ut homerus ostendit.cur:dixit amice:qm̄ tot dixisti:quot sapiēs uir attulisset:ubi patet homerū dixisse tot: ad designandum numerū debere eē determinatū. iii. præceptū ē:ꝙ nō q̄cunq; enthymemata assumenda sunt in ꝓbatiōe:ne tibi necesse sit ex ignotioribus notiora confirmare:quod philosophātiū non nullus accidit. ideo enthymemata:q̄ redarguūt in ꝓbatiōe magis assumēda sunt:qn̄ haberi possunt. hæc.n.magis assumēda q̄ ostēsiua. eleucha.n. enthymemata:quæ redarguunt:magis desiderantur qm̄ sunt ad hoiem:nā(qm̄ contraria ex collatiōe magis cognoscunt)iō quæ redarguūt acri⁹ ꝓbāt.i mathematicis aūt magis desideramus ostēsiuas rōnes:qm̄ hæ faciūt scire:rōnes uero ad hoiem uicere faciunt iō in rhetoricis:& Dialecticis magis desiderantur.iiii. ꝑceptum est:ꝙ cum affectus mouendi sunt:aut moratam orationem efficere uelis: enthymemata quæuis:primo ne motus.qui simul fiunt alter alterum excutiat. Amplius ne ambo concedant:rursus ne remissiores reddantur deniq; ne affectus excutiantur:aut frustra fit allatum enthymema.hoc uero præceptum in demonibus:& deliberationibus intelligendum est:quādo in eis plura genera persuasionum afferuntur.quintum præceptum est in morata oratione quæcunq; illa sit: cum enim accedat in morata oratione:quæ de nobis dicimus aut inuidiam prouocare : aut longam orationem efficere:aut obiectionem pati:quæ uero de aliis contumeliosa uel agrestia uidentur.iō

cienda sunt: nisi per dubitationem, ut oratores Athenienses factitant: & Isocrates. At dicens in consiliis habet multos aduersarios. post hæc de refutatione dicendum.

Enunciatum. XXVI.

¶ Cum uero iam aduersarii locos aggrediamur: non in alia parte: sed in facienda fide adhuc uersamur: ac alios obiiciendo: alios argumentando dissoluimus uerum si primus dices: a te sunt tam in cōsilio: quam in iudicio tua primum collocāda deinde aduersariorum. cum contentione quadam refutanda: nisi multiplex & uaria esset aduersariorum oratio: nā tunc primo quæ aduersarii dicere possent: confutabis: deinde tua ponas. Sin autem post aduersarium secundus dices: refutandum prius tibi erit & soluendo simul atq; contra arguendo: & maxime si aduersarius persuasisse uideretur: postea tua ponas: si qua restāt. nā quēadmodū infamē hoiem animus aspernat: sic orōnē quoq; cōtēnit

si bene dixisse aduersarius uideatur. quare auditor uel omnium: uel plurium uel firmissimorum: uel saltem confutatu facilium infirmatione præparatus aures nris dabit: credibilioraq; putabit.

Refutatio itaq; est argumentorum: uel calumniatorum: quas aduersarius induxit: uel inducere potuisset coram auditoribus uel iudicibus: non ita esse ostendere: uel redarguere quæ non principalis orationis pars est. Sed pars fidei esse uidetur. Quamq; Cicero: & alii confutationem appellant. De hac Aristoles inquit: cum uero iam aduersarii locos agredimur: non in alia parte: sed in faciunda fide uersamur adhuc: ac alios obiiciendo alios argumentando dissoluimus: per quæ Aristoteles innuit locum refutationis esse post narrationem: cum dicat in faciunda fide adhuc uersari. innuit etiam refutationem & dissolutionem eorum quæ aduersarius dixit: idem esse. Tertio afferens ordinem inquit: sunt autem tam in consilio quam in iudicio nostra argumenta primum collocanda: deinde argumenta: & calumniæ aduersariorum cum contemptione quadam refutanda: dico hunc ordinem esse seruandum. nisi multiplex: & uaria aduersariorum oratio sit: nam tunc primum confutabimus. Deinde nostra ponemus. ut calistratus in confutatione Meseniaca fecit: qui primo quæ aduersarii dicere possent: confutatis. sua deinde posuit. hæc seruanda sunt: quando defendens pri

mus dicit: quem accusans: Quem uero ordinem seruare debet: quando defendens dicit secundus: Aristo. exponit: cum inquit: si uero secūdus dices: refutandum tibi prius erit soluendo ac cōtra arguē do: & maxime si aduersarius persuasisse uidetur: nam quemadmodum infamem hominem animus asperbatur: sic orationem quoq; cōtēnit: si bene di xisse aduersarius uideat. Quare: ut inqt Aristo: au ditor uel omnium uel plurium: uel firmissimorum uel saltem confutatu facilium infirmatione prępa ratus aurem nostris dabit: credibilioraq; putabit: ut factum est in ea oratione: quæ incipit primum diis propugnabo: nam ego Iunonem: ubi orator ille: primum quod honestissimū erat aggressus est: hæc de refutatione scribit Aristo. in quibus dedit intelligere: q defendens potest in iudicio dicere se cundus: & dicere primus si dicet primus: ordo ē: ut facta narratione suorum: in ea parte in qua confir mauit: dissoluat: & refellat: quæ aduersarii sunt: hoc ordine primo sua argumenta & loca ponendo deinde argumenta: & loca aduersarii quadam cum contemptione refutādo: nisi multiplex & uaria eēt aduersariorum oratio: nam in hoc casu non rece dendo ab ea parte: in qua est cōfirmatio: debet pri mo narrare & ponere quæ aduersarii sunt deinde illis cōfutatis: sua ponere: & sic cum primus defen dens ipse dicet: semper refutatio cum confirmatio ne est ordinanda. at si defendens secūdus dicet: tūc refutatio debet se tenere cum exordio: attinebit. n. tunc refutatio ad exordium: ut prius dixit: quia insinuata intentione: defendens debet dissoluere

& postea uenire ad narrationem:& confirmatio-nem suorum:quem ordinem seruauit in orationi-bus Aristote.quas facit de rebus naturalibus.sed id quod difficultatem facit:est:quomodo defendēs dicere potest primus:cum semper qui defendit:di-cat secundus.cum defensio supponat accusationē. forte esse potest.quia accusans accusauit:& calum niatus est.& sic dixit extraordinarie. Hec enim ex traordinaria dictio semper præcedit defensionem. at ordinare defendens potest dicere primus & se-cundus.& sic uera sunt hæc Aristotelica post hæc de occasione interroganda dicendum est.

Enunciatum XXVII

¶Prima igitur interrogádi occasio ē.cū ex duobus alterum iam ipse aduersarius protulit. Altero uero per interrogationē adducto:absurdū qd ɔsequat᷑. Deinde cū ꝓpositionū alia mãifesta sit:aliã daturos aduersarios nó ambigis:tūc ēt necesse nó ē eã ꝓpositionē q̄ mãifesta ē iterrogãdo ponere.sed ɔclusionē īferre.p̄terea cum uel ɔtraria:uel p̄ter opinionē dicere:ad-uersarium demóstraturi sumus. Quarto non possit soluere:nisi cauillatorio mo-do respondeat.

¶ Occasio igitur: ut inquit festus est opportunitas tpis: casu proueniens. Cicero libro rhetoricorum occasio est pars tēporis habēs in se alicuius rei ido neam faciendi: aut non faciendi oportunitatem. ergo occasio interrogandi oportunitas temporis est quo idonee accusans potest interrogare defendentem: utpote: quia defendens casu aliqua concessit: ex quo cum interrogatione: potest defendens ipm capere. hęc uero interrogāda occasio: licet nō fiat in oratione (quoniam fit: cum litigantes strictis gladiis certant) tamen pars confirmationis est. ideo Aristo. de ea agit; uerius tamen agitur de ea in topicis: tamen aristoteles quattuor interroganda occasiones constituit. Prima est: quādo duarū ꝓpositionum defendens: alterā concessit: alteram uero concedere cogetur per interrogationē: hoc pacto pericles interrogauit lamponē an non imbutus sacris: debeat sacra audire. Respondit nephas eē nō iniciatū sacra audire. Tunc ultra interrogauit pericles lamponem si ipse sciret: cumq; annueret dixit: quomō cum iniciatus nō sis: sacra audis. Hoc enim enthymema Tecmerium Aristoteles appellat. Cicero autem ait esse argumentum insolubile. Secunda interrogādi occasio est cum propositionū alia manifesta sit. Aliam scim⁹ aduersarios esse daturos: tunc omissa ea ꝓpositione: quæ manifesta est: interrogare debemus alteram: quam aduersarios esse daturos scimus. ueluti Socrates: cū melitus diceret non arbitrauit ipsum deos esse. Dæmonia uero quædam esse fateri: Quod ille cum affirmasset. Socrates uero interrogauit

an dęmones deorum filii essent:uel saltem diuini quiddam unocūq; annueret:intulit Socrates.ē igitur:qui deorum quidem filios esse:deos uero non esse arbitretur. Tertia cum uel contraria:uel preter opinionem dicere aduersarium demōstraturi sumus. Hęc optima interrogãdi occasio ē. Quarta interrogãdi occasio est:cum defendēs nō possit soluere:nisi cauillatorio modo respondebit:dicendo esse quodammodo:& quodammodo non esse aut hęc quidem sic:illa uero non:aut aliquãdo sic:aliquando non:auditores dubitantes:& quasi uerborum obscuritate confusi turbantur:& usq; huc satis sit. Non enim est defendendum aliter:uel ultra conandum sit. Nam si accusans instabit:ille defendens uictus iam uidebitur:& ideo non est ultra conandum. Preterea nec poterit propter auditoris imbecillitatem de pluribus simul ulterius interrogare. Sic enim auditor turbabitur. hęc de occasione interrogandi. Post hęc de modo respondendi dicendum est.

Enunciatum XXVIII

In respondendo autē si ambigua sunt: non statim soluere:sed prius ratione distiguere oportet. Si uero cōtraria;uidnī statim pro rñsione inferenda solutio est: anteq̃ consequēter:aliud interroget:aut ratiocinetur. Præterea si concludendo cōclusionem, interrogationē facit causa di

cenda

cenda est. quapropter nec rursus post cõ clusionem interrogandum est: nec iteran da est conclusio ipsa. nisi mul tum uerita= tis habeat: qm̃ uero de ridiculorum gene ribus explanatum est i his quæ de re poe= tica dicta sunt: inde quæ rei coueniét ora tor assumet. est aũt illusio. scurrilitate libe ro magis idonea/nã qui illa utitur sui scur ra uero alterius gratia loquitur.

¶ De modo disponendi igitur (ut Arist. inqt) & de modo opponẽdi i topicis dicẽdũ est. q̃tũ tñ ora tori cõuenit: dicamus duo pcepta de his. Primum q̄ si ea: quæ accusans: aut opponẽs: interrogat: sint ambigua: non statim so luẽda sunt interimẽdo: aut concedendo. sed prius ratiõe distinguere oportet: sin uero contraria uidentur: & falsa: statim pro re sponsione inferenda est solutio interimendo: ante q̃ consequenter opponens aliud interroget: aut ra tiocinetur. ne illa relinquãtur indiscussa: hoc pri= mum præceptum: de quo diligentius in topicis. Secundum uero præceptum est: casu quo defen= dens siue respondens concessisset aliquod: qd non erat uerisimile concedere. Cum enim ita cõtingat: & opponens contra eum concludendo conclusio= nem interrogationem faciat: ab ipso defendente: si ue respõdente dicenda est causa: ob quam conclu= sionem concessit. nam sit quodammodo uide ĩ sol

uere oppositionem, ut Sophocles e Pisandro iter rogatus si sibi quoq; ut cæteris consiliariis uisum fuit quadrigentos uiros constituere: respondit: an hęc improba tibi non uidebantur? & ille rursus interrogauit: tu ergo hæc improba: cōprobasti? ita dixit: nec enim erant meliora. ecce quomodo euitauit errorem. Et ut lacedęmonius quidam censuræ rationem reddens: interrogatusq;: si iure sibi cæteri perempti uidentur: ita dixit: ergo tu eadem istis cēsuisti: at ille: ergo tu quoq; iure peribis. Minime inquit: nam illi corrupti pecunia hæc iudicarunt: ego uero nequaq̃: sed sententia: ecce quomodo uidetur quasi se excusare in reddendo causam: & ꝓpterea opponens pro cautela post conclusionem non debet interrogare: nec conclusionē ipsam reiterare: nisi conclusio multū uel itatis habeat: adeo ut nec ob interrogationem illa possit deleri. Quoniam uero ridiculorum usus in certaminibus conueniens atq; oportunus est: (ut gorgias recte dicebat) nam aduersariorum seria risu sunt peruertenda: & risus peruertendus est seriis: cum cōtraria cōtrariis curētur: explanatumq; ĩ hiis quæ de re poetica dicta sunt: quot ridiculorum genera sint: quorum alia liberis congruunt: alia non: inde quæ rei conuenient orator assumet. quare de hiis non est hic dicendū: illud tamē sciēdūq; illusio: qua alios ironice illudimus atq; deridemus: libero homini magis idonea ē q̃ scurilitas: nam q illusione utiť in ironia: sui gratia loquitur: & non ob aliud. nisi ut derideat & illudat aduersariorum dicta. scurra uero ridicula exercet gratia lucri hactenus de occasione

interrogandi. post hæc de peroratione dicendum.

Enunciatum XXIX

¶ Peroratio deniq; ex quattuor constat ex hiis: quæ faciunt: ut bene de nobis: male de aduersariis auditor sentiat. ex hiis quæ amplificant: aut extenuant. ex hiis: quibus in affectus auditor impellitur. ex hiis quibus in memoriam dictor reducitur.

¶ Epilogus igitur & peroratio idem est. apud. n. latinos peroro significat quātum perfecte possum oro: unde peroratio dicitur finis orationis: sed q̄a in hac parte utimur plerūq; affectibus, ideo perorare propter affectuū cōmotionē finis orōnis dr. epilogus uero ē pars nouissima orōnis: quā perorationē uocāt: alii cumulū: & ideo q̄d græci epilogū nos perorōnē appellamus. rhetorici epilogū tripartitū faciūt: cōstātem ex numeratiōe: amplificatiōe: & cōmiseratiōe. per numeratiōnē fit rerum repetitio: quæ grçcæ dicitur anacephaleosis: hoc ē recapitulatio. Per amplificatiōnē: concitātur animi auditorū: per commiserationem flectunt̄ ad misericordiam. Aristote. uero epilogum quatripartitum fecit. ait. n. eum quattuor constari ex hiis: q̄ faciūt ut bene de nobis: male de aduersariis auditor sentiat. ex hiis quæ nostra amplificāt: aut extenuant quæ aduersariorum sunt. ex hiis: quibus in affectus auditor impellitur. ex iis quarto: quibus i memoriam dictorum reducitur. uerū alibi Aristote.

de substãtia epilogi esse dicit anacephaleosim hoc est recapitulationem: nam sicut de substantia exordii non est: nisi ut finis summatim insinuetur: ne auditores de quo sit iudicium ignorent: ita quoq; de substantia epilogi non est: nisi ea omnia: que dicta sunt. per capita repetere: ut omnia quæ dicta sunt in memoriam reducantur. Aliç partes in epilogo inuent e sunt: aut propter ipsum dicentẽ: aut propter aduersarium: aut propter iudicem: & ideo præter rem sunt: ut alibi Arist. dixit. hæc. n. quatuor quæ Aristote. struere epilogum autumat: potius epilogum struunt eius orationis: quam superius agonisticam hoc est contentiosam: altercatiuã uel cõcertatiuam a ppellauit: q̃ eius: quam appellauit historicam quare de substantia epilogi esse uidetur ut solum repetantur propositio: & fides quidem per capita. Cætera uero præter rem sunt uerum quia illia plerunq; necessaria: aut propter nos ipsos: aut propter aduersarios: aut propter auditores. Ideo dicamus ꝙ epilogus primo iis constare debet: quæ faciunt: ut bene de nobis: male de aduersariis auditor sentiat: sentit aũt hæc auditor: cum te quidem ueracem: aduersarium uero mendacem ostenderis. Secundo constat hiis quæ amplificant aut extenuant: quod fieri non põt: nisi prius q̃ facta sunt pateant: non potest aũt quãtitas ipsorum patere nisi ipsa prius pateant. Tertio loco constat hiis quibus in affectus auditor impellitur: quod fieri non potest: nisi cum iam & qualia sint. & quanta sint: patefactũ est: in affectus aũt auditor impellendus est: qui sunt: commiseratio: indignatio: ira:

odium:inuidia:emulatio:contentio.de quibus po-
stea. Quare illud iam restat. Quarto loco:ut prae-
dicta in memoriam reducantur:quod fit ut ea:qui
bus demõstratũ est:p capita repetantur. habẽt au
tẽ repetitio initiũ:mediũ:& finẽ: initiũ repetitionis
est:ut orator dicat:qm̃ persolui iã:quae pollicitus
eram:& que dicẽda erãt:& de quo dicẽdũ. deinde
repetat oĩa:uerũ repetitio fieri põt aut p collatio-
nẽ:aut p illusionẽ:quã graeci ironiã uocãt:aut p in
terrogationẽ. Si fit per collationẽ. hoc fit conferẽ
do sua cũ eis:q̃ ab aduersario dicta sunt. & hoc du
pliciter:uel quia de eodem ambo:aut quia non op
posita dixerunt:sed hic quidem dixit haec de hoc:
ego uero de hoc dixi haec:& propter haec. hoc pa-
cto fit repetitio p collationẽ. aut repetitio fieri põt
p ironiã hoc est illusionem utpote ironice dicẽdo
ꝙ haec quidem dixit haec:ego uero haec atq; haec
semper ironice loquendo. & potest addi ad ironiã
hoc pacto. quid iste nunc faceret:si haec atq; haec
demonstrasset:& non illa semper illudendo: atq;
ironizando. haec per ironiam. Tertio repetitio fie
ri potest per interrogationem: dicendo & inter-
rogando quid per me non demonstratum est: &
contra quid ab isto demonstratum est: quasi di-
cat nihil a me derelictum est: & ab ipso nihil de-
monstratum est:aut haec interrogatio fieri potest
per collationem conferendo tua suis (ut dictũ ẽ)
aut fieri potest haec interrogatio eo ordine:quae
dicta sunt scilicet prius tua:deinde quae aduersarii
seorsum:haec de medio repetitionis:de fine repe-
titionis:dicit quod ipsi cõuenit maxime dictio dis

soluta:& per articulos hoc pacto:dixi:audistis:habetis:iudicate:quæ dictio dissoluta:& per articulos:non solum fini repetitionis idonea est: sed toti epilogo:facit enim ipsum affectum:ut superius dictum est. Hæc sunt quibus epilogum hoc est perorationem constare asserit Aristoteles uerum: ut dixi:epilogus constat duabus partibus tantum solis:& necessariis propositione.s.& fide breuiter resumptis:nam cum Epilogus sit tota oratio breuiter resumpta:iis partibus:& tot solis & necessariis constabit:quot & ipsa oratio constat. At Oratio duabus.s.propositione:& fide constat:ergo & epilogus hic:& tot tm̄ p[?]se constabit. Cæteræ uero partes in epilogo adduntur:ueluti partes:quæ orationi adduntur aut ex parte dicentis:aut ex parte auditoris.aut ex parte aduersarii:& de partibus orationis:& de tota ipsa oratione hactenus.

¶ Finis libri primi.

Enunciatum Primum.

Ost hæc aũt de fide communiter dicẽdum est, postea per species.est autẽ communis fides genere duplex: exẽplũ & enthymema.nam snia pars enthymematis est exemplum est inductiõi. simile in ipsa enim inductione omnia uel

plura assumuntur: in exemplo unum, exé-
plorum species duæ sunt: altera si res ge-
stas præteritasq; dicis. altera si ipse fingis
& huius aliud similitudo : aliud epilogus:
ut Aesopi: & lybiæ.

¶ Post hæc de persuasiõe dicendũ est: ex qua con
stat ea orõnis pars: q̃ dr̃ fides. fides aũt & psuasio
idẽ est: persuasio uero multiplex alia inartificialis:
cuius spẽs quinq; numero sunt: leges: testes: pacta:
q̃ões: & iusiuradum. q̃ inartificialis dr̃: quia ea uti
mur: ut pexistenti: non ut a nobis facta: de hac po
stea. Alia uero artificialis: qua utimur : ut a nobis
facta: & ideo artificialis dr̃: & hæc duplex est p̃ter
rem & ad rem: q̃ p̃ter rem est triplex: u3 morata &
affecta atq; accommodata. Morata auctoritate ui
ri & eius uirtute constat. Affecta uero constat ge-
stibus: quibus cõmouent̃ auditores ad cõmiseratio
nem: indignationem: iram: odiũ: inuidiam: cumula
tionem: cõtẽtioné: uel ad hoꝶ contraria. Accõmo
data autem fit ad mores audientium. de his artifi-
cialibus persuasionibus postea. uel põt dici ꝙ per-
suasionũ alia sit uerisimilis alia p̃ter rẽ: uerisimilis
uero: alia artificialis: alia inartificialis. p̃ter rẽ uero
triplex: morata: affecta: & accõmodata. persuasio
uero ad rẽ sola dr̃ uerisimilis: utpote: quod uerum
uel uerisimile ex ueris uel uerisimilibus psuadeat̃
hęc dr̃ fides artificialis ad rẽ ab Arist. q̃ i duo gña di
sernit i exẽplũ uidelicet: & enthymema: nã ĩnĩa q̃
posset uideri aliqua psuasionis species: est aut ip̃m

enthymema:aut eius pars. Sylogismus uero:& inductio Dialecticæ persuasiones sunt: non autem rhetoricæ:causa autem quoniam Sylogismus & inductio persuasiones oblongæ sunt:quæ ad eos: q per plura conspicere nequeunt in idoneæ sunt. enthymema uero:& exemplum breues:quæ auditoribus orationum pœne rudibus utiles: faciles: & idoneæ sunt. hinc fit tam enthymema quam exemplum ratio breuis sit:in qua proceditur ab uno ad unum. uerum antequam ad expositionem eorum ueniamus. quædam communia oportet pertransire. ne iuniores terminos ignorent. Dicamus igitur: quod cum tam exemplum:quam enthymema processus sit ab uno ad unum:ideo tria sũt:assumptio quæ a logicis dicitur antecedens:illud: quod ex ea assumpta infertur:& dicitur illatum:siue consequens siue conclusio:illud uirtute cuius infertur: & dicitur ab Aristotele propositio aliq̃n dignitas:a nr̃is maxima:uerbi cã maiores nostri non potuerũt debellar̃ carthaginẽ:ergo nec nos: q minores sumus in hoc enthymemate antecedens:quod & assumptio dicitur:est maiores nostri non potuerunt debellare Carthaginẽ:consequens uero:q̄ illatum & cõclusio dr̃:est:nec nos qui miores sumus debellar̃ poterimus. propositio uero siue dignitas est q̄ nõ põt facere maius:hoc non põt facere minus. similiratione & in exemplo tria sunt:uerbi caula: Dionysius petens munitiones tyrannizauit:igitur cæsar qui petit munitiones Tyrannizabit. in hoc. n. assumptio quod & antecedens dicitur ea propositio est:quæ antecedit: uidelicet Dionysius petens

munitiones Tyrannizauit:conſequens quod & il latum:& concluſio dicitur:eſt:Cæſar qui petit mu nitiones Tyrannizabit:propoſitio uero ſiue digni tas eſt.quod de uno fuit:de omnibus idem ueriſi- mile fore uidetur.illa quidem propoſitio antece- dens dicitur: quia rationis notam antecedit: quæ eſt ergo uel igitur:uel tale quod dicit uero aſſum- ptio:quod antea aſſumatur.dicitur quoq; ab Ari- ſtotele propoſitio aliquando: quod proponatur. Hæc dicitur conſequens:quia notam rationis ſe- quitur:illatum quod ex aſſumptõe infertur.cõclu ſio:quia ex propoſitione concluditur. propoſitio uero uirtute cuius infertur:dicitur propoſitio non quod ſecundum ſubſtantiam ſit enthymematis ps non enim collocatur ſecundum ſubſtantiam in en- thymemate:quoniam nec ut antecedẽs:nec ut cõ- ſequens:ſed quia uirtute eius enthymema uel exẽ- plum ueriſimile uidetur:quia enim ueriſimile uide tur quod non poteſt facere maius non poſſe face- re minus:ueriſimiliter ſequitur:maiores noſtri nõ potuerunt debellare Carthaginem:ergo nec nos minores. Amplius quia quod fuit de uno ueriſimi le eſt de ſingulis eiuſdem ſpeciei: ideo ueriſimiliter ſequitur Dionyſius petens munitiones Tyranni- zauit:ergo Cæſar qui petit munitiones Tyranni- zabit.concluſio uero quæ dicitur conſequens: an- tequam cõcludatur:dicebatur queſtio:quæ ut her mogenes inquit:duplex eſt infinita: quæ remotis perſonis:temporibus:locis:cæteriſque ſimilibus in utranq; partem tractatur:quam Græci theſin ap pellant:Cicero propoſitum. Alii queſtionem uni-

uersalem hanc distingũt ut sit scientiæ:ut an prudẽtia mundus regat. Actionis:ut an ad rẽ.p.accedẽdum sit:quæ quadruplex est:an sit: quid sit:quale sit:& propter quid sit:finita uero questio est:ex cõplexu rerum personarũ temporum locorum:& cęterorũ id genus:quæ hypothesis a græcis:a nostris causa uel negocium appellatur.hæc est quæstio infinita an uxor ducenda:hæc finita. An Catoni ducenda. Ante igitur q̃ cõcludatur questio: postq̃ uero conclud tur conclusio dr̃.status causæ siue qõnis:ut ait Quintilianus:est in quo res maxime uertitur.hanc græci stasin:Theodestes uero Cephalæon genicotaton hoc est caput generalissimum:siue summam ad quã referunt oĩa:in iudicialib⁹:cũ questio est:fecisti non feci:status est an fecerit. hodie nostri legulei punctum iuris appellant.in deliberationibus fit cum dicitur bellum sumẽdum nõ sumendum status est an bellum sumendum. in demoniis fit cum dicitur assecutus non assecutus hanc laudem sit assecutus: uerum quæret iunior utrum exempla & enthymemata rhetorica possint:& debeant a rhetoricis reduci ad Syllogismos ut quidam putant & ut Aristoteles inquit in libro secundo priorum.uidet q̃ sic:quoniam enthymema dicitur quasi altera seruata in mente:exẽplum uero dr̃ paradigma quasi signum ex ea:quæ ĩ mẽte est:ppositio iusta quam struitur ab oratore:sed hæc quęstio logica est:tñ dico q nec põt:nec debet rhetor illa reducere ad Syllogismũ.nõ.n.rhetoris est resoluere hæc in propositiones: & propositiones in terminos:sed opus istud. Si fieri potest: est

Analiticd: cuius officium eſt reſoluere. dicitur autem enthymema ab enthymematæ: quod eſt mente agere: quoniam altera in mente ſeruata argumentum curtum ex uno aſſumpto eſt. unde Iuuenalis. & curtum ſermone rotato: torqueat. Enthymemata uerum illa: quæ in mente ſeruatur: non ẽ maior uel minor Sylogiſmi: ut putant rudes: ſed ẽ dignitas uirtute cuius Enthymema uериſimile uidetur: ut in Enthymemate noſtro illa propoſitio quod non poteſt facere maius: non poteſt facere minus. hac enim ſeruata: ut maxima in mente: Enthymema illud uidebatur uериſimiliter neceſſariũ hæc tamen ſecundum ſubſtãtiam non eſt pars enthymematis: ſed eſt propoſitio quæ ſecundum uirtutem pars uidetur. Exemplum uero dicitur paradigma: quia tenet uirtute propoſitionis exiſtẽtis ĩ mẽte oratoris: quæ erat illa ꝑpoſitio ꝙ fuit de uno uериſimiliter fore uidebiẽ de ſingulis eiuſdem generis. unᷓ dr̃ paradigma a para hoc eſt iuſta: & digma hoc ẽ ſignum: quaſi ſignum iuxta aliqd ꝙ ĩ mẽte ẽ a nobis formatũ: exẽplũ. n. dr̃ quaſi inſtar alicuius illud autem ĩſtar cuius: ẽ ꝑpoſitio uirtute cuiꝰ exẽplũ ur̃ uериſimiliter neceſſariũ hæc gnati de his per ſpẽm uero dicamꝰ poſt hæc de exẽplo: exẽplũ ergo reqrit ꝑmo. ut ĩ eo nõ ꝓcedat̃ a toto ad totũ. iõ hoc nõ ẽ exemplũ omne aĩal fuit ortũ: ergo omne animal occidet. nec a toto ad partẽ. ideo nec iſtud eſt exemplum: homo eſt laude dignus: ergo Socrates eſt laude dignus: nec ut procedatur a parte ad totum hoc enim non eſt exemplum Socrates eſt laude dignus: ergo homo eſt dignus laude.

potius enim hæc sunt enthymemata: quare requi-
ritur ut procedatur in eo a parte ad partem ut a p
sona ad personam. non tamen satis erit: non enim
hoc est exemplum Molossus fuit fœlix in uenatio-
nibus: oportet ergo: ut partes illæ personæq; sint
eiusdem generis: nec hoc sufficit: non enim est exē-
plum hoc pisistratus petens munitiones ac custo-
des Tyrannizauit: ergo Dionysius Tyrannizabit
quia licet uterq; pars sit: & uterq; princeps: non ta
men similiter se habent ad aliquid. ergo quando
ambo partes eiusdem generis sunt: & sub illo gene
re similiter se habent ad aliquid: tunc argumētum
ab uno illorum ad alterum: est exemplum: ut pisi-
stratus & Dionysius sub eodem genere partes sūt
ambo enim principes sunt: ad aliquid similes: quo
niam in petendo custodes: quare hoc erit exēplum
pisistratus petens munitiones Tyrannizauit ergo
Dionysius petens munitiones Tyrannizabit. uter
q; enim princeps est: uterq; in petendo munitio-
nes est similis: triplex exemplum. Quidam exem-
plum tribus modis fieri autumant: a pari ad par: a
maiori negatiue. ad minus: a miori affirmatiue ad
maius a pari ad par: ut Dionysius petens custo-
des Tyrannizauit: ergo Cæsar petens custodes ty
rannizabit: uterq; princeps: uterq; in petendo cu-
stodes similes. A maiori ad minus negatiue: cæsar
parthos non potuit expugnare: ergo nec Crassus
expugnabit: est enim uterq; dux: & similes ambo i
militia: sed Cæsar maior. A minori uero: ut Cras-
sus expugnauit parthos: ergo Cæsar expugnabit.
Addunt & quartum modum a contrario ad con-

trarium. hoc pacto. Sylla renuens dictaturam no luit eſſe Tyrannus ergo Cæſar non renuens dictaturam uult fieri Tyrannus: uel ſic: Sylla petẽs cuſtodes Tyrannizauit: ergo Cæſar non petẽs cuſtodes non Tyrannizabit. propoſitiones uero & dignitates per quas exempla hæc uidentur uerisimilia ſunt quatuor. Primum quando aliqua duo continentur ſub eodem genere ut partes: & ſimiliter: ſe habent ad aliquid: ſi illud ad quod ſimiliter ſe habent: fuit in uno: erit in altero: & per hanc dignitatem uidetur uerisimiliter neceſſarium exemplum quod eſt a pari ad par: a maiori uero ad minus: exemplum uidetur uerisimiliter neceſſarium per illam dignitatem: quod non poteſt maius non poteſt minus. A maiori uero ad minus exemplũ uidetur uerisimiliter neceſſarium per illam dignitatem quod poteſt minus poteſt maius ab uno cõtrario ad alterum exemplum ualet: quia ſicut oppoſitum in oppoſito: & propoſitum in propoſito uel contra ſint propoſitum in propoſito: & oppoſitum in oppoſito. At Ariſtoteles aſſimilans exemplum inductionibus: quia ſicut in hac a pluribus inducimus: ſic in exemplo ab uno inducimus aliud exemplum diſtinguit in duas ſpecies: alteram ſi res geſtas præteritaſq; dicis: alteram ſi geſtas ipſe fingis. eam uero ſpeciem: quæ eſt per res geſtes a nobis fictas: diſſeruit rurſus in duas: nam Alia dicitur parabola: ſiue ſimilitudo. Altera apologus: ut illæ Eſopi: & libiæ. proprie tamen res geſta dicitur exemplum. non enim Apologus: & parabola rationem exempli habent: niſi quo inſinuant & re-

presentant res gestas:q̃ uel fuerunt: uel fingimus fuisse.quidam uero inter apologũ.& fabulã fecerunt differẽtiã:nã fabula est rerũ nec uerarum:nec uerisimilium:ad delectationem inuenta:ut ꝙ diaphnæ uersa sit in laurum.has nõnulli facetias uocant:quod falsum est:nam facetię dicuntur quasi delicię quędam sermonis:& dicta urbana sine scurrilitate:quas ulgo nouella dicunt. Apologus uero superaddit fabulę ꝙ præter id quod sit res ficta:& non uerisimilis:allegorice tamẽ aliquid continet: quod ad uitã & ad mores ptinet:ut sunt esopi:& Aibie apologi.parabola uero a Cicero.& Quintiliano pro rerũ dissimiliũ cõparatiõe accipitur:quam Cicero collationẽ uocat. At Aristoteles accipit ꝓ oratione similitudinaria in qua aliud in supficie:sonat.aliud in itellectu innuit:ut parabolę sapiẽtũ. ideo nõ ab rõne:similitudines appellamus.appellat aũt Aristo.fabulas:& parabolas res gestas uel pręteritas quas ipsi fingimus:nã sapiẽtes has ꝑteritas gestasq; esse fingũt ad utilitatẽ:atq; delectationem.in quibus eo semp gestũ esse aliqd innuitur: ut sit idoneũ nobis exẽplum conueniẽs ad aliquid agendũ.& qm̃ historia est rerum gestaꝝ expositio ideo exẽplũ dici põt.Quare triplex exemplum est historia:parabola:& apologus.exemplificat autẽ Aristo.dẽ hiis oĩbus:& primo de exemplo:ut si qspiam in deliberatiuis dicat oportere apparatũ ad uersus regem fieri:qui faciat:ne rex potiatur ægypto:ne postea ad nos traiciat:hic est status questionis.exemplum uero erit:Darius non prius traiecit

ad nos: q ægyptum cœperit: & cum cœpisset; sta-
tim traiecit: is quoq; si cœperit: traiciet. Quare
non est sibi permittendā ægyptus. Ecce exemplū
quod est historia. De parabola exemplificat etiam
nam cum apud Athenienses questio orta esset an
ad gubernādum magistratus sorte eligendi essent:
Socratica argumentatio per hanc parabolam fuit:
ꝙ non simile namq; est: Si quis Athletas sortiatur
non eos: qui certare possint: sed qui sorte euenerit
aut si est nautis sorte gubernatorem cōstituat: hęc
de parabola. Apologus uero talis est: stesichori ad
phalarim. & Aesopi pro demegora: nam stesicho-
rus: cum himerçi phalarim imperatorem consti-
tuissent: custodesq; corporis daturi essent: post-
quam alia dixerint. Apologus eis dixit: equus
(inquit) prata solus obtinebat: quorum cum cer-
uus adueniens pascua deuastasset: De ultione cer-
ui hominem consuluit: Si una secum pœnas pos-
set ex Ceruo sumere. At ille facile inquit. Si fre-
num pacieris: & ego in te hastam tenens ascen-
dero. Accepit equus conditionem: ascendit in ip-
sum homo: ita pro ultione huiusmodi seruiuit:
& sic ammisit libertatem. Quamobrem & uos
(inquit) cauete: ne cum uelitis hostem ulcisci. idē
quod equus patiamini. frenum iam recepistis: ꝙ
imperatorem dictatorem constituistis: si uero cu-
stodiam quoq; dederitis: ac ascendere permise-
ritis: seruietis. Profecto Phalaridi Aesopus au-
tem cum in Samo Primatem quendam popu-
li capitis accersitum defenderet: dixit: Vulpem:

similibus;ideo ꝓpositio illa assumpta. Thetica est. Cõclusio uero ꝓpositio finita:qm̃ hypothetica:ut loquar more hermogenico;nã ɔtractaẽ ad pſonã. Prẹterea hoc enthymema est Achilles pro patro clo interimitur:ergo Achilles honeste egit.& tamẽ assumptio propositio hypothetica est (ut utar mo re hermogenico):qa ẽ ꝓpositio cõtracta ad perso nã. Cõclusio uero est ꝓpositio finita. Amplı⁹ hoc enthymema est:pythagus est sapiẽs:& studiosus: ergo studiosum est sapiens:ubi assumptio est ꝓpo sitio finita conclusio uero est infinita. ergo enthy mema est argumẽtũ breue ab assumptione finita uel infinita ad ꝓpositionẽ finitã:quẹ tpe uel perso na uel loco:uel his omnibus est limitata. uel ad pro positionẽ infinitam:differt autem enthymema ab exẽplo qa enthymema est a pte ad partẽ: illis sub eodem gñe contentis:& ad simile quoddã cõpara tis: At enthymema est ab una ꝓpositioue ad alte rã:siue quẹ p propositiões significanť:sub eodem genere:siue sub diuersis. accipianť:uel ad ideɜ :uel ad diuersa comparanť. Enthymematũ uero aliud est ab accidente:quod est effectus ad eius causam ut hẹc mulier lac habet in mamillis:Igiť hẹc mu lier peperit:& hoc dř tecmeriũ;quasi insolubilis cõ iectura: firmať aũt ı loco ab effectu ad cãm. aliud uero ẽ ab uno accidẽte ad alterũ. ut cace⁹ errat de nocte:ergo caecus est fur. est enim ab uno acciden te ad alterũ. & hoc enthymema dř icos. Tertium est ab accidẽte in substãtia:ad accidẽs in accidente: ut pythagus est sapiẽs & studiosus:ergo studiosus est sapiens. dř aũt hoc ab Arist. digma uel semion

hoc est signum. Enthymema uero: ut Aristoteles inquit: non ex necessariis propositionibus est semper: cum hęc raro ad oratoris propositum ueniāt: & si occurrunt, sunt forte talia: quæ uulgares non capiunt. Debent ergo esse ex hiis: quæ sunt plerūq;: nec ex hiis omnibus: quæ dicent uidentur: sꝫ ex hiis: quæ certa uidentur: aut ipsis iudicibus: aut his quos multū & populares faciunt præsides consiliis: uel iudiciis: id dico ex quo enthymema est. Sic sit omnibus apparens: quæ præsident: aut plurimis. ergo enthymema est ex propositione: uel propositionibus quæ aut omnibus uidentur: aut hiis q̄ præsident: & his omnibus: uel plurimis. Verū Aristoteles secundo libro rhetoricorum. Sic enthymemata diuisit: ꝙ sint duę species. nam quędam ꝙ res sit uel non sit: approbatiua sunt: quædam elenchica græce. id latine dicere possumus redarguēdi potestatem habentia. Est autem approbatum quidem enthymema cum ex concessis, uel uerisimilibus colligitur. Elenchicum uero cum colligūtur repugnantia aduersariis. Hęc pauca de enthymematibus: Post hæc de sententiis dicendum est.

Enunciatum III

Sententia est enunciatio. De uniuersalibus agibilibus: quæ ad agendum eligenda uel fugienda sunt. Quæ est duplex: aut quæ eget ratione: aut quæ nihil mirum continens: sine ratione erit. Quæ ra-

ratione nō eget: alia: quoniā necessario ratione præsciatur: nō eget: alia simul cum dicat: patet pspicieti. Quæ uero cū rōne sunt. aliæ ptes enthymematis sunt, aliæ uero enthymematicæ quidē sunt: enthymematis aūt pars nōn sunt: quæ maxime probantur: quoniā uero sentētiæ rebus nouis ambiguisq; maximæ accommodantur: Si res illæ nouæ ambiguæq; preter opinionem sunt: & ratione præposita: & ratiōe postposita uti possum⁹ ipis: qn̄ uero nō p̄ter opinionem sunt: sunt tn̄ res incertæ: rotūdissime dicent: si quāobrē præposueris.

¶ Nūc de fnia Ari. loquēs: definit eā φ sit enūciatio de uniuersalib⁹ hoc ē nō cōtractis ad p̄sonas: uel locū: uel tp̄s: ut q̄lis qdē iphycrates sit: sed de uniuersalib⁹: & qdē nō de oib⁹ u'lib⁹: hæc. n. nō ē fnia rectū obliquo ɔtractū ē. sed de u'lib⁹: de qbus sunt opatiōes. hoc ē de u'lib⁹ agibilib⁹: q̄ u'lia ad agēdū eligēda uel fugiēda sunt. apd̄ uero grāmaticos fnia multis modis accipit. aliqn̄. n. p eo: qd̄ aīus sentit: iuxta illud salustii. nemo ē i ciuitate cui nō liceat libere fniam suā dicere: hoc ē pnūciare. qd̄ habet in animo: Aliqn̄ accipere p iudicato ex lege: ut. M. porti⁹ cato sumpsit: aliqn̄ p eo: qd̄ uerba sonāt: un̄

dicere solem⁹:hic etiā obscure loquitur:ut nulla ex uerbis eius sententia colligi possit. Aristo.autē hic sententias orationis lumina appellat:prçsertim : q̃ in clausulis sunt breuiter collecta:ut obsequiū amicos::ueritas odiū parit:unde ꝓprie snīa ē uerbum graue grauiter prolatū a sapiente:ut illa biātis Magistratus uirū ostēdit:& illa enchili optimū est mēsura:& quoniā sentētia est enūciatio de uniuersalibus agibilibus non imperite dixerunt sentētiā esse orationē sumptam de uita:quç aut qd sit:aut quid esse oporteat:breuiter ostēdit:ut illa liber is est existimādus:qui nulli turpit sdini seruit. De sentētiis Aristo.distinguit:sed nō cū multo ordine:ideo nos dicamus:ꝙ snīa duplex est:aut quæ cū oratiōe erit aut quæ sine rōne:cū rōne erit snīa quçcūꝗ eget rōne:ut hçc:oportet prudētē uirū nō nimiū in sapiētia liberos erudire. Hçc eget rōne.nā ad ocium quod hn̄t:perniciosam ēt sibi hominū inuidiam attrahūt.& hæc:nō ē q fœlix omnibus in reb⁹ sit.& nullus hoīum libe r est.rō uero:qm̄ aut pecuniæ: aut fortunç seruit.hæc eget ratione:quoniā est cū rōne.quç sine rōne erit:est:uel qm̄ ratio eius præscitur:ut illud bene ualere præstantissimum hominibus.est em̄ ita iam multis uidetur:& nobis etiam uel quoniam simul cum dicatur:patet perspicienti ipsam:ut illa nemo amator est:qui nō semp amet: quæ uero ratione eget:alia pars enthymematis ē: ut oportet prudentem uirum esse.alia uero enthymematica est:quoniam est enthymema positione differens.& hæc maxime probatur:huiusmodi autem sunt.in quibus causa inest:ut illa:iram immor

talem: cum sis mortalis: non serua. Quod enim ira seruanda semper non sit: sententia est; adiectũ uero illud: cum sis mortalis: quamobrem significat. huic simile est: mortalia mortalem: non immortalia curare oportet. Sed quoniam (ut Arist. inqt) sententiæ rebus nouis: ambiguisq; maxime accommodantur: si res illę nouę: ambiguęq; præter opinionẽ sunt. ipsis uti possumus & pręposita: & post posita ratione: ut illa. ego quidem quoniã nec inuidiosum: nec ociosum esse conducit: non oportere doceri assero. Potest etiam contra hoc proposito. reliqua post ponere: quando uero non pręter opinionem sunt. Sunt tamen res incertæ: rotundissime dicentur. Si quamobrem proposueris. ut si qs dicat: quod stesichorus apud locros dixit: nõ oportet contumeliatores esse: ne cicadæ humo canant. Cicadę quidem humo canent: sententia est. Non oportet contumeliatores esse quamobrem est significat. hec de sententiis: at nunc de usu persuasionum dicamus:

Enunciatum IIII

¶ Apologi itaque ad populum maxime accommodati sunt: Res gestæ uero ad consultationes multo utiliores sunt. Senthymemata uero ad iudicia. Quod si enthymemata non habeas: exemplis quasi demonibus utendum est. Si uero ha-

beas, i oratiõe post enthymemata q̃si te stimõiis. cũ uero pponunt: similia iductio nib⁹ sũt iductio aũt orationi oratoriæ pter quam in paucis non est idonea. postposi-ta uero testimoniis: testis autem ubiq; ad fidem utilis. Præterea præponenti mul-ta dicere necesse est. Postponenti uero unum sufficit. Nam testis probus: uel unus satisfacit: in demonstratione uero: quod honeste: aut uiriliter gesserit: ut plu rimum Amplificatio fiet: nam res quidẽ ipsæ cum credi debeant: raro nisi cum in-credibiles uideantur: solent demonstra-ri. sententiæ quoq; quæ maxime proban-tur: afferunt orationi uires magnas: per-mulgatæ etiam atq; communes: si utiles sunt. hæ enim si ab ætate prouectis dican tur: maxime congruunt: potissimum de rebus: quarum quis habet usum. conue-niuntq; tam in narratione: quam in con-certatione. Plurimum enim afficiunt mo ratamq; orationem reddunt: & in his aut

cum incipias: aut cum demonstraueris: modo in clausulis. ut lumina quasi subsistē/tia non crebræ ponantur.

¶De usu persuasionum igitur Aristoteles in secundo libro: & tertio locutus est: nam quamquam indifferenter orator omnibus persuadendi generali in omni dicendi genere uti possit: modo accommodate illis utatur: tamē proprie exempla & quæ fabulæ: & quæ parabolæ sunt: & quæ res gestæ: deliberatiuis maxime idoneæ sunt. Apologi quidem ad populum maxime accommodati: res gestę uero ad consultationes multo utiliores sunt: apologi quoque hanc præstantiam habent quod cum difficile sit res præteritas similes inuenire: apologos facillimum est fingere namq; opus est: & fabulas: & parabolas modo possis quid simile prospicere quod philosophia facile præstat. ergo parabolæ & Apologi maxime accommodati sunt ad populum: res uero gestæ ad consultationes: nam ut plurimum futura præteritis similia sunt: cum omnia circulo redeant: si non numero eadem: saltem similia: ut philosophi scribunt. Enthymemata uero ad iudicialia maxime accommodata sunt: quoniam iudicia cum sint de præteritis: quæ necessitatem habent: eis enthymemata maxime conuenire uidentur: ut diximus. Pręterea in iudiciis magis ueritas attenditur: ueritas aūt magis per enthymemata: quam per exempla innotescit. uerum ubi enthymemata desinit: exēplis q̄ si demōstratiōib⁹ utē

dum. At si defendens uel accusans utraque habet? ipsis exemplis uti debemus in perorationibus post enthymemata quasi testimoniis: nam cum proponuntur sunt similia inductioni & ideo plura exempla præponēda sunt. uerum inductio orationi oratoriæ præterquam in paucis non est idonea: post posita uero exempla sunt similia testimōiis: modo testis ubiq; ad fidem est utilis. & ideo præponenti multa dicere necesse est: quoniam habent uim inductionis. postponenti uero unum sufficit: nam testis probus uel unus satisfacit: & intelligo q̄ satisfacit: quando præcessit probatio per enthymemata in demonibus uero: licet omni persuasione uti possumus: tamen raro autem unq̄ conuenit: nam res ipse gestæ raro demonstrari solēt: & non nisi cum incredibiles uidentur. supponendo ergo actiones: gestaq; eius personæ: quam laudamus: q̄ honeste: & uiriliter se gesserit: amplificatio fiet unde qui laudat aut uituperat: non argumentatur. Sed solum: si res gestæ notæ sint: eas in memoriam breuiter reducere satis erit. ueluti si Achillem laudes: cuius res gestas omnes perceperunt. Sed si criciam laudaturus sis: cum gestæ res suæ non omnibus pateant: opus est: narrare: & narratas amplificare: ut alio libro diximus. in sententiis uero: quæ in orationibus perferuntur primo attendenda est persona: non enim (ut Aristoteles inquit) quęuis persona uti pōt sententia quis. n. ferat puerum: aut adolescentulum: aut etiam ignobilem: si iudicet in dicēdo & quodammodo præcipiat. Quare sententias pronunciandas esse arbitratur Aristoteles: nō nisi

a uiris. in quibus & auctoritas: & experientia est: ut rei pondus etiam persona confirmet. Attendē dum etiam est: quæ qualesue sententiæ dicendæ sint. ideo Aristoteles eas laudat: quę sunt: maxime probatæ. ut potæ quæ enthymematicæ sunt: non enthymematis partes. hæ enim uires magnas affe runt orationi. laudat etiam permulgatas atq; com munes: si utiles sunt: nam qm cōes sunt: ut quasi omnes ita concedāt: recte se habere uident: ut hor tanti ad subeūda pericula in auspicato: una ē a me optima pro patria pugnare: & ad occidendos ini micorum liberos nihil iniuriantes: stolidus: qui cū patrem occiderit: liberis pepercit. Sētentiæ quoq; dici solent maxime in aduersitatibus in quibus ho mines grauati non nisi permulgata percipiunt: ut illæ cognosce te ipsum: & nihil nimis. laudantur ēt quæ de his sunt: quæ auditores aut passi: aut exp te sunt. ut siquis malos filios aut prauos uicios pas sus sit: acceptabit eam: nihil difficilius uicino: aut ni hil stultius quam liberos procreare. sunt uero: ut inquit Quintilianus sententiæ ut lumina ponen dæ in clausulis. quasi perfectantia: nam omnis sen tentia quasi finis subsistit: ideo semper post eam aliud est initium: & non crebræ debent enim uelut lumina in flammis: aut scintillæ inter fumum emi cantes lucere. Præterea earum densitas obstat in uicem: in satis omnibus fructibusq; aruorum: non enim crescere poterunt: nisi interuallis constituta sint. Præterea nec admirationem consecuntur eminentium: ut planorum gratiam perdunt. non enim potest esse delectus ubi numero laboratur.

hoc accidit: quod solas captanti sententias: multa necesse est dicere leues: frigidas: & ineptas: hæc de usu persuasionum. post hæc de locis: quibus uenari possumus annexa finibus dicendi dicamus: & primo de locis: qbus uenari possumus ipm possibile.

Enunciatum V.

¶ Igitur aliquod est possibile. Si eius cõtrarium est possibile. Si eius simile est possibile. Si quod ipso difficilius est possibile. Si quod ipso est studiosius & pulchrius est possibile. Si cuius principium est possibile. Si cuius finis est possibilis. Si quod ipso substantia aut generatione est possibile. Si cuius amor ac cupido secũdum naturam est. Si cuius ars & scientia est possibilis. Si cuius generationis principium in iis est: quos uel cogere possumus uel mouere. Si eius partes possibiles. Si eius species possibilis. Si eius correlatiuum possibile. Si per arte fieri põt. Si eo peius minus: imprudetius ẽ possibile. de ipossibile uero per contraria horum dicendum.

¶ Antequam ad loca atq dignitates possibilis ꝑ

sificamur: accipiamus primo quod locus/ē quoddā principium incomplexum enthymematis rhetorici: quod ita se habet ad rhetoricam dignitatem: ut terminus ad analyticam postulationem. nam: ut Analyticum postulatum cognoscimus quo terminos cognoscimus: sic rhetoricam dignitatem uerisimilem esse iudicamus cognito loco: æquo accipitur. hanc analyticam postulationem omne totum est maius sua parte: cognoscimus esse ueram: cognito quid ipsum totum sit: quidue ipsa pars. si enim totum est: quod partem continet: & aliquid ultra: pars uero quæ continetur. statim nobis uerum esse uidetur postulatum illud omne totum ē maius sua parte: eodē modo cognitis quid maius: sit quidue minus mox nobis uerisimilis uidebitur: ea dignitas: quod non potest maius non potest minus: & ea: quod potest minus potest maius. ergo locus ad rhetoricam dignitatem ita se habet: ut quasi principium: quo cognito mox dignitas rhetorica nobis uerisimilis apparet: dicuntur autem propositiones istæ quæ nobis uerisimiles apparēt aprehensis locis ab Aristotele propositiones. considerationes: ab aliis dicūtur dignitates maxime: ac uerisimilia. Maxīe qdē: qa in uerisimilitudine cætera excellūt. dignitates uero: qa se ipsis dignæ cōcedi. ꝓpositiones uero qm̄ pricipia cæteroꝝ sunt: & eis non sunt priora. considerationes: quia seipsis considerabiles: uerisimilia: quia nullis aliis uerisimilia uidentur loca uero dicuntur capita: principia: & partes ac elementa: loca quidem in quibus sedēt: ac firmanī ꝓpositiōes capita uero: e quibus

magnum uel paruũ: sic enim sciemus amplificare & extenuare: possibile uel impossibile: futurũ uel non futurum: nam sic hortari uel dehortari poterimus per annexa: factum uel nõ factum: nam sic accusare uel defendere poterimus per annexa. Et primo de possibile: si. n. in deliberationibus q̃ eẽt an sannitis mouendum sit bellum: dicerentq; nonnulli mouendum non esse: quia uictoria cõtra eos est impossibilis. Alii uero dicerent uictoriam esse possibilem: & propterea mouendum eẽ: hinc Aristo. xvii. loca tradit: propositionesq; totidem quibus de possibile uerisimile colligamus. Primus quidem locus est a contrario: cuius propositio est. Si alicuius contrarium esse uel fieri possibile sit: ip̃m possibile profecto esse uidebitur. Secundus locus accipitur a simili: cuius propositio est; si simile sit possibile simile illi erit possibile. Tertius a difficili: cuius propositio est: si quod difficilius est: possibile est: & quod facilius ẽt. Quartus a studioso & pulchro: cuius propositio ẽ: si quid studiosum aut pulchrum ẽ fieri possibile: oratio quoq; fieri ẽ possibile. ut si domus fieri possit pulchra domus fieri põt si animal fieri possit studiosum: animal fieri põt. ẽ enim difficilius fieri pulchram domum q̃ domum. Quintus ab ipsius rei principio: cuius propositio ẽ cuius principium ẽ possibile: finis ẽ possibilis. nihil enim eorum fit: nec incipit fieri: quæ impossibilia sunt: sicut æquum uolare: nec. n. cæpit nec iam fit unq̃. Sextus locus cont a accipiẽ a fine: cuius ppositio ẽ: cuius finis ẽ possibilis principiũ ẽ possibile. cuncta. n. ex principio sunt. Septimus a posteriori

substantia atq; generatione: cuius propositio est: si quod substantia & generatione posterius est possibile fieri est: & quod prius possibile fieri erit. uelut si uirum fieri possibile: puerū quoq;: hoc namq; fit prius: contra etiam si puerum fieri est possibile: & uirum. Principium enim illud. Octauus ab amore & cupidine. Cuius propositio est. Quorum amor aut cupido secundum naturam est: ipsum fieri est possibile. Nemo enim amat impossibilia: nec ea cupit. Nonus ab arte & scientia: cuius propositio est: ea: quorū ars & scientia est: ipsa & esse fieri possibilę est. Decimus a principio generationis: quod in nobis est: cuius propositio est. ea ē fieri possibile: quorum generationis principium: aut in nobis est: aut in his: quos uel cogere possimus: uel persuadere: duo uero sunt quibus aut meiores sumus: aut domini: aut amici. Vndecimus a partibus. cuius propositio est si partes sunt possibiles: & totum. Duodecimus contra: cuius propositio est. Si totū possibile & ptes. nā si latinia & manicę cęterę q; ptes fieri possunt: & uestis quoq; tota. cōtra ēt si tota uestis: latinia quoq; atq; mānicæ. Tertiusdecimus ab ipso genere: cuius elemētū ē. si genus ē possibile: ei⁹ species ē possibilis. XIIII. cōtra: cui⁹ ppositio ē: si spēs ē possibilis: & gen⁹ ut si nauē fieri est poſſe: triremem ēt: & si triremē: nauē quoq;. est. n. nauis genus: triremis aūt spēs. XV. a suo correlatiuo: cuius ppositio ē si alterū eorū: quę nata sunt inuicē referri: fieri & eē est poſſe: alterum quoq;: ut si duplum: mediū ēt: & si mediū: duplum quoq;. XVI. ab eo quod sine arte: & præparatiōe

cuius ppositio est: Si absq; arte & præparatione ē posse quippiā fieri:id multo arte ac cura fieri erit possibile. Hinc apud agathonē dictū est:quæ uos fortuna facitis:hęc nobis arte:necessitateq; sunt. XVII. a peiori:minori: & imprudētiori:cuius pro positio ē:quod peioribus:aut minoribus:aut ipru dētiorib⁹ fieri & esse est posse:id cōtrariis horum: multomagis. ut isocrates dixit graue esse: si quod enthymius didicit:ipse nō poterit inuenire. hęc de posib⁹. De imposib⁹ uero palā q ex cōtrariis isto rum sunt. Post hęc de locis:per quæ an factum sit pbare poterimus.

Enunciatum VI

¶ Si quod minus: Si quod posterius fieri solet si uolebat. & poterat. Si uolebat & extraneorū nihil impediebat. Si poterat & cupiebat. Si poterat: & delectabat. Si facturus erat. Si facta sunt: quæcūq; nata sunt ante aliquid fieri: aut illius gratia Si temptauit. Si facta sunt: quæcunq; posterius nata sunt: uel id cuius gr̄a fuerit.

¶ Aliqd igitur esse factū ex locis pbari pt. prim⁹ est a minori. cui⁹ ppositio ē: si qđ min⁹ fieri natū ē: id factū est. & qđ magis natū ē fieri: id quoq; factū est. Secūdus a posteriori: cuius ppositio ē. si quod posterius fieri solet factum est: & quod prius fieri solet etiam factum est. Vt si oblitus est didicit

aliquando tertius a uelle & posse:cuius proposi/tio est:si uolebat:& facere poterat:id fecit.nã om/nes si possunt:cum uoluerint:agunt. Nihil enim impedimento est:aliter nõ poterat. Quartus a uel le cum remotione extranei impedientis:cui9 pro positio est. Si uolebat:& nihil extraneorum impe/diebat:id fecit. Quintus a posse cum cupidine:cu/ius propositio ẽ:si poterat & facere cupiebat:id fe cit. Sextus a posse:cum delectatione:cuius propo sitio est. si poterat:& delectabatur:id fecit:nam q̃ bus delectantur:ea(ut plurimum si possunt)effi ciunt. Improbi quidem ex intemperãtia:probi ue ro:quoniam proba desiderant. Septimus ab ipso facturus. Cuius propositio est. Si facturus erat id fecit. Verisimile namq; est:fecisse ipsum quod fa/cturus erat. Octauus a natis fieri prius:cuius pro/positio est:si facta sunt:quæcunq; nata sunt: ante aliquid fieri:aut nata sunt fieri illius gratia: & ip/sum factum est:ut si coruscauit:tonuit. Nonus a tẽ tatione:cuius propositio est:si temptauit facere:ip sum fecit. Decimus deniq; a natis fieri posterius: cuius propositio. si facta sunt:quęcunq; posterius nata sunt fieri:uel factus est finis:gratia cuius id fa ctum est:ipsum quoq; factum est:ut si tonuit:etiã coruscauit. Animaduerte tamen q̃ horum propo sitionum aliquæ sunt necæssarię:ut Aristoteles in quit:ut.ii.&.x.propositiões:alię uero sunt ut plu/rimum ita se habentes. pręterea propositiões.iii. iiii.v.&.vi.quasi unam uim subeunt. secũda etiã & ultima similiter. ex contrariis aũt harum propo sitionũ pt3 si factũ nõ sit post hęc de futura dd̃m.

¶ Enunciatũ

Enunciatum VII

¶ De futuro quoq; manifestum ex eisdē est: nam quod in potestate & uoluntate erit. & quod in cupiditate: ita: cogitatio neq; est simul cū potestate. & quod in appetitione faciendi uel cura. & si iam facta sunt quæ potius fieri nata sunt. & si quod huius gratia factum est.

¶ De futuro quoq; (ut Arist. inqt) p eadē loca: q̃stio terminari pōt. ut a uelle & posse: cuius ꝓpositio est: quod in potestate & uolūtate ē uerisimile ē ipsum fore. Secūdus ab ipsa cupiditate uel ira cum cogitatiōe & posse: cuius ꝓpositio ē: quod ē in cupiditate uel ira: cogitatiōeq; simul cū posse: uerisimile est ipsum fore. Tertius ab appetitiōe uel cura: cuius ꝓpositio est: quod in appetitiōe uel cura faciendi est: uerisimile est ipsum fore. nā ut plurimū sæpiusq; fiūt: quæ curæ sunt: q̃ quę nō sunt. Quart⁹ a prius natis fieri: cuius ꝓpositio ē;: si facta sunt q̃ prius fieri nata sunt. uerisimile ē: ut hoc quoq; fiat ut si fundamēta iacta sunt: fiet domus. De amplificatiōe aūt & attenuatione rerū: deq; magno & paruo: deq; minore: & maiore dicemus. cū particulariter de finibus. quibus annectunt: sermo erit: nunc uero de his hactenus. Post hæc de locis enthymematum dicendum est: & primo in deliberationib⁹.

Enunciatum VIII

¶ In deliberationib⁹ igitur Primus locus est a cõtrariis: Secũdus uero a similib⁹ casibus. Terti⁹ ex hiis: quæ ad inuicẽ. Quartus ex eo: quod magis & minus est. Quintus a temporis consideratione. Sextus ex hiis: quæ quispiam dixit. i seipsis reiectis. Septimus ex definitione. Octauus ex eo quod multipliciter. Nonus ex partitione. Decimus ex iudicato.

¶ Loca & c'ta: quib⁹ enthymemata in delibera-tionib⁹ sumunť ſm Arist. x. sunt. per quæ uenari possumus aliqd eẽ bonũ uel utile: aut malũ uel dãnosum. Primus quidẽ locus est a cõtrariis: cuius ꝓpositio est: sicut oppositũ in opposito: & ꝓpositũ i proposito: cõtra etiã ꝓpositio uera est: ideo negatiua & affirmatiua est idonea: ut temperãtia bonũ est: qm̃ intẽperãtia malũ. ut in meseniaca. Si bellũ horũ malorũ cã est: p pacẽ hæc emẽdabimus. negatiue ẽt: nã si non hiis. qui inuiti ꝓfuerũt: irasci par ẽ nec hiis: qui coacti profuerũt gr̃a est habẽda. præterea si hominibus multa falsa sunt credibilia: hominibus multa uera sunt incredibilia. Secundus ẽ ex similibus casib⁹: intelligo per casum reflexionẽ alicuius dictionis in aduerb. ũ. cũ enim aduerbiũ ab illa dictione deriueť: non ab ratione: similis casus dici potest: ut si iustum non est semper bonum & iuste fieri non est semp bene fieri. Mori. n. qñq;

iustum est: non tamē semp bonum: ꝓpositio uero est de similibus casibus eadē rō est. Tertius est ex hiis: quę ad inuicem: cuius ꝓpositio est. de mutuo sibi inuicē couertentibus eadem est rō: ut si inimici iuste patiuntur: iuste nos ipsos punimus: contra ēt negatiue ualet. Amplius si imperasse iustū est: nos fecisse: quod imperauit iustum est. ut de publicanis Diomedon publicanorū princeps. si uobis locātur Datia (ut ita loqr) turpe nō ē: nec nobis illa odu/cere turpe nō erit. obiicit arist. otra hūc locū. nā si iuste occisus est: iuste passus est: sed forte nō abs te. Propterea seorsum uidēdū est. si passus est. pati di gnus fuit: & si qui fecit: dignus est facre: cū nō quili bet potestatem habeat. iubet tn̄ Aristo. hoc loco esse utendū quomōcūq; cōgruit: nā licet aliqñ dis/sonet. nihil ꝓhibet in rhetorica: in qua nō uera: sed uerisimilia intendimus: q aut loco isto uti possim?: patet per iudiciū demosthenis. & eorum: qui hyca nora interemerūt: nā qm̄ iure interfecisse iudicati sunt: iure cæsus iudicatus est. & ut de īterfecto the bis de quo iudiciū fieri uolebat. si occidi dign? erat quasi nō sit cōtra ius eū occidere: qui iure cæsus ē. Tertius accipit̄ ex eo: qđ est magis & min?: & hoc negatiue: uel minus & magis: & hoc affirmatiue. est aūt ꝓpositio: si cui magis inesse đberet: nō inest nec cui min?: & si cui min? uī̄ ieē inest: cui magis uī̄ inierit. ut si dii qđē oēs nesciūt: quonā pacto hoies sciēt. ꝑterea: si pater uerberauit: ergo & uicinos uer berabit. Prętetea dictum est: tuus pater cum libe/ros amiserit. miserabilis est. ergo oeneus miserabi lis est qui filium amisit totius Gręcię præclariss/

simum argumentum est a minori ad maius: quia si ille filios nullius ualoris annectens fuit miserabilis: quãto magis oeneus annectẽs prçclarissimũ filius miserabilis esse debet. Prçterea si Theseus nulli fecit iniuriã: ergo nec Alexãder aliquẽ iniuriat⁹ erit: q est Theseo maior. Silr si nec Tindarides aliquẽ iniuriatus est: nec Alexãder: qui tindaride maior ẽ. Amplius si hector interfecit patroclum: Achilles hectorẽ interficere poterat: cum Achilles sit longe Hectore maior q̃ Hector patroclo. Rursus si cæteri artifices praui non sunt: ergo nec philosophi q moratiores esse debent artificibus. Insuper si duces praui non sunt: quia sæpe mẽtiuntur: nec sophistç (qui minores sunt) praui esse debent. quia ipsi mentianť. Ad hçc si oportet priuatos hr̃e curam urç existimationis: & nos oportet hr̃e curam existimationis grçcorum: qui sunt maiores. ex his patet locus & ꝓpositio. Quintus ex tẽporis cõsideratione. Propositio uero est. si antecedẽtia non antecedũt: cõsequẽtia non cõsequũtur. Si eñ anteq̃ regi seruirem⁹. nihil nobis promisit: postq̃ seruierimus nihil nobis dabit. contra etiã si antecedentia antecedũt: consequẽtia consequenť: iphicrates pro harmodio: si harmodius peteret: ut sibi statuta fieret: si faceret aliqd dignũ honore statuç. & anteq̃ faciat: promiseritis ei facere statuam: nunc cum fecerit: non dabitis: certum est ꝙ sic. Nam si antecedens antecedit: consequẽs debet seq. Sextus ex iis quæ quispiã dixit in seipsum reiectis: hoc est a consideratione p̃sonarꝫ. cuius ꝓpositio ẽ si quod turpiter fit: a uiliori p̃sona remoueť: a digniori remo

uetur:ut iphicrates i Teucro aduersus Aristephō ta fecit. Nam cum Aristophen si prodere nauespe cunia rogatus negasset:intulit deinde:tu qui aristo phon es:nō pdidisses:ego uero q sum iphicrates p sona excellentior prodidissem:quasi dicat nō. Se ptimus ex definitiōe cuius ppositio est:cui compe tit definitio:ei cōpetit definitum:& a quo remoue tur:ab eo remouet definitum.ut si dicas demonisi nihil est aliud nisi deus:aut dei op⁹:ergo si quis pu tat dei opus esse:necesse est hunc putare deum eē. Fuit enim isocratis argumētū. Ooctauus accipitur ex eoqd multipliciter:hoc ē ex genere:cuius propo sitio est a quo remouetur genus ab eo remouetur quod sub illo genere continetur : ut si Alexander nō fuit fortis:non exposuit se periculis pro patria. Nonus ex partitione:ppositio est:quod de singula ribus per inductionem est uerum:uniuersaliter de uniuersali est uerum:Hęc.n.est uera mulieres ubi q de liberis uere discernūt.nam Athenis martiæ oratori ambigēti de filio. Mater asseruit: Thebis isminia & stilbaon ambigentib⁹:dodonis quę erat mater isminię filium esse cōfirmauit:& iccirco thes sali eum isminię filium putarūt. Pręterea ex theo deti lege:qui de alienis equis paruam curā habue runt:hiis suos non tradunt:neq iis.qui naues alie nas euerterunt : aliquis tradit suam : si ergo id ita in omnibus fit.hiis ēt qui aliorum salutem neglexe runt in custodiam sui utendum non est. Ampli⁹ ut Alcydamas:omnes inquit quomodocunq sapien tes honorant. Nam pari Archilocum:quamquā eos uituperasset: honorarunt.& chii Homerum

quamquam ciuis suus non esset. & Mithilenæi Sa
pho: quamuis fœmina fuerit. Et lacedæmonii quã
quam minime philosophorum studiosi sunt: Chi-
lonẽ tamen ex senibus fecerunt. Itali quoq; pytha
goram. lampsacæni uero Anaxagoram: & si pere-
grinus esset: magnifice tamen sepelierũt: & ad hũc
usque diem uenerantur. Athenienses etiam quo-
usq; solonis legibus utebantur. Beati fuerunt. Et
lacedæmonii ligurgi legibus usi. Thebis quoq; qui
præfuerunt. philosophi erant: & ciuitas erat in fœ
licitate. omnes ergo istæ inductiones sunt: quibus
licet orator: raro utatur: Aristoteles posuit quia ali
quando utitur. Decimus locus accipitur ex iudica-
to: aut eodem aut simili aut contrario cuius propo
sitio est standum est ei quod omnes & semper: aut
saltem plurimi: aut sapientes: & hi uel omnes : uel
clariores bonum esse iudicant: aut etiam si ipsi iu-
dices: uel qui ipsis grati sunt: uel hi aduersus quos
iudicare nõ possunt: ut domini: uel aduersus quos
iudicare turpe sit: ut dii: pater: doctor dico standũ
esse ei: uel illi: quod est ei simile : uel non standum
ei: quod est iudicato contrarium : ueluti Antocles
dixit in Maximidam si furiis: quæ sunt deæ sufficit
pœnas in areopago dare. Maximidæ uero mini-
me. Aut sicuti Sappho malum esse mortem : dii
namque nisi sic iudicassent : morerentur. Egesip-
pus quoque oraculo prius in Olympo usus: Del-
phis postea quærebat ab Apolline si quæ patri: ea
dem quoq; sibi uideãtur. quasi turpe sit contradi
cere. Isocrates ẽt De Helena scribit. Pulcherri-
mam fuisse si quidem Theseus ita iudicauit. & de-

Alexandro quem dii præposuerunt. Euagoram quoque uirtute præclarum fuisse: quod Cœnon cum in calamitatem incidisset:relictis cæteris.euagoram solum petiit. Hæc de propositionibus: & locis:quibus utimur in deliberationibus:quę non ita deliberationibus accommodantur:quin iudiciis:& aliis accommodari possint:sed quoniam commodius deliberationibus competunt.post hæc de locis laudis uel uitupetationibus:quibus in demõib⁹ potius utimur dicendum est.

Enunciatum IX.

¶ In demõibus uero. Primus locus est a ptibus. Secũdus a cõsequẽtib⁹ cũ oppositiõe. Tertius qm̃ nõ eadem occulte: atq; aperte laudãt. Quartus quoniam ita ex ꝓportione cõueniat. Quintus a consequenti. Sextus ex eo quod non idem ab eisdem semper eligitur:sed oppositum prius aut posterius. Septimus si cui⁹ gratia id factũ non sit:huius gratia esse ac fuisse dicere.

¶ De locis laudis uel uituperationis illud animaduertendũ ẽ eũ q laudat uel uituperat(ut supius diximꝰ)nõ ꝓbare:nã res qdẽ ipse p quas laudamus credi dñt:raroq; demõstrari solẽt:nisi eẽnt icredibiles:propterea aut loca ac elemẽta laudũ inducim⁹ aut q̃ honeste aut uiriliter gesserit: ut plurimum: amplificamus. Quare Aristote. loca atq; elemẽta

e quibus laudare uel uituperare possumus: affert: & propositiones non constituit: frustra enim propositiones sunt. Si non sint enthymemata: cum igitur laudans uel uituperans enthymematibus non utatur: satis nobis sit loca ac elemēta colligere: quibus laudare personam aut quamuis aliam rem poterimus. uerum (ut Aristoteles inquit) in tertio libro magnorum rhetoricorum laus rerum gestarū est: quæ uero extra res gestas sunt: ut nobilitas ac educatio: ad faciendam fidem adhibentur: uerisimile namq; est probum ex probis: & bene educatum in bonum uirum euasisse hinc fit: ut his locis: elementisq; quæ Aristoteles hic attulit: etiam loca addantur: quæ sumuntur extra res gestas: sed quoniam de his diceimus postea loca Aristotelis afferamus. sunt enim numero. vii. Primus quidem est a partibus hoc est a particularibus gestis. Dictum ē enim in. iii. topicorum: qđ si anima unius hominis est immortalis: omnis anima est: immortalis: eodē modo aliquem laudare possumus in oībus actibus similibus: si in uno pticulari bene: & uiriliter se gesserit. exēplum uero hoc sit ex socrate Theodecti: q̄ ille sacrum nō pie coluit: qm̄ semel deos despexit quos ciuitas deos eē arbitrareť. ecce q̄ uno particulari actu uituperabatur. Secūdus ex cōsequētibus cum oppositione uel cōtrarietate possumus. n. laudare erud tionē: & uituperare quidem: quatenus ipsam sequiť malū. s. inuidia. quatenus uero ē sapiētia quam cōsequiť bonus: possumus laudare & sic possum dicere: q̄ non oportet erudiri: ne hēamus inuidos: & possumus dicere oportet erudiri: quia

oportet sapientem eē.est ergo. Secūdus locus lau dandi uel uituperādi a consequentibus fuit aūt hic locus totū calippi Artificium: hoc loco quędam sacerdos filium ad populum orōnem hrē uetabat: nā si iniusta suades inquit: dii: si uero iusta hoīes te odio habebūt. cōuertit̄ loc⁹: si.n. iniusta hoīes sin uero iusta dicā. dii me amabūt. iii. locus ē: qm̄ non eadē occulte & apte te laudāt: qui.n. ita agit: uituperādus est: qm̄ non concordāt: iis: quæ prædicat: ea: quæ facit. nam apte qdem: quæ iusta sunt: atq; honesta maxime laudāt: occulte aūt malūt: q̄ cōferunt. iiii. qm̄ ita ex ꝓportione conueniat. laudare. n. possumus aliquem: qa egit aliquid: q; ꝓportionabiliter se habet ad aliquod laudabile: possumus. n. laudare patrem familias: qa egit i domo honesta sicut rex in regno. usus est hoc loco Iphicrates: cum censores filium eius pueꝝ adhuc ætate (quoniam statura longus erat) ciuitatis onera ferre cogerent si longos ex pueris uiros putabunt: breues ex uiris pueros eē ꝑfecto censebunt. Et theodectes in lege cū tributa pendētes: ueluti strabaca: & charidemū propter probitatem ciues facitis: cur non expelletis eos ex ciuitate: qui in tributarios nefanda cōmiserunt: oīa hæc ex proportione sunt. Quintus a cōsequenti: utpote quando idem est: quod utraq; sequitur. possumus enim uituperar̄: ut xenophanes dicebat: & eos: qui Deos asserebant factos: & eos: qui Deos affirmarent morituros: quia ad utraque hæc sequitur: Deos aliquando non esse: quod impium est. Sextus ex eo quod non idem ab eisdem scilicet causis semper elligere: sed oppositum prius

uel posterius: ut si uno tempore maneret: ut pugnaret: & hoc quoniam erat bene pugnare: alio tempore terga dat: quia non erat bene pugnare. hic. n. ex his diuersis actibus laudari potest: quia hęc egit diuersis causis. Septimus si cuius gratia id factum non sit: huius gratia esse ac fuisse dicere. potest enī quis laudari a fine gratia cuius agit: & uituperari. Si enim intentio est bona. laudabitur: si mala: uituperabitur. unde illud dictum est multis non ex beneuolentia Deus ingentes præstat prosperitates: uerum ut nobiliores suæ fiant calamitates. & illud antiphontis ex meleagro non ut feram occiderent: sed ut de uirtute testes Meleagro ad Græciam essent: cur mala quis facere potest. uniuersam: & Theodecti ex aiace quod Diomedes non ut honoraret elegit Vlyxem: sed ut minor esset: ac se quereretur. hæc de locis: & elementis: e quibus laudare: aut uituperare possumus. Post hæc de locis: & propositionibus Enthymematum in iudicialibus dicendum.

Enunciatum XI.

¶ Primus ergo locus in iudicialibus est: ut suasoria: & dissuasoria consideres: ut ea quorum gratia uel agunt uel fugiunt. Secundus ex his quæ fieri quidem uidentur: incredibilia tamen sunt. Tertius

elenditicus: quo/ repugnantia conside/ratur. Quartus cum res: aut homines suspecta sint uel uideantur: causam eius afferre. Quintus a causa si est: quod sit: si non est. quod non sit. Sextus considerare si possibile erat: aut est melius quam con sulit. Septimus considerare si quid factis contrarium facturi sint. Octauus a perpe/ram factis. Nonus a nomine.

¶ Primus ergo locus e ex suasoriis: & dissuasoriis: nam defendut quidem ex dissuasoriis: accusant ue/ro ex suasoriis. propositio uero est cum dissuasoria adsunt: uerisimile est non fecisse: cum uero adsunt suasoria: uerisimile est fecisse. suasoria sunt. si possi bile. Si utile. Si facile: aut sibi. aut amicis. Si nocuu inimicis. Si iactura sit emolumento minor. Hæc suasoria sunt: quæ si insunt: uerisimile est egisse. contraria his dissuasoria sunt: quæ si insunt. ueri/simile est non egisse. est autem hic locus Pamphi/li atque Calippi ars uniuersa. Secundus locus ac/cipitur ab incredibilibus: cuius propositio est si unum incredibile est uerum. Alterum uerisimile est esse uerum. ut Androculi Pitheo leges repre/hendenti exhibuerunt: quoniam dixit leges opus esse legibus: quæ ipsas corrigant. defendit autem se p illud q ur incredibile: & euerti & sale opus e pi scib9 no, n. pbabile nec credibile ur: cu i mari enu

triantur: falsis egere. Prætereà oliuaceis ferculis quæ fiebant in græcia: opus est olei: quamuis non credibile oleo ea egere. ex quibus oleum gignitur: eodem modo accusatus defendere se potest: ꝙ licet uideatur incredibile non fecisse: tamen reuera nō fecit: quia multa incredibiliora illo sunt uera. Tertius locus a repugnantibus: cuius rei propositio est cuius uerba uerbis: uel facta uerbis repugnāt: eius dictum nullū est. ē aūt hic locus defendēti & accusanti cōis. siqs. n. dicat uos amare: q cum triginta uiris cōiurauit: hoc dictū friuolum ē. Quartus cum res aut hoīes suspecti sint uel uideant: optimus locus ē eius afferre cām: qđ suspitionē facit: ꝑpositio uero ē: posita cā eius: qđ suspitionē facit: uerisimile est suspitionē refelli. ut cū reprehēderetur quædam de filio ꝙ obsculabatur illum: nam impudica esse uidebatur: causa dicta soluit suspitionem: dixit enim obsculari amore materno. Quintus a cā si ē: ꝙ sit: si non est quod non sit: propositio si cā alicuius est: illud est: si causa uero eius non est: illud non est. nam cā & id: cuius est causa simul sunt: & absqꝫ cā nihil est. ut leodamas se defendens accusante trasybulo: dixit quod in arce quidem constitutus esset sed erumpere triginta uirorum tempore inutile fuisset: sibi enim magis pp odium ī plebem susceptum triginta uiri crederent. Sextus est cōsiderare si possibile erat: aut est melius q̄ consulit: cuius propositio est: uerisimile est quemlibet meliora eligere: si meliora cognoscit. si enim accusatus ostendere potest: quod cognouit se melius agere potuisse quam illud sit: quod ipsi imponitur: defenditur: uerisimi-

liter. Septimus est considerare si quid factis, contrarium facturi sint: propositio uero est: accusatio quæ implicat contraria: nulla est. ut xenophanes lugentibus eleatis & regantibus an Matutæ sacrificarent consulebat: si deam putarent: ne lugerent sin hominem: ne ipsi sacrificarent. Octauus: a perperam factis: propositio uero est: si unum perperam fecit: uerisimile est aliud non perperam fecisse ut in medea Carcini: hi quidem accusant: quod filios Medea interemerit: quoniam non apparent: errauit enim medea emissione filiorum: hæc autem se defendit: quod non filios: sed Iasonem interfecit: utebatur hoc loco Theodorus. Nonus uero a nomine unde propositio est: uerisimile est personam agere pro ratione sui nominis: præsertim cum nomine a gestis imponitur. ut in polum: quod semper polus es: & de Dracone legum latore: quod leges illæ non hominis essent: sed Draconis: erant enim duræ. & apud Euripidem hecuba in Venerem: nomen quoque recte inditum: dea enim es amentiæ præfecta. Et cheremon pontheus a futura calamitate appellatus. hæc de locis enthymematum circa quæ animaduersione dignum: ut primo libro diximus: quod ex enthymematibus laudantur elenchica hoc est redarguitiua magis quam demonstratiua: quoniam rationes ad hominem iocundiores sunt in iudicialibus: in quibus quæritur uictoria. Præterea audientes statim cum cœperit percipiunt. ipsi enim secum gaudent: quod præuiderint hæc de locis. Post hæc de generibus dicendi differendum est.

¶ Tria igitur sunt dicẽdi gña:deliberatiuum:iudiciale:demonstratiuũ.Est autem deliberatiuæ oratiõis : aliud suasio:aliud dissuasio:nam semper & qui primatim cõsulunt:& qui publicæ coronantur:horum alterum agrediũtur.iudicialis:aliud accusatio:aliud defensio.horum enim alterutrum occupant litigantes .Demonstratiuæ:aliud laus:aliud uituperatio. Horũ autem unicuiq; tempus accommodatur :cõsulenti futurum.De futuris enim consulit/aut suadens:aut dissuadens.litiganti præteritum.Nam de præteritis semper alius accusat:alius defendit.Demonstranti autem præcipue præsens.nam oẽs secundũ ea quæ præsentia sunt:laudant aut uituperant.sed utunt' ẽt ad hæc plærunq; præteritis:in memoriã illa reducentes : futuris quoq; de eis coniicientes.unicuiq; etiam horũ finis ẽt aliusest,consulenti utile:aut contrã.nã qui suadet quasi ad melius hor

tatur. Qui autem dissuadet: a peiore de- hortatur. Cæteri uero; aut iustum: aut in- stum: honestum uel turpe ad hæc assumũt litiganti iustum aut iniustum. cætera uero ad hæc ẽt assumit. laudãti: aut uituperãti: honestũ uel turpe: sed hii quoq; / ad hæc: cætera ræferunt.

¶ Tria esse gña eorũ in quibus orator dicit Ari. autumat. dicit. n. aut in deliberationib⁹: aut in de- mõstrationib⁹: aut in iudicialib⁹ ẽt hęc tria orõnũ facit: nã alia ẽ orõ deliberatiua: qua orator utit̃ in deliberatiõib⁹ alia demõstratiua: qua utit̃ in laude uel uituperatiõe: alia iudicialis: qua utit̃ i iudiciali- bus. ꝙ uero tria sint dicẽdi gña. Arist. ꝓbat ex pte eius ad quẽ dicit. orõ. n. ex trib⁹ cõstituit̃. Ex eo ꝗ dicit: q ẽst orator ipse: de quo dicit. qđ est materia. de qua orõ hr̃. & ad quẽ: hoc est ad auditorẽ: pæ- nes quẽ etiã finis est. nõ. n. orator dicit: nisi ut per suadeat audiẽti: ergo finis orõnis est auditor grã cu ius hr̃ orõ: & qm̃ a fine est dr̃a: denominatio: & di stinctio: hinc tria sunt dicẽdi gña: tria quoq; orõnũ quoniã triplex est auditor ipse cuius gratia oratio habetur: ẽ. n. spectator: qui iudicat de facultate: & uirtute eius rei: quæ laudatur est iudex: qui iudicat de præteritis: de quibus lis est. est senator: qui iudi cat de futuris: de quibus deliberatiua oratio habe tur: qui iudicat de uirtute ac facultate: spectator dr̃ qm̃ eius proprium est solum uirtutes rei laudatę:

uel uitia spectare. Auditor enim in demonib⁹ uotum nõ præbet oratori:sed aures(ut illas uirtutes speculetur:præstat.)sænator uero:& iudex uotũ & aures.ideo ab Aristotele senator iudex dicitur etiam:licet iudex sit non præteritorum:sed futurorum:differunt autem hæc tria dicendi genera. Primo quidem actionibus:nam deliberatiuę oratiõis aliud suasio.aliud dissuasio est.& enim semper & qui priuatim alicui personæ consulunt & qui publice concionantur:aut suadet:aut dissuadet. iudicialis uero:aliud accusatio:aliud defensio:qui enim litigat:semper aut accusat:aut defendit. Demonstratiuę denique:aliud laus:aliud uituperatio : q.n. uirtutes uel uitia demonstrat : necessario laudat. aut uituperat:hęc de actionibus. Secundo etiam differunt temporibus:nam unicuique horum proprium tempus accommodatur . consulenti quidẽ futurum. De futuris enim consuluit: aut suadens: aut dissuadens.ut utrum permittendus sit Darius inuadese ęgyptum.litiganti pręteritum:nam de p̃teritis semper alius accusat:alius defendit. Sunt.n. quattuor questiones de quib⁹ litigant:si sit factũ: dato q̃ sit factum:secunda est:si obfuit. Tertia dato q̃ obfuit:si tantum obfuit :ut dicitur.& dato q̃ tantum. Quarta est:si iure tantum obfuit . Cõstat autem omnes has questiones:de quibus accusant. aut defendunt:esse pręteritis. Demonstranti autẽ pręcipuæ tempus pręsens accommodatur.nã omnes semper secundum ea:que pręsentia sunt laudant:aut uituperant:sed utuntur ad hæc plærũque præteritis:in memoriam illa reducẽtes:& sic redũtur

tur ea ad p̄ſēs.Prǽterea utunť futuris de eis cōlli/
ciētes. Laudamus.n.aliq̄n aliquē ſperātes eū in
optimū uirū euaſurū.ergo utimur p̄teritis reducē
do illa ad p̄ſens:futuris uero p p̃nua bñ ſperātes.
hęc de tēporib9.Tertio differūt fine:ſiquidē uni/
cuiq; horū finis alius ē.Conſulēti quidem utile:aut
dānoſum.nā qui ſuadet quaſi ad melius hortatur.
Hortať.n.ipſe cōſulens a meliori & utiliori ut a fi/
ne.qui uero diſſuadet:dehortať a peiori:ut a fine.
hōeſtū uero uel turpe ad hęc aſſumūt. Qui.n.ſua
det ab honeſto:hocfacit.quatenus honeſtū aliquā
do ē bonū & utile:qui diſſuadet a turpi: hoc facit:
q̄m turpe aliq̄n dānoſum eſt. Amplius ad hæc aſ/
ſumūt iuſtum & iniuſtū:nā qui ſuadet a iuſto:hoc
facit:quia iuſtū aliquādo eſt utile & bonū:qui ue/
ro diſſuadet ab iniuſto.hoc facit:quia aliquādo in
iuſtū eſt malū:& dānoſum.ergo cōſulēs loco a fine
ſemp argumētaťa bono uel malo.litigāti uero finis
eſt iuſtum uel iniuſtū:q̄m ſemper argumētať ab in
iuſto uel iuſto.ut a fine.cætera uero ad hæc etiam
aſſumit:nam ſi litigans argumentať a bono uel ho
neſto:hoc facit:quatenus bonū:& honeſtū aliquā
do ſunt iuſta: Si a malo uel turpi: hoc agit q̄a hæc
aliq̄n ſunt iniuſta.laudāti aut uituperanti finis eſt
honeſtum uel turpe.& hii quoq; ad hæc cætera re
ducunt:laudans enim ſi laudat a iuſto uel bono.fa
cit:quo hæc honeſta aliquando ſunt ſi uituperat a
malo & iniuſto:hoc facit:quo hæc turpia ſunt ali
quando.Quod ita ſit Ariſtoteles probauit ſigno:
quoniam unuſquiſq; alia pretermittit:nullus tamē
finem ſuum prætermittit:litigans enim prætermit

tit an factum obfuerit uel ne:an honestum uel turpe:nunq̃ tamen pretermittit an iustum:quia si hoc ꝑtermitteret cessaret lis. ergo litigãs ut finẽ a quo argumentatur:semper intendit iustum uel iniustũ: an uero bonum uel malum:an honestum uel turpe non curans. Similiter qui consulunt:cætera sæpe concedũt:ut ꝙ iniusta: & turpia.at ꝙ ad inutilia hortentur:aut ab utilibus dehortentur:nunq̃ concedunt. Non enim curant utrum iustum sit finitimos:ac eos:qui non iniuriantur seruitute præmere:modo sit utile. Similiter & qui laudant:aut uituperant:non animaduertunt:utrum utilia gessit.an contra:sed sæpius etiam laudi dant:quoniam ut ꝑclare gereret:parui propriam duxit utilitatem. laudant enim achillem ꝙ patrocli sodalis ultionem susceperit:cum sciret parum se hac de causa uicturum:cui mors huiusmodi pulchrior.uita uero utilis fuit. Differunt ergo hæc dicendi genera finib⁹: sed uidetur ꝙ non:tria tantum sunt genera dicẽdi: in quibus orator dicere potest. Primo quidem:qa orator sæpe suadet priuatæ personę ad bene beateq̃ uiuẽdũ. constat autẽ priuatã ꝑsonã:nec eẽ iudicẽ:nec senatorẽ:nec spectatorẽ. ergo hæc oratio erit in alio dicendi gñe ab illis:quæ Aristo. enumerauit. Preterea rhetoricus disputat:an uoluptas sit summum bonum:qui enim disputat an uoluptas sit summum bonum:non disputat:nisi seruando ꝑcepta rhetorica. Igitur rhetoricæ Moralis illã questionem definit. Præterea Aristoteles in moralibus cum agit de uirtutib⁹:ut de liberalitate: seruat ordinem rhetoricum:nam primo premittit inten-

tionem capituli: ut qui uelit agere de liberalitate: & hoc est prohemium. Secundo agit exequendo & ponendo propositiones: & hæc est narratio postea probat: aut primo confututando: si sint. qui: cõtraria senserint: & postea sua probando: aut si non sunt: qui contraria senserint, probat. & sic habetur probatio demũ omnibus narratis & probatis epilogat. ergo adest epilogus. Ergo omne capitulũ ẽ una rhetorica oratio. Simili rõne procedit in singulis capitulis. in quibus agitur de unaquaq; uirtute. mõ: ut patet talẽ dicẽdi ordinẽ Arist. i libris moralib9 non seruat ex pceptis narratis in logica: qm dialetica nõ agit de ordine ptiũ orõnis: ergo aut temere illa pcepta seruat: aut ex arte: & cũ nõ uideat temere eũ ordinẽ seruare: ergo ex arte & cũ nõ ex dialetica: ergo ex rhetorica. igit rhetoricę orões nõ tm̃ sunt in tribus generibus dicendi. Preterea Aristoteles i libris de aĩa premittit Prohęmium: ergo ex rhetorica loquit. unde uideret rhetor satis mãcus. Si non nisi in tribus generibus dicere posset. Rursus non ne potest fieri mistum genus ex tribus uel duobus generibus dicendi. Possumus em̃ persuadere ciuibus finitimos esse seruitute prẽmẽdos quia iustum: ut si essent inimici: quia utile: ut si eorum possessionem consequeremur: quia honestũ: ut quoniam honestum est amicos a seruitute liberare: honestum est inimicos seruitute præmere. At ubi omnibus mediis finitimos seruitute esse præmendos probabimus. orationem mistam ex omnibus dicẽdi generib9 faciemus: utimur. n. locis a singulis orõnũ finibus. Aĩaduertẽdũ ergo Apud nos

multum interesse oratorē dicere:ab eo:qui ex arte oratoria dicit: orator dicit solum in tribus generi/bus:siue in tribus causis. Oratorię dicit:quicunq; in sua materia seruat in dicendo ordinem rhetori/cum.& sic moralis:physicus: medicus & quicūq; di/cit in aliqua materia suo generi propria ex arte o/ratoria dicit.uerbi cā:si Aristo.agit de iusticia:ser/uat hunc ordinē:nā intentionē eorum summatim insinuat:de quibus est dicturus:ubi si aderunt:qui contraria ueritati dixerint:et quidem per bona ar/gumenta:insinuata intentiōe:dissolutionem eorū aggredit̄ ponēdo & refutando:quæcunq; illi dixe/runt:& hęc omnia intelligunt̄ de exordio:ut enim dictum est libro primo:qui secundus dicit:post ad/uersarios oppositæ sentientes & argumenta ad ea quæ dicunt afferētes dissolutionem in exordio po/nere debet:his factis.Secūdo loco accedit ad nar/rationem:quā eo ordine ꝓsequitur:ut docuit ter/tio libro.s.non totam simul. Sed partiendo miscē/doq; cōfirmationē ꝓpriā cuilibet pti:ubi si uideret̄ his factis posse uenire posteriores aduersarios .ꝗ contra opponere possent:tacitis eorum obiectio/nibus respondet:illas refutando. facit nonnūquā collationem conferendo sua cum illis aduersarioꝝ quorum dissolutio præcessit in exordio.Quā col/lationē aliquādo in epilogo:aliqñ post narrationē & cōfirmationē collocat.rursus nōnūq̄ replicatio/nē facit eorū:que dixit ↄtra aduersarios:quā collo/cat post suā narrationem:& cōfirmationem nam facta narratione:& confirmatione dilucidius pote/rit:quę dicta sunt cnotra aduersarios:si ea omnia

postea replicentur. Demũ epilogat recapitulando oia quæ dixerat: breuiter illa resumẽdo. Amplius interponit moratas & affectas persuasiones nonnunq̃, ut legenti eius usum patet. Quo fit: ut Aristoteles etiã in tradẽdo: oratoria præcepta seruauerit: non.n. hęc pręcepta: ut dialeticus seruare potuit: nec: ut metaphysicus: cum nec logicus: nec metaphisicus ordinem procedendi in dicendo doceat est enim oratoris opus hæc præcipere, & edocere at qui dicit: ut orator, hic etiam ex arte dicit: & solum in tribus generibus dicere potest, ut probauit Aristo, argumento a fine dicendi. Potest autẽ hiis quæ Aristoteles dixit optima ratio addi, nam, qui ut orator dicit: aut intendit audientibus notificare tantum: aut intendit notificare: & consensum ab eis habere. Non enim captare potest ab eis cosensum: nisi notificet. Si intendit audientibus notificare tantum: oraror: qui dicit hoc intẽdens demõstrator appellatur: & auditor ad quem dicit: dicẽ spectator: & genus dicendi in quo dicit: erit demõstratiuũ quatenus orator demonstrat gesta ac uirtutes: uirtutumq; magnitudinem. Sinautem intendit notificare: & ab audiente consensum captare: hoc est dupliciter: aut ille: a quo uult cõsensum: est uir cuius auctoritas est deliberare de hiis: que faciẽda sunt: & sic orator qui dicit: erit consultor: siue consiliarius: & ille: ad quem dicit: erit senator cuius auctoritas est deliberare: & genus in quo dicit. erit deliberatiuum. Aut ille a quo uult consensum est uir: cuius auctoritas est determinare iura: & sic orator: qui dicitur erit litigans: siue causidicus: &

ille ad quem dicit: erit iudex: & genus in quo dicit: erit iudiciale: & quoniam non plures sunt fines. ad quos: iccirco orator cum dicit: ut orator: non nisi in tribus generibus dicit. cum uero dicit priuato homini: si solum illi uirtutes & gesta alicuius personae manifestare intendit. priuatus ille se habet: ut spectator: si autem intendit captare consensum: ut aliqua agat quae ipsi: aut amicis: aut quibus uis utilia erunt: hoc est: ut bene: beateque uiuat: ut faueat nostris desideriis: priuatus ille: ut senator se habet. At qui si consensum uolumus ab eo: ut faueat nobis pro repellēdis iniuriis. priuatus ille: ut iudex se habet. haec igitur priuata dicendi genera ad illa reducantur: ut priuata ad communia. Praeterea cum dicebatur oratorem disputare an uoluptas sit summum bonum: non est ita: est enim moralis philosophus qui disputat: uerum in disputando ex arte rhetorica dicit: seruando in dictis ordinem orationis rhetoricae: ut perspicuum est: simili modo dicendum Aristotelem agere de singulis uirtutibus capitulatim, non, ut rhetor: sed ut moralis philosophus: tamen de illis non dicit nisi ex arte rhetorica. seruat enim in dicendo omnia praecepta orationis. Demum mistum genus dicendi non datur: nam licet in una oratione persuadere possit orator: a iusto: ab honesto: ab utili: tamen si finis est deliberatio suadere ab utili est tanquam a proprio fine: suadere uero ab aliis: est quae illa sunt utilia. a iusto enim quia aliquando iustum est utile: ab honesto etiam: quia honestum est utile nonnunquam. oratio tamen erit deliberatiua: quia per eam orator

intendit ſenatoris conſenſum habere:perſpicuum igitur eſt tria tantum eſſe dicendi genera. Poſt hęc ſeorſum. De uno quoque iſtorum diſtribuendum eſt:ea primum de quibus deliberatio eſt:deinde de quibus demonſtrationes. Tertio de qbus iudicia.

Enunciatum XII.

¶Ea igitur de quibus magna ex parte omnes conſultant:& quæ deliberantes aggrediuntur: quinq́ fere numero ſunt:De opibus:de bello ac pace:de regionis locorum cuſtodia:de iis:quæ inferuntur:uel efferuntur:de legumlatione.

¶Quinq́ igitur Ariſtoteles eſſe autumat ea: de quibus omnes conſultant:& quæ deliberantes aggrediuntur ut de opibus:quos rudes prouentus ſiue redditus ciuitatis appellant:de bello & pace:de regionis locorumq́ regionis cuſtodia.de uectigalibus:quæ Ciuitati inferunt̃:uel a ciuitate efferunt̃: & quintum eſt de legũlatiõe:nec iniuria quẽ: nam pro principatu amplificãdo ꝓ libertate obtinenda agimus:de bello & pace ꝓ bello agẽdo:uel pace firmãda agim⁹ de opib⁹ ſine qb⁹ nec bellũ fieri p̃t nec pax firmari.ꝓ ſeruãdis opib⁹:atq́ pace tenẽda agimus de regiõis:deq́ locoꝝ cuſtodia.pro bonis corporis:& uita & ſalubritate:ãgim⁹ de uectigalib⁹:q̃

efferuntur:& inferuntur.pro honoribus:& uirtutibus conseruandis amplificandis:ac locupletandis:agimus de legum latione.& quoniam non plures sunt fines publici:ideo de his quinq;:& nō pluribus consultant ciues.post hæc de uno quoq; horum differendum est: & primo de eo qui consulere constituit.

Enunciatum XIII.

¶Qui ergo de opibus consulere constituit:eum oportet ciuitatis redditus & qui & quot sint: & expensas ciuitatis omnes percepisse:quæ non usu solum: quem de nostris habemus rebus conspicere possumus:sed etiam necessarium est ad dicendum de his sentētiam:eorum: quæ alii ad inuenerunt historiam retinere.

¶Quattuor ergo Aristoteles necessaria esse, autumat ei:qui de opibus uult dicere.Primum qdem necessarium ei est percepisse qui ciuitatis redditus an pecuniæ:an fructus:an ordinarii:non extraordinarii.secundum quot sint ut si quis neglectus sit restituatur:& siquis tenuior.amplificetur.Tertiū oportet scire omnes expensas ciuitatis:ut quæ inutilis sit:dematur:& quæ profusior:cogatur ad modicum:non enim solum rerum accessiones:uerum ēt expensarum attenuationes ciuitates reddūt ditiores.Quartum necessarium est ad dicendum de his

sententiam: eorum: quæ alii inuenerunt historiam retiere. plures. n. ciuitates ex historiis aliaꝗ; dictiores factæ sunt: legētes. n. aliorum gesta: quibus di/ctiores facti fuerūt: multi posteriores exemplo ab illis sumpto: longe facilius locupletiores euaserunt. legentes uero ea: quibus pauperes facti erant: eui/tarunt ipsa: hæc de his quæ necessaria sunt ei: qu de opibus consulere cōstituit. Post hæc de his: quę necessaria sunt ei: qui de pace: & bello dicere inten dit: dicendum est.

Enunciatum XIIII.

¶ De bello autem & pace: qui dicit: is ci/uitatis copias non ignorabit, præterea quomodo: & quæ bella ciuitas gessit. Amplius nec solum suæ ciuitatis: sed finitimorum etiam ac eorū maxime aduersus quos bellum suscipiendum opinaris: copias ét similes ne: an dissimiles sint. sed maxime ad hæc pertinet bellorum euentus: nō modo ciuitatis suæ: uerum ét aliarum quomodo exierint prospexisse.

¶ Qui uult igitur dicere in cōsultationibus de bello & pace: primo potest dicere loco a causa: deinde exemplis a estis. A causa quidem: nam is ciuitatis copias ignorare non debet: & quantæ in præsen/tia sunt: & quam magnæ fore possunt aut ex uiri/

bus ciuitatis:aut per amicos:aut per confederatos & adhæc debet non ignorare quales quædam sūt quas modo habemus.utrum in militibus:an in classe.utrum copiæ sint bellicosorum hominum:an effœminatorum. An tironum:an ueteranorum Militum. Ab exemplis uero gestorum bellorum in ciuitate:utpote quæ bella ciuitas gessit: & quo modo bella illa finita fuerunt an cum uictoria:an contra.Quo nam pacto strenue cōflixerunt.Hæc.n.duo scire oportet ex parte ciuitatis.ex parte uero hostium:totidem scire debet:primo quidem copias eorum:cum quibus bellum agendum est: quantæ sint in præsentia:quātæq̄ esse possunt:aut per ipsos aut per amicos:uel confederatos cum ipsis: & quales similes ne nostris an dissimiles.nā hac quoq̄ parte meliores nostris aut ībecilliores esse pñt.hæc a loco causę.ab ipsis gestis ēt non ignorare debet:quæ bella gesserūt:& quo mō finierunt.nā collationē nostrarū copiarum:cum illis agendo recte pōt orator in talibus dicere.Tertio hæc eadem de finitimis ferenda sunt: & quantæ sint finitimorū copiæ:quātæq̄ esse possunt:quæ bella finitimi gesserūt:& quomodo finierunt:ut pax cum melioribus habeatur:& cum minoribus belligerēdum sit. Quarto ad hæc scire pertinet bellorū euentus non modo ciuitatis suæ:hostium:& finitimorum:uerū etiam aliarum quomodo exierint:perspexisse simi lia enim a similibus fieri consueuerunt. Ex his enī quattuor potest qui dicere uult de bello & pace:recte differere.post hæc de his:quæ scire oportet eū qui de regionis custodia dicere constituit.

Enunciatum XV.

¶ Pro regionis custodia eum qui dicere constituit:tam multitudinis custodum q̃ qualitatis non esse nescium oportet. loco rum quoq; ubi sint præsidia collocanda.

¶ Pro custodia uero regionis:duo ꝑscire dẽt q'in his dicere cõstituit:& custodes:& loca regiõis custo diẽda:custodes q̃dẽ ꝑscire oportet quot: & quales .s.an ex pri:an uiriles.loca uero regiõis:ut sciam⁹ ubi sunt ꝑsidia collocãda.debem⁹dico scire loca.& qualia:q; ĩpo ſle ẽ:nisi regionẽ optime noueris:ut si minora ꝑsidia sũt:augeant̃.sin uero supuacua:oĩo tollant̃:& ex eis loca oportuna magis custodiant̃. hæc de necessariis ad eum:qui uult de regiõis cu/ stodia dicere.post hæc de necessariis ad eum; qui uult loqui de uectigalibus.

Enunciatum XVI.

¶ Ad hæc q̃ magna impẽsa ciuitati ad ui ctũ sufficiat:& quæ a ꝑpriis agris colliga tur:& quæ afferat̃ aliunde:itẽq; quas res efferre:quas inferre opus sit: ut ad hmõi hoĩs fœdera sint:atq; cõuẽtus.ad duo.n. hoĩum genera sine crimine conseruãda ci uitas est.& ad meliores:& ad eos: qui ad prædicta conducunt.

cere.deinceps aliorum quoq; scire condi-tionem.præterea & qui quibus conueniāt non ignorare.peregrinationes quoq;:quibus multarum gentium leges cognoscere poteris utiles sunt:& demum rerum ge-starum historia summopere ad ferendas leges conducit.

¶Per septem considerationes Aristote. docet dicere in legumlationibus.non quidem quę uiris priuatis constituuntur:sed quæ pro conseruando sta-tu reipu.ordinari solent.leges.n.bifariam sūt.'aliæ quæ priuatos ciues in uirtutibus conseruant:& he ciuiles dicuntur:aliæ quæ statim reipu.defendunt qualiscunq; sit ille uerbi causa:si status ciuitatis sit regnum:leges erunt ferendæ de regni conseruatione:si sit respu.leges erūt de reipu. conseruatione instituendæ.status.n.est aut cui unus præest:aut cui plures:aut cui pauci.si unus præest:si bonum commune principaliter intendit:& ob cōe bonum gu-bernat:hic uocatur rex & status:cui præest : dicit̄ regnum.Si autem bonum ꝓprium.& ob bonum proprium:hic dicitur Tyrannus.status uero Tyrannis uel dominatio.At si præsint multi:siqdem ob bonum proprium status iste populus dr̄.si uō sit propter bonum commune hic status p excellen-tiam respub.appellatur.at qui si præsunt pauci:si quidem ob bonum proprium:hic dicit̄ status pau

corum. Sin uero prȩsunt: ob cõmune bonum: & q̃ p̃sunt: sunt uiri sapiẽtes: hic status dicitur optimatũ status. Aristo. ergo leges docet constituere: quibus unusquisq; status conseruari possit: ex quibus praeceptis facile orator pro conseruatione: & pro status mutatione ferre poterit leges. & (ut mihi uidetur) duo tantũ necessarium est scire. primum quidẽ quot rerum. p. genera sunt: hoc est quot status sint: quibus res. p. gubernatur: & quȩ & quot unicuiq; conferunt: & quot & quibus extingui solent. ut enim medicus non potest corpora humana conseruare, nisi sciat: quae corpora: & quot corpa sunt quȩ conseruatione: aut pmutatione agẽt: & quot causis. & quibus corpora illa conseruari atq; permutari possunt: nunq̃ leges de corporum humanorum a conseruatione: uel permutatione sine horum scientia facere poterit. haec duo galenus tanq̃ optimus Aristotelis imitator in eo libro seruauit: quẽ appellauit paruã technam. primo eñ docuit q̃ corpora: & quot sunt: deinde docuit omnes causas quib⁹ extingui: quibusue conseruari: atq; permutari possunt: tũc fecit conseruãdorum: atq; permutãdorũ corporũ leges. quare eodem mõ: qui leges ferre uult de stat⁹ rei. p. oseruatiõe: uel ad meliorẽ statũ pmutatione: hic primo scire debet. q & quot status sunt: quisue inter eos est optimus: deinde quibus atq; quot causis conseruari: extingui atq; permutari possit. hȩc enim duo satis esse arbitror ad ferendas leges de his. uerum ex quot causis conseruari & extingui: uel permutari possit unusquisq; eorum Arist. arbitrat ex duabus praeterq̃ regnum

qđ extingui nō pōt:nisi ab una cā:utpote cū occū pareť a multitudie:& sic regnū solū a ɔtrario extin gui pt.unusqsq uero aliorƺ & a cōtrariis:& a secū dis:quidem occupatione a cōtrario statu.sed⁹uero ut Aristoteles inquit: Quoniam preter regnum omnis res.p.uel status i ntensiōe et remissione cor rumpitur.ueluti popularis status non modo cum remittitur Imbecillior ita redditur:ut tandē ad po tentiam paucorum deueniat:sed etiam cum uehe mēter intenditur:ut quasi nullus sit:qui subdatur: generatim ergo omnis status dupliciter corrumpi potest preter regnum quod non nisi occupatione a contrario extingui potest. Aut intensione uel re missione secundorum: aut occupatione a contrari is. Qui igitur hec duo scient:dubio procul ferre le ges potest: tum de status conseruatione: tum de illi⁹ permutatione:atq extinctiōe: erit.enim lex cō traria prohibens: & proficua ad conseruationem iubens. Verū particularia cōtraria :& particularia secunda:ex quibus status corrūpi potest: sunt fere infinita: Vt narrat Aristoteles in toto politicorū: libro potissimum seditiones: quę sunt fere innu merę ex inumeris causis oriri possibiles. propter ea ad sciendum hęc particularia quinq utilia Ari stoteles cōstituit: primum ex preteritis quis status fuerit rei.p.utilis: hoc est cum quo statu & guber natione respublica bene se habuit. nam ille reuo cādus est:& iterū p leges ferēdus.Optimatū enim status aliquo tēpore potuisset melius: Aliquo uero peius se habere.&tamen stabit optimatum.res.p. ergo perspicere oportet:quando melius se habuit:

dicemus:hactenus de his. Quia uero finis deliberātium est fœlicitas.gratia enim illius & agere enituntur:& agenda esse statuunt.Post hęc de fœlicitate dicendum:nec ab ratione quidem:nam unicuiq; priuatim:aut pulice omnibus finibus quidam est:quē conicientes alia persequuntur:alia fugiunt:is uero est:ut Aristo.inquit fœlicitas:ac eius particulę:de hac enim & de hiis:quę ad hanc conferunt:de eius quoq; contrariis suasiones:dissuasionesq; suscipiuntur:nam quę aut ipsam fœlicitatem:aut particularum eius quāpiam efficiunt:aut maiorem reddunt:facienda:quę uero interimunt:uel impediūt uel contraria faciunt ea minime facienda sunt quare dicendum quid sit fœlicitas:quæue sint ipsius particulæ.

Enunciatum XVIII

¶ Sit ergo fœlicitas fortūa secūda cū uirtute:uel per se sufficientia uitæ:uel uita tuta & iocundissima:uel possessionum facultas:& corporis uires cum factiua conseruatiua:amplificatiua horum uirtute. fœlicitatis uero partes quæcunq; ipsa fœlicitas sit:necesse est esse nobilitatē:multorum atq; bonorum gratiam:diuitias:bonorum liberorum & multorum procreationem:cōmodāq; senectutem. Preterea

corporis commoda ueluti sanitatem:formam:uires:proceritatem:robur ad certādum:gloriam : honorem:prosperitatem uirtutem:ac partes eius:prudentiam.fortitudinem:iusticiam:temperantiam . Sic enim sufficientissimus quispiam erit: Si sibi adsit quæq; ipso:& quæ extra sunt bona:cum præter hæc.alia non sint.Sunt autem in ipso:quæ in anima:& quæ in corpore sunt.extra uero nobilitas:amici pecuniæ.honores.Ad hæc oportere arbitramur potentiam & fortunam non deesse: hoc quoq; namq; pacto uita erit tutissima.

¶ De fœlicitate igitur hee fuerunt positiones.Prima quidē peripateticorum ꝙ fœlicitas sit fortuna Secunda cum uirtute. Alia positio fuit ꝙ fœlicitas sit per se sufficientia uitę.hoc est in uiuendo nullis egere:quę non multū differt a prima. Tertia fuit ꝙ sit uita tuta & iocundissima:quæ fuit epicureorum.Quarta fuit: ꝙ sit possessionum facultas:& corporis uires:cum uirtute factiua : conseruatiua: amplificatiua horum scilicet possessionum . Quouis igitur modo fœlicitas definiatur ,oportet dice

re partes fœlicitatis generatim esse bona: quæ in ipso homine sunt: & quęcunq; bona extra ipsum sunt. quæ quidem in ipso homine sunt: duplicia sũt animi. & corporis: animi quidem: ut uirtus: & eius partes: quæ sunt prudentia: fortitudo: iustitia: temperantia & cætere id genus. corporis uero: ut sanitas: forma: uires: proceritas: robur ad certandũ. q̃ uero extra hominem sunt: fortunæ bona dicũtur: ut nobilitas: multorum & bonorũ gratia: & amicitia: diuitiæ: bonorum liberorum & multorum procreatio: cõmoda senectus: gloria: honor: prosperitas: potentia. Hæc enim sunt fœlicitatis particulæ: per quas colligitur etatem hominis: in qua fœlix eẽ potest homo: esse senectutem: in cæteris autẽ etatibus homo fœlix esse non põt: nisi comparatiuæ: nullus. n. nisi senex hæc omnia habere põt. iuuenis enim senectutẽ cõmodam: multorum liberorũ procreationẽ: gloriã: & honorẽ: nõ ad summũ habere põt. q; aũt p hæc sit fœlicitas: eo p;. qa p hęc hõ sufficientissimus. cum sibi adsint bona quæcunq; ĩ ipso: & q̃ extra: cũ præter hæc alia non sint. Præterea hoc pacto uita eius erit tutissima: quousq; eẽ põt in humanis. loquitur aũt Aristo. de fœlicitate ciuili: non aũt de fœlicitate hoĩs simpliciter: de illa enim decimo ethico. locutus est. uerum dicamus đ singulis: quid uerũ ualet unũquodq; sic. & prio de nobilitate: quę duplex est: publica: quæ est gentis: & ciuitatis: & priuata: quæ ciuis priuati. Nobilitas igitur publica: Quæ est ciuitatis ac gentis: est ciues esse indigenas: aut uetustissimos:

ciuitatis colonos, patriciosq;: & primos duces illu/
stres: multos quoq; ea gente ciuitatis in rebus: q̃ ex
petunt̃ pclaros extitisse: q̃ repetũtuero sunt bõa ai
corpis & fortũę. his itaq; ptib9 ciuitas nobilis cẽset̃
secũdũ cõem hoium opinionẽ: nec ab ratione: nã
cũ ciuitas totũ quoddã sit: ciues uero partes: tunc
totum nobile existimãdum est: quo eius partes nõ
biles existimant̃. Recte ergo Aristo. ciuitatis nobi
litatem e ciuium nobilitate nactus ẽ. hinc fit: ut nõ
recte putent: qui ciuitatis nobilitatem etiam profi
cisci uelint a regionis atq; locorum excellentia: hęc
enim nõ nobilẽ sed utilem uel commodam ciuitatẽ
reddũt. iccirco a locoꝝ pręstantia: regionisq; excel
lentia laus potius: q̃ nobilitas colligenda est: patet
insuper eam ciuitatem esse nobilissimam: quæ has
omnes partes habet: quæ uero pauca horum: me
diocriter nobilis est. Quę tria: uel duo: uel unũ nõ
abiecta pęnitus dicenda est. inter partes eas: quæ
ciuitatem nobilem reddunt: nec mercatores: nec ar
tifices. nec qui hodie doctores: appellantur: conti/
nentur: non enim huiusmodi homines illustres du
ces esse possunt: nec in rebus quæ expetuntur prę
clari mercatores quidem non: cum nec magnifici:
nec magnanimi: nec liberales esse possint: quorum
lucrum est finis. Artifices minime: qui cum mer/
cennarii sint. & suo iure non uiuant: serui sunt eo/
rum: qui eis utuntur. Doctores nequaq̃: qui lucri
causa discunt: iura: aut litteras: aut doctrinam uen
dunt: ut octauo politicorum Aristoteles inqt. hęc
nobilissima ciuitas fuit aliquando Roma: cuius gen

tes aliquando & res.p.tot bona habuerunt:quot bona rebus publicis:& uiris illarum accōmodare philosophi poterunt:ut scribit polybius hęc de nobilitate ciuitatis:de nobilitate uero ciuis:quæ priuata nobilitas dicitur Aristoteles & a uiris & a mulierib⁹ esse autumat:quoties ab ipsis legittima fuerit procreatio.& ut in ciuitate.sic in priuata quoq; nobilitate:aut uirtute:aut diuitiis:aut alia re laudata primos claros fuisse:multos quoq; famigeratos ea ex gente uiros & mulieres iuniores ac seniores fuisse:ergo Aristoteles nobilitatem ciuis unicuersam ex nobilitate progenitorum nancisci:quoties fuerit procreatus a progenitoribus patre.s.ac matre:qui in ciuitate:& priuata corū familia aut uirtute:aut diuitiis:aut alia re laudata primi clari extiterunt.nec satis hoc:sed oportet ea in gente:unde progenitores fuerunt:multos quoq; famigeratos fuisse.& uiros:& mulieres:& iuniores:& seniores:nec satis hæc:sed oportet:ut ab his legittima sit procreatio:hæc de priuata ipsa nobilitate.post hæc quid sit liberorum probitas ac multitudo exponamus.potest enim esse publica:quæ ciuitatis:& priuata:quæ patrisfamilias dicitur. Publica igitur(ut Aristoteles autumat)accipere. Si in ciuitate iuuentus sit multa ac bona. Bona quidem tum commodus corporis:proceritate:forma:uiribus:certandi robore:tum cum uirtutibus ut tēperantia:& fortitudine:hę namq; iuuenum uirtutes sunt:multa uero numero:& multitudine. Priuata uero si proprii liberi tam mares quam fe

minae & multi & probi sunt. Qui mares probi & multi sunt: patet. At uirtus: qua proba dicitur mulier: est uirtus corporis quidem forma: & proceritas. animi uero pudicitia: & operandi studium absq; illiberalitate. Si enim operandi mulierum studium cum illiberalitate esset. Mercennarium: & seruile esset: ob quod nobilis esse non posset. nec plura bona mulieribus praebet Aristoteles: nisi formã & proceritatem: quae sunt bona corporis: pudicitiam & studium operandi non seruile: nec mercennarium: quae bona animi esse autumat. ut enim Aristoteles in publicis inquit: quamquam mulieribus & uiris aliquae cões uirtutes sunt: ut prudentia & temperantia: aliquae tamen sunt mulieribus magis idoneae ut pudicitia: taciturnitas: & uerecundia quam taciturnitatẽ de muliere non ignorauit martialis: cum dixit: sit mihi uerna satur: sit non doctissima coniunx. Quod autem priuatim & publice tã uiris q̃ foeminis oporteat haec inesse: si probi debeant existimari Aristoteles probauit: nam quibuscũq; non bonae mulieres sunt: sicut lacedaemonis. ii media pęne foelicitatis parte priuantur hactenus de liberorum ꝓbitate publica: ac priuata: post hęc de diuitiis: & diuitiarum partibus: sunt itaq; diuitiarum partes nummi: agri: quos in rure colimus. prędia. quaeq; ante urbana dicebantur propinqua urbi: supellex: animalia bruta armentaria. gregaria mancipia multitudine: magnitudine: pulchritudine excellentia modo omnia forma. A moena: utilia certe sint. dico utilia quae magis frugifera sunt.

amoena uero: quibus frui queas. frugifera uero di-
co ex quibus redditus capimus: quibus uero frui-
mur: ex his nihil magni præter usum consequmur
firmũ aũt ita definio: ut hic & sic possideas: ut ē ei⁹
usus: quã retinẽdæ alienãdæ pprietatis potestas: ĩ
teipso sit. ē aũt alienãdo ptãs cũ donare atq; uẽde-
re possis: quibus patet. Primo diuitẽ magis in uten
do bonis: quam in possidendo consistere. Nam
utentis est operatio: possessio uero ipsa diuitiæ
sunt: sicut enim liberalis est magis qui dat: quam
qui dare potest: ita diues est magis qui bonis uti-
tur: fruiturque: quam qui proprietatem eorum ha-
bet: utique potest. patet insuper. Secundo non
quæcunq; bona esse diuitias. Sed quæcunque
multitudine uarietate: magnitudine: pulchritudi-
ne: firmitate: utilitate excelluerint: ut Aristote-
les inquit. Hæc de diuitiis. Gloria uero: cum uir-
tute præditus a cunctis existimatur. aut id ha-
bere putatur: quod omnes: uel plures: uel pro-
bi uel prudentes expetunt. Hinc gloriam Græ-
ci Doxam appellant quod sit opinio: quædam
bona: quæ de aliquo habetur: quod sit bonus
ea uirtute: quam omnes: uel plures expetunt.
Hanc uulgares famam: uel Celebritatem: uel
nomen appellant: quod sæpius ob bonum. quæ
de eo habetur opinio: in uocem & prædicatio-
nem ueniat: hæc de Gloria. Honor uero est:
existimationis benefactiuæ iudicium. Nam ex
eo maxime atque merito honorantur: qui benefi-
cia contulerunt: deinde qui conferre possunt. dico

autem beneficentiam:primas:& quæ secũdus cau
sas habet:primas quidem:quæ sunt salutis:& quæ
ut scimus causæ sunt.secundas uero:quæ diuitia-
rum:uel alterius boni causę sunt:quod bonum uel
omnino:uel hic:uel aliquando non facile aquiri-
tur:nam multi honorem assecuti sunt:quãuis par
ua præbuerint:sed modus profuit:atq; occasio.est
ergo honor signum existimationis benefacturæ
in aliquo horum:uel in omnibus his. exibetur eni
alicui personæ:quæ aut beneficisse:aut posse bene
facere in his omnibus:aut in aliquibus horum cre-
ditur.honoris uero partes sunt:sacra quæ ex obla
tione uictimarum diis offerebantur a gentilibus:
& per alia multa sacrificandi genera.Memoratio-
nes:ueluti cum natalia uel aliqua id genus in anno
celebrabantur:carminum decantationes:aut solu
tæ orationis ad laudem recitatio:ut Orpheus.Mu
seus:& alii fecerunt.templi & aræ constructio:quę
ab antiquis fieri solebant in honorem principum:
ac regum quos ut numina colebant.Primi confes
sus:qui his concedebantur:qui præclari aliquid ha
bebant.inter primos confessus intelligere trium-
phus qui uictori dabatur.intelligitur & locus aut
dexter:aut medius pro usu gentis.sepulchra:mo-
numenta:ampla.eleuata barbaris pyramidibus
ornata:cum insigniis atq; Tropheis.imagines:ut
picturæ:statuæ exemplaria:quæ in defunctorum
memoriam seruantur:quæq; inuita aliquibus stre
nuis uiris:honoris causa seruantur.publici uictus:
solebant enim gentiles eorum reges ac imperato-

res. De publicis bonis alimentare:ueluti tempori-
bus nostris regibus tributa:de quibus uiuunt: da-
mus. fieri etiam solebant in anniuersario post mor
tem in honorem regis publici uictus. Ad hæc etiã
inter honoris partes esse uidentur quęcunq; barbara
sunt honoris indicia:ut inclinari.genuflectere:bi-
retum attollere:loco cædere.cum enim barbaro-
rum reges multo tempore condebantur: ut raro
uiderentur:gentes quam primum uidebãt eorum
reges:quasi admirantes:eos adorabant. munera
quoq; sunt honoris indicia non tamen eodem mo
do omnibus:sed alia apud alios honoratiora. Est
autem munus rei alicuius donatio:ac honoris si-
gnum:& propterea tam æris auidi.quam ambitio
si donari cupiunt id donatio habeat:quod utiq; ap
petunt.est enim donum res:quam & auari deside
rant:& quæ honorem affert:quem ambitiosi ex-
petunt:huius rei signo nobis sunt parthorum re-
ges:quos nemo sine muneribus uisitare poterat.
hactenus de honoris partibus. At uero sanitas uir
tus corporis est:ut scilicet corpore pœne inægrota
bili ad labores utaris.qui enim sic sani sunt: ut he-
rodicus fertur:eos nemo sanitatis gratia fœlices pu
tabit.ille enim ut sanus esset:quibus homines utũ
tur:iis omnibus aut plurimis abstinebat:unde & in
prouerbio.est:semper seruare uictus rationem est
infirmum esse.hæc pauca de sanitate: nam plura
de hac dicere:medici est pulchritudo autem non in
omni ætate eadem est:sed alia in alia ætate.si qui-
dem iuuenis pulcher est: cui corpus commodum

est ad subeundos tum cursus:tum etiam uiolentos labores.Præterea cui corpus aspectu Iocundum ē ob hæc iuuenes formosissimi habent cum ad uim atq; uelocitatem paratissimi sint.iuuenes aūt dico: qui circiter.xxv.an.usq; ad.xxx.decurrūt.uir uero pulcher:q & labores bellicos substinere queat: & sic aspectu iocundus sit:ut simul quoq; dum uidet:placeat: & terreat.non.n.uirum effeminatū aspectū hr̄e debet.sunt aūt isti qui.a.xxx.an.usq; xxxv.decurrunt.senex aūt cuius ad necessarios labores corpus satisfacit:nam cum nihil eorum hēat: quæ senectus incōmoda infert:facile sine dolore conseruatur:hactenus de pulchritudine.uires aūt sunt:quibus possis:q̄ mouere cupias ita mouere: ut uelis.Mouemur aūt aut trahentes:aut pellētes: aut eleuātes:aut deiicientes:aut comprimētes:quare robustus uel his oībus uel hoꝝ qbusdā robustus dr̄:hæc de uiribus.Magnitudo uero uirtus ea ē:q̄ ī longū latum & ꝓfundum plurimis ita p̄stas:ut pp magnitudinē corporis motiones nō retardent:ergo ut hō magnus hēat reqrit:& ut ſm oēm dimensionē plurimis præstet:& ut ex illa motiōes corpis nō remittunt.hæc de magnitudine.robur uero siue certatiua uirtus ex tribus cōstat magnitudine robore:siue uiribus:atq; uelocitate.uelox nāq; robustus qdā ē:q.n.pedes pōt quodā ꝓicere mō citoq; ac lōge mouere:hic dr̄ cursor:& ē p̄mus ludus eoꝝ qui apud græcos fieri cōsueuerūt.Qui p̄mere aliū hoīem pōt pede uno,alio uero ip̄m retinere:hic dr̄ ēt robustus & luctator:& scd̄us ludus græcoꝝ est:

qui pulsando potest alium pellere: is dr̄ robustus & pcussor:q uero ludēdo miscebat hæc utraq͡ʒ lu/ctationē & pcussionē hic dicebat̄ a græcis pancra/tiācta. At q ludendo miscebat tria illa uidelicet luctationē cursum & pcussionē.hic dicebat̄ penthathlus.patet āt hoēm talē rubustū eē uirtuteq͡ʒ certādi hr̄e. Alii uero pēthathlos dicūt:q in ludo quq͡ʒ artes gymnasticas exercēt.uidelicet discū:cursum: saltū:palestrā:& iaculationē:q latine qnquertii dñr: uel quinquertiōes:hæc de robore certādi.de bona ergo senectute dicamus:senectus ergo bona est. q̄ cū tarde inuadat:ēt dolores nōinfert.nā tā q Cito consenuit:q̄ qui tarde:sed non absq͡ʒ dolore atq͡ʒ tristitia:icōmoda utit̄ senectute.uñ fit:ut cōmoda senectus bonis corporis & fortunæ sit cōstituēda. q .n.ualitudinarius ē:& nō robustus:cū facile patiat ac doleat:uitæq͡ʒ breuioris sit:nō ē fœlix.si aūt si/ne robore uis qdam uitæ longioris sit:minime est fœlix. At si robustus cū dolore ac tristitia lōgo tpe uiuat:nec fœlix eē poterit.bona ergo senectus est: quæ tarda:& sine dolore ē. Post hæc de multoꝝ acpboꝝ amicitia dicēdū:& primo q͡ʒ amicus sit: di/camus:q q̄ amico bona fere putat:ea pp ipm ami/cū agit.quare cui multi sunt huiusmodi:is multoꝝ amicus est.qđ si multi illi amici pbi uiri sint:is multorum:& proborum amicus est.Post hæc de pro/speritate atq͡ʒ fortuna secunda:dicamus q͡ʒ scda fortuna siue prosperitas est cum omnia uel plurima uel maxima bona eorum: quorum ipsa fortuna causa est:præter rationem eueniant:atq͡ʒ permane

ant. Est autem fortuna causa quorundam: quorũ etiam artes causæ sunt: & quorundam etiam quorum natura causa est: nam quamquam a natura sunt: possunt etiam præter naturam esse. ut sanitatis ars est causa: pulchritudinis ac proceritatis causa est natura. uerum (ut uno uerbo dicam) ea bona sunt a fortuna: in quibus inuidia est: quæ quia præter rationem accedunt: eorum fortuna causa est. ueluti si cæteri fratres deformes sunt: unus eorum solus formosus sit: uel si cum Cæteri Thesaurum non uiderint: solus aspexerit: uel si cum proximus sagitta ictus ierierit: is ne tactus equidem sit: uel si solus non uenerit: cum semper solitus: & qui non solebant: semel tunc uenerint: & occisi sint a latronibus. hæc enim omnia fortunatorum esse uidentur. patet igitur qui fortunatus: atque prosper sit. de animi uero uirtute: quoniam ad laudes is locus maxime accommodatur: cum de demonstratiuo dicemus: tunc determinabimus. hactenus de fœlicitate atque deliberantium fine. Hinc patet: quæ bona aperte bona sint: quæque sine controuersia bona simpliciter existimantur: nam hæc sunt fœlicitas ipsa: & fœlicitatis particulæ: hæc enim adeo bona existimantur: ut nihil homo agat: nisi alicuius horum gratia: nisi enim homo hæc omnia: uel horũ aliquid assequi crederet: non ageret. ideo Aristoteles. hæc: ut fines deliberantium cõstituit: qui enim suadeat hæc: ut futura: uel ut præsentia promittit qui dessuadet contraria horum futura esse persuadet. quædam autem sunt: quæ dubie bona uiden

tur: quæ an bona sint: controuersia est quæ bona utilia dicuntur. talia sunt: quæcunq; media ducunt ad hæc simpliciter & aperte bona. Nam de mediis illud bonum eē iudicamus. per quod credimus ad fœlicitatem uel ad aliquam eius particulam posse peruenire: & hac ratiōe bonum utile dicitur: quia confert ad perueniendum ad ea. malum uero. id omne: quod perueniendi ad illam uel ad eius aliquam particulam: nobis impedimento est. Qui igitur suadet & suadet: quia ostendit hoc medium p̄ueniendi ad illa. contra uero: qui dissuadet. Ad inueniendum ergo de dubiis bonis: quæ uerisimiliter bona sint: dicemus post hæc loca siue elementa: & propositiones prius tamē assumpto quid bonum sit simpliciter: quid uero bonum utile.

Ennuciatum XIX.

¶ Sit ergo simpliciter bonum: quod sui ipsius gratia est expetēdum. id autē quod hoc efficit: aut conseruat: aut quo posito. hoc cōsequitur bonum utile est.

¶ Diximus esse duplex bonum: Alterum aperte bonum: quod simpliciter bonum dicitur: utpote quod expetitur propter se: & non ob aliud. Alterum bonum utile: quod expetitur alterius gratia. quatenus creditur aut efficere: aut conseruare: aut antecedere bonū simpliciter. bonū simpliciter ab Aristotele multifariam describitur: uno modo ut id sit simpliciter bonum: quod sui ipsius gratia est.

petendum. Alio modo ut id sit simpliciter bonum: cuius gratia alia: quę ad ipsum ducunt: appetimus. Tertio ut id sit simpliciter bonum: quod oia appetunt: dico oia: uel que sensum hñt: uel quæ intellectum: aut habent: aut si haberent: illud appeterēt. hæc de bono simplr̄ nulli accōmodato: at bonum simplr̄: quod alicui accōmodatᷓ. sic Aristote. describit: ut id simplr̄ bonū alicui accōmodatum sit: qcquid diuinus intellectus alicui tribuit: prouidentia enim unicuiq; finem bonum cōstitu t ut Themistius inquit: uel aliter: ut dicamus id esse bonum alicui simpliciter accōmodatū: q̄ cū adsit: bene afficiᷓ cui adest: satisq; habeᷓ. & sufficiens ipsum. hæc de simpliciter bono alicui accōmadato. Hoc em̄ simpliciter bonum dicitur: qa finis eius: cui accōmodatur. dicitur accōmodatū. quia non est finis simpliciter sed alicui. bonū uero utile id est. quod hęc bona simpliter: aut efficit: aut cōseruat: aut sic antecedit. ut ipso posito: illa consequanᷓ: aut quod arcet ac corrūpit bonorum horū contraria: e quibus bona illa extingui uidenᷓ. quadrifariam enim bonum utile dicitur. aut quod conseruat bonum simpliciter. aut quod antecedit illud necessario. id em̄ antecedre dico quod est illi⁹ necessaria cā: utpote aut quo posito illud consequaᷓ postea: ut ad adiscere sequitur scire: non enim statim ad adiscere seqtur scire. sed postea: ut cū fuerit habituatū. Aut quo posito illud simul sequaᷓ: ut ad sanitatem sequatur uita simul: uel quod efficit bonum simpliciter: dico efficere hic non necessario: sed plęrunq; trifariam: ut

factiuum ueluti in conualeſcente. actiuum ſanita
tis eſt bona natura.ut inſtrumentum ueluti cibus:
aut ut remouēs contraria.ſ.exercitatio.ergo bonū
utile dicitur:quia confert:ut acquirat̄ illud ſimpli
citer bonum:confert dico:aut quia conſeruat: aut
quia antecedit ut neceſſaria cauſa: aut quia effi
cit plerunq;:aut quia ꝓhibet impedimēta proue
niendi ad illud.ex qbus patet qd ſit malū dānoſuꝫ.
id.n.eſt:quod bonū ſimpl'r:aut deſeruit:aut impe
dit.amplius patet:ꝙ ſint apte bona:queq; ſine cō
trouerſia a cūctis eē bona cenſent̄:generatim.n.ac
quiſitiões bonoꝝ & malorū abiectiões neceſſario
bonę ſunt.abiectiões.n.malorū bonę ſunt: ne ma
lū habeas:acqſitiões uero bōe ſunt:ut bonū poſtea
adipiſcaris.ſpeciatim uero uirtutes bonę ſunt.cum
bn̄ hiis afficiant̄:qui hn̄t. Preterea uirtutes ſunt bo
norū factiuę atq; actiuę.& qm̄ uoluptas ē bonū:
cū aialia ipſam ſcd̄m naturā appetāt:ideo iocūda
ac ſpecioſa bōa ſūt:nā hec uoluptatis effectiua ſūt
ꝓterea ex ſpecioſis qdā delectāt:qdā expetibilia p
ſe ſunt ſpeciatim ēt fœlicitas ē bona:ꝙ p ſe expeti
bilis ē: Ampli⁹ iuſticia:fortitudo:modeſtia: magna
nimitas:magnificētia:cætere uirtutes aī.ꝓterea bo
na ſunt ſanitas:forma:& hm̄oi corpis nāq; uirtutis
hę ſunt.ꝓterea hę multoꝝ bonorū effectiuę uelu
ti ſanitas ꝙ ē uiuēdi:& uoluptatis effectiua.ad hęc
diuitię ſūt bōa:ſūt.n.diuitię poſſidēdi uirt⁹ & mul
torū bonorū effectiuę:amibus quoq; ac amicitia
ſūt bōa:ē.n.ami.pp ſe expectibile m'torūq; bono
rū effectiuū.honor ac gl'ia bōa ēt ſūt.nā ſūt iocūdā

& multorum bonorum effectiua: uirtus quoq; dicendi atq; agendi bonum est: sunt enim bonorum effectiua. Similiter bona sunt ingenium: memoria: discendi: facilitas: mentis: præstantia: & id genus: Sunt enim hęc bonorum effectiua: eodem modo: scientię omnes: & artes: & ipsum uiuere: nam etiam si nihil aliud bonum inde sequatur: uiuere per seipsum expetendum est. Ad hęc iustum quoniam publice conducit: generatim: ergo quæ apud omnes bona esse constat: ex hisce patet quoniam bonorum acquisitiões: et malorum abiectiones. speciatim uero constãter bona sunt: uoluptas & eius effectiua: ac uoluptatis partes: & earũ causę: fœlicitas: & eius partes. atq; illarum effectiua. Hęc enim ab omnibus sine controuersia bona existimãtur. de his uero: de quibus dubitatur: post hęc dicendum.

Enunciatum XX.

¶ Bonum igitur est. cuius contrarium est malum. bonum est quod medium. bonum est cuius gratia. bonum quod laudabile: bonum quod eligibile. bonum quod possibile & facile: quod nemo improbus habet: uel quod ultra necessarium usum est.

¶ Loca igitur: quibus probare possumus bonum utile generatim sunt. vii. qui si per species multiplicentur: sunt longe plures. Primus ergo est contrario: &

rio: &

rio. & hic est multiplex secundũ speciẽ. Primus quidem a contrario secundum formam: cuius propositio est: illud est bonum: cuius contrarium est malũ. Secundus est a contrariis secundum subiectum: cuius propositio est: contrarium eius: quod inimicis conducit: nobis est bonum: ut si nos timidos esse: hostibus maxime conducit. fortitudo nobis utilissima est. Tertius ab inimicorum desiderio: cuius ꝓpositio est: contrarium eius nobis bonum & utile ẽ quod inimici nostri optant. Quartus ab inimicorũ gaudio: cuius propositio est: eius contrarium ẽ nobis bonuꝫ & utile: quo gaudent inimici. unde illud excogitatum homero est: profecto Priamus lætabitur. Dicit tamen Aristo. interdũ unum ac idẽ adversariis & nobis conferre: Aliquando eadem res etiam utrisq; incõmoda est: ut iniustitia nobis & inimicis mala est. hinc cum eadem res utrisq; incommoda sit dici solet mala cunctis similiter omnibus obesse. hæc de locis a contrariis. Secundus locus ẽ a mediocri: cuius propositio ẽ st: quod medium extremorum est: id bonum est: nam quod maius uel minus est q̃ oportet: id malum est: ut avaritia & ꝓdigalitas. Tertius est a fine cuius gratia qui etiam multiplex ẽ. Primus quidẽ ab eo: cuius grã multos pertulerunt labores: cuius propositio est. id est bonum gratia cuius pertulimus uel pertulerunt multos labores. Secundus ab eo: cuius gratia multa cõsumpserunt: cuius propositio est: id cuiꝰ gratia multa consumpserunt. hoc est bonum: nam hoc ut finis: & quidem multorum existimatur. unde a labo

ribus & impensis: quos græci pertulerunt pro ui/ctoria troiana: cũ eã nõ cõsecuti essent ab homero in ꝓuerbio dr̃: Ast Priamo gloriã. Prçterea cũ lon go tp̃e elaborat̃ circa aliqd agendũ: quod non agi/tur prouerbio dicitur: turpeq; diu trahere morã. ꝓuerbium quoq; hinc in ianua urceũ. Tertius ab eo quod multi expectunt̃: cuius ꝓpositio est: qđ mul ti expetunt: id est bonum. nam multi quasi omnes uidentur. Quartus ab eo: cuius causa bella suscipi uident̃: cuius ꝓpositio est: id est bonum: cuius cau sa bella fiũt: nullus. n. pugnat nisi ꝓpter bonum. Quartus principalis est a laudabili: cuius ꝓpositio uniuersalis est laudabile: est bonũ. Nemo enim lau dat: quod bonũ non est. & hic multiplex est. ꝓmus ab eo: quod inimici laudãt: cui⁹ ꝓpositio est: quod inimici laudant: hoc est bonum. Secũdus ab eo: qđ praui laudãt: cuius ꝓpositio est: quod a prauis lau dat̃: hoc est bonũ cã hoꝝ duoꝝ locoꝝ ẽ: qm̃ qđ lau dat̃ a prauis & inimicis: nõ ẽ: nisi qa ꝑspicue bonũ: iõ q̃si ueritate cõpulsi laudare cogunt̃. iii. ab eo qđ laudat̃ ab aliquo prudẽtũ ac bonoꝝ uiroꝝ uel fœ minarũ: cui⁹ ꝓpõ ẽ: qđ laudat̃ ab aliquo uel aliq̃ pru dẽtũ bonoꝝ uiroꝝ: uel mulie. hoc ẽ bonũ. ut ulixẽ mineruã. helenã. theseus. Alexã. deç: achillẽ hõer⁹ prudẽtes. n. laudãt; quod laudãt: qa bõi sũt: & iusti: ac libere. mali uero ueritate cõpulsi. Quar⁹ ab eo. qđ nemo improbus habet: cui⁹ ꝓpositio: qđ nemo improb⁹ habet: hoc ẽ bonũ: hoc. n. laudat̃ magis: hæc a laudabili. Quint⁹ uero ab eligibili: cui⁹ ꝓpo sitio est. uliter oẽ eligibile est bonũ. semp. n. q eligit bonũ eligit: & qđ inimicis obest: & amicis prodest

& hic multiplex est. Primus ab eo: qd ē amicis gratū & inimicis molestū: cuius ppositio est: quod amicis gratum: & inimicis molestū: hoc est bonū. Secūdus ab eo: qd singulares & pcipui eligūt: cuius ppositio est: quod singulares: & pcipui eligūt. hoc ē bonū. Tertius ab eo: quod cupiūt: cuius ppositio est; quod cupiūt: hoc ē bonū. nam hoc & iocūdum & meli⁹ uī. hęc ab eligibili. Sextus ab eo qd possibile & facile: cuius ppositio est: quod pōse & facile: hoc est bonū cā est: qa facilia sunt: quę uel sine dolore: uel breui tēpore fiūt: difficile aūt aut dolore: aut tpis magnitudine definit. & hic multiplex: Primus ab eo quod facile ad exitū perducere putāt: cuius ppositio ē: qd facile ad exitū pducere putāt: hoc ē bonū. nā ad exitū cōmode pduci putant: q oēs: aut plures: aut minores gesserūt. Secds ab eo ad quod apti natura sunt: cui⁹ ppositio ē: id est bonū: ad qd natura apti sūt. nā hęc facili⁹ se gesturos oēs arbitrant. Terti⁹ ab eo: qd fit: ut optāt: cui⁹ ppositio ē qd fit: ut optāt: hoc ē bonū: qm ē pōse & facile: qm sine dolore. iiii. ab eo: quo qsq maxie afficitur: cui⁹ ppō est: id ē bonū quo quisq maxie afficit: ut bellicosus: uictoria: uel ābiciosus honore: auar⁹ pecūia: nā hæc facilia sunt. qa sine dolore. v. ab eo: qd nobis coaptat: ppō uero ē: id ē bonū: qd nobis coaptat: cuiusmōi sūt nobis ex gñe ptinere aut uirib⁹ nrīs cōuenire. hæc. n. possia & facilia sūt. vi. locus ē ab eo quod ultra necessariū usum ē: cuius ppositio ē: qd est ultra necessariū usum: hoc est bonū. p3 qa i hoc honorē magis cōseqmur: hęc de bono utili: sed qm sæpenumero quod utile sit con

cedentes: quid magis conferat: quærũt: de maiore nunc bono: ac utili dicendum est: de finitionib⁹ tamen quibusdam prius assumptis.

¶ Enunciatum XXI.

¶ Excedens igitur quod tantum et amplius est. excussum uero quod non tantũ. est. & maius quidem ac plus semper ad minus. Magnum uero ac paruũ: & multũ ac paucum ad multorum magnitudinem. magnum quidem excedens est. Cui autem deficit: id paruum est: multum quoq; ac paucum eodem modo.

¶ Vt uero intelligant̃ loca & propositiones. accipiamus primo ꝙ excedẽs cõe est tã ad id quod dicitur magnũ & multũ: q̃ ad id: quod dicit̃ maius & plus. hęc enim omnia excedentia dicuntur. uerum alia: atq; alia rõne: nã maius uel plus dr̃. quod excedit aliquid quouis excessu siue magno: siue paruo: uel multo: uel pauco excessu. magnũ uero uel multum dr̃ quod excessu grãdi: uel multo excedit. qua rõne fit: ut excedẽs id dicat̃: qđ est tm̃: & amplius: excessum uero: quod nõ est tm̃. Si em̃ excedẽs eẽt præcise tm̃: eẽt equale. Si aũt minus eẽt excessum. ergo excedẽs est: quod est tm̃ & amplius: excessum uero: quod nõ est tm̃: uel quod est: & non tãtũ. At maius est illũ quod ad minus est excedens: uñ hac

tōne unus homunculus dici pōt: altero homūculo maior: licet neuter magnus sit. minus uero ē quod ad alterum est excessum. Plus uero similiter ad alterū aliqua multitudine est excedens. paucum uero aliqua quauis multitudine ad alterum est excessuz. magnū est quod per excelentiam excedit: paruum quod per excellentiā exceditur. Multū quod p excelētiam in multitudine excedit: paucū uero qđ p excellentiā in multitudie exceditᷣ. hæc de diffinitionibus: post hęc ad loca. & propositiones proficiscamur.

¶ Enunsiatum XXII.

¶ Necesse igitur plura uno maiora bona esse. Si maximum a maximo exceditur. Id ex quo sequitur illa maiora. quæ eandem rem maiorem excedunt. Quæ maioris boni efficientia sunt. Id cuius efficiēs maius qđ p se expetibile. Si finis. qđ minus indiget. Si principiū. Si cā. qđ a maiore principio: ꝙ a maiore cā cōtra quoqꝫ: qđ cā maioris uel principium est. Quod rarius. qđ magis abundat. Quod difficilius. Quod facilius: id: cuius cōtrariū maius. Id cuius priuatio maior: Quod uirtus: ea quorum opera maiora & pulchriora: quæ opa ma

iorum uirtutum sunt. contra quoq; uirtu-
tutes maiores. quaȝ opa maiora. ea quoȝ
excessus eligibilior. & pulchrior. ɔtra quo
q; reȝ meliorũ excessus meliores sũt: quo
rũ cupiditas melior & laudabilior: ea quo
rũ scia pulchrior ẽ: pterea ꝙ cẽserent: aut
ꝙ iã decreuerũt prudẽtes uel oẽs: uel mul
ti. uel plures: uel pstãtes maius bonũ ẽ: qđ
melioribus: aut simpliciter inest: aut q̃ me
liores sunt: qđ melior aut simpliciter eli-
geret: aut quæ melior: quod iocundius qđ
longiori tpe iocundum est. ea quorum aut
sibi aut amicis cã esse mallent. quæ diutur
niora: & stabiliora. quæcunq; a similib⁹ ca
sibus uel cõiugatis. ꝙ oẽs expetũt, uel plu
res. Quod inimici litigio expetũt: aut iu
dicãt. qđ pticipant oẽs: id quo aut nemo:
aut pauci participãt. quæ laudabiliora: &
pulchriora. ea quorũ maiora sunt pcia: ea
quoȝ iactura ẽ maior. Quæ uidentur aut
sunt maiora. quæ in ptes plures diuidun-

tur.qđ ex suppositione aut ex aggregatōe fit.qđ p loco tempore ætate est rarius:& difficilius.ut qđ præter ætatem quod præter tempus:si prætet cæteros.si sic:uel hic uel tūc.Quod ex se ipso ē.Quod rei magnæ pars maxima est.Quæ in maiore inopia necessitateq requiritur. De duobus qđ fini pprius ē.qđ ipsi & simpliciter. qđ possibile. quæ in fine uitæ.quæ ad ueritatē ptinēt.quæ magis esse q̄ uideri uolunt. qđ ad plura utile.q̄ cū adsint: nō latēt.qđ charū est:& aliis solū:& aliis non solum.

¶ Elemēta sine loca & ppositiōes:p quas scir posſumus qd maius qdue minus duorꝫ bonū sit.ly.sūt primus quidem ab eo:quod est:uel ualet plura bona:cuius elementi propositio ē:plura maius bonū est uno ac paucioribus bonis:causa patet: qm plura bona excedūt unū uel pauciora bona.ii. ab eo cuius gn̄is maximū alterius generis maximū excedit:cuius elementi propositio ē:si mxaimū a maximo excedit:ipsa quoq ab ipsis .quod si ipsa ab ipsis exceduntur:maximum quoq a maximo exceditur:ut si uir maximus maior est quam fœmina maxima:omnino quoq uiri fœminis sūt maiores,contra etiam si oio maiores sunt fœminis uiri

uir quoque maximus maxima fœmina est maior. excessus enim generum: & eorum: quæ in generibus maxima sunt: proportionaliter se habent. Tertius ab eo quod antecedit: cuius propositio est: cum quispiam ex aliquo seqt: & hoc ex illo nō seqt. qd' nō sequitur ē maius bonū. est autem sequi aut simul: ut si sanus est: statim sequitur quod uiuat. contra autem non sequitur non enim si uiuit: est sanus. Aut postea ueluti scire sequitur ex discere postea: non enim statim cum quis discit: scit. Aut potestate: ut ad sacrilegium furtum sequitur. qui enim rem sacram abstulit: priuatam quoque abstulisset: in omnibus enim his: quod antecedit est maius: sanum enī esse maius est quam uiuum esse. sciens esse etiam maius est quam discens. sacrilegium etiam maius ē quam furtum. Quartus ab eo: quod maiorem rē excedit: cuius propositio est. quod excedit maiorem rem maius est eo: quod excedit minorem rem: ut excedens equum maius est eo: quod exceddit uulpem. Quintus ab eo: quod maioris boni est factiuum: cuius propositio est: quæ maioris boni efficientia sunt: ipsa quoque maiora bona sunt. Sextus contra ab effectiuo maiori: cuius propositio ē: cuius effectiuum est maius. ut si salubre iocundo eligibilius: maiusque bonum est: sanitas quoque maior est. Septimus a per se expetibili: cuius elementi ꝓpositio est: id quod per se expetibile est maius bonum est eo: quod non est per se expetibile. ut uires salubribus rebus: cum salubres res non sui gratia: illæ sui gratia expetuntur: hæc enim fuit rō per.

se boni. Octauus a ratione finis: siue ab eo: quod est finis: cuius propositio est: si alterum finis est: alterum non: finis est maius bonum: nam finis est: sui gratia: quod uero ad finem est: gratia alterius est: ut exerceri ad sanitatem se habet. Nonus ab eo quod minus eget: cuius propositio est: quod minus indiget quam aliud uel alia: hoc est melius illo uel illis. est enim sufficientius. Apello uero minus egere: quod paucioribus: uel facilioribus indiget: uel cum hoc absq; illo aut nõ fit: aut fieri non possit. illud uero absq; hoc possit. cum enim sufficientius sit: quod non indiget: maius bonum uidetur. Decimus ab eo: quod est principium: cuius propositio est. quod est principium maius bonum est eo: quod non est principium. Vndecimus ab eo quod est causa: cuius propositio est: quod est causa: maius bonum est eo: quod non est causa. & est ratio utriusq; propositionis: quia sine principio & causa impossibile est, aut esse aut fieri: quod est effectus. At causa esse & fieri potest sine effectu. Duodecimus ab eo quod est a maiore principio cuius propositio est: quod est a maiore principio: maius est: eo quod est a minore. Decimustertius ab eo: q est a minore causa: cuius elementi propositio est: quod est a maiore causa. hoc est eo maius: quod e a minore causa: contra quoq; propositio est: quod est causa: uel principium maioris effectus: hoc est mmaius. dicit tamen Aristoteles: quod aliquando quod non est principium: est maius eo quod est principium: ut finis maius est principio agente: &

tamen non est principium: ut Accusando leodamas ad callistratum dixit: eum: qui consulit magis peccasse: quam qui fecerit: quoniam nō eēt factū: nisi consultum fuisset. Cabrias eum qui gessit: peccasse magis: quam qui consulit: asseruit: non enim factū esset nisi: fuisset. q gessit huius. n. gratia cōsulunt: ut Agant scilicet. Decimusquartus. ab eo: qđ est rarius: cuius propositio est: quod rarius eo maius est: quo abundamus. ut aurum ferro. inutilius enim ferrum. Auri namq; maior possessio quoniā difficilius inuenitur. xv. ab eo; quo abundamus: cuius propositio est: quo abundamus maius bonum est eo: quo minus abundamus. utraq; propositio ē rhetorica ac uerisimilis. prima quidem ratione utilitatis ē. secunda uero ratione communis usus: nā rarum a frequentiori excedere. unde dr̄ aquam eē optimam: utraq; ergo diuersa rōne uerisimilis est. xvi. ab eo q̄ est difficilius: cuius ꝓpositio ē difficiliora facilioribus maiora sunt: quoniam rariora sunt. xvii. cōtra a faciliori: cuius ꝓpositio uerisimilis est alia consideratione: utpote quoniam habemus: cū uolumus. xviii. a cōtrario: cuius ꝓpositio ē: cuius contrariū: maius: hoc est maius bonum. xviiii. a priuatione: cuius ꝓpositio est: cuius priuatio ē maior: hoc ē maius. xx. a uirtute: cuius propositio ē. uirtus est non uirtute maior. ē. n. uirtus finis: non uirtus uero non est finis. xxi. ab eo: cuius opera sunt maiora: & pulchriora: cuius elementum est cuius opera sunt maiora: & pulchriora: hoc est maius eo cuius opera sunt minora & pulchriora: cōtra quo-

ꝙ propositio patet:si uirtutes maiores:opera erũt maiora.xxii.ab eo:cuius excessus est eligibilior: & pulchrior:cuius elementi ꝓpositio ẽ:ea sunt maiora bona:quorum excessus eligibilior: & pulchrior est ueluti bona oculorum acie uti eligibilius ẽ quã olfatu bono.nam & uisus oculis eligibilior:& similiter amicorum esse studiosum pulchrius est quam pecuniarum:quare studium quoqꝫ in amicos:pecuniarum studio maius bonum est.cõtra quoqꝫ ꝓpositio patet:nam rerum meliorũ excessus meliores sunt:& pulchriorum pulchriores.xxiii. ab eo: cuius cupiditas ẽ melior aut laudabilior.cuius propositio ẽ:cui⁹ cupiditas ẽ maior & laudabilior:hoc est maius bonum.cã aũt:qa maiorũ rerum maior appetitio ẽ:& pp idipsum meliorũ:laudabiliorũqꝫ cupiditates laudabiliores melioresqꝫ sunt.xxiiii.ab eo.cuius scientia pulchrior ẽ:cuius ꝓpositio ẽ:quorũ scia pulchrior:hæc sunt maiora bona:pꝫ qa magis expetuntur.nã sicut scia:sic& ipsa ueritas.xxv. a iudicio cuius propositio est: quod censerent: aut qđ iã decreuerũt prudẽtes:uel oẽs uel multi uel plures:uel præstantes maius esse bonum. id necessarium est:aut simpliciter ita se habere:aut inquantum secundum prudentiam iudicarũt.immo & qd & quantum:& quale:sic se habet: ut scientia:prudentiaqꝫ iudicaret.xxvi.ab eo:quod inest melioribus.cuius propositio est:quod inest melioribus absolute:aut ea ratione:qua meliores sunt:maius bonum est: ut fortitudo maius bonum uiribus corporis: quoniam fortitudo: inest animæ: uires:

autem insunt corpori. Vigesimuseptimus ab eo: quod a meliori eligere: cuius propositio est: quod melior eligeret aut absolute: aut ea ratione: qua melior. hoc est melius. ut iniuriam pati potius quam inferre. nam iniuriam pati iustior eligeret. Vigesimusoctauus a uoluptifico: cuius propositio est: quod est iocundius: & magis uoluptificum: hoc est maius bonum: est enim uoluptas quasi finis. praeterea iucundius est quod dolore caret. Vigesimusnonus ab eo: quod diutius est iocuudum: cuius propositio est: quod longiori tempore est iocundum melius est eo: quod breuiori tempore est tale. Trigesimus ab eo: cuius aut sibi: aut amicis causa esse mallent: cuius propositio est: ea quorum aut sibi: aut amicis causa esse mallent: ea maiora bona sunt. Trigesimusprimus a diuturniori & stabiliori: cuius propositio est diuturniora & stabiliora his: quę minus diuturna sunt: meliora sunt: nam usus illorum quidem tempore: horum uero uoluntate superat. rei enim stabilis usus profecto magis est: cum uolueris. Trigesimusecundus a similibus casibus: uel coniugatis: cuius propositio est: si aliqua sunt maiora ut similia casu uel coniugata sunt maiora. ueluti quod fortiter fit: pulchrius ac eligibilius sit: quã quod modeste: fortitudo quoq; pulchrior quam modestia: & forte quam modestum. Trigesimustertius ab eo: quod omnes uel plures: cuius propositio est: quod omnes appetunt: aut quod plures eo: quod nõ omnes: uel quod pauciores maius bonum est. Trigesimusquartus. Ab eo: quod inimici

litigio expetunt: uel iudicant: cuius propositio est: quod inimici litigio expetunt: aut iudicant. hoc est maius bonum. Nam inimici hoc non iudicarent bonum esse: nisi esset ualde & perspicue bonum: quod ueritate compulsi asserunt esse bonum. Trigesimusquintus ab eo quod participant omnes: cuius propositio est: quod participant omnes: hoc est maius. uituperabile enim ē & si ī eo participes. Trigesimusextus ab eo: quo aut nemo: aut pauci participant: cuius propositio alia uerisimilis: nam quod rarius: est melius. Trigesimusseptimus a laudabiliori & pulchriori: cuius propositio est: quod laudabilius aut pulchrius: hoc est melius. Trigesimusoctauus a præcio: cuius propositio est: quorū maiora sunt præcia: ipsa quoq; maiora sunt. ē enī præcium ueluti quædam dignitas ac mēsura rerū. Trigesimusnonus a iactura. cuius elemēti propositio est: quorum iactura est maior: hæc sunt maiora. Quadragesimus ab apparentia: cuius propositio est: quæ apparent maiora: hæc uerisimiliter sūt maiora. Quadragesimusprimus ab eo: quod diuiditur in partes: cuius propositio est quod in partes diuiditur uidetur maius; siquidem plurium appa ret excessus. unde & poeta persuasisse meleagro ait uxorem ne in prælium exiret: enumerantem quot accidant urbe capta hominibus mala sternū tur populi: ignis concremat urbem hostilis: trahun tur ab hostibus liberi. xlii. a superpositione: ac aggregatione: cuius propositio est: quod partes in unum accumulat: melius uidetur: ut apud epichar

mum,magnum enim ostendit excessum aggrega-
tio,quoniam principium atq; causa rerum magna-
rum uidetur. Xliii.ab eo quod pro conditione est
rarius ac difficilius:cuius ppositio ē:qđ p cōditiōe
ē rari9 ac difficilius:hoc est melius:occasiones enī
ætates:loca:tempora:uires:res maiores reddunt.
nam:si ultra uires: Si præter ętatem: Si præter cæ
teros suæ ætatis. Si hoc pacto: quo alii non fece-
runt:uel in hoc loco:in quo alii nō egerunt:uel tūc
quando alii non egerunt:hoc profecto : aut pul-
chritudinis:aut bonitatis:aut iusticię magnitudinē
habebit. Vnde elogium quoq; in eum qui olym-
piam uicit:qui prius in humeris dura ferebam asil
la:ex argis pisces ad tegeam.ferre enim pisces i hu
meris non erat quid magnum:sed quatenus tulit
notando fuit magnum. Hinc ephicrates seipsum
laudabat dicens:ex quibus ea fuerunt.& non ob
aliud nisi:quia fecit :quæ eo modo quo ipse fecit:
alii non fecerunt. Quadragesimus quartus ab eo
quod ex seipso est:cuius propositio est:quod ex se
ipso est.hoc est maius bonum.ut epictetus ait:quo
niam est difficilius:quare poeta in sui laudem di-
cit:per seipsum didicisse . Quadragesimus quin-
tus ab eo:quod est pars maxima rei magnę:cuius
propositio est:quod est rei magnæ pars maxima:
hoc est minus eo:quod est pars maxima rei par-
uę.ueluti in funebri oratione ait pericles:ita ciui-
tatē iuuentute ablata deformęm (ut annus) si ab
eo uer remoueretur. Quadragesimus sextus ab
eo quod in maiori necessitate fit:cuius propositio
est ,quæ in maiore inopia,necessitateq; requir u

tur:hæc maiora uidentur:ueluti quæ in senectu-te ac morbo. Quadragesimus septim⁹ ab eo quod fini est proprius:cuius elemētum est de duob⁹ qđ fini proprius est:hoc est maius bonum. Quadra-dragesimus octauus ab eo.quod simpliciter est in nostra potestate:cuius propositio est:quod in no-stra potestate:est hoc est maius bonum:q̃ illud:qđ non est in nostra potestate. Quadragesimusno-nus ab eo quod est possibile:cuius elementi propo-sitio est:possibile melius est quā impossibile. Quin quagesimus ab eo:quod in fine uitæ est bonum:cu i us propositio est:que in fine uitę sunt:meliora sūt hiis:quæ ad hæc ordināt̃. nam fines magis sunt ea:quæ prope finem. Quinquagesimus primus ab eo quod pertinet ad ueritatem:nam huius proposi tio est:quod pertinet ad ueritatem:maius bonum est q̃ id quod pertinet ad opinionem:quoniam id quod ad opinionem fit:nō eligeretur ab eo:qui id occultum fore putaret:& propter hanc causam ac cipere quam facere beneficium:eligibilibus uidet̃. Illud enim si nemo sciat te accepisse:profecto eli-ges.hoc si oculum futurum est te contulisse:non uideris electurus. Lii. ab eo:quod magis esse quā uideri qs uult:cuius propositio est:id magis bonū est:qđ magis esse q̃ uideri qs uult. qm̃ attinet ma-gis ad ueritatē. hac rōne ducti qdā dixerūt iusticiā paruū qđ eē. qm̃ eligibilibus uideri quis uult q̃ esse iustus. at sanum esse non⁹ ita:unusquisq; eum uult magis esse. Liii. ab eo:quod est ad plura utile: cuius propositio est:quod est utile ad plura. hoc

est maius bonū eo:quod est ut ile ad pauciora .ue luti diuitię:ac bona uajitudo maxima esse uidenť: quoniam utiles ad uiuendum:& ad bene uiuendū. & agendum honesta:& ad uoluptate3. Liiii. ab eo: quod cum est:non latet:cuius propositio est quæ cum adsunt:non latent:meliora sunt hiis:quæ cum adsunt:latent. Lv. ab eo:quod cum aliis fit solum: aliis non fit solum. Charū est:cuius ꝑpositio :qd aliis solum:aliis uero non solum:charum est:hoc ē maius bonum. hoc ratione oculus melior est aure: quoniam chari & soli:& non soli:& non longe ma gis q̄ aures. hæc de elem ētis ac propositionib⁹ ma ioris ac minoris boni. Post hæc quot ei necessaria sunt:qui constituit hortati uel dehortar: idicendo de conseruatione:uel destructione alicuius princi patus:dicamus.

¶ Enunciatum XXIII.

¶ Ad persuadendum igitur:beneq; con sulendum illud est omnium maximum: atq; firmissimum :ut rerum publicarū spe cies omnes cognoscamus. & qui fines : q mores:quæ commoda unicuiq; sint:quæ le ges:qui præsunt:quæ deniq; conseruent: quæue extinguatur.

¶ Quoniam in deliberationibus publicis non nū q̄ disputatur ab oratoribus de re.p. uel de princi

patus

patus conseruatione:deq̃eius extinctiõe:ideo Ari. docet oĩa elemẽta:quæ necessaria sunt ei:qui d̃ huiusmodi dicere constituit.& qm̃ pro maiori pte cognitio eorũ necessariorũ ad dicẽdũ de his pẽdet ex cognitiõe finiũ rerũ publicarũ:ideo primo quot ciuitates:quotue principãtes.quotq̃ earũ fines sint dicamus.Ciuitas ergo quadruplex:populi:paucorũ:optimatũ:unius.populus est:ciuitas:ĩ qua sorte magistratus declarant̃.Paucorũ uero potestas:in qua cẽsu.optimatũ aũt:in qua:qui disciplina excellũt:hii principãtur.appello aũt disciplinã:que legibus posita est:nã qui legib⁹ semp obtẽperarũt.hii optimi uidẽtur:ac in huiusmodi ciuitate rerum potiunt̃.a quibus & nomẽ ciuitas sortita est.Monarchia uero:ut uel nomẽ ipsum ostendit:in qua unus oium pribceps est:hæc si de ordine quodam constituta est:regnum:inordinata uero tyrãnis appellat̃ popularis status finis est libertas.paucorũ uero diuitię:optima tũ aũt finis sunt quæ ad disciplinã:& ad leges pertinẽt.Tyrãnus uero custodia.his declaratis:patet loca siue elemẽta oia esse colligẽda ĩ ordine ad fines:nã ea oia necessaria sunt ei:q uult in hiis dicere:quæ conseruãt hos fines:sic.n.ciuitas conseruabitur. Conseruantur uel destruunt̃ hii fines:a moribus:a cõmodis:quæ sunt cuiq̃ fini a legibus:ab hiis:qui imperitãt.& demũ ab his omnib⁹.q̃ eos apta sunt cõseruare.ergo unum solum elementum est:quod accipit̃ ab his:quæ hos fines sunt apta conseruare.speciatim uero.primus loc⁹ accipitur a moribus.Qui enim uult dicere in hiis:

oportet hre mores:qb? utitur ciuitas:quoniam ut Aristo.inqt:non solũ rõnibus:sed et orone affecta ac morata:fidem facimus:credimus.n.eo facilius. Si qui dicit orator:uir bon?:si beniuolus:si utrũq sit:& ideo non oportet ciuitatum ignorare mores nam mores oratoris tũc probantur:cum ad ciuitatis mores accõmodant̃.Secũdus locus a cõmodis unicuiq fini.Nã sunt nonnulla comoda.quibus fines illi conseruantur:quæ non scribuntur.sed ex gestis:aut eiusdem:aut aliarũ ciuitatum colligũtur: quæ orator ignorare non debet:cum ex hiis accidat finem:cui accommodantur:conseruari.Tertius a legibus:quæ constitutæ sunt pro finis cõseruatione.non enim põt de conseruatione principatus dicere:ignoratis legibus.quæ sunt late ad illius conseruationem.Quartus a cognitione eorũ qui imperitant:accipitur:nisi enim sciremus populum preesse ciuitati:sorte:potentes preesse censu toptimates uero preesse disciplina:non poterimus de eius cõseruatiõe uel extinctiõe aliqd bõi dicere:iõ oportet scire qui imperitãt:quomõ imperitẽt.Speciatim ergo quattuor sunt elta:gñatim unũ:uerum quouis mõ fiat:oportet nõ ignorare fines:hæc de necessariis ad cõsultãtẽ.De eltis uero & ppõ:b?:q̃ necessarie sunt ei:q uult laudare:uel uituperare.dicendũ.Primo tñ acceptis:q̃ laudare solemus & qd honestum e quo laudare solemus.

¶Enunciatum XXIII.

¶Accidit igitur laudare:deum:hoiem:

aial:& nōnūquā ioco uel serio inanimata ipsa.honestū est:quod cum bonū sit:iccirco iocundum est:quoniam bonum est:qđ cum ita sit:necesse est uirtutem honestum esse:bonum & laudabile. est autem uirt⁹ uis quædam productiua atq; conseruatiua rerum bonarum.uirtutis partes iusticia fortitudo:modestia:magnificentia.magnanimitas:liberalitas:mansuetudo: prudentia:sapiētia:patet igitur aperte honesta ac laudabilia esse:quæcūq; aut uirtutum effectiua:aut a uirtute proficiscūtur: aut uirtutum indicia sunt.

¶ Laudabilia igitur sunt deus & heres:hō aial:& non nūq̄ serio uel ioco inaia:& quęcūq; honesti qequā hr̄e pn̄t:aut seruo:aut amico:solemus.n. laudare lr̄as:artes:studia:metalla:lapides:uerba:plātas:& id gen⁹:qm aūt q laudat ab honesto laudat: q uero uituperat.a turpi uituperat. ideo Ari.definit honestum:q cum bonum sit:iccirco iocundum est: quia bonum:malum enim non est per se iocūdū.Si enim malum:aliquando iocundum est:hoc pro tanto esse uidetur:quia habens appetitum corruptum malum illud bonū eē existimat:at bonum qđ est honestū delectat:nō nisi quo bonū est.non aūt ob appetitus corruptionē:& quoniam uirtutes

guli sua possident ut lex præcipit. iniusticia autem est per quam aliena contra leges retinent: intelligimus autem hæc non de distributiua iustitia: sed de commutatiua. fortitudo est per quam actiui bonorum. (ut leges iubent) in particulis sumus: legibus administratiua. huius contrarium timor est. liberalitas est benefactiua pecuniis illiberalitas contrarium. magnanimitas est uirtus magnorum beneficiorum effectiua. magnificentia est uirt⁹ magnitudinis sumptuum effectiua. harum contraria pusillanimitas & modicitas. Prudentia est meli⁹ uirtus: quæ de malis ac bonis: quæ ad fœlicitatē pertinent: bene possumus consulere. De sapientia Aristoteles non posuit definitionem: quoniam per sapientiā prudētiā uoluit intelligere in proposito. eodē modo dici potest: ꝙ temperātia uirt⁹ ut p quam homines ad corpeas uoluptates ita se hñt: ut lex iubet. aīaduerte tn: ꝙ iusticia: fortitudo: tēperātia definiunt: ex eo: quia uirtutes sūt: quæ agūt. ut leges præcipiunt. Cætere autē non. Non. n. liberalitas erit uirtus si benefactiua est: ut leges iubēt. nec magnanimitas: nec aliç id gen⁹: propterea aliquas hoc pacto: aliquas alio pacto definit Aristote. in libris ethyco. uero oēs descripsit p mediocritatē recta ratione regulatā: qm̄ hic nō uult ita diligēter de his dicere: sed solū quātū facit ad nostrū ꝓpositū. ex hiis patet q̄ sunt aperte ac perspicue honesta: ac laudabilia iā aperte honesta ac laudabilia simplr sunt q̄cūqꝫ aut uirtutū effectiua sūt. ut omnes actus: ex q bus uirtutes fiūt: & quçcūqꝫ a uirtute ipsa proficiscuntur. & tertio quçcunqꝫ sūt uirtutū iudicia. hinc

patet omnia fortitudinis opera: aut quæcunque fortiter gesta sunt: aut indicia horum oia hæc e apte laudabilia. Amplius iusta: & quæcūq; iustę facta sunt: & quæcunq; hoꝝ sunt indicia. uerū pas‑siones iustæ nequaq̃ laudabiles sunt: nā in hac una sola uirtute nō semp qđ iuste patit: honestū est cū enim dānant turpe magis est: si iuste fit: q̃ si iniuste simili ratione de effectiuis: & indictis: & operibus aliaꝝ uirtutum dicendū est ipsa esse apte honesta. simili modo ea: quorum p̃mium est honor: oia laudabilia aperte sunt: est. n. honor præmium uirtu‑tis. hæc de aperte honestis. posthæc quæ magis q̃ ue minus honesta sunt: declaremus.

Enunciatum XXIIII.

¶ Laudam⁹ igit magis ab his. quorū honor q̃ quorum pecunia. ab eligibilib⁹: quæcūq; non sui gratia quispia gerit ab eo qđ benefactoribus. ab his quæ simpliciter bona sunt, & non sibi. ab his: quæcunq; p patria quispiá facit: sua cótenés. ab his: quæ na tura bona. ab his: quæcunq; mortuū magis consequunt q̃ uiuum. ab his operibus: quæcūq; gratia laudis fiūt. ab oppositis eorū quibus: aut dicentes: aut facientes: aut dicturi: aut facturi erubescūt. ab his. de q bus trepidant: etiam si non timent. a uir‑

tutibus ac operibus eorum qui natura excellunt. Ab his: quibus. Alii magis fruuntur quam ipsi. Ab eo: quod est inimicos ulcisci. A memorationibus. Ab his quæ superuacanea sunt. Ab his: quæ soli insunt. A non frugiferis prædiis. A propriis singulorum. Ab indiciis eorum quæ apud eos quibus cum uiuis: laudantur. A carentia artis.

¶ Elementis. xx. Aliquid magis esse altero laudabile colligi pōt. Primum quidem ab his quorū honor est quam quorum pecunia: cuius propositio est: ea sunt: magis laudabilia: quorum honor est: quam quorum pecunia: ut uirtus magis: quam pecus. Secundus ab eligibilibus: quæcunq; nō sui grā qspiā gerit: cuius ꝓpositio ē: quæcūq; eligibiliū nō sui grā qspiā gerit: sed aliis utilitati sunt: laudabiliora sunt. in eo. n. quod est grana alterius: est magis honor: quod enim quispiā sibi faciat: ac sui grā quicquam parum laudis eē uī: cum non sit liberale. Tertius locus accipitur ab eo: quod fit benefactoribus ꝓpositio uero est laudabilius est quod benefactoribus fit: quā his qui aut male fecerunt: aut nō benefecerunt. iustum est beneficia his conferre qui nobis beneficia contulerunt. Tertius locus accipitur ab his: quæ simpliciter bona sunt. & non sibi cuius. propositio est: q̄cunq; simpliciter bona

sunt laudabiliora sunt his: quæ sunt bona secundũ quid ut sibi: uel in hoc loco: uel in hoc tempore: uel hoc pacto: num quæ sibi sui gratia facit. Quintus ab his: quæcunq; pro patria quispiam facit ꝓpria sua contemnẽs: cuius propositio ẽ laudabiliora sũt quæcunq; quis pro patria facit: sua contemnens: q̃ quæ facit per se. causa patet: quoniam in hoc maior honor cernitur. magis enim honoram⁹: qui sic egerunt: quam qui priuati boni gratia egerunt. vi. ab his: quæ natura bona sunt: cuius propositio est quæ natura bona sunt laudabiliora sunt his: quæ aut ui: aut accidente: aut arte bona sunt: uerbi causa homo ipse laudabilior ẽ eius opere: quod eo laudatur: quia est humanum opus: causa autem patet in omni enim genere quod est per se tale: est magis tale: quam si accidente: uel ui: uel arte eẽt tale. vii. ab his: quæcunq; mortuum magis consequuntur quam uiuum. cuius propositio est: quæcunq; mortuum magis consequuntur: quam uiuum. hæc sũt magis laudabilia. honores enim qui uiuẽtibus fiũt magis eorum gratia fiunt: quam laudis. Præterea bona mortuorum non laudantur: ut insunt huic: uel illi: mortui enim secundum ciuilem uitam non remanent: sed solum in memoria: & sic bona quæ sunt huic: uel illi: bona: mortuis non competunt. quare bona: per quæ laudamus mortuos: non nisi simpliciter bona esse possunt. viii. ab his operibus: quæcunq; gratia laudis fiunt: cuius ꝓpositio est: quæcunq; opera fiunt grã laudis magis laudabilia sunt: q̃ quæ fiunt grã lucri uel alterius necessitatis. cã aũt: qa hæc min⁹ sui grã sunt. ix. ab oppo

sitis eorum:qbus aut dicẽtes:aut faciẽtes:aut dicturi: aut facturi erubescũt:cui⁹ ppositio ẽ opposita eo-rũ qbus aut dicẽtes:aut facientes:aut dicturi: aut facturi erubescimus sunt ualde laudabilia:nã con-traria eorum:quæ sunt magis uerecũda: sunt magis pulchra:& laudabilia:quemadmodũ Alceo dicẽti uellẽ tibi aliqd dicere:sed pudor impedit.sappho re spõdit:si bona:laudabiliaq; cuperes:nec lingua ali-qd turpe dicere meditareris: nullus oculos pudor retineret.x.ab his:de qbus trepidãt ẽt si non timẽt cuius propositio est ea de quibus trepidant: si non timent:laudabiliora sunt nã in his:bonis maxime afficiuntur:quæ ad gloriam ducunt.xi.a uirtutib⁹ ne operibus eorum:quæ natura excellũt:cuius p-positio ẽ:uirtutes ac opa eorum:q natura excellunt laudabiliores sũt:ueluti uirtutes & opa uiri lauda-biliores sũt q̃ uirtutes & opa mulieris:uir.n.natu-ra mulierẽ excellit.xii.ab his:qbus alii magis fruũ tur:q̃ nos ipsi fruimur:cuius ppositio ẽ:ea: qb⁹ alii magis fruuntur:q̃ nos ipsi:laudabiliora sunt:& ob hãc cãm iustũ:& iustitia laudantur.magis sunt.n.a multis fruibilia.iniustus.n.nollet ut eo fruant̃ alii: quo ipse fruit̃.iustus cõtra uult:ut alii fruant̃: quo ipse fruit̃:ob iusticiã.n.qua quis hẽt q̧ suum ẽ:uult ut eius filii his bonis fruant̃:qbus nos fruimur: cũ igit̃ iusticia cęteris laudabilior sit:qm̃ ea magis fruũ tur alii:q̃ ille q̃ eam hẽt:patet id eẽ laudabilius:quo alii magis fruunt̃.xiii.ab eo q̧ ẽ inimicos ulcisci:cu ius propositio est: inimicos ulcisci laudabilius est potius quam reconciliari.nam malum ut ingt Ari stoteles pro malo reddere iustum est. & iustũ esse

laudabile.prӕterea fortis est inuictum esse : cuius signum:quoniam uictoria & honor laudabilium sunt nam etiam si inutilia sint: eligibilia tamē sunt & uirtutem eximiam ostendunt.quare inimicos ulcisci laudabilius est:q̄ reconciliari:& qa iustum : & quoniam uictoriam consequimur.xiiii.a memorationibus:cuius propositio est:memoratiões ac monumenta:& quӕ magis ad honorem defuncti fiũt magis laudabilia sunt:nam quӕ defunctum consequunt̄ laudabiliora:cũ eis honor magis cõmittat̄.
xv.ab his:quӕ supuacanea sunt:cuius ꝓpositio ē: quӕ supuacanea sunt:& p̄ter uitӕ necessitatē magis laudabilia sunt his:quӕ sunt ꝑ uitӕ necessitate nã illa ob excellẽtiã sunt:& nõ ob necessitatē. xvi. ab his:quӕ soli insunt:propositio uero est: quӕ solis nobis insunt:laudabiliora sunt his:quӕ multis. hӕc enim memoratu digniora sunt.xvii.a nõ frugiferis:cuius propositio est:non frugifera ꝑdia : & uniuersaliter oē minus frugiferum laudabilius: qm̃ liberũ id magis est.xviii.a propriis singulorũ:cuius propositio est:quӕ sunt ꝓpria singulis laudabiliora illis sunt:q̄ quӕ oĩbus cõia.xix.ab initiis eorum quibus cum uiuis laudantur:cuius ꝓpositio ē:quęcunq; indicia eorum sunt:quę apud eos qbus cum uiuis laudantur:laudabiliora sunt.ueluti apud laconas comam nutrire laudabile:libertatis enim id apud eos indicium est.xx.locus accipitur a carentia artis fabrilis:uel mechanicӕ:cuius propositio ē nulla uti arte mechanica atq; fabrili laudabilius ē: nam liberum est non uiuere ad alium:ut uiuũt artifices:ut superius dixim9.hӕc de locis maioris lau

dis.qm aût non unq̃ ueris laudũ elemẽtis caremus post hæc dicẽda sũt loca ꝓpiqua honestis p q̃ lau/dare poterimus:ac si eẽnt loca uerarũ laudum.

Enunciatum XXV.

¶ Ea quoq; accipienda in laudem quæ honestis propinqua sunt. Quæ cõcomitã tur:quæ excedunt. Quæ gentibus conue/niunt: apud quas laudamus. Quæcũq;:ut conueniens est. Quæcunq; præter conue niens ad melius ac honestius. Quæ casu aut fortuna facta sunt: consilio ac iudicio attribuenda. ea quæ afficiuntur extra:etiã dicenda sunt.

¶ Qm̃:ut dictum ẽ:interdũ nobis desũt uera lau/dũ loca:iõ licet aliqñ necessitate ductis nobis lauda re ab his:q̃ sunt honestis ꝓpiqua:sunt loca ista ho/nestis ꝓpinqua uii. Primus ab his:q̃ deficiunt: ꝓ/pinqua tñ mediis uidẽtur. nã eũ:q mitioris ai ẽ: mo deratũ:timidum & insensatum:bonum ac frugi:& eum qui dolorem animi non sentit:mansuetum di cere possumus:non quod ita sit:sed quod ita pro/pinqui uideãtur. Secũdus a cõcomitãtibus: q̃ licet uitia sint:semper ad optimum trahẽda sunt:ut qm̃ magnificentiam comitari solet iracundia:& furor: ideo iracundum & furiosum tanquam Magnifi/cum: uel magnanimum laudabimus. est enĩ iracũ/dia & furor apparẽs quædã magnanimitas simili

tatione simplicem honestum dicemus. Tertius ab excedentibus: nam qui excedunt medium: quasi uirtute præditi sint uidentur. ut ferox: fortis laudandus e: prodigus tanquam liberalis. nam & pluribus ita uidetur: habetq; apparentem causam: si enim ferox: ubi necesse non est: pericula suscipit. multo magis uidebitur aliquando in re honesta ac laudabili pericula suscipere. Amplius si prodigus i quoslibet profusus fuerit: quanto magis in amicos. uirtutis enim eximiæ: ut inquit Aristoteles: est cunctis benefacere. Quartus ab his: quæ apud gentes laudabilia habentur: apud quas laudaueris personam sicuti socrates dicere solebat non esse difficile athenienses apud atheniensem laudare: qa apud Athenienses quæ sunt laudabilia: sunt rationabiliter honesta. tamen apud nonnullas gentes sunt q̄dam laudabilia: quæ reuera sunt: turpia: uerū hæc anquam propinqua honestis accipienda sunt: qd enim apud aliquos honori est: quod esse affirmare oportet honestum apud eos: ut quod honori est: apud scythas: hoc esse honestum apud eos affirmare oportet: quod apud laconas: honori est: id apud eos erit honestum: quod apud philosophos honori est: erit hoc idem apud eos honestum: ac uniuersaliter honorablie asserere oportet: quod honestum sit uerum non est: ita nō enim quod honorabile est apud aliquos: id honestum ē. sed quoniā sunt propinqua ideo honorabili pro honesto utimur. Quintus ab his: quæcunq; accipiuntur: ut cōueniens est ea accipitur: ut si aliqua quis incœperit quæ fuerunt maioribus digna honoris causa: quā

quam non compleuerit:quia tamen ad honorem accesserunt tanquam honesta accipi debent. nam honoris accessio ad honestatem pertinere ur. vi. ab his:quæ licet sint pter conueniens:ad melius ac honestius reducenda sunt:ut si quis utitur secūda fortuna:& sit non unq̄ moderatus licet hoc incon ueniens raro sit:tamē laudari debet ut moderatus q uero utit̄ aduersa:licet rarēter hic magis magnanimus esse soleat:tamen ut magnanimus laudādus est. Amplius qa is:q ad maiora conscēdit:raro facilis eē solet:tanq̄ facilis laudādus ē. Quo usus ē iphicrates ibi quæ sunt ex qbus quale etiam illud eius: qui deuicit olympia qui prius in humeris dura ferebam Asilla. & illud symonidis:cuius mulieris pater ac maritus tyrannoꝝ fratres fuerunt. in his oībus loci huius usus cernitur. vii. ab his:quę casu uel fortuna facta sunt:tanq̄ consilio & prudētia factis:nā ut Aristo. inquit:laus officiosi uiri est agere electione:quare si aliquæ casu fecit:quæ facta a prudentia honesta uiderentur:hæc electione gessisse accipiendum est:quam ad rem confert:ut sæpius fecisse demonstretur. & ideo quæ casu aut fortuna facta sunt:iudicio ac consilio attribuēda. nam si multa:similiaq; connectuntur uirtutis uidebuntur eē iudicium. viii. ab his:quæ afferuntur extra: nam q̄ afferuntur extra:ut fidem faciant:dicenda sunt:sūt autē extra pgenitores:siue præceptores:uerisimile nāq; ē bonum esse ex bonis:& sic educatum sub bonis præceptoribus huiusmodi eē. Animaduerte tamen:ut Aristoteles inquit:quod quia laus cum consilio non nihil commune habeat (nam quæ eō

sulendo admoneres:hęc cōmutata orone:laudem conficiunt:ideo cū habeas quæ agere oporteat:ad monendeq; id explicaueris: mutanda uersandaq; oratio est:ut laudē efficiat:ueluti cū dicas nō oportere a fortuua.sed a seipso pendere hanc admonitionem si in laudem uertes:non a fortuna:neque extrinsecus:sed intrinsecus atq; a seipso ille pendebat.Quare laudaturus quod consuleres:& consulturus quid laudares:considera:orationēq; ita uersa:ut nunc quidem quod probibet:nunc quod nō probibet:cōmutes:patet igitur ex tot locis te posse laudare:ex quot;potest consulere.hactenus de locis laudis.post hæc de amplificatione: & eius locis dicamus.

¶ Enunciatum XXVI.

¶ Ea uero quæ laudes amplificant : plura sunt:ut si solus:aut cum paucis . si quo maxime factum est.Si primus.Si pro tempore ac occasione.Si sæpius.Si non a fortuna:sed ab eo ipso.Si hæc ab eo inuenta sunt:quibus ad uirtutem inflammamur & quibus honoramur.Si primus omnium laudatus.Quod si ex eo ipso nō facile inuenire potes:aliis compara:& quidem illustribus.Si uero nō illustribus.aliis tamē comparandum.

¶ Vnde laudes amplificare poterimus:plura loca sunt:amplificamus enim primo si solus:aut cũ pau cis.nam qui aliquid praeclari gessit:si id solus: Aut cum paucis gessit:maiore laude dignus est: Secun do si id fecit modo:quo maxime fieri potuit: leue enim non nũq̃ magnũ quod est. Si fit mõ quo ma xime fieri põt. Tertio si primus:leue enim nonnũ quã magnũ quid uidetur:si primo fit.postq̃ factũ est:nõnunq̃ leuiter ab aliis fit.omnia enim haec(ut Aristo.inquit)laudabiliora sunt.hinc rerum inuẽ tores maiore laude digni semper habentur hiis qui postea res iuuentas aut sequũtur:aut augẽt. Quar to si pro tempore ac occasione.pro tempore qui dem:quoniã qui ailquid facit pro etate magnum. licet simpliciter magnũ non sit:qa tamen pro eta te est magnnm.maiore laude dignus uidet̃.p occa sione uero:qm̃ qui aliqd facit pro occasiõe:licet nõ nũq̃ leue sit:qa pro occasione factũ est magnum: maiore laude dignus uidetur:qui id fecit.haec em̃ cum sint praeterq̃ cõueniãt:ardua uident̃.Q uinto si saepius:qui.n.eandem rem saepius gessit: magnũ quod gessisse ur̃.Sexto si non a fortuna.sed a seip so pfectũ ur̃.prudẽtia.n.factũ eẽ ur̃.Septio lauda mus amplificando si hec ab eo inuẽta sunt.quib⁹ ad uirtutes incendimur:& quibus honoramur:uñ inuẽtores statuarũ maxime laudãdi sunt:ut.n.no bis erigant̃ statuae:ad uirtutes inflamamur. Viii.si primus oium laudat⁹ ẽ.sicut hippoloco:& harmo dio ac aristogitoni i foro statuę primũ positę quo fit ut pm⁹ i quauis re maxie laudãd⁹ sit:uñ & mihi (ueia sit dcm̃)ñ parũ laudis accessurũ uido cũ pm⁹

ad sidera philosophia extulerit (nemo enim hoc se culo in publicis gymnasiis philosophiam professus locis ac stipendiis primariis æque ut ego nunc pi/ sis:honestatus est:) nec pfecto in his permansurũ cum longe maiora stipendia offerant. Sed quoniã interdum non facile est nobis loca ex ipso:quẽ lau damus inuenire.quibus laudes amplificemus:ideo præcipit Aristo.ut aliis compares.& quidem si fie ri potest illustribus:Sin autẽ fieri ñ potest:compa/ randum est aliis:nullus enim tam parum gessit. qui bus minora aliud non gesserit. Quod isocrates ex consuetudine declinandi faciebat. Hinc patet amplificationem demonstrationi accommadatio/ rem.nam cum res gestas quasi certas accipiant:reli quũ est:ut magnitudinem eis:ac ornamentum affe rãt:exempla uero deliberationi aptiora:ex præte ritis.n.futura cõiicientes iudicamus. Enthymema ta autem iudiciali magis conueniunt.nam quod fa ctum est:& cãm quare factum est:suscipit: & pro/ bationem patitur:qm̃ incertum est.Ex quibus igit laus ac uituperatio ferme omnis:&ad quæ:nã res/ picientes laudare:ac uituperare oporteat:& ex qi/ bus cõmẽdationes & opprobria fluãt: hæc sũt: nã hoꝝ cõtraria non latent.uituperatio autem ex cõ trariis est:nunc de accusatione ac defensione ex qui bus & ex quot rõcinationes faciendæ sunt:dicẽdũ ũr:sunt autem tria de his sumende.primum quot: & quorum gratia iniuriam inferunt.deinde qũo af fecti.tertium quales:& quomodo se habentes. ue/ rum definitiones supponamus quasdam.

¶ Enunciatum XXVII.

¶ Sit

¶ Sit ergo iniuriari sponte præter leges officere.

¶ Quamuis iniuria apud auctores multifariā dicatur: oē. n. quod non iure fit: iniuria dicitur: siue uerbis: siue re: cum manus iferunt. uerbis: cum fit conuicium. nonnulli inter iniuriam & contumeliā differentiā fecerunt: ꝙ iniuria sit uerbis: contumelia uero factis: uerum Aristote. ita definit: ꝙ iniuriari sit sponte pręter leges officere. ꝑ cuius definitionis declaratione dicamus: ꝙ lex alia sit propria alia cōmunis. propriam dicimus: qua ciues scripta utuntur. cōmunē uero qua non nulla etiam si scripta non sunt: apud omnes tñ ualere uidentur. Sed qd sit lex cōis: qd ūe ꝓpria: posterius dicemus: nūc uero illud sit satis ꝑ legem cōem: ius naturale intellexisse Aristoteles: quod nō scriptū dr: non qu scribi possit: sed qa non necessario scribendū: cum. n. nobis sit quasi natura insitum: ēt si non scribit: memoria teneret. ꝑ legē ꝓpriā ciuile ius intelligit: q cū ñ sit nobis nā istitutū: facile e memoria cadit. iō (ut memorię mandet: scribit:) & hac rōne scriptū ius dr. uerū diffuse postea. cū ergo dr in definitiōe iniuriari esse nocere pter leges intelligendū est quasuis leges: siue scriptas: siue non scriptas. sponte uero facimus quęcūꝗ cognoscentes: & non coacti facimus. ex qbus sequit sponte facere nihil aliud esse ꝗ eligibiliter aliqd agere: hæc. n. æqualia sunt sponte facere: eligibiliter facere & cognoscentes non coacte facere: hæc de scda definitiōis pte. ea uero: qui

bus officere ac praua pter leges committere hoies statuunt: sunt uitia: ut improbitas: & intēperantia. signū aūt: qm̄ in quo uitio improbi sunt: in eo ēt iniusti sunt: ueluti pdigus in pecuniis: intēperatus in uoluptatibus corporis. ambitiosus in honorib9. iracundus in ira. contentiosus in uictoriæ cupiditate. acerbus in ultione. stultus officit: qm̄ circa bonum & iustū decipere: eodemq; mō unusqsq; improbus officit pter leges semp in suo subiecto. ergo iniuriari est sponte pter leges officere. dico sponte: qm̄ qui coacte: aūt ignoranter officit: non iniuriatur. dico pter leges: qm̄ iudex lædit iprobū: qm̄ tn̄. non pter leges ei nocet: non dr̄ iniuriari. dico officere: qui. n. non officit uerbis: uel factis: hic non potest dici iniuriari: uerum de his postea uberius. ex his habemus duo: & quid sit iniuriari: & in qbus rebus iniuriæ ab hoibus inferuntur. post hæc cuius gratia iniuriæ fiāt: declaremus. primo tamē quot causis homines agant: & qlia sint ea: quæ homines agunt. & quid sit uoluptas cuius gratia hoies iniuriantur exponamus.

¶ Enuntiatum. XXVIII.

¶ Quæcūq; itaq; hoies agunt: necesse ē eos septē causis agerē. fortūa: ui: natura: cōsuetudine: rōne: cupiditate: & ira. quæ homines pp seipsos agunt: bona erunt: uel apparentia bona: iocunda uel apparentia

iocūdā uoluptas est quidā animi motus:& affectio tota simul sensibiliterq; in naturā proficiscens.

¶Ea igit ut Aristo. inqt:quæcūq; hoies agunt se ptē causis agunt:fortuna:ui:natura:cōsuetudie:rōne:ira:& cupiditate:ueꝝ quę fortuna:ui ac natura agunt:p seipsos agere nō dicunt.solū.n. per seipsos hoies agere dicunt tribus causis:consuetudine: rōne:& irrationali appetitu:qui si diuidat in duo: in iram:& cupiditatem:hoies .iiii.causis p seipsos agere vīr:cōsuetudine:rōe:ira:& cupiditate.cæteræ cāæ:qbus uīt hoies agere:ad has septē reduxit Aristo.iō eas omitim⁹.fortuna uero sunt: quæcūq; ita fiūt:ut cū eoꝝ cāindeterminabilis sit:nec huius gr̃a:nec semp:nec ut plurimū:nec ordie fiūt: q̄ oīa fortunę definitōe (quā physici tradūt) patet. nā aūt sūt:qcunq; cām ordinatā in se ipsis hn̄t:qppe cū aut semp:aut plęrūq; eueniāt.quę uero pter naturā sūt:quāuis ēt fortuna fiāt:inqrere nō oportet:an ſm quādā nām an alia cā.s.puidētia fiāt,ui aūt fiūt q̄cūq; coactiōe pter cupiditatē ac rōnē fiunt.cōsuetudie uero:q̄cūq; iō faciūt qm̄ sæpe fecerūt.rōne fiūt;quæ cū ita sunt ex bonis iā dictis: cōferreq; uideant uel ut finis uel:ut ad finē pp utilitatē agunt.& sic pprie rōne fiūt:ut uno uerbo dicā:quæcūq; bona fiūt propter bonum . nam licet nonnunq̄ intemperantes utilia ac bona agant: tamen ea non propter utilitatem atq; bonitatem

agunt:sed pp uoluptatē.ira uero fiunt: quibus ulci scimur:differunt .n.pœna & ultio:nam pœna eius qui patit̄ gratia fit:autut fiat melior:aut ut puniat̄. ultio aūt eius qui facit:ut expleatur. cupiditate aūt agunt̄:quæ cūq̄ iocunda uident̄.uerū(ut Aristo telis inqt):& cōsuetudo:& ea in qbus assueti sum⁹ iocunda sunt:cum uoluptate.n.faciunt : qui assue ti sunt:quare nō oīa quæ natura sunt: iocunda sūt. assuescimus.n.aliqñ cōtra naturalē inclinationē:& qm̄ quæ hoīes pp se ipsos agunt:aut consuetudīe: aut rōne:aut cupiditate:aut ira agūt:fit: ut oīa hæ sunt aut bona:aut uideantur bona: iocunda uel ap parentia.nam reiectio malorum: & assumptio mi noris mali: amplius reiectio doloris & assumptio minoris doloris:ī bonoꝵ uel iocūdorū numero po nuntur:sunt.n.quodammō eligibilia. At quid uo luptas sit:demum dicamus: est.n. uoluptas motus quidam animi:ac affectio tota simul : sensibiliterq̄ in naturam ꝑficiscens.quæ descriptio sic intelligit̄: q̄ uoluptas sit quædam animi affectio: siue consti tutio sensualem motum qui scd̄m naturam est: se quens tota simul.dico motum sensualem : qm̄ non debet sequi motum intellectualem.aliogn non uo luptas esset & si esset uoluptas:alterius rōnis esset: de qua alibi dicendum est:dico sensualem natura lem:hoc est:qui est aut scd̄m naturā:aut secundum consuetudinem:quæ est altera natura.dico tota si mul:qm̄ si non tota simul esset expectaret:& sic cū tristitia ac dolore esset admista.ea uero constitutio que contra talē motū est:dolor dr̄. ergo uoluptas

eſt ai cõſtitutio ſiue affectio ſequens naturalē mo/tũ ſenſus tota ſimul.hæc de uoluptate. ex his patet quid ſit iocundũ qdue triſte:ac dolorificum generatim.eſt.n.iocundũ id oē:quod dictã affectionē efficit:triſte uero aut dolorificũ id quod eſt aut dictæ affectionis corruptiuũ:aut contrarie affectionis effectiuũ.ita iocundũ eſt tam quod ſecundũ naturã pficitur:q̃ quod ſuam conſuetudinē conſequit̃: quod.n.uſitatũ eſt:quaſi iam innatũ eſſe intelligit̃: ſimile.n.eſt naturæ conſuetudo ipſa:ppe.n.ſçpe ē ei:quod ſemper:nã natum eſt q̄ ſemp: conſuetudo eius:quod ſæpe.ſed non quod uiolentũ eſt. uis.n. pter naturã eſt:ita triſtis ac dolorifica neceſſitas ē: recteq3 dr̃ uiolentũ oē dolorē efficere. & propter hæc:cura:ſeria:conatus:triſtia ſunt.niſi qui faciũt: aſſueti ſint.neceſſitudine.n.ac ui fiunt:hæc generatum de iocundis:& triſtibus.poſt hæc ſpeciatim de his dicendum.

¶ Enuntiatum. XXIX.

¶ Iocunda ſunt:quæ nõ ui fiũt quoꝝ cupiditas ineſt.iocunda oia:quæ uel in ſentiẽdo præſentia uel in recolendo præterita: uel in ſperãdo futura.imaginatiões exceſſiuum iocundæ. Amicus iocundũ. Amari iocundum. Varietas ac uiciſſitudo iocunda. Diſcere ac ammirari iocũda. Quæ ſimilia

sunt ac genere coniuncta. iocunda. sapientem esse iocundum.

Iocunda: quæcp uoluptifica dicunt: q̄plurima sunt: reducuntur autem in capita: sub quibus omnia iocunda per speciem enumerari possunt. primum ergo caput eorum est: quæ non ui fiunt: dem est. n. quæ non ui fiunt: esse iocunda. hinc desidias iocus: accubatiões: sōnus in iocūdis sunt: cum nihil horū ui fiat. scdm caput eorū ē: quorū cupiditas in est: cuius. n. cupiditas inest: id oē iocundum est. cupiditatū aūt aliæ sine rōne sunt: aliæ cum rōne. irrationales dico: quas ex nulla cogitatiōe cupiunt: quales sunt: quæ natura eē dicūt: ut quæ corporeæ sunt: ueluti alimēti sitis atcp fames. est aūt etiā in singulis alimenti spēbus cupiditas: & ingustabilibus atcp ueneréis: & uniuersaliter in tangibilib⁹: & olfatu odoris: & in auditu atcp uisu: omnes. n. natura corporeæ sunt. rationales uero cum quadam cogitatione persuasi cupiunt. nam multa & expetere & possidere cupiūt: cum audierint persuasicp fuerint. tertium caput est eorum: quæ uel in sentiendo præsentia sunt: uel in recolendo præterita: uel in sperando futura sunt. pro cuius declaratione animaduersione dignum: quod uoluptate fruitum est: cum aliquo sensu afficimur. eo. enim res nos uoluptate afficiunt: quo sentiuntur. ex his enim quæ nullo pacto sentimus: nulla prorsus uoluptate afficimur. sentire autem possumus iocunda dupliciter: aut in se: cum in sentiendo præsen

tia sunt: utpote per exteriorem sensuz: & tunc ho
rū sensu uoluptate maxīe afficimur: cū ipsis simus
cōiūcti aut hæc sētire possum⁹ ī suis simulachris:
q̄ græci phātasmata appellāt: latini uisa dicūt: quo
mō nōnūq̄ in sōniis ipsa sentim⁹. nō. n. ea tūc senti
mus ī se: sed ī suis simulachris: & hoc pacto illa sen
tiēdo uoluptate afficimur: licet min⁹. hui⁹ rei signū
sōniū ē: in quo aliqn̄ miris uoluptatib⁹ afficimur.
& nullā aliā ob cām: nisi qa iocūda saltē ī suis simu
lachris sentimus. hinc patet recordantē ac speran
tem eius rei sequi sensum quēdam debilem: quā re
cordatur & sperat. quoniam imaginatio sensus q̄s
dam debilis ē. & qa ita ē: patet uoluptates inesse re
cordātibus ualde atq; sperantibus: si qdē & sensus
eis inest: ut dictum ē. quare necessarium est iocun
da oīa uel in sentiēdo pñtia eē: uel in recolēdo præ
terita: uel in sperādo futura. nā pñtia sentimus: pte
rita meminim⁹: futura speram⁹. quæ igit̄ memini
mus: iocūda sunt: nec solū: q̄ aderāt: uoluptatē affe
rebāt: uez ēt nōnulla eoz: q̄ dolorē: si post illa bo
num ac laudabile qd hēamus: ut honorem uel glo
riā. hinc illud dictum est. iocundum est seruato me
minisse pericli. & illud. letatur. n. uir post labores:
cum multa tulisse: multaq; gessisse recordetur. un
d̄ uirgilius. Forsan & hęc olim meminisse iuuabit:
cuius causa est: quoniam malum non habere etiā
iocundum est. hinc fit quod conscientia atq; me
moria recte factoz iocundissima est: quā nōnulli
laborū ac uigiliaz mercedē sufficientē arbitrant̄:
qui gloriam nō eē expetendam asserūt: uñ brutus

ti qui febricitant ſiti oppreſſi: memoriç habentes ꝙ biberint:ſperanteſq; ſe bibituros gaudent: ſimili ter amantes:cum alloquantur aut ſcribant:aut qcq̃ aliud faciant ad eum: quem abſentē amant:gau dent in omnibus enim his:quaſi ſentire irritant eū: quem amant: cuius ue recordētur hinc prouerbio dicitur:ꝙ recordatio eſt amoris ſignum:& non ſolum ſignum:uerum etiam initium. Memoria enim amorem fouet.& ſi non ſolum cum adeſt letãtur: ſed abſentis etiam memoriam tenētes amant:ideo cum mçſti ſunt:quoniam non adeſt:etiam in luctu ac fletu ineſt quçdaꝫ uoluptas. Mœror enim in eo eſt:ꝙ non adiit:uoluptas autem ꝙ recordentur:ac illum quodammodo uideãt:& que agebat: & qualis erat unde illud Homeri ὥς φᾶτο τοῖσι δὲ πᾶσιν ὑφϊμερον ὦρσε γοοιο. Sic fatus flendi cunctis immi ſit amorem. Quartū caput eorum eſt:quorum uoluptate afficimur:quatenus imaginamur excedere exceſſiuum enim imagines iocundiſſime ſunt: eſt enim homo animalium naturaliter dominii cupidiſſimum:ideo excedere cum naturali inſtituto cōueniat iocundum eſt:preterea excedere tranſibili cupiditate cōuenit:ideo iocundum eſt: hinc patet uincere iocundum eſſe:nec contentioſis ſolum:ſed omnibus.nam in uincendo imaginatio exceſſus fit cuius rei(ut dictū eſt)omnes aut moderate: aut magna etiam q̃ oportent: ſuapte natura cupidi ſunt. Et quoniam uincere eſt iocūdum:ludos etiam omnes:qui pugnç aut contentionis ſpeciem habēt:iocundos eſſe neceſſe eſt. Sçpe namq; in his uictoria

est:ut tesseras. Aleam:pilam: tabulam: ludos quo-
q; liberos similiter nam eorum. Alii iocũda fiunt:
siquis assuescit:quando sunt cũ labore. Alii statim
iocundi:ut uenatio:& omnis bestiarum persecutio
ubi enĩ certatio est:ibi quoq; uictoria est:& q̃m in
uenatoribus quæ fiunt telis:canibus:equis:& uiri-
bus est magna certatio:ideo iocũdissime sunt: ut di
cit Plato septimo libro de legib9. Et hãc ob rem fo-
rũ disputationesq; assuetis atq; potentib9 uincere
iocũda sunt:cum in his certatio:& uictoria sint. Et
q̃m imaginatio excessus iocundissima est:honor at
q; gloria iocũdissimorũ sunt: est etiã alia causa: q̃m
unicuiq; cui honor aut gloria fit. Imaginatio est ta
lem se esse:ac uirtute præditum. Est autẽ gloria aut
honor tunc præsertim iocũdissimus quũ afferan-
tur ab his quos non existimat metiri:quales dome-
stici potius q̃ alieni:deinde familiares ac noti. Et ci-
ues potius q̃ peregrini: & qui sunt potius q̃ futuri:
prudentes potius q̃ fatui: & multi q̃ pauci: hos enĩ
ueraciter p̃dicare uerisimilius est q̃ oppositos: nul-
la enim cura est:ut ab his quos quispiam nimiũ de-
spicit (ueluti a pueris aut bestiis) honor aut gloria
congeratur. Quintum cap. t eorum est qui nobis
amici sunt. Amicus enim iocundũ est: causa autem
quia amare est iocundũ: nullus enim uinum amat:
qui uino non letatur: cum igitur amicum amemus:
etiã cũ amicis conuiuere iocundũ est. Sextũ caput
est amari. Amari enim iocundũ est: q̃m cum ama-
mur imaginatio fit:q bonum nobis insit:quod qui
sentiunt:omnes capiunt. Et quoniam honorari est

iocundum:ideo q̄ nos aliqui admirentur: est iocun-
dum:hac eadem de re assentationibus aures prebe-
re est iocundum. Adulator quoq; iocundus: nam
& admirari:& amare uidetur:que iocunda sunt:&
quia consuetudo iocunda est:idē etiam sæpius age-
re iocundum est,conuenit enim consuetudini. Sep
timum caput est uarietas:ac uicissitudo: hæc enim
iocunda quoniā naturę humanę conueniunt:quę
semper suapteq; natura in mutatione est. Prete-
rea conueniunt nostro appetitui: qui non semper
idem manet. Preterea in mutationibus speramus:
spes autē uoluptate afficit. Preterea quod uno mō
do semper se habet: constitui atq; fixi habitus sa-
cietatem generat. Sacietas autē dolorifica est un-
de dictū est:uicissitudinem rerum omnium: iocun
dū esse:hac ratione quæ magno tēporis interuallo
uident̄. Iocunda sunt: tam res q̄ homies. Mutatio
enim presentiū fit:simul ēt est:q̄ magno interuallo
tēporis interpositio fit. unde ēt puerbiū est:omne
rarū charū. Octauū caput est discere & admirari.
In admirādo enim discēdi cupiditas inest: quare ad
mirabile desiderabile est:cū ergo appetitui natura-
li cōueniat:iocūdū est:in discendo aūt reditus inest
in naturam:qui enim discit:id efficit: quod eius na-
turali inclinationi cōuenit. Preterea mutatio & ua
rietas iocūda sunt:& quoniam admirari & discere
mutationem quandam important: ideo iocūda.&
qm̄ excellere est iocūdū. Ideo beneficium conferre
est iocūdū:per hoc eni q̄ beneficiū cōferrimus:ex-
cellere uidemur: & qm̄ mutatio est delectabilis:

mum:qm̄ animalia eodem cibo uiuentia mutuo se oderunt:per accidens enim ut Aristoteles inquit: in libro ethicorum simile quãdoq; suū simile odio habet:hinc prouerbiū inter pares est inuidia: & illud riualem possem non ego ferre Iouem. Et qm̄ simile ac id quod eiusdē generis est:sibi ipsi iocundū est:idq; maxime unusquisq; ad seipsum habet: idē enim sibi non solum similis: uerum etiam idem est: necesse est omnes seipsos maxime amare. Accedit ad hęc:φ amare se cōueniat naturali desiderio: nā naturali desiderio unusquisq; aperit sui ipsius constructionem: & sibi ipsi bonū: qđ si omnes seipsos amant:sua quoq; unicuiq; iocūda esse necesse est: ut opera:orationes:quare assentatorū:ut plurimū atq; amatorū amici sumus. Ambiciosi quoq; ac liberorū amore uicti:nam liberi opera nostra sunt. Hinc patet fieri nos posse amare quin amemur:si enim assentatores amamus: qui fingunt nos amare:est eni assentator amicus fictus:necessario amabimus eos: quos nos amare credimus: sicut enim naturale est unūquemq; seipsum amare: sic nobis naturale est eum omnē amare quem putauerimus amare nos:hinc fit:ut manca supplere sit iocundū: qm̄ opus iam suum fit. Vltimum caput est sapientem esse. Nam cum principari & excedere iocundissimū sit: & sapere principantis ac excedentis est:sapientem esse iocundum uidetur. est alia causa:quoniam sapientia multarum ac mirabilium rerum scientia est:quę est iocūdissima: & naturali desiderio conueniens. omnes enim homines apetunt natura

¶ Quomõ se habentes iniuriãtur: generatim qdẽ sunt: qui celare sperãt: cũ fecerint aut si non sperẽt celare: sperãt dephẽsos: non daturos penã: aut si daturos quidẽ: sperãt minores sibi uel suis futurum supplicitũ esse: q̃ emolumentum, quod ex illata iniuria assequuntur speciatim uero: qui celare sperant: sunt qui ad ipsa omnia incõmodi sunt: ut si imbecillus pulsasse hominem accusetur. Aut inops: aut deformis accusaretur adulterii. sperant etiam celare: qui in his iniuriantur: quæ in aperto: & ante occulos posita sunt: naꝫ quę nemo putat: nemo seruat. rursus celare sperant qui in his iniuriantur: quę tãta: huiusmodiq; sunt: & tam grandia: ut ea nullus uideatur aggredi. Nam & hæc minime obseruantur: omnes enim homines: quibus usitatissime iniurie sunt: ab eis cauent: ueluti etiam a morbis: qui solent inuadere. Quo autem nondum aliquis laborauit: ab eo nemo cauet eo modo. quando tam grãdia sunt: in quibus iniuriantur cum caro sint: non obseruatur. Preterea celare sperant ii. quibus nullus inimicus est: aut plurimi: qui enim ei iniuriatur: qui putat se nullum habere inimicum: sperat se celaturum: quod non obseruetur: qui uero ei iniuriatur: qui plures habet inimicos: se celaturum sperat: quod non uideatur aggressurus. Cum obseruetur: habet enim defensionem hanc quod non fuisset aggressurus: habet etiam illam: quod non ipse: sed alii ei iniuriam intulerunt. Rursus sperant celare ii: quos modus: uel locus: uel affectio: dispositioque facilis:

cõmodaq; celat. hæc de his: qui sperant: se celarę: qui uero posse se absq; dãno iniuriari arbitrantur: sunt qui orationis copiam hñt: sunt: qui maxie ad agendum apti sunt. amplius qui in multis certami nibus sunt experti. hi. n. confidunt. adhuc: qui ami cis abundant: amicoꝝ. n. fauore sperant se non da turos pœnas. præterea qui diuites sunt: & diuitiis potentes: aut ipsi maxie: aut saltẽ amici diuites sũt: aut ministri: aut socii delicti complices. nã pp hæc & facere & celare: & non dare penas possunt. rur sus si amici sunt his: qui iniuriã patiunt: aut iudici bus: nam & amici nec obseruant iniuriãtes amicos: & reconciliari malunt: q̃ accusare. iudices uero his gratificantur: quos amant: & aut oio absolunt: aut parui condẽnant. hæc de his: qui dep̃hensos nõ da turos se pœnas arbitrant. qui uero non potuerint se celare: & dep̃hensos daturos se pęnas arbitrant: sed minoris sibi uel suis futurum suppliciũ: q̃ emo lumẽtum: sunt: qui propellere oio iudicium possũt: aut in longius proregent: aut iudices corrũpere: p̃terea si pecunia dãnabunt: uel solutiõe supsedere possunt: sicuti apud nonnullas res. p. est consuetũ supsedere solutiõe ꝓ iniuriis illatis. uel in longius ꝓ ducere: uel inopiã nihil hẽant qd̕ pdant. p̃terea q bus emolumẽta qdẽ uel apte aduenifit: uel magna uel de ꝓpinquo. dãna uero contra: uel occulta: uel parua uel de lõge. p̃terea quibus maior est utilitas q̃ ut par supplicium ex ueritati queat: quod tyran nis constituta ur. quicqd. n. pro tyrãnide soluerẽt: esset minus emolumento: quod ex tyrannide conse

queretur

queretur. præterea quibuſcunq; iniuriæ quas in ferunt lucra quidem ſunt:cōdēnationes autem ob probria.hi.n.præponentes iniurias obprobriis.in iuriantur.præterea quibuſcūq; iniuriæ:quas infe runt laudi quidem ſunt.condenationes uero exilii aut pecuniæ:aut alterius huiuſmodi.hi etiam iniu riantur.prçponentes honorē pecuniis:& exiliis:& huiuſmodi pænis.ut ſi alicui ſimul contigerit parē tem ulciſci ueluti zenoni:qui parentem uultus præ poſuit honorem exiliis & pecuniis:quas pro pçna exoluit.præterea qui ſæpe aut çelarunt:aut codē nati non fuerunt.hi.n.iniuriantur:qa non timent condēnari.præterea quibus ſæpius iniurias aggreſ ſis parum pænæ ſucceſſit.iſti.n.tales ſunt iniurian do quales in re bellica milites quidam: qui iterum atq; iterū pugnas inceptant:quoniā ſæpius ſine pe riculo egerunt.præterea qui uoluptatem aut lucrū ſtatim afferūtur dolorem aut dānū poſtea: quales incōtinētes ſunt:loquor de incōtinentia in ſe:qua tenus incōtinētia ē circa oia:quæ appetunt̃.iſte.n. incōtinētes præponētes pñtaneā uoluptatē futuro dāno facile iniuriant̃.præterea etiā iniuriant̃: q do lorem aut dānum ſtatim ppetiuntur. uoluptatem aūt emolumētum poſtea:& tardius:hi.n. futurum bonum præſentanæo malo præponunt. ideo: ut Ariſtote.inquit:hi uidentur continentiores & ſo lertiores. prçterea iniuriantur:qui uideri poſſunt: uel fortuna:uel neceſſitudine:uel natura:uel con ſuetudine feciſſe: hi enim confitebuntur erraſſe: ſed non iniuriatos fuiſſe.quia non ſponte.ſed coa cti iniuriati ſunt.præterea iniuriātur:qui ius ſuum

non aliter obtinere possunt. saepius. n. uidimus alterum litigantium alterum interfecisse: quia aliter ius suum obtinere ab eo non poterat. praeterea iniuriantur qui egent: sunt autem egentes dupliciter. nam alii sunt qui egent simpliciter: ut inopes: q necessariis egent. alii qui egent excessu: ut diuites: qui egent superuacaneis. & uterq; ob indigentiam iniuriātur. demum iniuriantur: aut qui nimis praeclari sunt: aut qui nimis infames. nimis quidē praeclari: quoniam non uidebuntur: nemo. n. dicet eos uidisse. nimis uero infames: quoniam non magis uidebuntur: ac ipsi quidem sic se habentes aggrediuntur: equales enim sunt: & si uideantur & si nō uideantur. tales ergo & hoc pacto se habent: qui iniuriantur. post haec quibus hominibus iniuriae iferantur: dicendum.

¶ Enunciatum. XXXI.

¶ Iniuria uero eos afficiunt: qui ea habent: quibus iniuriantes egēt. uel ut necessitatem expleant: uel ut abundent: uel ut fruantur.

¶ De personis: quae iniurias aptae sunt perpeti dicendum generatim: sunt enim hi homines iniurias pati apti: quicunq; ea habent. quibus iniuriantes egent. egent dico aut simpliciter: ut necessitatem expleant ut inopes. aut ad excessum. ut abundēt:

ueluti diuites: aut ad uoluptatem.ut fruantur: ut i continentes: qui egent ut uoluptate fruantur: hęc generatim.p ſpecies uero numero plures ſunt. Primo quidem tam longe abſentes: q̃ prope. ab aliis namq; cito auferunt: ab aliis tardius puniuntur: ueluti qui carthaginenſibus furantur. Secundo uero: qui nec obſeruantes: nec cauentes: ſed creduli ſunt. nã omnes hos celare facile eſt. Tertio negligentes ad hæc: nam ulciſci diligentis eſt. Quarto uerecundi: non enim pugnant de lucro. Quinto qui affecti a multis iniuria: non curauerunt de ultione. nam ut trito prouerbio dicitur myſorum hi præda ſunt. Sexto qui nũquam: & qui ſæpius iniurias perpeti conſueuerunt: utriq; enim incauti: illi quod nunquã: hi quod non amplius currant. Septimo qui aduerſis rumoribus: uel opprimuntur: uel facile poſſunt opprimi: nam hi nec uolunt: cum timeant iudices: nec perſuadere quærunt: cuiuſmodi ſunt: & quos multi oderunt: & quibus multi inuident. Octauo illi aduerſus quos cauſam habuerunt: uel ex ipſis: uel ex parentibus: uel ex amicis: qui male aut fecerunt: aut facturi erant: uel ſibi: uel parentibus: uel iis: qui ſibi curæ ſunt: ſicut prouerbio fertur: improbitas cauſa3 querit. Nono amici atq; inimici facile iniuriam patiuntur. amici quidem facile inimici iocunde: utroſq; libenter iniuria afficiunt. Decimo qui amicos nõ habent. Vndecimo qui nec ad dicendum: nec ad faciendum multum ualent. nam ii aut ulciſci negligunt: aut reconciliantur. aut non ad finẽ uſq; ꝑſequuntur. xii. quibus inutile

tur.v.quæ paruis in locis reconduntur:ut nummi & id genus.vi.ea:quorũ similia multa ipse iniurias possidebat. vii.ea: quæ perpessum dicere pudet: ut uxorum adulteria:contumeliasq; sui uel liberorum.viii.ea:in quibus:qui accusat:litium studiosus uidetur:qualia sunt pua:& in quibus uenia dari soleat.hactenus de his:qui iniurias pati apti sũt.post hæc de iniuria:iuriq; factis agendum est: primo tñ de oibus & difinitionibus legum assumptis.

¶ Enunciatum. XXXII.

¶ Legem ergo dico alteram propriam esse:alteram cõmunem.propriã uero:aliã scriptam: aliam uero non scriptam :scripta autem est:aut ad cõmunem societatẽ uel ad unum societatis.quare dupliciter iure atq; iniuria facere possumus : nam aut unum ac certum:aut ciuitatem lædimus.

¶ Aristo.ergo iusta ea esse asserit:quęcunq; sunt: ut utraq; lex iubet:communis.s.& propria.iniusta uero quæcunq; sunt aut pręter utrasq; leges : aut præter alterã:qui.n.præter cõmunem legem peccat:hic contra naturam agit : ueluti si quis liberos interemerit:est.n.de lege communi ac naturali liberos enutrire.qui uero præter propriam legem

agit:hic delinquit:sed non simpliciter contra natu-ram.agens contra utrasq uel alterā legem : potest esse uel lædendo communem societatem : uel lædendo priuatam illius societatis partem.quare:ut hæc in aperto sint.de legibus primo dicendum. lex igitur duplex sicut ius:altera communis:altera propria.lex cōmunis naturale ius continet : quæ communis dicitur:quia sec̄m naturam est. ius uero cōmune iustum sec̄m naturam ē:quod omnes uaticinantur:etiam si nulla inter se societas:aut pactum sit:sed nobis quasi inditum natura est:est.n. ius naturale quædam quasi naturalis commensuratio:qua alterum ad alterum se habetur : qua tā homines:q̄ animalia natura ad quædam alia commensurate se habent. hoc pacto mas ad feminam quadam naturali commēsuratione se habet:ut ex ea generet.pater quoq ad liberos:commensurationē naturalem habetur:ut eos nutriat:ager habetur ad omnia animalia naturalem commensurationem:ut sit oībus cōmunis.de hoc iure Anthigon dicere uidetur apud sophoclem : cum iustum esse asserat sepulturæ polinicem tradere: non enī inquit nunc:aut nudius tertius: uerum semper id uiget:nemoq scit exquo ita constitutum est.& ut Alydamas etiam in Mesen(i)aco dicit. p̄terea Empedocles dicit de non interficiendis animatis:non enim id apud quosdam iustum:sed apud omnes īquit legittimum.ac per:ęthera latum: terrasq iacentes constitutum est.hoc ius superius dicitur nō scriptum:non quidem:quod non possit scribi : sed cum nobis natura inditum sit: quantum est de se

nō indiget: ut scribatur. uidemus. n. animalia: quę ius naturale scriptum non habent: ea facere: quæ naturalis iuris sunt: quoniam in eorum cordibus a natura scriptum est: lex ergo communis est secūdū quaȝ ius cōmune: ac naturale dicitur. Lex uero ꝓpria est quæ singularis inter se pacto aut condicto ipsis determinata est secūdum aliquid: quod ex ipsa re sequitur. si enim consideretur ager absolute: non habetur: unde magis huius q̄ illius sit: ideo de iure naturali simpliciter omnia sunt communia. at si ager consideretur secūdum aliquid: quod ex ipso sequitur: ut secūdum oportunitatem colendi: & secūdum pacificum usum agri: & secūdum alia quædam: quæ possunt agrum sequi: ut sic habet quandam rationem ut sit unius: & non alterius: ut Aristo. inquit secūdo libro politicorum. & hoc ius dicitur propriū: quod continetur in lege propria: dicitur etiam ius gentium: qꝫ commune sit omnibus hominibus. & quoniam considerare aliquid comparando ipsum ad aliquid: quod ex ipso sequitur: est proprium rationis: quæ ratio est hominibus quid naturale. iō hoc ius dicitur etiam hoībus naturale: qm̄ secūdū naturalem hominum rationem: quæ hoc dictat. unde Gaius iureconsultus inquit: quod naturalis ratio inter homines constituit: id apud omnes gentes custodiatur: hinc fit: ut ius commune: & ius proprium utrumqꝫ ius naturale dicatur. illud simpliciter: hoc secundum quid: illud commune hominibus & feris: hoc proprium hominibus: sunt qui addunt adhuc his: ius mere positiuum: quod quidem: nec sequitur naturam simpliciter

toris intentionem:aut id de quo est intentio:dicunt enim cepisse sed non furatum esse:uerberatum sed non contumeliatum esse:fuisse una:sed non adulteratum fuisse:aut furatum esse:sed non cōmisisse sacrilegium. Non enim rem diuinam attigisse:sed substulisse.sed non publica: aut collocatum cum hostibus fuisse:sed prodidisse: propterea oportebit etiā quid furtum sit:quid contumelia:quid adulterium determinare:ut siue esse : siue non esse iustum uelimus ostendere:facere queamus. Nam de omnibus his questio est utrum iustus sit: & improb9: an nō. ergo ad hoc ut improbitas sit:& iniuria necesse est: ut in electione sit. Nō enim si uerberauit:statim cō tumelia affecit:sed si alicuius gratia:ut si aut uituperandi alium:aut uoluptatis sue: nec si clam accepit statim furatus est:sed si ut alteri damnum: sibi utilitatem afferret:similiterq; de aliis. Ergo ad inferendum iniuriam:requiritur primo ut ledat. Secundo ut sciēter. Tertio ut uolūtate. Quarto electione uel affectu. Ergo furari est rē clam accipere ab aliquo illam sibi appropriando electione uel affectu: iniuriam facere alicui percutiendo: est illum percutere electione:aut affectu dehonorandi illum: & de ceteris iniuriis eodem modo : ex his patet, quæ iniuriæ sint : quæue iure facta. Post hæc de bono: & æquo:& quomodo iudex:& quomodo arbiter debeant iudicare.

¶ Enunciatum. XXXIII.

¶ Quoniam uero due iustorum atq; iniustorum partes erant:quædā scripta: quæ

dam non scripta: de his: de quibus leges scribũtur dictũ est: ea uero que scripta nõ sunt: bipartito distribuimus: nã alia sunt per excessum uirtutis ac uitii. Alia legum scriptarum defectus. Quare bonũ & æquũ est: quod præter legem scriptam iustũ est: differt ergo Arbiter: & Iudex: nã arbiter ad bonũ & æquũ: Iudex ad legem spectat.

¶ Dicebamus q lex quædã est cõmunis: secundũ quam iusta naturaliter dicũtur quædam propria: propria uero duplex: quædam scripta: quæ iterũ duplex erat: altera respiciens bonum & malum so/cietatis: altera respiciẽs bonum & malũ priuatum: non scripta uero lex est illa: quę rationabilis est: sed non scribitur secundũ legem scriptam: ea quæ iure fiunt: dicuntur iusta: quæ preter illam fiunt: dicun/tur iniusta: uel iniurię. Iusta uero quæ non scribun tur: quędam non scribuntur propter excessus uir/tutis aut uicii: sunt enim adeo excedentis & manife stę uirtutis: quæ non oportet scribere: quoniã me/moria habentur: ut illa in quibus honores donatio nesq sunt manifesti: ueluti gratiam habere beneme rito: paratum esse amicis: honorare parentes deos & præceptores & id genus: sunt hæc iusta quasi ia/nuæ & principia per se nota: ideo non scribuntur. Non tamen sunt de iure naturali simpliciter: sed de

iure humano. Contra uero iniusta manifesta: mini me scribũtur: ut ea quæ sunt per excessum uicii: in quibus uituperationes infamiæq; omnibus patét. Sic igitur iusta non scripta alia non scribuntur: quo niam sunt excessus uirtutis: uel uicii. Alia sunt le gum scriptarũ defectus. Quod accedere potest par tim uolentibus: partim inuitis legumlatoribus: in uitis quidem: cum se effugerit utpote quia scribẽdo non occurrebat. Volentibus autem cum legislator nequeat determinare: sed necesse sit uniuersaliter dicere: cum determinatio propter infirmitatem fa cilis non sit. Vt si ferro percussit quanto & quali. Si ergo de quo determinari nõ põt: lex de eo feren da est uniuersaliter ꝙ nõ ita: sed ut plurimũ sit. Ex his patet qd sit bonũ & æquum: est enim bonũ & æquũ: quod preter legẽ scriptã iustũ est. Est tamen aduertendum ꝙ alium bonum & ęquum est cõtra legem scriptam: aliqñ non est contra legem scriptã: licet ipsum non scribatur: ut si lege scriptum sit: ut anulatus manus non extollat: si manum extollat uel percutiat: a lege quidem scripta reus est: & iniu riatus est: uere autem non est iniuriatus: quoniam est bonum & æquum. Ex his patet nõ omnia esse equaliter puniẽda: nam quædã fiunt fortuna: quę cunq; cũ preter opinionẽ fiant: non fiunt ex praui tate: errore autẽ cũ nec preter opinionẽ: nec ex pra uitate: iniuria uero cum non preter opinionem: ex prauitate fiũt: nam quæ cupiditate fiunt: ex pra uitate fiunt. Ex his patet æquum esse rebus huma nis ad dignoscendum cõmoueri: ut nõ legẽ: sed legis scriptorem: & non uerba: sed uerborum sententiã

ſpectatur:nec factum:ſed uoluntatem agentis: nec partem:ſed totum:nec quis nunc: ſed quis ſemper fuerit qui delinquit:aut fere quis fuerit ſemp ęquū eſt cōſiderare. Amplius ęquum eſt meminiſſe:quę in ſe collecta ſunt:tam bonorū quam malorum: & eorum bonorum magis quę recepit iudicās: quam quæ fecit delinquens: & eſt ęquum etiam ipſi iudicanti non iniquo animo iniuriam ferre:& oratione diſceptare potius uelle quam re:& in arbitrium magis quam in forum uelle deſcendere.hæc enim omnia qui iudicat proſpicere debet:nam arbiter ad bonum & ęquum. Iudex ad legem ſpectat: & hac de cauſa arbiter eligere: ut ęquum & bonum præualeat:potius quam iuſtum ſcriptum: hęc de bono:& æquo.Ex his patet non eſſe phyloſophis difficile leges reſtituere: ſi leges aboletæ eſſent omnes: quæ ſcripte ſunt. Vt Anacharſis ad Solonem reſpōdit: uerum animaduerſione dignum ꝙ phyloſophi duplex ius diſtinxerunt: alterum.ſ.naturale: alterum humanum:naturale ius commune eſt omnibus animalibus:hoc nos natura ipſa docuit:humanum uero eſt ius:quod nos docuit humana ratio:hoc dicitur ius proprium:humanum & poſitiuum: ſiue uoluntariū. Ius uero naturale dicitur naturale: quod naturam ſequatur:cōmune quod omnibus animalibus cōmuniter inſit.Humanū uero ius dicitur ꝓpriū quod hominibus propriū ſit: dicitur poſitiuū ſiue uoluntarium:qm̄ uoluntas regulata ratione recta illud inſtituit. Ius uero humanum eſt duplex. Alterum quod ſequitur rationem ſimpliciter rectā quod iuriſconſulti ius gentium appellant: unde di

cũt:quod uero naturalis ratio subaudi simpliciter inter omnes homines constituit:id apud omnes homines custoditur: uocaturq; ius gẽtium: quasi quo iure omnes gentes utũtur. Alterum uero est quod sequitur rationem naturalem secundũ quid rectam s.accõmodatam aut loco:aut personis: aut tempori. Apud scythas de iure mulieres possunt coaiutores uirorum accipere:quod est contra rationẽ simpliciter rectam. Apud ualentianos mulieres de iure adueniente nocte sine uirorum licentia possunt per uniuersam urbem cum amãtibus deambulare: quod non est secundũ rationem simpliciter rectã. Hoc modo multa iura sunt aut contra rationẽ simpliciter rectam:aut non secundũ rationem simpliciter rectam:sed per accommodationem ad loca:aut ad personas:aut ad tẽpora:& propter hãc causam: ius naturale totũ dicit̃ nõ scriptum:nõ ꝙ nõ sit scriptum:sed qm̃ non est necessariũ:ut scribatur: quia natura nos illud docet:ius uero humanũ:quod rationem simpliciter rectã sequitur: pro maiore parte scriptum dicitur:quoniam ea sola non scripta dicunt̃: quæ sunt per se nota in morali phylosophia: ueluti ianuæ:quæ omnibus patẽt:ut honorare parentes:benefacere amicis: & id genus. Cetera autẽ omnia scripta dicuntur: quoniam memoria teneri non possunt:nec omnibus patent:uerum non propterea dicuntur scripta: ꝙ omnia in legibus scripta sint:nam non omnia in legibus scripta sunt:aliquę enim omittuntur:quia propter infirmitatem conditionum singularium scribi nõ possunt. Qui enim scribit uulnerari esse iniuriam inferre:nõ oportet:

cōmodaq; celat. hæc de his: qui sperant: se celarę: qui uero posse se absq; dāno iniuriari arbitrantur: sunt qui orationis copiam hñt: sunt: qui maxie ad agendum apti sunt. amplius qui in multis certaminibus sunt experti. hi. n. confidunt. adhuc: qui amicis abundant: amicoꝝ. n. fauore sperant se non daturos pœnas. præterea qui diuites sunt: & diuitiis potentes: aut ipsi maxie: aut saltē amici diuites sūt: aut ministri: aut socii delicti complices. nā pp hæc & facere & celare: & non dare penas possunt. rursus si amici sunt his: qui iniuriā patiunt̃: aut iudicibus: nam & amici nec obseruant iniuriātes amicos: & reconciliari malunt: q̃ accusare. iudices uero his gratificantur: quos amant: & aut oio absoluūt: aut parui condēnant. hæc de his: qui dep̄hensos nō daturos se pœnas arbitrant̃. qui uero non potuerint se celare: & dep̄hensos daturos se pęnas arbitrant̃: sed minoris sibi uel suis futurum suppliciū: q̃ emolumētum: sunt: qui propellere oio iudicium possūt: aut in longius proregent: aut iudices corrūpere: p̄terea si pecunia dānabunt̃: uel solutiōe supsedere possunt: sicuti apud nonnullas res. p. est consuetū supsedere solutiōe ꝓ iniuriis illatis. uel in longius ꝓducere: uel inopiā nihil hēant qd' pdant. p̄terea q bus emolumēta qdē uel apte aduenīūt: uel magna uel de ꝓpinquo. dāna uero contra: uel occulta: uel parua uel de lōge. p̄terea quibus maior est utilitas q̃ ut par supplicium ex ueritati queat: quod tyrannis constituta uī. quicqd. n. pro tyrānide soluerent̃: esset minus emolumento: quod ex tyrannide conse

queretur

quereretur. præterea quibuſcunq; iniuriæ quas in ferunt lucra quidem ſunt:cōdēnationes autem ob probria.hi.n.præponentes iniurias obprobriis.in iuriantur.præterea quibuſcūq; iniuriæ:quas infe runt laudi quidem ſunt.condēnationes uero exilii aut pecuniæ:aut alterius huiuſmodi.hi etiam iniu riantur.pręponentes honorē pecuniis:& exiliis:& huiuſmodi pænis.ut ſi alicui ſimul contigerit parē tem ulciſci ueluti zenoni:qui parentem uultus præ poſuit honorem exiliis & pecuniis:quas pro pęna exoluit.præterea qui ſæpe aut cęlarunt:aut cōdē nati non fuerunt.hi.n.iniuriantur:qa non timent condēnari.præterea quibus ſæpius iniurias aggreſ ſis parum pænæ ſucceſſit.iſti.n.tales ſunt iniurian do quales in re bellica milites quidam: qui iterum atq; iterū pugnas inceptant:quoniā ſæpius ſine pe riculo egerunt.præterea qui uoluptatem aut lucrū ſtatim aſſerūtur dolorem aut dānū poſtea: quales incōtinētes ſunt:loquor de incōtinentia in ſe :qua tenus incōtinētia ē circa oīa:quæ appetunť. iſte.n. incōtinētes præponētes p̄ntaneā uoluptatē futuro dāno facile iniurianť.præterea etiā iniurianť: q do lorem aut dānum ſtatim ꝑpetiuntur. uoluptatem aut emolumētum poſtea:& tardius:hi.n. futurum bonum præſentanæo malo præponunt. ideo: ut Ariſtote.inquit:hi uidentur continentiores & ſo lertiores. pręterea iniuriantur:qui uideri poſſunt: uel fortuna:uel neceſſitudine:uel natura:uel con ſuetudine feciſſe: hi enim confitebuntur erraſſe: ſed non iniuriatos fuiſſe.quia non ſponte.ſed coa cti iniuriati ſunt.præterea iniuriātur:qui ius ſuum

non aliter obtinere possunt. sæpius. n. uidimus alterum litigantium alterum interfecisse: quia aliter ius suum obtinere ab eo non poterat. præterea iniuriantur qui egent: sunt autem egentes dupliciter. nam alii sunt qui egent simpliciter: ut inopes: q necessariis egent. alii qui egent excessu: ut diuites: qui egent superuacaneis. & uterq; ob indigentiam iniuriãtur. demum iniuriantur: aut qui nimis præclari sunt: aut qui nimis infames. nimis quidẽ præclari: quoniam non uidebuntur: nemo. n. dicet eos uidisse. nimis uero infames: quoniam non magis uidebuntur: ac ipsi quidem sic se habentes aggrediuntur: equales enim sunt: & si uideantur & si nõ uideantur. tales ergo & hoc pacto se habent: qui iniuriantur. post hæc quibus hominibus iniuriæ iferantur: dicendum.

¶ Enuntiatum. XXXI.

¶ Iniuria uero eos afficiunt: qui ea habent: quibus iniuriantes egẽt. uel ut necessitatem expleant: uel ut abundent: uel ut fruantur.

¶ De personis: quæ iniurias aptæ sunt perpeti dicendum generatim: sunt enim hi homines iniurias pati apti: quicunq; ea habent. quibus iniuriantes egent. egent dico aut simpliciter: ut necessitatem expleant ut inopes. aut ad excessum. ut abundẽt:

ueluti diuites: aut ad uoluptatem. ut fruantur: ut i continentes: qui egent ut uoluptate fruantur: hęc generatim. p species uero numero plures sunt. Primo quidem tam longe absentes: q̃ prope. ab aliis namq; cito auferunt: ab aliis tardius puniuntur: ueluti qui carthaginensibus furantur. Secundo uero: qui nec obseruantes: nec cauentes: sed creduli sunt. nã omnes hos celare facile est. Tertio negligentes ad hæc: nam ulcisci diligentis est. Quarto uerecundi: non enim pugnant de lucro. Quinto qui affecti a multis iniuria: non curauerunt de ultione. nam ut trito prouerbio dicitur mysorum hi præda sunt. Sexto qui nũquam: & qui sæpius iniurias perpeti consueuerunt: utriq; enim incauti: illi quod nunquã: hi quod non amplius currant. Septimo qui aduersis rumoribus: uel opprimuntur: uel facile possunt opprimi: nam hi nec uolunt: cum timeant iudices: nec persuadere quæunt: cuiusmodi sunt: & quos multi oderunt: & quibus multi inuident. Octauo illi aduersus quos causam habuerunt: uel ex ipsis: uel ex parentibus: uel ex amicis: qui male aut fecerunt: aut facturi erant: uel sibi: uel parentibus: uel iis: qui sibi curæ sunt: sicut prouerbio fertur: improbitas causaꝫ querit. Nono amici atq; inimici facile iniuriam patiuntur. amici quidem facile inimici iocunde: utrosq; libenter iniuria afficiunt. Decimo qui amicos nõ habent. Vndecimo qui nec ad dicendum: nec ad faciendum multum ualent. nam ii aut ulcisci negligunt: aut reconciliantur. aut non ad finẽ usq; psequuntur. xii. quibus inutile

tur. v. quæ paruis in locis reconduntur: ut nummi & id genus. vi. ea: quorũ similia multa ipse iniurias possidebat. vii. ea: quæ perpessum dicere pudet: ut uxorum adulteria: contumeliasq; sui uel liberorum. viii. ea: in quibus: qui accusat: litium studiosus uidetur: qualia sunt pua: & in quibus uenia dari soleat. hactenus de his: qui iniurias pati apti sũt. post hæc de iniuria: iuriq; factis agendum est: primo tñ de oibus & difinitionibus legum assumptis.

¶ Enuntiatum. XXXII.

¶ Legem ergo dico alteram propriam esse: alteram cõmunem. propriã uero: aliã scriptam: aliam uero non scriptam: scripta autem est: aut ad cõmunem societatẽ uel ad unum societatis. quare dupliciter iure atq; iniuria facere possumus: nam aut unum ac certum: aut ciuitatem lædimus.

¶ Aristo. ergo iusta ea esse asserit: quęcunq; sunt: ut utraq; lex iubet: communis. s. & propria. iniusta uero quæcunq; sunt aut pręter utrasq; leges: aut præter alterã: qui. n. præter cõmunem legem peccat: hic contra naturam agit: ueluti si quis liberos interemerit: est. n. de lege communi ac naturali liberos enutrire. qui uero præter propriam legem

agit: hic delinquit: sed non simpliciter contra natu-ram. agens contra utrasq; uel alterã legem: potest esse uel lædendo communem societatem: uel læ-dendo priuatam illius societatis partem. quare: ut hæc in aperto sint, de legibus primo dicendum. lex igitur duplex sicut ius: altera communis: altera propria. lex cõmunis naturale ius continet: quæ communis dicitur: quia sc'dm naturam est. ius ue ro cõmune iustum sc'dm naturam ẽ: quod omnes uaticinantur: etiam si nulla inter se societas: aut pa ctum sit: sed nobis quasi inditum natura est: est. n. ius naturale quædam quasi naturalis commensu-ratio: qua alterum ad alterum se habetur: qua tã homines: q̃ animalia natura ad quædam alia com mensurate se habent. hoc pacto mas ad feminam quadam naturali commẽsuratione se habet: ut ex ea generet. pater quoq; ad liberos: commensura-tionẽ naturalem habetur: ut eos nutriat: ager ha-betur ad omnia animalia naturalem commensura tionem: ut sit oĩbus cõmunis. de hoc iure Anthi-gon dicere uidetur apud sophoclem: cum iustum esse asserat sepulturæ polinicem tradere: non enĩ inquit nunc: aut nudius tertius: uerum semper id uiget: nemoq; scit exquo ita constitutum est. & ut Alydamas etiam in Messeniaco dicit. p̃terea Em-pedocles dicit de non interficiendis animatis: non enim id apud quosdam iustum: sed apud omnes ĩ-quit legitimum. ac per: ęthera latum: terrasq; ia-centes constitutum est. hoc ius superius dicitur nõ scriptum: non quidem: quod non possit scribi: sed cum nobis natura inditum sit: quantum est de se

nō indiget:ut scribatur.uidemus.n.animalia:quę ius naturale scriptum non habent: ea facere: quæ naturalis iuris sunt:quoniam in eorum cordibus a natura scriptum est:lex ergo communis est secūdū quaꝫ ius cōmune:ac naturale dicitur. Lex uero ꝓpria est quæ singularis inter se pacto aut condicto ipsis determinata est secūdum aliquid: quod ex ipsa re sequitur. si enim consideretur ager absolute: non habetur:unde magis huius ꝙ illius sit:ideo de iure naturali simpliciter omnia sunt communia. at si ager consideretur scd'm aliquid:quod ex ipso sequitur:ut scd'm oportunitatem colendi:& scd'm pacificum usum agri:& scd'm alia quædam: quæ possunt agrum sequi: ut sic habet quandam rationem ut sit unius:& non alterius:ut Aristo.inqt scd'o libro politicorum.& hoc ius dicitur propriū: quod continetur in lege propria:dicitur etiam ius gentium:ꝙ commune sit omnibus hominibus. & quoniam considerare aliquid comparando ipsum ad aliquid:quod ex ipso sequitur:est proprium rationis:quæ ratio est hominibus quid naturale. iō hoc ius dicitur etiam hoībus naturale: qm̄ secūdū naturalem hominum rationem: quæ hoc dictat. unde Gaius iureconsultus inquit: quod naturalis ratio inter homines constituit:id apud omnes gentes custodiatur: hinc fit: ut ius commune: & ius proprium utrumqꝫ ius naturale dicatur.illud simpliciter: hoc secundum quid: illud commune hominibus & feris: hoc proprium hominibus: sunt qui addunt adhuc his.ius mere positiuum: quod quidem: nec sequitur naturam simpliciter

toris intentionem: aut id de quo est intentio: dicunt enim cępisse sed non furatum esse: uerberatum sed non contumeliatum esse: fuisse una: sed non adulteratum fuisse: aut furatum esse: sed non cōmisisse sacrilegium. Non enim rem diuinam attigisse: sed substulisse. sed non publica: aut collocatum cum hostibus fuisse: sed prodidisse: propterea oportebit etiā quid furtum sit: quid contumelia: quid adulteriuim determinare: ut siue esse: siue non esse iustum uelimus ostendere: facere queamus. Nam de omnibus his questio est utrum iustus sit: & improb⁹: an nō. ergo ad hoc ut improbitas sit: & iniuria necesse est: ut in electione sit. Nō enim si uerberauit: statim cō tumelia affecit: sed si alicuius gratia: ut si aut uitupe randi alium: aut uoluptatis suę: nec si clam accepit statim furatus est: sed si ut alteri damnum: sibi utilitatem afferret: similiterq; de aliis. Ergo ad inferendum iniuriam: requiritur primo ut ledat. Secundo ut sciēter. Tertio ut uolūtate. Quarto electione uel affectu. Ergo furari est rē clam accipere ab aliquo illam sibi appropriando electione uel affectu: iniuriam facere alicui percutiendo: est illum percutere electione: aut affectu dehonorandi illum: & de cęteris iniuriis eodem modo: ex his patet quæ iniuriæ sint: quæue iure facta. Post hæc de bono: & æquo: & quomodo iudex: & quomodo arbiter debeant iudicare.

¶ Enunciatum. XXXIII.

¶ Quoniam uero due iustorum atq; iniustorum partes erant: quædā scripta: quæ

dam non ſcripta: de his: de quibus leges ſcribũtur dictũ eſt: ea uero que ſcripta nõ ſunt: bipartito diſtribuimus: nã alia ſunt per exceſſum uirtutis ac uitii. Alia legum ſcriptarum defectus. Quare bonũ & æquũ eſt: quod præter legem ſcriptam iuſtũ eſt: differt ergo Arbiter: & Iudex: nã arbiter ad bonũ & æquũ: Iudex ad legem ſpectat.

¶ Dicebamus ꝙ lex quædã eſt cõmunis: ſecundũ quam iuſta naturaliter dicũtur quædam propria: propria uero duplex: quædam ſcripta: quæ iterũ duplex erat: altera reſpiciens bonum & malum ſocietatis: altera reſpiciẽs bonum & malũ priuatum: non ſcripta uero lex eſt illa: quę rationabilis eſt: ſed non ſcribitur ſecundũ legem ſcriptam: ea quæ iure fiunt: dicuntur iuſta: quæ preter illam fiunt: dicuntur iniuſta: uel iniurię. Iuſta uero quæ non ſcribuntur: quędam non ſcribuntur propter exceſſus uirtutis aut uicii: ſunt enim adeo excedentis & manifeſtę uirtutis: quæ non oportet ſcribere: quoniã memoria habentur: ut illa in quibus honores donationesq͂ ſunt manifeſti: ueluti gratiam habere benemerito: paratum eſſe amicis: honorare parentes deos & præceptores & id genus: ſunt hæc iuſta quaſi ianuæ & principia per ſe nota: ideo non ſcribũtur. Non tamen ſunt de iure naturali ſimpliciter: ſed de

iure humano. Contra uero iniusta manifesta: mini me scribūtur: ut ea quæ sunt per excessum uicii: in quibus uituperationes infamiæq; omnibus patét. Sic igitur iusta non scripta alia non scribuntur: quoniam sunt excessus uirtutis: uel uicii. Alia sunt legum scriptarū defectus. Quod accedere potest partim uolentibus: partim inuitis legumlatoribus: inuitis quidem: cum se effugerit utpote quia scribēdo non occurrebat. Volentibus autem cum legislator nequeat determinare: sed necesse sit uniuersaliter dicere: cum determinatio propter infirmitatem facilis non sit. Vt si ferro percussit quanto & quali. Si ergo de quo determinari nō pōt: lex de eo ferenda est uniuersaliter ꝙ nō ita: sed ut plurimū sit. Ex his patet qd sit bonū & æquum: est enim bonū & æquū: quod preter legē scriptā iustū est. Est tamen aduertendum ꝙ alium bonum & ęquum est cōtra legem scriptam: aliqñ non est contra legem scriptā: licet ipsum non scribatur: ut si lege scriptum sit: ut anulatus manus non extollat: si manum extollat uel percutiat: a lege quidem scripta reus est: & iniuriatus est: uere autem non est iniuriatus: quoniam est bonum & æquum. Ex his patet nō omnia esse equaliter puniēda: nam quædā fiunt fortuna: quęcunq; cū preter opinionē fiant: non fiunt ex prauitate: errore autē cū nec preter opinionē: nec ex prauitate: iniuria uero cum non preter opinionem: ex prauitate fiunt: nam quæ cupiditate fiunt: ex prauitate fiunt. Ex his patet æquum esse rebus humanis ad dignoscendum cōmoueri: ut nō legē: sed legis scriptorem: & non uerba: sed uerborum sententiā

cũt:quod uero naturalis ratio subaudi simpliciter inter omnes homines constituit:id apud omnes homines custoditur: uocaturq; ius gẽtium: quasi quo iure omnes gentes utũtur. Alterum uero est quod sequitur rationem naturalem secundũ quid rectam s.accõmodatam aut loco:aut personis: aut tempori. Apud scythas de iure mulieres possunt coaiutores uirorum accipere:quod est contra rationẽ simpliciter rectam. Apud ualentianos mulieres de iure aduenìente nocte sine uirorum licentia possunt per uniuersam urbem cum amãtibus deambulare: quod non est secundũ rationem simpliciter rectã. Hoc modo multa iura sunt aut contra rationẽ simpliciter rectam:aut non secundũ rationem simpliciter rectam:sed per accommodationem ad loca:aut ad personas:aut ad tẽpora:& propter hãc causam: ius naturale totũ dicit̃ nõ scriptum:nõ q nõ sit scriptum:sed qm̃ non est necessariũ:ut scribatur: quia natura nos illud docet:ius uero humanũ:quod rationem simpliciter rectã sequitur: pro maiore parte scriptum dicitur:quoniam ea sola non scripta dicunt̃: quæ sunt per se nota in morali phylosophia: ueluti ianuæ:quæ omnibus patẽt:ut honorare parentes:benefacere amicis: & id genus. Cetera autẽ omnia scripta dicuntur: quoniam memoria teneri non possunt:nec omnibus patent:uerum non propterea dicuntur scripta: q omnia in legibus scripta sint:nam non omnia in legibus scripta sunt:aliquę enim omittuntur:quia propter infirmitatem conditionum singularium scribi nõ possunt. Qui enim cribit uulnerari esse iniuriam inferre:nõ oportet:

ut scribat:quo ferro magno uel paruo:lōgo uel breui:quo ictu ueloci uel tardo:& sic de cæteris:sed satis est:ut lex feratur in quadā uniuersalitate:& his uerbis:quibus hæc intelligantur. Aliqua uero non scribuntur:propterea quia legumlatores ignorarunt:cum uel non accederint:uel non legerint:ius etiam quod sequitur rationem secundū quid rectā: dicitur etiam scriptum secundū totum:nō quod totum scribatur:sed quoniā dignum est scribi. Ipsum tamen non scribitur totum:uel propter infinitatem:uel propter legislatoris inscitiam. Hæc iura ita se habent:q ius sequēs rationem simpliciter rectā: addit uel detrahit iuri naturali:non autem cōtra illud esse potest:quoniam ius naturale est nobis insitum ab intelligentia non errante. Ius uero sequens rationem secundum quid rectam:aliqñ addit:aliqñ detrahit:aliqñ delet ius:quod sequitur rationem simpliciter rectā:fecerunt autē differentiā inter ius:& legē:q lex sit iuris species:ius uero generale qd. Amplius:ius ad non scripta iura etiam pertinet:lex solum ad scripta. Arist. uero de nominum differentia non curauit. Ius enim pro lege:& legem pro iure accepit. Ex his patet quid sit ius publicum:& quid priuatum:& quid ciuile ius:est enim publicum ius:quod ad statum rei. P. spectat ueluti ad statum rei romanæ:de quo superius locutus est Aristote. priuatum uero quod ad singulorum utilitatem pertinet:per quod ciues uiuunt. Hoc ius est tripartite collectū:est enim ex naturalibus preceptis:aut gentium:aut ciuilibus. Aggregat enim pro parte hęc tria iura naturale scilicet & ius:quod

sequitur rationem simpliciter rectam: & ius se-
quens rationem accommodatam. Hoc ius pro
parte hæc tria aggregans dicitur ius ciuile: quod
populus ipse sibi quasi ipsius ciuitatis proprium
constituit. Patet insuper quid sit ius non scrip-
tum: apud iureconsultos. Quod enim non scri-
bitur in legibus ciuilibus: non scriptum dicitur: cur
uero non scribatur: dictum est. Hoc non scrip-
tum ius: quando sequitur rationem rectam sim-
pliciter: ab Aristote. dicitur bonum & æquum.
Iusta ergo scripta quæ naturam sequuntur. Ari-
stote. non docet scribere: quoniam illa nos docet
natura: iusta uero scripta: que sequuntur rationem
accommodatam loco: aut tempori: aut personis.
Aristote. docet scribere ex gestis. quæ preterie-
runt in ciuitate. In qua illa scribere uolumus: aut
quæ præterierunt in aliis ciuitatibus: aut per ac-
commodationem ad locum: uel tempus: aut per-
sonas. At iusta: quæ simpliciter rationem rectam
sequuntur: hoc pacto quinto ethicorum Aristote.
docet scribere: ut legumlator prospiciat primo
quid sit unaquęq; uirtus: deinde ex quot: & qui-
bus unaqueq; uirtus generatur ac conseruetur:
& ex quot: & quibus corrumpitur. Nam tunc quæ
uirtutē corrūpunt: prohibens quæ uero generant
& conseruant: iubens leges instituit: uerbi causa: ut
quinto ethicorum dicitur: legislator intendens ut
ea agat ciuis: quæ ad uirum fortem pertinetur:
lege præcipit: ut non deserat locum in acie: non
fugiat: non abiiciat arma: & cætera faciat: quæ
non corrumpunt fortitudinem. Intendens uero

ut ciuis ea agat: quæ sunt temperantis, præcipit: ut non cōmittat adulteriū: nō libidine utatur: & sic cætera quæ temperātiam corrūpunt. intendēs uero: ut ciuis ea agat: quæ pertinēt ad māsuetum: iubet ut nō pulsent: nō conuicia dicāt. sic de cæteris uirtutibus iubens honesta. ꝓhibens cōtraria leges facile instituere pōt. hoc pacto philosophi leges instituerūt. ex his patet qd sit ius: est. n. ius: quod uel natura: uel rō simpl'r recta uel rō scd'm qd recta: uł cōsuetudo iubet. patet īsuper qd sit ius p̄torium: est. n. ius quod prætores supplendi uel corrigendi iuris ciuilis grā introduxerunt: ius uero singulare: quod contra tenorē rōnis ob aliquā utilitatē introductū est. ius cōsuetudis: qd' ī morē uetustas ꝑduxit. ius militare: quo soli milites sunt astricti. insup perspicuum ē q̄ttuor eē actus legis: iubere. v3: ꝓhibere: permittere: atqꝫ punire. actus qdē ex toto genere bonos: uel accōmodate bonos iubet actus ex toto genere malos ut furtum: & id genus ꝓhibet: actus: qui pn̄t bene: uel male fieri. uel qui tollūt maius malum: permittunť. qa uero hoīes pn̄t de bōis ad mala se permutaŕ: ideo quartus actus legis ē punire. præmiare uero: ac cōsulere: cū pertinere pn̄t: ad priuatā ꝑsonā: non sunt actus legis. actus. n. legis nō nisi ad publicam ꝑsonam pertinere uidenť. Quod si ita est. patet philosophiæ munus eē: ut leges instituat: qa ipsa sola nouit: q̄ uirtutes corrūpāt quæue generēt: ipa sola nouit iusta: honesta: utilia: bona & mala. doctores uero legū q hodie leges interp̄tanť: ita leges norūt: ut grāmatici poeticā: q cū poetarum sint interpretes. Orationem poeticā penitus

nitus ignorāt:ita qui leges interpraetanť: uerba tā tum intelligūt:leges uero ignorāt:cum nec legum fines:nec legum origines:nec legum fundamenta ītelligere poſſunt:poſt hęc de maiore iniuria.

¶ Enuntiatum. XXV.

¶ Iniuria maior eſt:q̄ a maiore iniquitate proficiſcitur.amplius iiuria magna ex magnitudine damni aeſtimatur. praeterea quae ex amplificantibus oſtendiť.

¶ Maior iniuria deſcribiť generatim ſcd'm Ariſtotelē tribus.magnitudine iniqtatis:magnitudine damni:& amplificantiū oſtenſione. magnitudine iniqtatis:quādo a maiore habitu pficiſcitur: nam quādo a maiore iniqtate pficiſcunt:quae illa utiť: ſi eſt iniuſtus in minimis:erit iniuſtus in magnis.ut Menallopin calliſtratus accuſabat:q̄ templi cuſtodes decepiſſet:triaq; uaſcula e ſacris minimi pōderis ſubſtuliſſet.q̄ haec a magna iniqtate pficiſcantur:patet:nā qui ſacra uaſcula parui ponderis furatus eſt:is quauis in re peccabit:ecce qūo a magna iniqtate.magnitudie uero damni: iniuriarum multa ſunt loca.Primus:ut illa cui nullum poteſt ſupplicium exequari:ſed omnis paena mior inuenitur: ut interimere reges:uel itemerare ſacra. Secūdus uero ea eſt:cui remedium afferri non poteſt: quoniam acerbum & inauditū:ut qñ alter alterius filios interimeret:non.n.pōt recompenſari.iii.ea ē. in qua non pōt:qui paſſus eſt:paenā ſumere: cum

res nullũ remediũ patiatꝛ:ut si passus esset interẽ-
ptus:hic.n.tunc nullã pœnã sumere posset.iiii.est
s.qui passus est:turpitudinem ferre non potuit:ob
quã sibi ipsi manũ iniecit.unde sophocles cum ene
ctemonis cãm ageret:ac illũ non ferens contume-
liã seipm interemisset:non æstimare se contume-
liã minoris inqt:q̃ quãti:qui passus est: æstimauit.
v.si solus aut primus fecit:aut si pauci admodum
eo crimine contaminati sunt.hic.n.quia primus:
exemplo & re peccauit.vi.si peccare est sæpius: p
magnum.n.uꝛ ex multitudine actuum.vii.maxi
me is peccat:cuius cã quꝛant̃ noua genera ꝓhibẽ
tium: ut supplicia noua:cruciatus noui:sicut ii pp
quos primus carcer edificatus est:& apud argiuos
pecunia is mulctatur: ꝓpter quem lex posita est.
viii.maius etiam est quod beluarum magis est:ut
cognoscere matrẽ.Tertio magnitudo iniuriç ostẽ
sione amplificantiũ etiã describitꝛ:cuius plura loca
sũt.primus multitudie:ut qm̃ multa iusta euertit:
aut contẽpsit:iusiurandũ: datam dextram: hospi-
tium:fidem:affinitates:amplificaꝛ.n.qm̃ multoꝝ
criminum exaggeratio fit.ii.loco:non.n.parũ est
peccare:ubi puniuntur iniusti:quod falsi testes fa
ciunt.ubi.n.non peccabuntur:qui uel apud iudi-
ces peccant:certe omni loco.iii.qualitate:ea enim
maiora:in quibus turpitudo maior.ut si in aperto
adulteraretur.iiii.rõne personæ.est.n.sũma iniu-
ria si eũ ledit:qui de se bene meritus ẽ. pluribus nã
ꝙ peccat:& ꝙ non bene facit:cum non liceat iniu
riari:& ꝙ male:quia lædit cui gratiæ erant agẽdç.

v.rōne habita ad leges:nam licet & qui agit con/
tra leges scriptas:& non scriptas peccat:qui agit cō
tra scriptas magis peccat.quoniā si agit cōtra scri
ptas:quas tenetur obseruare:longe magis contra
nō scriptas:quas seruare nō tenet:hęc de maiore:
minoreq; iniuria:post hæc de uerisimili persuasio
ne:& inartificiali dicendū est:dicebamus.n.has eē
numero quq; leges:testes:pacta:qōnes:iusiuran/
dum:initio tamē nobis sumpto:a legibus:quo pa/
cto accusanti & defendenti utendum sit.

¶ Enuntiatum. XXXV.

¶ Si ergo lex scripta aduersus nos sit cō
muni tunc lege:atq; bono & æquo tanq̄
iustioribus utendum est.si autem lex scri
pta rebus conueniat:probandum est ei eē
standum.

¶ Aut igit lex scripta aduersus nos ē:aut pro no/
bis:si aduersus nos est:tunc cōi lege:q̄ continet ius
naturale:& bono & æquo:quod in nō scriptis le/
gibus hr:tanq̄ iustioribus:utendū est.Priō argum
to q; optima snia est ne utaris legibus scriptis in oī
bus.Scd'o q; bonū & ęquū idem pmaneat semp:
& nūq̄ immutet:similiter nec lex cōis mutatur: cū
scdm naturā sit:ius uero scriptū sæpius mutatū ē:
ergo standū est legi cōi:& bono & æquo:quæ fir
miora sunt:un dcm ē in antigone sophoclis fecisse
se pter creontis legē:sed nō pter illam nō scriptam.
non.n.nūc:aut nudius tertius: sed semper lex illa

cōmunis:bonumq; & æquū sunt.iii. debemus di/cere ꝙ iustum est quid uerū:qd utile:& non id qđ uidet̃ uerū uel utile.quare scripta lex non est sem per iusta:cum legis opus non faciat semper:cū non semper sit uera & utilis:at lex cōmunis:& bonum & æquum semp uera sunt.iiii.debemus dicere: ꝙ iudex est quasi argenti & auri cognitor.ut uere iu stum ab adulterato discernatur.mō iura naturalia & bona & æqua sunt ut aurum:scripta sunt:ut ar genta.v.debemus dicere ꝙ melioris uiri est non scriptis potius q̃ scriptis uti:& in eis permanere.q. n.scriptis utitur.quasi coacte utitur:qui uero non scriptis quasi sponte.mō:ut superius dictum ē:me lior est:qui non coactus iustus est: q̃ qui coactus est iustus.vi.uidendum est si lex inducta aduersus nos alteri approbat e legi cōtraria sit:an sibi ipsi:& hoc contra ipsum inducendum est. sic.n. delebit̃. vii.uidēdum est:si ambigua est:& ad quam ptem iustum:ad quā utile accōmodabitur:& ita demum ipsa uti.viii.uidendum est:si res:de quibus lex illa lata est:nō similiter se habeāt:sed sint aut mutatæ: aut disimiles his:quæ nos habemus in causa. nam tunc hoc est significandum : ostendendumq; sibi ipsi repugnare . hæc agenda sunt:quando scripta lex est contra nos.quando uero scripta lex pro no bis est:tunc amplificanda est:& dicendum pro op tima sententia est non esse legem positam: ut præ ter leges iudices.sed ne ignorando(quod leges uo lunt) peieres.Secundo dicendo:ꝙ nemo eligit bo num quod simpliciter & omnibus cōmune est:sed

bonum sibi:est.n.bonum proprium amabilius.at leges scriptæ sunt de bono proprio:ergo sunt eligi biliores.tertio dicẽdum est: ꝙ non differat nullas esse leges:si eis non utaris:ergo in omnibus est ipsis utendum.iiii.dicendum ꝙ sicut in morbis non confert aduersus medicum cauillari. Immo nocet ægrotis:sic non confert contra principem:qui leges instituit:q̃uis nec tantum medici error officiat: quãtum si abaudire principibus assuescimus.hoc n.animæ: illud corpori nocet. v. debemus dicere ꝙ probate leges id maxime uocãt:ne quis se prudẽtiorẽ uelit oñdere.uerũ magna qõ esset:an semp legibus parere dẽamus. Aristotele enim pro utraq; parte:ut rhetor argumentatus est:sed questionẽ non diluit. Verum.ix.libro ethicorũ dissoluit qđ nunc omittimus:ac de legibus quidem sic determinatum sit:post hæc de testibus.

¶ Enuntiatum. XXXVI.

¶ Veteres testes utiles sũt ad testificãdũ præterita. ad testificandum futura testes sunt oraculorum interpraetes: atq; puerbia. iuniorum autem : qui clari sunt.quibusq; periculum commune non est:litigãtibus conferunt ad qualitatem. qui uero non clari:solum testes esse possunt:facti uel non facti:non autem iusti uel non iu-

sti. si autem periculum ipsis commune ē: mentiri uidentur. Qui testes non habet: iis præsidiis utetur: qui ex probabilibus iudicandum sit ostendit. Qui uero habet: quod ad ferendam sentētiam probabilia non sufficiant.

¶ De testib⁹ Aristo. distinguit: ꝙ alii ueteres sint: alii iuniores. & ꝙ iuniorum alii sint: quibus cōmune periculum est: alii oīno extra periculum: & qui extra periculū: alii clari: alii obscuri. tunc ait ꝙ ueteres testes: de præteritis rebus sunt. dico aūt ueteres: poetas: cæterosq̃ claros: quorum sententie approbantur. sicuti de homero de salamine Atheniēses usi sunt. Tenedii quoq̃ nuper aduersus sigrenses periandro corinthio: & leophro in criciā solōis elegiis: ut ostenderet iam ex priscis tpibus domum impudicā fuisse. non. n. scripsisset solon flauo criciæ dicēdū mihi est: ut patri auscultet: p3 ergo hos testes de præteritis eē: ꝑ hoc ꝑcepto hēmus: ꝙ cū ueronenses de benaci litigarēt situ cum brissiēsib⁹ ueronēses Plynii testimonio usi fuerunt: q dicit benacus in agro ueronensi situs est: cuius testimonio ita eē decretū fuit a uenetis. de futuris uero testes sunt oraculoꝝ interpres: ut Themistocles ꝙ muri lignei nauali utendū esse pugna moneant. Rursus testes sunt prouerbia: ueluti si quis consulat senem non eē in amicicia suscipiendū: prouerbium

huic attestari dicat quo fertur: nunq̄ beneficium i sene collocandū. cū uero consulerit liberos cum parentibus interficiendos prouerbiū huic ēt attestari dicat: quo fertur: fatuus qui patre cæso liberis pepercit: hæc de ueteribus. iuniorū aūt qui nō sūt in periculo: si clari sunt: sniæ litigātibus cōferūt: & ad factū: & ad iustū an sit. sicut ebulus in iudicio: platonicū qdā aduersus chareta, puidit: q Plato in archipiū dixit: increuisse iam pp illum in ciuitate: ut prauos se oēs eē fateant. & ex hoc deduxit non eē improbos permittēdos: i ciuitate. Sin aūt iuniores sunt: & eis periculum cōmune est: fidem nō faciunt: quia mentiri uidentur. At si non in periculo: uerum sunt uiri non clari. ii. de huiusmodi solūmō testes sunt: factum ne sit: an non: & utrum sit an nō. de qualitate uero minime: utputa: si iustū: si iniustū: utile an inutile: prisci autem testes etiam de qualitate: nam cum corrumpi non possint: fide dignissimi sunt. uerū contra testes: qui factum uel non factum testant̄: multæ oppositiōes: ut Aristo te. inqt: fieri solent: ut si amici: uel inimici: aut neutri: si pbi ul' improbi: aut neutri: si corrupti uel nō: de quoꝝ dr̄is ex his locis quærēdū ex qbus enthymemata ēt ipsa manāt. testimonia aūt aut d nobis accusatis: aut de aduersariis accusantibus sunt: sed siue de nobis: siue de aduersariis sint: alia testimonia sunt de re ipsa: alia de morib⁹ atq̄ uita: erit nā q de re qdē uel p nobis & cōtra aduersarios: uel p aduersariis & contra nos. de moribus aūt: de bonitate nostra: uel de aduersariorum nequitia: uel

contra. Qui ergo testes non habet: iis præsidiis utatur: quod ex probabilibus iudicandum sit: ostẽdat: asserens: quod id est optima sententia iudicare: quod pecunia corrumpi probabilia non possint. Amplius qui falsi nunquam testimonii crimine accensentur. Qui autem habet: aduersus non habentem iis præsidis utatur. quod ad ferendam sententiam probabilia non sufficiant. Preterea quod testibus nũquam opus esset. Si ratione res satis cognosci possit: hactenus de testibus. Post hæc de pactis dicendum est.

¶ Enunciatum. XXXVII.

¶ De pactis autem is orationis usus est: ut augeas: aut extenues: & uel credibilia uel incredibilia ostendas. Nam si pro nobis sunt: credibilia & uera: si pro aduersariis: contra: ostendas. Cum pactum sic intercessisse conceditur: si pro nobis est: amplificatione utendum. Si autem pro aduersariis sit: extenuatione.

¶ Pacta igitur cum pro nobis sunt: credibilia & uera esse: hoc modo ostendi potest: ut ea considerent: quæ de testibus diximus: nam ex qualitate eorum: qui pactis conscripti sunt: aut qui seruare ea debẽt: credibilia: uel contra sunt. Cum uero pactum sic intercessisse cõceditur. Si pro nobis est: amplificatio-

ne utendum:primo quidem ex eo: q pactũ de particulari lex quędam est:ac leges quidem non approbantur a pactis:pacta autem cum legitima sunt:a legibus cõprobantur. Secundo ex eo: q cõmutationes rerum ultro ac citro:similiterq uoluntaria:pactis ut plurimũ faciamus:quare si quis pacta infirmat:is usum hominem inter se pęnitus euertit. Sin autẽ pactum pro aduersariis sit:extenuatione:utendum est:& primo omnia:quæ in legem contrariam quispiam dicet:accõmodanda sunt: est enim absurdum:si legibus cũ non recte:sed iniuste:ac dolo malo latoris positas cognouerim:non stabimus: & pactis necessario stabimus. Tertio si iudex iusti distributor est:non est considerandum:quod iust ui est: sed quod iustus: & quoniã iustum nec deceptione: nec necessitate uerti potest:quoniam innatum est. Pacta uero & a deceptis:& coactis fiunt: iudex ergo non pactis:sed iustis stare debet. Quarto prospiciendum est:si pacta alicui legum uel scriptarũ: uel non scriptarum. Si iustis:si honestis conueniant:nã si nõ cõueniant:pacta infirmabunt. Quinto uidendum est:si pacta alii pacto priori uel posteriori contradicant: nam aut priora uera sunt: & posteriora falsa:aut recte se habent posteriora:sed priora fefellerunt: itaq altero istorum pro re nostra utemur. Sexto altius inspiciendum. Si aliquo modo iudicib9 utilia sunt:& cætera huiusmodi:quæ extra sunt: considerandasunt enim inuentu facilia. Ex his enĩ poterimus pacta aut infirmare:aut augere. hæc de pactis:post hæc de questionibus.

¶ Enunciatum. XXXVIII.

¶ Questiones autem: si pro nobis sunt: amplificatione utendum est: sin uero aduersus nos: & pro aduersariis: dissoluemus de uniuerso questionũ genere differentes.

¶ Per questiones intelligo torturã: & corporis dolorẽ: qui datur alicui facinoroso ad eruendã ueritatẽ sicut in iudiciis: sunt enim questiones testimonia quædã: & uident̃ fidem facere: q̃m cogunt. Si ergo q̃ones ꝑ nobis sunt: amplificatione utendũ est: dicẽdo qui ex testimoniis sola hæc uera sint: sin autẽ aduersus nos & ꝑ aduersariis: q̃ones ipsas dissolueṁ de uniuerso q̃onum genere dissoluẽtes. Dicendo ꝙ qui cogunt̃: non minus falsa dicunt q̃ uera: nam tollerantes dolores: uera occultant: facile uero falsa dicentes: credũt se citius euasuros: ꝯportet tamẽ hæc quę cõtra q̃ones opponũtur: exemplis cõprobare: quæ ipsis iudicibꝰ non ignorentur. Hæc pauca de questionibus: post hæc de iureiurando.

¶ Enuntiatum. XXXIX.

¶ Iusiurandum non offerre se dicet quispiam: q̃m homines: cũ ab eis pecunia petitur: facile perierant. Non suscipere uero: q̃m pro pecunia iusiurandũ est. Qui suscipit: illud xenophanis conuertendo dicet:

par esse si impius offerat & pius suscipiat. Qui offert:pium affirmabit esse:ut diis ue lis committere. At si aliquis iurauit: dicat non peierasse:quia ab aduersario decep tus est. Sinautem ab aduersario iuratũ sit: omnia dicemus eum conuertere : qui non seruat:quæ iurauit.

¶ De iureiurãdo Cicero inqt.iii.lib.officiorũ:q̃ est affirmatio religiosa:q̃ aũt affirmãte:quasi deo teste pmiseris:id tenendũ est. Aristo.aũt de iureiurando aut q̃ quadripartito distribuere possum⁹: nam aut offert:& suscipit:aut neutrũ:aut alterutruȝ hoc est: aut offert:& nõ suscipit:aut suscipit: sed non offert. Præterea de iis ipsis aliter : si iã iuratũ est: & sic uel ab hoc:uel ab illo. Qui ergo iusiurãdũ non offerre uult:iis rõnib⁹ nõ offerre se dicet: primo qm̃ hoies: cũ ab eis pecunia petit:facile peierant. Scd'o qa qui iurauit:iusiurãdũ nõ reddit: qm̃ putat eũ q nõ iura uit facilius cõdẽnari. Dicet.iii.'q̃ minus periculo est iudicib⁹causam cõmittere:q̃ aduersariis. Qui uero iusiurandũ nõ suscipere uult:iis rõnib⁹ utat̃:primo qm̃ p pecunia est iusiurãdũ: p q̃ nõ debem⁹iurare: cũ sit res uilis. Scd'o dicat: q̃ si prauus eẽt : iurasset: qm̃ iureiurãdo habebit:nõ iurando nõ hẽbit q̃re di cat se nõ iurare:ne peieret:sed pp uirtutẽ: his cõsen taneũ est illud xenophanis:non parẽ esse hanc pro uocationem impii ad pium : sed similem ac si robu

ftus ad inferendum: fuſcipiendūq; ictum imbecillē ꝓuocaret. Merito ergo excuſant pii: ſi nō iurant: ſi cut imbecilles excuſarent: ſi cū robuſtis non pugna rent hæc de eo: qui nō uult offerre: & de eo qui nō uult ſuſcipere. Qui uero iuſiurādū ſuſcipit. illud Xe nophatus conuertendo dicat. Par eſſe ſi impius of ferrat: & pius ſuſcipiat. Cū enim impii ad peierādū prout ſint: pii uero non: dignius eſt: ut pius iuret: q̃ nō peierabit. Qui autē offert: primo piū affirmabit eſſe: ut diis uelis cauſam cōmittere: qui enim peie rat: deos inimicos habet. Scđo dicat non eſſe opus aduerſario aliis iudicib⁹: cum ſibiipſi iudicium pro mittat: aduerſarius enim ſentiens ſe laudatū. Fortaſ ſe nō peierabit. Tertio dicat: iniquū eſſe iuſiurādū repellere: cū eadem de re alius uelit iurare. At ſi iu rauit: & inuenitur contrarium: dicat non peieraſſe: qm̄ ab aduerſario deceptus eſt. Et ſic patet periuri um nō eſſe: iniuria eni ex uoluntariis eſt: & periuri um iniuria eſt: cuncta enim quæ ui: uel deceptione fiūt: inuolūtaria ſunt. Hinc colligit̄ qd peierare ſit: & eni mente: ſed nō ore. Et ſi iā ab aduerſario iura tū ſit. Amplificabimus dicentes eum oīa euertere: qui non ſeruat: quæ iurauit: nam idcirco legib⁹ etiā utimur prius iurantes: & cum o iudices dignū putē mus: ut uos iudicādo ea ſeruetis. quæ iuraſtis: ipſas etiam nos ſeruabimus. Hæc de iureiurando: & de inartificiali: & ueriſimili perſuaſione tot dicta ſint: Cæterum ad moratam & affectam perſuaſioneꝫ ꝓ ficiſcendum eſt.

Finis libri ſecundi. Incipit tertius.

Enunciatum primum.

T dicentes ipſi fidedigni uideantur: tres ſunt cauſe. Tria eni ſunt quæ præter demõſtrationem fidẽ faciunt: prudentia: uirtus: beniuolentia.

Quoniam perſuaſio alia eſt ueriſimilis: quæ demõſtro dicit: alia præter rẽ: quæ triplex eſt: nã alia morata: alia affecta: alia accommodata. Morata: ut Ariſto. inqt libro. iii. rhetoricorũ magnorũ: qualis quædã eſt: & hoc qa uoluntas. & electio dicẽtis qualis quædã eſt: hinc uero ineſt qualitas ꝑpter finem: idcirco mathematica oratio affecta eſſe nõ põt: qm̃ cuius gr̃a nõ habet. Et cũ cuius gr̃a nõ habeat: nulla in ea apparet electio. Socratica autẽ oratio: qm̃ de talib⁹ eſt: morata eſt. Ariſto. ergo arbitrat moratã perſuaſionẽ fieri: quum dicẽtes ipſam fidedigni ſunt: fide aũt dignos eſſe dicẽtes ꝑpter tres cauſas: qm̃ tria ſunt: quę p̃ter demõnẽ fidẽ faciunt: prudẽtia: hoc eſt ſciẽtia omniũ eorum: de qbus orationes haberi ſolent (nõ eni de prudẽtia loqmur: ut eſt nexus uirtutũ: ſed ut contra inſcitiã accipitur: (uirtus qua orator dicit uir bonus: & beniuolẽtia: nã qui dicunt aut cõſulunt: ꝑpter contraria horũ oium: aut ꝑpter aliquod fallũt. Si eni ſtulti & ignorãtes earũ

rerũ sunt: de qbus orationes habent̃: non recte opi nant̃: & ideo fidẽ non faciũt. Si recte sentiẽtes sint: & in rebus perditi: propter improbitatẽ non dicũt: ut sentiunt. At si recte sentiant: ꝛ probi sint: cũ beni uoli non sint: non recte credunt̃ consulere: quare si qs omnia hæc audiẽtibꝰ uidet̃ habere: fidedignum esse apud eos: necesse est. Verũ: ut Arist. iii. libro inquit: nisi dicẽs hæc tria habere appareat audiẽtibꝰ: moratã persuasionẽ eis nõ faciet. Ideo Arist. plura præcepta assignauit: per quæ docuit dicentes posse uideri audientibꝰ moratos. Primo uerbis: secũdo gestis: uerbis qdẽ primo clam est laudando: uel aliqua cũ ratione dicẽdo quæ redundẽt in eius laudẽ: dico clam: qm̃ quæ de nobis dicimꝰ: inuidiã ꝓuocãt: aut lõgã orationẽ efficiũt: aut obiectionẽ patiunt̃. Secũ do possimꝰ nos ipsos laudare clã: introducẽdo aliũ de nobis dicentem: quo Socrates in philippo: & in antiodosi seruat: & Archilocus etiã. In ambo: ꝛ sophocles in Antigone. Tertio possumus nos ipsos clam laudare: uituperãdo quędã: quę nobis manifeste nõ insunt: sic eni nos quasi clam uenimꝰ laudati. iiii. possumꝰ hoc idẽ inuere clam alios uituperãdo: dico clam uituperãdo: qa uituperationes de aliis in aperto: cõtumelioſę: & agrestes uident̃. At cũ alios uituperamꝰ uidemur quasi nos laudari. Hęc uerbis gestis uero: qñ incessu: ueste: barba: & aliis: quę ferre solẽt uiri boni: te ostendis: qꝫ facile fieri posse: inde patet: qui de nouarũ rerũ nunciis: quis eos minime cognoscamus: tamẽ gestis: & uestibus: ꝛ aliis quales nam sint: suspicamur. Qui gestis moratũ se ostẽ

dit:maiorem fidem habet:quã qui sermone:ut Ar
stote.inquit decimo ethicorum. Ait tamen Aristo.
cõsulẽti magis cõferre:ut ipse qualis qdã esse uidea-
tur:auditoris aũt effectũ litigãti utiliorẽ:non enĩ ea
dẽ iudicib⁹ uidẽr: cũ diligãt:& cũ oderint. Hęc pau
ca de psuasiõe morata:nã plura libro.i. dicta sunt:
cũ de decoro diximus.post de affecta dicendum.

¶ Enunciatum. II.

¶ Ira est apparentis ultiõis appetitus do
lorificus:ppter apparẽtẽ in merito:uel in
se:uel in suos cõteptũ. Cõtẽptus est actus
opionis in id qđ nihili:aut pui dignũ esti-
mat̃. Cõtẽpt⁹ spẽs sũt despect⁹:detractio:
contumelia.Irascimur cum excellere credi
mus:& a minorib⁹ genere:potẽtia:uirtute
id genus contẽnimur. Irascimur uero his:
qui contempserunt:hæc generatim.

¶ Nunc de Affecta persuasione dicendũ est : nam
licet libro primo dictũ sit cũ de decoro diximus : tñ
nũc iterũ dicendũ est eni affecta psuasio:qua iudex
ipse qualis qdã efficit̃:quę licet cõsulenti:& litiganti
utilis sit:litigãti utilior est: nõ eni eadẽ iudicib⁹ uñr:
cum diligant : & cum oderint: nec iratis: & quietis:
sed uel omnino diuersa : uel magnitudine diuersa.
Nam reus aut nullam : aut paruam fecisse iniuri-
am amanti uidetur : contra uero ei : qui oderit.

cupienti aūt sperantiq;:si quod dr̄ futurū iocundū fit:& bonum fore uī.contra uero ei uidet̄:qui asꝑnat̄:& desperat.affectus.præterea sunt: qbus hoies cōmoti differenter iudicant:quos quidē affectus uoluptas aut dolor consequit̄:ut ira:misericordia & id genus.patet ergo affectam orationē multum prodesse:ut fide digna sit. sed oportet q̄ circa unūquemq; sunt:in tria distribuere: ueluti q̄ circa iram. Primo qualibus rebus siue causis irascamur:quomodo affecti irascamur:& quibus hominibus irascamur:prius tamen qd ira sit afferam⁹. sit igitur ira dolorificus appetitus apparentis ultionis propter apparentem contēptum immerito factum:in se:uel in suos. dico appetitus dolorificus: quia nisi esset dolorificus:non esset uultius. dico apparētis ultionis:quoniam sicut contemptus fuit apparēs:ita ultio fieri debet in aperto. dico ꝓpter apparentem contemptū immerito factum in se uī in suos:qa cā iræ hæc ē est:apparens.s:contemptus eius:uel suorum.ex his sequit̄ primo:eum qui irascitur:cuidam semp ꝑsonæ ꝑticulari irasci:ut cleoni:sed non homini:nam qui contempsit ꝑticularis hō fuit. seqtur scd'o ad iram sequi quādā uoluptatem:licet sit cum dolore. Primo quidem propter spem ultionis.iocundum.n.est:si quis putat ea se consecuturum.quæ expetit:itaq; recta illud homeri de ira dictum est:quę defluente melle dulcior in uirorum pectoribus glisçit. Secundo consequitur tur uoluptas:quoniam ulciscendo cogitatione immorantur: quæ imaginatio uoluptatē similem ei.
efficit

efficit:quę in somniis accedit. hæc de ira generatim & de causa irę generatim dicamus:cā igitur ipsius irę est conteptus.est.n.cōtemptus actus opinionis in id:quod nihili aut parui dignum æstimat.huius tres species sunt:despectus:detractio: cōtumelia. ideo tribus de causis generatim oēs irascimur: aut despectu:aut detractione:aut cōtumelia.ꝙ aūt despectus:sit cōtemptio:patet:qa despiciēs contēnit. est aūt despicere nihili ducere:hoc pacto plato despexit demotritum cum eius in suis lr̄is pænitus nihil meminerit: qm̄ eum nihili dignum æstimauit. amplius qui detrahit:cōtēnere ur̄: nam detractio est:cum alicuius uolūtati qspiā impedimēto est:nō ut sibi qcquā boni accidat:sed ne illi:cui est impedimēto accidit: quod ipse intendit.qm̄.n. detrahens nihil sibi quærit: ideo cōtemnit: quod inde patet: ꝙ sibi nec obfuturum æstimat.(nam si putaret:timeret:& nō cōtemneret:)nec in re:de qua curandum sit:ꝑ futurū:daret.n. operam:ut ab eo diligeretur.ergo detrahens impediendo ne illi accidat: quod uult:cōtemnit:& detrahit:nam detrahere ꝓprie remouere est:uel auferre:hinc p translationē cū fama:gloria:honor:opinio detrahunt̄:quaten⁹ impeditur uolūtas eius ne accedat fama:gloria:honor:quos desiderat:detrahere dr̄.præterea:q contumeliatūr.similiter cōtemnit:contumelia.n.ē dāno atq; dolore in iis afficere.in qbus turpe patienti est:non ut aliud quoddam sibi fiat:q̄ ꝙ factū.est: sed ut uoluptate afficiat̄:qui contumeliam infert: hinc dici solet cōtumeliam factis: iniuriam uerbis

fieri.Q đ autē non ut aliud ipsi contumeliāti acce-
dat:nisi uoluptas:contumelie ē:patet:quia qui par
pari reddunt:uel maius minori.non contumelian-
tur:sed ulciscunt̄.causa uero uoluptatis contume-
liantium est:ꝙ arbitrent̄ malefaciendo eis excelle
re.& propter hanc causam iuuenes:& diuites con-
tumeliatores sunt:longe nāq; putant contumelian-
do excellere.propria uero contumeliæ affectio est
uituperatio:qui.n.uituperat:contumeliat̄: & qui
cōtumeliatur:uituperat.tres igitur sunt causæ irę:
despectus:detractio:& contumelia:ex his.n.solis
irascimur:& ꝑpter hæc.qui uero & quomodo af-
fecti irascamur:generatim dicamus:posthęc:despe-
ctus ergo:detractus:& contumelia affectus irasci-
tur.propterea iratus Achilles dicit:nullius existia-
uerunt:meum nāq; honorem abstulit ipse. ac me
priuauit:& ut quændam nullius præcii exulem:
quasi propter hæc irascatur:quoniam despectus:
& detractus:qui enim excellunt:in quo excellunt:
multum fieri se oportere arbitrantur a minorib⁹:
genere:potentia:uirtute:ac omnino in quo excel-
lunt.ut diues in pecuniis pauperem superat: ideo
arbitratur ab eo mľtifieri oportere:& orator iora-
tione uerboꝝ inopem.& ideo ab eo multifieri ar-
bitratur:& princeps subditum:ideo arbitratur ab
eo multifieri. & quæ se principatu dignum putat:
irascitur:si putatur dignus seruir̄.unde dictum est:
animus autem magnus est in regibus diuis.& illud
sed iram etiam postea seruat:ut ulciscatur.moleste
namq; ferunt:quoniam excedunt:& contemnun-

tur.hinc iuno apud Virgilium iniuria spretæ per sonæ irata est.ergo contempti irascimur: contemnentibus uero irascimur : ac ratione amplificatur ira:& maxime his irascimur: qui contempserunt: & oportebat eos nobis gratiam referre.hi sunt: quibus aut benefecit: aut ipse uel seruorum aliquis: uel per seipsum: aut uult:aut iam uoluit benefacere. ex his igitur patet generatim quomodo se habentes irascantur: quoniam contempti: & quibus: quia contemnentibus: & quas ob res quoniam ob despectum:detractionem.& contumeliam:hæc generatim de locis iræ.speciatim uero:dicamus quo modo affecti irascamur. irascuntur ergo primo quando dolent:nam qui dolet: aliquid expetit:siue ergo in oppositum: quis se obiiciat:ueluti sicienti ne bibat:siue non ex opposito se obiiciat: idem uidetur facere: & siue contra faciat qspiam:siue non adiuuet:siue aliud quoddam perturbet oībus cum sic se hēat.irascitur:qm̄ d̄tractus:eo qa uī̄ impediri.quapp ægrotantes: sicientes:pauperes:amātes:& uliter cupiētes:& nō assequētes:iracūdi sunt:ac facile incēdunt̄:nā quasi d̄tracti ipediri uīr ab eo:q̄ expetūt.primū qdē ac maxie aduersos eos:a qbus pp p̄ntē fortunā sentiūt se cōtemptos:ueluti ęgrotus aduersus eos :e qbus pp morbum sentit se contēptū.pauper aduersus eos:a qbus pp pecuniā:militās aduersus eos: a qbus pp militiā.amās aduersus eos:a qb9 pp amores:ac in cęteros silr.pp turbationē.n.q̄ in ipso ē: q̄libet pręparat̄:ut unicuiq̄ irascat̄.deīde irascunt̄.

nō pp pn̄tē fortunā:sed si forte opposita expecta bant:maiorē.n.infert dolorē cōtemptus:si euenit magnū & p̄ter opinionem:quemadmodū ēt dele ctat:si p̄ter opinionē factū sit:quod optant.si er go oppositum euenit eius:quod sperabāt:cum ui deant impediri:maxie irascunt.hinc patet tēpora (.s.calida):& dispositiones:(qa cholericæ & san guineæ):& ætates(.s.iuuētus:)quæ aptiores ad iram sint.ii.irascimus deridentibus:sub sannanti bus:atq; cōuiciantibus.oēs.n.cōtemnunt:deridē tes:risu:subsanantes:rugataq; fronte:& contracto naso.cōuiciantes:maledictis oēs.n.hi despicere ui dentur.iii.irascimur iis:qui ita officiūt:ut cōtume liæ cā facere uideantur.huiusmodi aūt facta sunt: quæ neq; alicuius gratia:& inutilia sunt facietib⁹: hæc.n.contumeliæ cā fieri uident.ueluti cum re spiceremur a maleuolis cōtortis oculis & fixis:aut cum inimici uellent inuito ante nos deambulare: oia.n.hæc uident contumeliandi cā fieri.cum fa cienti nulla prorsus sit utilitas.iiii.irascuntur male dicentibus aut uilipendentibus ea:quibus ipsi ma xime student.ut qui phylosophiā gloriant:iis:qui philosophiā uilipendunt.qui forma gloriātur for mā cōtemnētibus:ut illud iunonis spretæq; iniuria forme & in cæteris similiter.nam sic uidentur de tracti:& impediti ab opinione:quam de se existia bant.longe uero magis amplificantur & in his ira scuntur.si detracti suspicati fuerint non esse in eis: uel pœnitus:uel nō ualde:uel opinione hoium ea in quibus detrahuntur:at cum ea uehementer si

bi inesse putant:non pturbanť.v.amicis magis:si detrahāt:q̄ inimicis:putāt.n.oportere magis ab illis sibi beneficii q̄ non.vi.magis irascuntur assuetis honorare:ac multifacere:si nō similiter erga ipsos se habeāt.parui pendi.n.ab iis arbitrantur: ac detrahi.vii.irascuntur si nō remunerāt qui debebant:nec æqualia reddūt:oēs:n.detrahere uidentur.qui.n.non remunerant detrahunt:quatenus ostendunt se beneficia accepisse ex debito:quasi ipsi sint maiores: q equalia nō remunerāt detrahūt quasi nō existimātes beneficia eē tāta.ergo ambo detrahūt.viii.iis maxie.qui nullius opinionis sūt: si detrahāt:nā & suppositū est iram eē:cum qs immerito cōtemniť:& par est ne a minoribus maiores contēnanť.ix.maxie amicis si non bñdicūt aut faciunt:ac multo magis:si contra uel dicunt: uel faciunt.x.si non aiaduertunt egerę ipsos:tunc maxime irascunť amicis:sicuti & plexippus antiphōtis meleagro:& Anaxagoras pericli: nam cum quæ nobis curæ sunt:non latent:immo patent omnib? contemptus & despectus signum est non animaduertere.xi.irascuntur & iis:qui gestiant in eorum aduersa fortuna:aut omnino lętantur:nam uel inimiciciarum:uel contemptus id signum est.xii. iis: qui uel audiunt:uel oculis mala eorum cernunt:& non curant:quippe cum aut contemnentibus aut inimicis simillimi:sunt.amici.n.condolent: ac omnes qui sua mala considerant:dolent.xiii.irascuntur his:qui apud hos eos contemnunt:apud quos ipsos honorari cupiunt:apud eos: qui ipsos admi

¶ Enuntiatum. III

¶ Sit mansuetudo depræhensio iræ atq; sedatio. Si ergo contemnentibus irascamur: cõtemptusq; uoluntarius est: manifæstum est iis: qui nihil horum faciunt: aut inuiti faciunt: aut huiusmodi uidentur. nos mansuetos: ac mites esse. speciatim uero auditores mites mansuetosq; facimus: cum ostenderimus eos: quibus irascuntur: aut timendos: aut uerendos: aut gratos esse: aut inuitos fecisse: aut factum dolentes.

¶ Mansuetudo igitur: quæ iræ contraria est: dep̄hensio: siue destitutio iræ: atq; sedatio est: qua homines a motu iræ quiescunt. ex qua difinitione colligitur: quibus hoībus nos mites ac mansueti eē debeamus: nam si cõtemnẽtibus irascimur: & cõtemptus uoluntarius est: (qui.n.cõtemnit: uoluntarie cõtemnit) manifestū est nos mansuetos ac mites eē iis oībus: q aut nõ cõtemnūt: aut inuiti contemnunt: aut uidentur saltem inuiti contempsisse: cõtraria enim contrariis curantur: ut medici narrant: speciatim uero mansueti & mites sumus his: qui contrario numero se habent iis: quibus ira

scimur :'& primo quidem iis: qui contra uellent q̄ fecerint:nam ex quo contra id:quod fecerunt: uo lunt:denotatur eos inuitos fecisse: quare non con tempserunt.ii.oibus:qui in seipsos etiam tales sunt: si enim:id alter facit:quod sibi: in faciendo illud nō uidetur contemnere:cum nemo uideatur contem nere se. Si enim ad conuiuium te uocauero:& mihi ipsi locum mensę non considerauero: irasci non de bes mihi:si nec locum mensę tibi assignauero. Hoc enim ex ignorantia & nō ex malitia factum esse exi stimandum est:& sic non uoluntarię:sed potius in iuria.iii.iis: qui factum dolent: utpote iis omnibus: quos pænitet: & fatentur. Primo quidem quoniā ex pænitentia:& confessione pænas quasi luerunt: huius signum in punitione seruorū sumere possu mus. Negantes enim ac contradicentes magis puni mus. Cum uero iure se puniri confiteantur : cessa mus ab ira:cuius causa est:quia manifesta negatur: & potissimum cum illa nobis fuerint manifesta: est impudentia atq; irreuerentia. Impudentia uero at q; irreuerentia contemptus atq; despectus est. Pro pter tria ergo factum dolentibus mansueti sumus, primo quia ultio quasi ex dolore & confessione ex pleta uidetur. Secundo quia non uīr contemnere nec despicere. Tertio quia dolentes factum uidenť inuiti fecisse.iiii.iis:qui humiliter se gerunt:nec con tradicunt iratis. Nam sic uidentur minores se fate ri:& quo uidentur minores : uidentur metuere : & quo metuentes sunt:non contemnunt. Quod autē humilitate ira sedetur:canes quoq; ostendunt : qu i

edentes & prostratos non mordeant: idem de leo- nibus retulit Plinius. Quinto iis: qui erga nos stu- diosos studiosi sunt: non enim ab his contemni: sed multi fieri uidemur. Sexto iis: qui maiora nobis lar- giti sunt: quam nos ipsis. Causa autem: quia grati ui- dentur: & non contemnentes. Septimo rogantibus & deprecantibus: causa est: quia humiliores uiden- tur: quo uero humiliores: non contemnunt: nec de- spiciunt. Et uniuersaliter ex contrariis mitigãtia cõ- sideranda sunt: nam iis: qui nec contumeliatores: nec subsannatores: nec contemptores hoc est deri- sores: nec conuiciatores: nõ irascimur. Potissimum si nullius hominis contemptores fuerint: uel nõ bo- norum hominũ: uel non talium: quales nos ipsi su- mus. iis igitur mansueti sumus per se: quia cõtrario se habent modo eis: quibus irascimur. Quib9 uero per accidens mansueti simus: dicamus loca: primo quidem loco sunt: ii quos timemus. Secundo uero ii: quos ueremur: ac in reuerentia habemus: nam q̄ diu sic se habent: eis non irascimur: impossibile enĩ est temere: & uereri ac in reuerentia habere: & ira- sci: ut dictum. Tertio sunt ii: qui ira concitati fece- runt: iis enĩ aut non irascimur: aut minus irascimur: non enim uidentur contemptu fecisse: quippe cum nullus iratus contemnat. Est enim contemptus abs- q̄ dolore: ira uero non sine dolore. Quarto sunt ii: qui nos uerentur: & in reuerentia nos habent. Nõ enim contemnunt: sed se confitentur minores esse. Patet igitur quibus hominibus non irascamur: qua- liter uero affecti non irascamur: dicamus loca: gene

ratim enim unus est locus: sunt enim homines mi-tes: cum modo contrario se habent eis: qui irascun-tur. Veluti in ludo: in loco: in die festo: in fælicitate: in successu: ac uniuersaliter in nõ dolendo: & in lau dabili uoluptate: ac spe honesta. Causæ uero iram ipsam sedantes plures sunt: & loca plura. Primus lo cus: est tempus: sedat enim iraʒ tempus: & ideo qui iam diu est exquo perturbati fuerunt: mitescunt. Secundus est supplicium simplum ab alio prius. Supplicium enim alterius sedat hominis iram. Quo circa recte philocrates cum ei quidã dixisset: cur te iratæ plæbi non purgas: nondum: inquit: oportunum. Quando igitur: cum alium: inquit: cõ-demnatum uidero. Mansuescunt enim cum iram in alium effuderunt: quod quidem philo contigit: quem quamuis in eum magis fuerunt: quam in ca-listhenem: quoniam tamen pridie calisthenem mor te damnarunt: facile philum absoluerunt. Tertius si qui deliquerunt: maiora incommoda passi sunt: quam irati eos affecissent. Quasi enim supplicium delicti atq contemptus sumpsisse arbitrantur. Quartus locus est: qnando putamus nos ipsis iniu riam intulisse: tunc enim non iniuria uexamur: qa eos nobis id iure fecisse existimamus. Non enim iu re facto aut dicto ira proficiscitur. At cum in meri-to uexari arbitramur: (quod ira erat) tunc ratio-nabiliter castigandos esse putamus: & ideo qui sic rationabiliter castigati: minus moleste ferunt: cum puniuntur. Quintus locus est ab ignorantia: cum enim ignorasse putamus quod propter nos ipsos

fecerint: mitescimus: ut enim patet ex diffinitione iræ: ira est de singularibus: quãdo ergo singularem personam ignorauit: non contemnit. Quare recte dictum est a poeta: ulyxem dic urbium expugnatorem: quasi non ultus: nisi & a quo: & quam ob rem cognouisset. Quare nec cæteris qui non sentiunt: irascũtur. nec defunctis: quasi iam sint extrema passi: nec dolituri: nec cogituri: quod irati cupiunt. defunctis ergo & non sentientibus non irascimur: & quia extrema passi sunt: & quia ex ultione non dolerent: cum non sentiant: nec eam cognoscunt: que irati cum ulciscũtur: cupiunt quapropter probe poeta cum achillis iram sedare uellet: quam in hectorem iam mortuum gerebat: dixit. surdum enim terram iratus uexas: ex his patet ars sedandi iudices: aut quos uis alios iratos. Cum enim eos præparauerimus modo quo irascentes se habent: & aduersarios modo quo se habent illi: quibus irascimur: ex dictis locis: & rebus: auditores ad iram prouocabimus: ergo contra cum auditores præparabimus modo quo se habent mites: & etiam nos uel nostros modo quo se habent quibus mitescunt ex dictis rebus & locis: eos sedatos facimus. Sedamus autem mitesq; ipsos facimus: cum ostenderimus eos: quibus irascuntur: aut timendos: aut uerendos: aut gratos esse: aut inuitos fecisse: aut factum dolentes. Hæc de arte sedandi iram. Post hæc de amicitia & amore: & de arte trahendi homines ad amorem: atq; amicitiam: conciliandiq; inimicos.

¶ Enunciatum. IIII.

¶ Sit amare uelle alicui quæ bona putat: non sui: sed illius gratia: eorumq; actiuum esse inquantum potest. Amicus autem: qui amat: & redamatur. Quare eum: qui & in bonis congratulatur: & in dolore condolet: non alia de causa: nisi illius: amicũ esse necesse est. Electa uero: quibus cum sint: amicos ostendere: & cum non sint facere possumus. Accipiuntur a dilectione: a iocunditate: a similitudine: a studiosita te: & uirtute. Ab amore: a studiositate in amicos: amicitie species sunt: sodalicium: familiaritas: propinquitas: necessitudo: & quæcunq; huiusmodi. Amicitiam autem efficiunt gratia: & si feceris non rogatus: & si non significaueris: cum feceris. Inimicitiam autem: & odium ex contrariis esse: perspiciendum est: inimicitiæ & odii efficientia sunt: ira: detractio & calumnia.

¶ Sit igitur amare uelle alicui quæ bona putat: nõ

sui gratia:sed illius:cui uult illa bona. Dico bona:qa uelle alicui mala est odisse: dico quæ bona putat: quoniam error esse potest in cognitione bonorum: satis autem est:ut uelit illi bona:quæ ipse putat esse bona:dico non sui gratia:sed illius: quia si uolumus alicui bona:quatenus illa redundant in utilitatẽ nostram:eum cui illa uolumus:non amamus. Nec sufficit ad amorem:ut uelimus alicui bona illius gratia sed oportet amare nostrum esse actiuum eorũ bonorum inquantum fieri potest:alioquin non amaremus:cum non procuraremus bona ei:ut nobis p curamus. Hinc patet amicum esse eum:qui amat & redamatur. Nam amicos se putant:qui sic se adinuicem habere putant. Quare eum qui in bonis congratulatur:& in dolore condolet:non alia de causa nisi illius:amicum esse necesse est. Omnes enim gaudent:si ut uolũt:fit. Si contra:dolent. Ex his patet: quæ amicitiæ signa sunt:nam dolores cõmunes:& cõmunes uoluptates amicitie signa: quoniam sunt signa unius & eiusdem uoluntatis: quæ amicorum est:est enim amicorum unum uelle:& unum nolle. Loca uero & electa:quibus cum sint: amicos ostendere:& cum non sint: facere possumus: sunt generatim quattuor. primus quidem accipitur a dilectione:cuius sunt electa particularia plura:sunt enĩ primo amici:quibus iam eadem bona ac mala sunt. Secundo & qui eisdem amici:& qui eisdẽ inimici sunt: est enim dilectio:& uelle unum. Tertio qui quæ sibi uult: eadẽ alii uult: nam hac ipsa de causa illi amicus esse uidetur. Quarto amamus eos:qui uel bene

fecerunt aut nobisipsis: aut iis: qui nostræ curæ sunt: presertim si magna: si libenter: si temporibus huiusmodi: & oportunis: nostriq; gratia. Quinto amamus: quoscunq; nobis benefaciendi uoluntatem habere opinamur. Sexto amamus amicorum amicos. Septimo amamus amantes quos nos ipsi amamus: utpote eos: qui amant propinquos uel filios: libros: & opera nostra: & id genus. Octauo amamus amatos ab his: qui nos amant. Nono amamus eos: qui oderunt: quos ipsi odio habemus. Decimo amamus inimicos inimicorum: nam his omnibus eadem esse bona & nobis uidentur: uolunt enim ipsis amicis bona: quod uelle est amici. Vndecimo amamus beneficos in pecunia: & salute. quo circa liberales: ac fortes colunt. Duodecimo amamus iustos: tales autem putamus esse eos: qui non aliunde uiuunt: utpote: qui non uiuunt ab operando: hoc est nec agricultura: nec alia arte: qui enim uiuunt propriis facultatibus: putamus iustos. Decimotertio amamus modestos: quoniam modesti sunt non iniusti. Decimoquarto amamus non curiosos: non enim se intromittunt de nostris: nec sunt contemptores. Decimoquinto amamus: qui uirtute excellunt: potissimum: cum uolnnt esse nobis amici: & sic amamus claros: uel apud omnes: uel apud optimos: uel apud eos: quos ipsi admiramur: & in his: in quibus eos admiramur. Hæc electa a dilectione accipiũtur. A iocunditate autem plura sunt loca: amamus enim primo iocundos in consuetudine conuersatione diutur-

na:quales ſunt faciles: & neq; peccata redarguen-
tes:neq; contentioſi: neq; pertinaces: nam omnes
pugnaces ſunt: pugnantes uero: non eadem: ſed
oppoſita uelle uidentur. Secundo amamus tam il
ludere quam ſufferre aptos: ſunt enim iocundi: ad
eadem enim utriq; tendunt amici:cum illudi: & il-
ludere apte poſſunt. Tertio eos:qui pręſentia bo-
na laudant:⁊ ea maxime: quæ timemus amittere:
ſunt enim nobis illa chara:cauſa autem: quia tales
ſunt iocundi. Quarto amamus mũdos facie:ueſte:
tota uita:quoniam ſunt iocundi. Quinto amamus
non exprobrantes nec errores:nec beneficia:utri-
q; enim arguendi cupidi ſunt. Sexto eos amamus:
qui maleficia obliuiſcuntur:quoniam crimina me-
moria non tenent:ſed facile reconciliantur:nã qua
les ipſos erga cæteros eſſe putamus tales etiam in
nos futuros arbitramur. Et ob hãc cauſam romani
amarũt Cæſarẽ:qm̃ iniurię facile obliuiſcebatᷣ. Sep
timo amam⁹ nõ maledicos. Octauo amam⁹ tã alio
rũ q̃ ſua mala ignorãtes:ſed non bona:id enĩ agere
boni:& iocũdi eſt. Decimo amam⁹ nõ cõtradicẽtes
iraſcẽtib⁹: aut ſtudioſe qcq̃ agẽtibus. Pugnaces enĩ
& nõ iocũdi:q ſic faciũt. Vndecimo amamus eos:q
ſic affecti ſunt:ut nos admirenᷣ:uirtuteq; preditos
putẽt:nobiſq; gaudẽt:ac ita maxime his in reb⁹ affe
cti ſũt:in qb⁹ magnope uolum⁹ ſtudioſi admiratio-
neq; digni ac iocũdi uideri. hacten⁹ de locis ab ipſa
ocũditate. a ſilitudine uero:pmo nos amam⁹ ſimi-
les:eademq; pfitentes: niſi turbent:& niſi eadem
ex re uitæ ſubſidia conſequantur. hoc. n. pacto di-

lud Hesiodi fieret figulus figulo: nam aialia eodē cibo uiuētia mutuo sese oderūt.ii.amamus ēt eadē cupientes: si possibile sit simul ipsos eisdem pticipare. q si non eēt possibile: idem hesiodicū similiter seqtur: figulus figulo. unde poeta riualem possem non ego ferre iouem. hæc de locis a similitudine: a studiositate atq uirtute: nos amam9 Primo eos: qui non uerent̄ dicere & defendere ea: quæ ad nostrā gloriā pertinēt. ii. eos: apud quos in reuerētia sunt: quæ ad ueritatem pertinēt. iii. amamus eos: apud quos iactabundi sumus. iiii. amamus eos: q nos uellent æmulatores sed nō inuidos: aut q nos amant: aut amici eē uellent. v. eos: qui bona cooperantur ne sibi & nobis maiora eueniāt mala hæc, de locis a studiositate atq uirtute. de electis uero & locis: quæ sumunt̄ ab amore: dicamus qd̄ nos amamus eos: qui absentes: atq presentes similiter diligūt. ii. nos amamus: qui in defunctos huiusmodi sunt: hos. n. cuncti amant: tanq̄ ueriores amicos: cum ēt defunctos diligant. hęc de locis ab amore. de locis uero qui sumunt̄ a studiositate in amicos: dicamus q nos amamus eos: qui studiosi sunt, nimium in amicos: neq derelinquentes. nam ex omnibus bonis: bonos amicos summopere diligimus. ii. eos amamus: qui nihil nobis fingunt: neq dissimulāt: cuiusmodi sunt: qui uel mala sua nobis aperiunt: dictum enim est non uereri homines si apud amicos: quæ ad gloriam aperiūt: qui enim ueretur: non amat: qui non ueretur amāti similis est. Tertio amamus non timendos: & quibus confidimus:

mus:nullus.n.amat:quem metuit:hæc de electis: quibus amicos eē cognoscere possumus: & si non sunt:facere. Amicicię uero species sunt sodalicium: familiaritas:necessitudo:propinquitas:& aliæ multæ:d quibus nono ethicorum. Sodalis quidē ē:socius in rebus leuioribus quasi una sedens: inde sodalitium cicero:cōuiuium appellat.familiaris uero:amicus est nobiscum uersans: & diuturna consuetudine nobis aflictus:quasi in eadem familia nobis cōiunctus.Propinquus autem:qui nobis uinculo affinitatis est in amore coniunctus. Necessitudo autem ueram & strictam amiciciam sequitur cicero cum ait sibi cum æquitibus romanis necessitudinē esse.hæc de speciebus amiciciæ. Causæ:quæ faciūt amiciciam:prima est gratia:ingratitudo enim extiguit amiciciam.secunda.si quod feceris amico:non rogatus feceris.iii.si quod feceris:non significaueris:sic enim illius gratia uideris & non ob aliud fecisse. Hactenus de amicicia.inimiciciam autem & odium ex contrariis esse electis:causis:& locis perspiciendum est: sunt autem inimiciciæ efficientia: potissimum:ira:& eius species.s.despectus:detractio:calumnia siue contumelia:& horum species. debēt autem ira & odium.primo quidem: quoniā ipsa ira ex his est:quæ ad nos ipsos pertinent :iratus enim alteri malum uult non per se: sed quatenus illud malum habet ordinem ad uindictam. odium uero etiam siue hōi: qui enim odio alterum habet:illi malum uult absolute : non in ordine ad

uindictam. dato enim q̄ fur nunq̄ nos offende/rit: eum odio habemus: non causa ultionis: sed ut exterminetur. ii. differentia est: quia ira semper in singulos ut socratem & calliam. odium etiam in genera est. omnes nãq; calumniantem atq; furē oderunt: quę genera sunt. iii. ira tempore est sanabilis: odium autem insanabile. ira. n. ultione extinguitur: odium uero: non: nisi exterminatione. iiii. ira dolorem inferre cupit: odium uero affligere: & exterminare potius. v. qui irascitur: cognosci uult: hic uero non curat. vi. qui irascitur: dolet: qui uero odit: non dolet. sunt. n. cuncta: quæ dolorem faciunt: sensibilia: quæ uero odium: uitia sunt: quæ quidē nō sunt sensibilia: ueluti iniusticia & amentia: quorum præsentia dolorem nō infert. quare tristia dolorem faciunt: uicia uero non: & ideo qui irascitur: dolet: qui uero odit: non dolet. vii. iratus multis modis miserabitur: qui odit: nullo pacto: nam iratus eum dolere uult: cui irascitur: hic uero: quem odit: uult non esse. hæc sunt: quibus ira: & odium different. ex his colligitur ars: qua si aliqui homines sūt amici: ostendere possumus ex dictis electis: & locis eos esse tales: ut a dilectione: a iocunditate: a similitudine: ab amore a studiosa uirtute: a studiositate in amicos. ex eisdem electis patet etiam ars: qua cū aliqui non sunt amici: eos possumus facere: & cum se esse amicos significant: eos dissoluere. s. cōtrariis locis: interpositisq; causis iræ. præparabimus enī auditores modo quo se habent amātes: alios quos

uolumus ut ament: modo quo se habent qui digni amore sunt: & ad amiciciam ducemus: contrariis uero locis contraria præparabimus: quare patet ars conciliandi inimicos: & dissoluendi amicos: & quibus electis possumus trahere hoies ad amorē & beneuolentiam erga nos. post hęc de timore: de ꝗ arte inducendi potentes: in timorem.

¶ Enunciatum. V

¶ Sit timor ex imaginatione futuri mali corruptiui aut dolorem inferentis perturbatio quædam aut dolor. timenda uero sunt: quæcunq; terribilia ingentes uidētur de prope habere uires corrumpendi: aut ita nocendi: ut nocumentum ad ingētem tendit dolorem: amplius horum signa timenda: quæ pericula sunt. timendi uero sunt: inimici: & potentes iniurias facere. timent uero qui se aliquid passuros arbitrantur: & ab iis: & hæc: & tunc. inducimus potentes: atq; audiotes: qñ opus est: in timorem cum ipsos tales reddim⁹: ut credant se pati posse.

¶ Timor igitur est perturbatio quædam: aut dolor: qui proficiscitur ex imaginatione corruptiui futuri mali: aut dolorem inferentis. dico ex imaginatione futuri mali corruptiui quo ad corpus: aut dolorem inferentes quo ad animum. timemus eni non modo: que corpus corrumpere: aut lædere: sz quæ dolorem menti inferre possunt. non. n. cuncta mala timemus: non enim timemus criciam si erit iniustus: quando nihil aliud habet præter iniusticiam: sed quæcūq;: cum adsunt: uel magnos dolores. s. mēti: uel corruptiones. s. corpori adducūt. nec timemus criciam si tardius est: non enim timemus ea: quæ longe absunt: sed quæ prope uident: ut iam impendeant. remota nāq; nimium non timemus. omnes. n. sciūt se morituros: uerum quoniam non prope: iccirco non curant. ex his patet definitio timoris. est. n. timor perturbatio quædā aut dolor ex imaginatione futuri mali de prope corruptiui uel dolorem de prope inferentis proficiscens. hæc de timoris definitione. timenda uero sunt ipsa terribilia & eorum signa: quæ pericula dicuntur. terribilia sunt quæcunq; ingentes uires habere uidentur corrumpendi de prope: aut ita nocendi de prope: ut nocumentum ad ingentem tendat dolorem. signa etiam istorum timenda sunt: ppe namq; ostendunt esse: quod timetur. hæc autē signa ab Aristote. pericula dicuntur: nam periculum est timendæ rei appropinquatio. pericula sūt inimicicia: ira potentium: iniusticia: uires habens:

uirtus contumeliis affecta. uires habens, loquor d
uirtute non pprie: sed p sapientia: de qua loquit
Aristote. primo politicę: quæ cum est in prauo ho
mine pessima est. ergo timendi sunt inimici: cum ui
res habent: potentes: iniusti uires habentes: sapiē
tes contumeliis affecti & uires habentes: cum enī
non lateat uelle: ac posse ipsos: ppe iam ad facien
dum sunt. speciatim uero timendi sunt conscii eoꝝ
quæ perperam fecimus: nec aut dicāt aut deferāt.
ii. potentes semp iniuriari terribiles illis sunt: qui
possunt iniuriis affici. homines nanq; (ut plurimū
cum possunt) iniuriantur. iii. qui passi iniuriaȝ sūt
uel qui putant se passos: timendi sunt. semper enī
oportunitatē expectant. iiii. timendi sunt: qui no
bis iniuriam intulerunt si uires habent: dubitātes
ne contra ipsos iniuria referatur: quod terribile ac
timendum esse suppositum erat. v. timendi sunt q
a maioribus timentur: nam si a maioribus timen
tur: a minoribus sunt timendi. quoniam possunt:
minoribus magis quā maioribus obesse. vi. timen
di sunt: qui maiores interemerunt: si enim maio
res interemerunt: & minores quā ipsi sunt aggre
dientur eadem de causa. nam aut iam terribiles fa
cti sunt: aut fient: cum creuerint. vii. ex affectis in
iuria: & inimicis: ac aduersariis: non qui acutæ iræ
sunt: atq; minaces: sed tranquilli: dissimulatores:
uersuti. latent qui prope. viii. timendi sunt: qui cū
errauerint: eos non possis corrigere: quoniam cor
rectio in eis est impossibilis. ix. timendi sunt ei: con

tra quos auxilia non sunt: aut non facile sunt: hæc de timendis: quomodo uero affecti timeamus: dicamus: si ergo timor est cum expectatione corruptiuæ passionis: manifestum est neminem timere: cum arbitretur nihil contra se passurum: nec eos timere a quibus nõ putant se passurum: nec tunc passurum: quando non putat: ergo a contrario necesse est eos timere: qui se aliquid passuros: arbitrentur: & ab his: & tunc: qua ratione fit ut non putent se quicquam posse pati: qui in ampla fortuna sunt: qui iccirco contumeliatores: contemptores: ac audaces sunt. Tales uero efficiunt diuitiæ: uires: potentia: amicorum multitudo. amplius nec timent qui putant se perpessos esse omnia grauia: quorum spes extincta est pænitus: ueluti qui iam in supplicio sunt: ut decapitandi: uel suspendendi: uel cruciandi. nam opus est salutis iubesse spem pro quo horrescunt: cuius signum: quia timor ad consulendum inducit. nemo enim de re consulit: de qua nulla spes apparet. ergo qui in ampla fortuna sunt: & qui spe sunt omnino destituti: non timent. De arte uero inducendi potentes: & audaces in timorem: quando opus sit: dicamus tales ipsos debere reddere timidos: ut credant se pati posse. Quod a quinque locis argumentari orator potest. Primo cum & alii longe maiores ipsis passi sint: ut Cæsares: ut Alexandri: ut Ptolemæi. ii. cum per exempla ostendemus similes aut pati: aut passos: ut Diõysios: Pha

sarides: Alexandros Phereos.iii. & ab his: a qbus non putabant.ut Cæsar a bruto:quem filium ar bitrabatur.& Alexander ab antipatri filio quem educauerat.iiii.& hæc:quæ non putabant:ut sci/pio:qui patriam liberauit:exilium:Cæsar: qui mũdum gladio uicit: morte ex gladio. Quinto & tũc cum non putabant:ut Cæsar:cum parthos debel/lare decreuerat: & Alexander uiridi in ætate ac florida:sic exemplis uirorum:& rerum gestarum memoria potentes atq; audaces:qui uix deum ti/ment prauosq; iudices in timorem inducere pote rimus:post hæc de audacia.

¶ Enuntiatum. VI

¶ Fiducia uero spes est simul cum ima/ginatione rerum salutarium quod prope adsint cum terribilia uel non sint: uel lon ge absint. sunt autem in quibus confiden/dum est: & pericula cum longe absunt. & secunda cum propæ absunt. Et p̃ræsi/dia uel multa uel magna:uel utraq;. qua re opus est (quando melius sit auditores in confidentiam inducere) tales ipsos

reddere : ut credant se nihil passuros : uel omnia profecturos.

¶ Quoniã fiducia timori contrariũ est: & id: quo confidimus: ei quod timemus : idcirco fiducia spes est simul cum imaginatione rerum salutarium: q̃ ꝓpe adsint: cum terribilia uel non sint: uel longe absint. Hæc de diffinitione: cum ex diffinitione cõtrarii pateat. Ea uero in quibus confidendum est: generatim quidem sunt. Primo pericula: cum lõge absint. Secũdo sunt secunda: cum prope adsint. Tertio sunt & præsidia uel multa uel magna: uel utraq̃. Speciatim uero plura sunt electa. Primum quidẽ: si neq̃ affecerint: nec affecti iniuriis sint. Si enĩ non affecerint: non habent quos timeant. Si nõ affecti: non experti non timent. Secũdum uero: quã do aduersarii omnino non sunt: aut si sunt: non habent potentiam: uel si habẽt: eis amici non sunt: nobis autez sunt amici: uel benemeriti de nobis: uel de quib⁹ nos sumus benemeriti: qui si plures nobis tales amici sint: aut meliores: aut utrũq̃: confert ad fiduciã. Tertio fidentes sunt: si ita se habeant: ut multa gessisse se putent : & non periclitasse. Quarto si sępius in pericula deuenerint: & euaserint: dupliciter enim a timore impassibiles fieri solẽt: aut q̃ experti non sunt: aut q̃ auxilium habeant. Veluti in periculis marinis: & qui inexperti tempestatum cõfidunt de futuris: & qui oppitulari sibi possunt: quoniam fuerunt experti. Quinto confidunt: quando

quod terrorem faciens est:non terribile parib⁹ est: aut minoribus:aut quibus meliores se putant. Putant autem iis se meliores quos ipsos uel eorum patres: aut etiam meliores superarunt. Sexto confidunt:si plura & maiora sibi inesse arbitrantur: quibus cū excedant:timendi sunt: ea sunt pecuniç magnitudo:corporum uires:opes regionis:atq; amicorum:apparatus quoq; bellici aut omnes:aut maximi. Septimo confidunt: si neminem iniuriis affecerunt:aut non multos:aut non tales: quales metuerent. Octauo uniuersaliter & maxime confidūt homines si pii in deos sunt:& tam ad cætera: quæ diis attribuuntur:quā ad omnia & oracula bene se habeant. Nam in huiusmodi est: ut ea confidere possit:ea quæ diis attribuuntur:sunt templa: Aræ: statue:eleemosine:& id genus: ad quæ bene se habet homo:cum hæc diis faciunt. Ea omnia in quibus cū diis & oraculis homo bene se habet: est nulli fecisse iniuriam. afficere enim aliquem iniuria est effectuū diuinæ iræ: porro ut inquit Aristo. iniuria uexatis deus opitulari creditis. Quod pie dictum est: nam in sacris dicitur:mihi uindictam: & ego retribuam. Hactenus de electis:quibus homines cōfidunt. De arte uero inducendi fiduciam & audatiam in timētibus:licet ex electis nunc dictis quid dicendum sit: pateat: tamen quādo melius est auditores in audaciam atq; confidentiam inducere: opus est tales ipsos reddere: ut credant se nihil passuros uel omnia ad uotum perfecturos:quod fieri potest: iis electis:

quæ dicta sunt:& adhuc electis contrariis eis: quibus potentes & audaces in timorem inducuntur: uerbi gratia primo quia alii minores non sunt passi. Secundo quia pares in similibus periculis constituti euaserunt cum honore. Tertio ab his periculis & hominibus pares uel minores euaserunt:a quibus euadere non putabant. Quarto & hæc pericula superarunt:uel euaserunt: quæ non putabant. Quinto & tunc:cum non putabant: uel sic persuadere possumus reducendo & preparando eos modo quo confidentes se habent. Primo quia alii minores non sunt passi:qui in maioribus periculis fuerunt. Secundo quia pares non fuerunt passi:qui in equalibus periculis extiterunt. Tertio minores uel pares non fuerunt passi:quia præsidia ab his acceperunt:a quibus non putabãt. Quarto & talia prę sidia:quæ non putabant. Quinto & tunc:cum non putabant. Hæc autem loca fidem facere uidebuntur:si exemplis rerum gestarum probentur:hęc de arte. Post hæc de uerecundia: & inuerecundia: & de arte inducendi auditores:& impudentes ad uerecundiam:& pudorem.

¶ Enunciatum. VII.

¶ Sit uerecundia dolor quidam atq; perturbatio ex imaginatione malorũ aut præsentium:aut præteritorum:aut futurorum: quæ infamiam inferant. Inuerecundia ue-

ro contemptus quidam eorum:atq3 impassibilitas. Mala autem in quibus erubescũt sunt:que ipsis:uel iis:qui sibi curæ sunt:dedecori esse uidentur: qualia a uitio ab inexperientia: a facultate: a ui proficiscuntur. Verecundamur autem eos: quos multifacimus. Et notos:& ignotos: non tamẽ in eisdem:eorum uero de quibus communis opinio est:quod uere non dicant: homines non pudet:quare opus est(quando melius sit auditores ad uerecũdiã ĩducere) tales ipsos reddere ut credãt se ea facere: & apud eos:quæ sibi dedecori eẽ uidenẽ.

¶ Verecũdia itaq3 emula timoris est:& uernacula. uterq3 enim dolor:& perturbatio ex imaginatione mali proficiscitur:uerum timor est ex imaginatione futuri mali corruptiui corporis: uerecundia ex imaginatiõe præteriti uel futuri uel præsentis mali corruptiui famç:& honoris:quam honoris corruptionem uiri gloriosi longe maiorem esse existimarẽt: quam quæ corporis est. Quare recte dictum est: quod uerecundia dolor quidam sit: ac perturbatio ex imaginatione malorum presentium:

aut præteritorum:aut futurorum: quæ infamiam inferant:& honorem ac gloriam corrumpant. In uerecundia uero contemptus quidam eorum: atq; impassibilitas. Quod si id uerecundia est: necesse est in iis malis erubescere:quæ uel ipsis:uel iis:qui si bi curæ sunt: dedecori:& infamię esse uidētur:sunt autem hæc mala:quæcunq; a uicio ab inexperientia:facultate:ac ui proficiscuntur. A uicio quidem: ut scutum auertere siue amittere:aut fugere: quoniam hæc a metu proficiscuntur. Est aūt metus uicium fortitudini contrarium. Secundo negare depositum:quoniam ex iniusticia proficiscitur:etiam ab illiberalitate. Tertio commiscere se quib⁹ nō oportet:ut cum matre:uel ubi non oportet: uel quando non oportet: uicium est quod a libidine proficiscitur:quæ est contrarium temperātie. Quarto lucra ex prauis assequi:ut expoliare pauperes: aut a turpibus:ut expoliare mortuos: aut ab impotētibus: ut expoliare infirmos ab illiberalitate proficiscitur. Vnde prouerbium illud est: uel mortuo aufert. Quinto non opitulari pecunia:cum possis: aut minus quam possis:aut iuuari ab his: quibus minus facultas & pecunia est. Et mutuo accipere:cum petere uidearis:ut Tyrānus facit qui petere uidetur: & mutuo accipit: & petere pecuniam cum exigere uidearis:& exigere:cum petere:omnia hæc tyranni nostri faciunt. Hæc enim omnia illiberalitatis iudicia sunt. Sexto laudant ut petas:nam præsentem laudare adulationis est. Præterea adulatio est si bo

na nimis laudes:& praua delinias. Amplius adulatio est si uehementius dolenti cōdoles:cæteraq huiusmodi:cuncta enim adulationis sunt signa. Septimo dedecori & infamiæ est: si labores non feres: quos aut seniores:aut qui in deliciis uiuunt:aut qui maiore sunt in potestate: ac uniuersaliter imbecilliores. Omnia enim hæc mollicici signa sunt. Octauo dedecori & infamiæ est ab alio beneficia suscipere:& sępius:quæ tu benefeceris exprobare. Hæc omnia pusillanimitatis:deiectionisq signa sunt. Nono dedecori & infamiæ est: de se quoq multa dicere:ac polliceri:& aliena sua esse prædicare: nam arrogantis hæc sunt:eodemq modo dedecori & infamiæ sunt: in cæteris morum uiciis opera: signa: comparia:turpia enim sunt:& effectiua uerecūdiæ: hæc de locis a uiciis.ab inexperiētia uero:dedecori & infamiæ est: eorum bonorum esse expertem:de quib9 omnes:aut pares oēs:aut plurimi participāt: pares uero appello eiusdem gentis:ciuitatis:ætatis: propinqtatis:& uniuersaliter in ęqualitate constitutos:turpe nāq si eorum nō particeps sis: quorum pares participes sunt. Veluti disciplinę:& ceterorū id genus:que omnia maiorem inferunt ignominiā si eorum bonorum particeps nō existens: in causa sis malorum atq turpium præteritorum uel præsentium: uel futurorum. Hæc de his locis: quæ ab inexperientia accipiuntur. A ui etiam:nam patientes:aut passi:aut passuri quæcunq in ignominiam: atq opprobria ducunt uerecundantur: potissimū

si ipsis non conueniunt: sunt autem hæc: quæ ad ministeria pertinent uel corporis: uel operum turpium: quæ uituperationem pariunt: ut lenocinium macellum: carnificium: & id genus. Amplius inter hæc sunt: quæ ad libidinem pertinent: nam in his uolentes: & inuiti ignominiam patiuntur. Ignauie enim timiditatisq; est hæc sufferre: ac perpeti: & nõ defendere. Quę igitur uerecundemur: hæc & alia talia sunt. Post hæc quos uerecundemur: exponamus: quoniam igitur uerecundia imaginatio est de ignominia. & de hac sui gratia: & non propter euentus: nemoq; de opinione curat: nisi propter opinãtes: ideo eos uerecundari necesse est: quos nos multifacimus. Multifacimus autem qui nos admirantur: & quos admiramur: & quos uellemus: ut nos admirarentur. Sunt autem isti a quibus honorari cupimus: & quorum opinionem: quam de uirtutibus nostris habent: non contemnimus. Eos uero admiramur: qui aut bonorum honorabilium quicquam habent: aut earum rerum domini sunt: quas ipsi uehementer cupimus: ut amẽtes: ad pares quidem gloriantur. Prudentes autem tanquam ueraces magnifacimus: quales sunt senes aut docti. Erubescimus dico tam in his: quæ oculis cernunt: quam in his: quæ eis patent. Vnde prouerbium uerecundia est in oculis: hac ratione affuturos: & obseruantes nos magis uerecundamur: quoniam utriq; præ oculis. Tertio uerecundamur eos: qui eidem turpitudini: cui nos sumus: non sunt obnoxii: credi

mus enim errantes cõtraria illis uideri. Quarto ue
recundamur eos:qui non facile:ignoscũt. Non enĩ
indignamur:cum alii ea faciunt: quæ nos ipsi.indi-
gnamur autem si non faciunt. Quinto uerecunda-
mur eos: qui ad multos libẽter efferre solent:quæ
perceperunt. Nihil enim interest inter non uideri:
& non efferri:huiusmodi autem sunt:& iniuriis op
pressi:quoniam obseruant: & maledici:nam si ma-
ledici ea turpia: quæ innocentium sunt efferunt:
multo magis nocentium. Sexto ueremur eos: qui
uitam in peccatis aliorum agere uidentur: quales
sunt:qui omnia uidere solent: & satyrici & comæ-
di: omnes enim sunt maledici & libenter efferen-
tes. Septimo uerecundamur:quos nunquam fru-
stra rogauimus: putamus enim eos nostri admi-
ratione effectos esse. Octauo eadem ratione ue-
recundamur eos:quos nunc primũ aliquid roga-
mus: quoniam nundum quicquam ab ipsis peti
uimus: quales sunt: quorum modo uolumus no-
bis amorem conciliare: ideo probe syracusanis re
spondit Euripides. Et ueteres familiares: si nul-
lius rei conscii sunt. Nono pudet homines nõ dictã
rũ solummodo rerum:sed etiã signorũ:ut non solũ
rem uenereã agẽtes:uerũ etiã uenerea signa:nec so
lum turpiter facientes:sed dicentes quoq;. Nec eos
(qui prædicti sunt) uerecundamur:sed eis etiam si
gnificaturos ut eorum seruos atq; amicos. Verre-
mur quos diximus: & notos & ignotos: non ta-
men in eisdem: sed notos in his:quæ ad ueritatem

pertinere uidentur:ignotos uero in his:quæ ad famam.notos.n.qui nos cognoscũt i re ipsa: ignotos uero:qui non nisi p famam cognoscũt. eorũ uero de qbus cõis opinio est:q̄ nõ uere dicãt:non.nemi nẽ.n.bestiaꝝ puerorumq; pudet.hæc de eis: quos uerecundamur:quõ uero affecti erubescamus: facile patet:erubescimus.n.si tales ad nos sunt:quales esse diximus:quosq; uerecundamur:ut quos admiramur:& qui nos admirant̄:aut quos uellem⁹: ut nos admirarent̄:aut quoꝝ in re aliqua egemus: quam non assequemur:si erimus infames: & illos uel oculis uidentes:sicut cydia de samioꝝ agroruз diuisione ad populũ dixit.rogabat.n.athenienses: ut circunstar̄ græcos fingerẽt:nec quasi audituros solum:uerum ẽt iam uidentes decretum suum:uel si prope sunt:uel si sensuri.hac rõne cum in aduersa fortuna sumus:nunq̄ uellemus ab æmulis uideri:admirari.n.æmulos solem⁹.præterea afficimur pudore:cum res gestas hẽamus:quas contaminare uidemur:aut nostras:aut maiorum: aut aliorũ cũ quibus aliquã necessitudinem habemus: aut omnino eorum quoꝝ nos puderet:quales sunt:quos iã significauimus:& eoꝝ:qui a nobis constituti sunt: qui sunt doctores aut consiliarii nostri.& si q alii huiusmodi sunt: quos nobis honorificos putamus.omnium.n.horum:cum res gestas contaminare uidemur:pudore afficimur:nam cum ꝑpter hos pudeat:multa facimus:& non facimus. Præterea cum uisum iri necesse sit: in apertoq; uersari:

uerecundi

uerecundi magis propter cõſcientiam ſumus: hinc poeta antipho ad ſupplicium a Dionyſio miſſus: cum eos uidiſſet: qui ſecum morituri erant: capita uelaſſe per portas exeũtes: quid ita faciem inquit occultatis: an ne cras quiſpiam horum uos uideat. patet ergo quomodo affecti erubeſcamus. quare opus eſt (quando melius ſit auditores ad uerecundiam inducere) tales ipſos reddere ex his locis & electis: quales affecti uerecundia ſunt: & ut credãt ſe ea facere: quæ ſibi dedecori & infamiæ ſunt: ex his locis: per quæ hæc oſtendimus: & apud eos ea turpia agere: quos uerentur. p hæc.n.tria impudẽtes ad pudorem: & inuerecundos ad uerecundiam facile eſt iducere: hactenus de arte. poſthæc de gratia: & de arte inducendi potentes ad faciẽdas grãs.

¶ Enuntiatum. VIII.

¶ Sit igitur gratia: per quam dicimur roganti gratis aliquid facere; non pro re alia: nec ut nobis quicquam faciamus. ſed ut cui facimus. magna uero erit: aut quia rogantes egeant nimium: aut quia quæ rogant: magna & difficilia ſunt. rogationes autem appetitiones ſunt: harumq; maxie que ſunt cum dolore eius: quod non fit: quales cupiditates ſunt. quas ob res: qui

in paupertate ac in exilio fuerunt: etiam si qua fecerunt: tamen propter petitionis magnitudinem: atq; tempora: gratias interdum faciunt. Quod si patet quando: & in quibus: & qualiter se habentibus gratia fit: patebit ad inducendum auditores: iudices: aut potentes ad faciēdas gratias: esse demonstrandum eos (pro quibus gratiam petimus): esse in huiusmodi inopia uel dolore: extitisseq; aliqñ nō nullos ī ea inopia: & succurrisse tale quid facientes: patet etiam hinc: quibus locis tollere gratiam possumus: & non gratificatos ostendere.

¶ Vt intelligat̃ quid gr̃a sit: dicamus: q̃ est psona: quæ gratiam facit & dat que etiam dici potest gratificans: ut rex uel princeps: est persona: quæ gratiam accipit: & est ipsa gratia: uerbi causa si quis capitis pæna condemnatus: peteret regi: ac rogaret: ut non decapitaretur. si rex concedat: gratia erit liberatio: accipiens gratiam: erit persona: quæ liberabitur: dans ac faciens gratiam: erit rex. ergo ī gra

tia:cum sit aliquando subuentio indigentibus collata aliquando beneficiũ:ideo describitur:q̃ sit p quam dicimur roganti gratis aliquid facere: non diximus beneficium:uel subuentionem:sed id eẽ: per quod dicimur roganti gratis aliquid facere. diximus gratis:quoniam non pro re alia facienda ẽ: esset.n.mercatura:aut id genus:sed debemus eam facere:non ut quicquam nobis:sed ut faciamus ei: cui facimus.gratia magna erit: aut quia rogantes egeant nimium:aut quia:quæ rogãt: magna & difficilia sunt.magna autem & difficilia esse possunt: aut simpliciter:aut pro tempore:aut pro loco: aut pro mõ:quia qui dat gratiam:solus dat:& non cũ aliis:aut quia primus dat:aut quia licet alii debet: ipse maxime dat. Rogationes uero appetitiones sunt eius:qui rogat: & earum rerum maxie: quæ sunt cum dolore eius rei:quæ non fit: uel non taliter fit:ut est appetitio:tales rogationes sunt cupiditates:ut i amorib9 i corpo̧is afflictõibus:& in piculis.piclitãs.n.cupit:similiter & amans:& dolẽs. Ex his patet:quomodo affecti sint:qui gratias petunt:sunt.n.cupientes aut aliquid simpliciter: aut pro conditiõe & qui sint:qui gratias dare possunt: omnes enim qui subuenire:aut beneficia conferre possunt:gratias etiam dare possunt.patet insuper quas ob res qui in paupertate: ac in exilio affuerunt.& si nunq̃ parua fecerit: tamen propter petitionis magnitudinem: aut pp tempora: aut pp locum:interdum magnas gr̃as dedisse:ac fecisse:ut ille qui in lycio fiscellã dedit.Q d̕ si manifestum ẽ:

quãdo:& in quibus:& qualiter se habentibus gra-
tia fit:patebit ad inducẽdum auditores:iudices: &
potentes ad faciendas gratias:esse duobus locis fa
ciendũ:primo demonstrando eos ꝓ quibus gratiam
petimus esse in inopia ac dolore talibus ut dictum
est.s.maximis:aut simpliciter:aut pro conditione:
sic.n.demonstrando eis gratiæ magnitudinem: ad
gratiam faciendam incitabimus.unusquisq;.n.ap-
petit semper magna facere: est.n. homo aialium
maxime sua natura excessum appetens: ut.ii.lib.
diximus:dum de iocundis scripsimus: secundo lo-
co persuadebimus ab ipsa remuneratione atq; gra
titudine:demonstrando:ꝙ licet homines pro qui-
bus gratiam petimus:sunt:aut fuerint in huiusmo
di dolore ac inopia:quandoq; homines deiecti:at
ꝙ inopes gratias magnas fecerunt:ut ille:qui in ly
cio fiscellam dedit:hoc.n.modo ostendendo & re
munerationem & gratitudinem:concitabimus iu-
dices ad gratiam faciendam:nam sicut ingratitudo
dissoluit amorem:ita remuneratio:ac gratitudo cõ
ciliat:& amorem & beniuolentiam:ualent autem
hæc loca maxime:quando exemplis rerum gesta-
rum corroborabuntur.patet etiam hinc quibus
locis tollere:aut impedire gratiam possumus: aut
non gratiam facientes ostendere: primo dicendo:
ꝙ si gratiam fecerint:sui causa fecerit.ii.ꝙ fecerũt:
aut facerent:quod gratia non erat.iii.quoniã for-
te casu incidit:ꝙ facerent:uel fecerint:uel facerent.
iiii.ꝙ coacti fecerunt:aut faciunt:aut facient:quo-
niam non dederunt:sed reddiderunt quid ꝓ quo:

v.quia non dederunt hoc:quod est gratia:uel tantum uel tale:uel quando:uel ubi erat gratia. signa uero:quibus demonstrare possumus aliquid non esse gratiam:primum est: quia non fecit minus: ergo si hoc fecit:non gratis fecit.scd'm si inimicis hęc uel maiora fecit:patet.n.nec ista nostri causa.iii.q fecit:qa parua cognouerit nemo.n.rogare de paruis fatetur. Ex his patet ars:post hæc de misericordia:& commiseratione:atq de arte inducendi uiros ad cõmiseratione ac misericordiam:dicendu.

¶Enunciatum. IX

¶Sit ergo commiseratio dolor quidam ex apparenti malo corruptiuo: ac dolorem inferente in non dignum pati:quod ipse putabit posse pati:uel suorum aliqué: idq sic:ut propinquum uideatur. Qui miseraturus é:eum huiusmodi esse oportet: ut putare possit:aut se aut suorum aliqué mali quicquam habiturum: malumq huiusmodi : quale definiendo diximus : aut idé:aut simile.miserabilia uero:quæ sint: patet ex definitione.

¶Sunt qui inter misericordiam & cõmiserationé differentiam faciunt:q misericordia sit alienæ mi

seriæ quædam in nostro corde compassio: qua (si utiq; possimus) subuenire compellimur. stoici misericordiā. inter animi uicia computant: unde seneca: uicium: inquit: animi est misericordia: nec miserebitur sapiens: sed succuret. quā partem. M. Tullius in. iii. tuscu: confirmat: si sapiens in egritudinē cadere posset: & in misericordiam posset: & in inuidentiam. in oratione uero pro ligario in laudem Cæsaris inter uirtutes enumerauit: cum dixit: nulla de tuis uirtutibus plurimis: nec gratior: nec admirabilior misericordia est. Aristo. autem non uirtutem: nec uicium misericordiam asserit: sed laudabilem & honestum affectum. Ideo eam sic finit φ sit dolor quidam ex apparenti malo corruptiuo: ac dolorem inferente: in non dignum pati: quod ipse putabit posse pati: uel suorum aliquem: idq; sic: ut propinquum uideatur. Qua ratione autumat tria de misericordiæ: ratione esse: ex parte quidem miserantis dolorem seu compassionem: ex parte: uero eius: quem miseratur: indignitatem: debet. n. indignus esse: ut id malum paciatur: ex parte deni φ mali: quod patitur: qualitatem mali. nam malum. quod patitur: corruptiuū esse oportet: ac dolorem inferens: & tale: quod (qui miseratur) putet uel ipse se: uel suorum aliquem posse pati: & qdem prope. nisi. n. hæc tria affuerint in dolore: misericordia ab Aristote. non dicitur. commiserationem uero arbitrantᷣ misericordiæ significationē: qua ex alicuius īfœlicitate mouemur: cum. s. uel aspectu alicuius: uel oratione: uel ēt cogitatione ad-

ducimur:ut eius misereamur.liuius li.i. Agmē mi
grantium impleuerat uias:& cōspectus alioꝝ mu
tua commiseratiōe integrabat lachrymas. Aristo
te.autē(ut arbitror)nullam fecit differentiā.hæc
de diffinitione.ex qua colligitur:quis miseraturus
sit:si.n. aliquis miseraturus sit:eum huiusmodi eē
oportet:ut putare possit: aut se:aut suorū aliquē
mali quicquam habiturum:uel prope pati posse.
malumq; huiusmodi:quale difiniendo diximus.s.
corporis corruptiuum:uel menti dolorificum:aut
idem:aut illi simile.hinc patet q non miserentur:
qa nec oio prediti speq; dstituti miserenť:nihil.n.
spe destituti:ultiaq; iā passi se amplius passuros se
arbitranť.ii.nec miserenť:q ualde timēt:nō.n.mi-
seranť:q pteriti sunt:cū pturbatiōe ppria moueā
tur.iii.q sunt ī ira aut fiducia:aut ī fortitudinis affe
ctu nō miseranť:nō.n.faciūt hi de futuro rōnem.
iiii.nec miseranť:q ī cōtumeliādi affectu sūt: nā &
hi nihil se passuros arbitranť.v.nec q se fœlices eē
credūt:sed cōtumelianť:si.n.oīa sibi bōa adeē opi
nenť:nihil se mali pati posse pfecto existimāt.hęc
đ his:q ñ miseranť.q uero miserenť:dicam9.sūt.n.
hi oēs:q sic se hñt;ut se posse pati putēt:&.i.qdē q
iā ptulerint:&iā euaserunt: scdo uero senes:tū qa
prudētes:tū qa expti.iii.ībecilliores:ac timidiores
iii.docti.qa recte ratiocinanť.iiii.q parētes hñt:&
liberos:aut uxores:sua.n.hæc:& posia pati: pp il
la:quæ dicta sūt.v.medii:q nec sunt īfortitudis af
fectu:nec cōtumeliæ.nec ī timore nec in extremis
malis:s3 q medii īter hos.vi.miserāť:q putāt pbos

quosdam esse:nam qui neminem probum esse du/cit:oẽs malo dignos existimabit. Et uniuersaliter is maxime miseratur: cum sic se habet: ut possit talia uel recordari: aut sibi: aut suis accidisse: uel timere futura sibi:aut suis:uterq; enim patitur: & qui iam est in miseria:& qui illam sibi aut suis posse accede/dere putat:qui enim in ipsa miseria est: re patitur. Qui uero imaginatur:hanc sibi accedere posse: mẽte patitur:ut qui in somniis. Qualiter autem se ha/bentes:miserentur:dictum est. Quæ uero miserabilia sint:exponamus. Cum enim ex diffinitione pateant:tamẽ miserabilia sunt quæcunq; ex iis: quæ dolorem inferunt:corruptiua sunt: & quæcunq; pos/sunt interimere:similiter omnia: quorum fortuna est causa: si magnitudinem habeant. Sunt autem corruptiua dolorisq; effectiua: ut exẽplis utamur: mortes:uerbera:corporis afflictiões:senectus: morbi:cibi inopia. Mala uero:quorum fortuna est:multa sunt. Primum si neminem amicum habeas: aut quam paucissimos. Gellius etiam nullos habere ini/micos miserabile asserit. Secundo miserabile est di/uelli a sociis:atq; amicis. Hoc enim ex primo,sequi/tur. Tertio turpitudo. Quarto imbecillitas. Quinto mancum esse. Sexto & si unde oportebat bonũ quippiam contigisse: inde malum acciderit. Septi/mo si sæpius tale accidat. Octauo si cum iã passus sit:bonum quoddam collatum est: ut quæ Dyophiti a rege missa sunt:quæ ipso iã mortuo: delata sũt. Nono si nullum bonum contigerit: aut si contige/rit:nulla eius fruitio sit. Miserabilia igitur hæc:a tq;

huiusmodi sunt. Quos miseremur cum amplifica/tione dicamus: miserantur enim cum amplificatiõe notos: nisi ualde propinqui atcp sui sint: nam erga hos sic se habent quemadmodum & in seipsos: non enim ad hos esset compassio: sed passio. Compari/mur enim ex aliis: mente: ex nostris re patimur. Nã ex illis patimur: quo ipsa mente imaginamur id nobis accidere posse: ex nostris patimur: quo est casus in nostris. Quare amasis cum ad mortem filius duceretur: nõ ut fertur. At cum amicũ medicare: aspexisset: effudit est hoc miserabile: compassionem inferens. Illud terribile dolorem in re afferens. Terribile autem aliud a miserabili est: & ipsius cõmisera/tionis expulsiuum: facit enim passionẽ: & non compassionẽ. Secundo miserãtur nõ modo cum in no/tis terribile adest: sed ẽt cũ terribile appropinquat. Tertio similiũ miserent secundũ ætates: & morũ: secundũ habitus: & dignitatũ. Scd'm genera. In omnibus eni his sibi quocp futurũ maxime uidet. Vt senex miserat senem: princeps principẽ: & propin/quus eũ: qui sui generis est. Oportet ergo uniuersaliter sumere: cp quæcũcp sibiipsis timent: cũ in alios fiant: in miseratione impellunt. Mente enim hæc ipsis uel suis posse accidere cogitantes: cõpatiũtur: uelnti qui sunt in somniis. Hæc de amplificatiõe ex personis: quas miserant. De amplificatione autem quæ fit ex gestis dicamus: cp cũ afflictiones tũc miserabiles sint: cũ oculis cernant: idcirco quæ mille annis antea fuerunt: uel futura sunt: etiam si timeant: aut memorie habeant: uel omnino non miserãtur.

Vel nō similiter: nisi fiant ut præsentia: & præocu lis. Quare necesse est eos esse miserabiliores: ut qui motu corporis: uoce: ueste: ac uniuersaliter actione uerba consequuntur. Efficiunt enim ii ut ante ocu los esse malum uideatur: siue quasi futurum: siue quasi preteritum. Secundo signa facta: ut uestes eo ruꝫ: qui passi sunt: ut in morte cæsaris dictatoris fa ctum est: cæteraqꝫ huiusmodi: ut uulnera: & ligna: in quibus passi sunt: & flagella: & uerba: quæ dixe rūt: cum iam morerentur: ac maxime si magno in his temporibus animo fuerunt: nam hæc omnia (quoniam propinquiora uidentur: ac ante oculos calamitates ponunt: simulqꝫ passionis indignos fuis se ostendunt) miseratione͂ mouent. Hæc de ampli ficatione commiserationis ex gestis. Multa alia faci unt hypochritæ: qui in talib⁹ sunt assueti: quę Ari sto. breuitatis causa omisit. Hæc de misericordia: & de arte ducendi ad cōmiserationem: post hæc de in dignatione: & de arte inducendi potentes ad indi gnatione͂ & auferendi ab eis misericordiã dicendū.

¶ Enunciatum. X.

¶ Sit indignari dolere rebus secundis in digne collatis: ea de quibus indignamur sunt bona: quibus (ut simpliciter dicam) qui illa possident: indigni sunt. Quibus uero indignamur: sunt qui indigne huius modi bona habe͂t. Indignatiui autem: qui

seipsos quibusdam rebus dignos putant: quibus alios putant indignos. Quare si & iudices ita oratio præparabit: & aduersarios: qui petunt: ut sui misereantur: & ostēdet quod uolunt assequi: his rebus indignos eē: & si eos innuerint: ipsis æquales ac similes fore: impossibile erit misereri.

¶ Misericordiæ igitur emula est indignatio: quam græci nemesim appellāt Aristo. tamen miserationi ait id maxime opponi: q indignari nūcupāt: dolere nāq; ppter res aduersas: quæ indigne illatæ sunt: illi quodāmō est oppositū: ab eisdēq; proficiscit moribꝰ: q est rebꝰ secūdis indigne collatis dolere: suntq; pturbationes hæ: bonorū morū ambę: oportet. n. cōdolere: cū qs indigne uexet. Similiterq; propter illos indignari: nam quod preter dignitatē fit: iniustum est. Ergo uidentur bonorum meorum ambę: qui eni miseratur: eo morate agit: q putet: qui miseriam patitur: indigne pati. Qui uero indignatur cui res secunde conferuntur: indigne conferri. Ergo ambæ bonorum meorum sunt. Signa autem nobis sunt dii: quibus indignatio attribuitur: ergo indignatio nō improbus mos est. Qua ratione fit: ut indignatio: sit misericordie: & contraria & emula: emula quidem: quoniam utraq; dolor: dolet enim qui miseratur: quum imaginet id sibi accidere posse: quod aliis indigne accidere putat. Qui uero

indignatur: dolet etiam: si enim cum uidet iustum exaltatum. Gaudet: quoniam ex hoc sperat se etiam exaltandum: ergo cum uidet iniustum exaltatū dolet: quoniam imaginatur non iustos: sed iniustos exaltari: & sic imaginatur se non exaltandum. Contraria autem: quoniam qui miseratur: dolet ꝓpter rem aduersas: quæ indigne illatæ sunt: qui uero indignatur: dolet propter res secundas: quæ indigne conferuntur: res aduersæ & res secundæ contrariæ sunt. Hinc fit: ut inuidia quasi proximum quid cū indignatione sit uidetur. Sed aliud est: nam licet inuidia dolor sit atq; perturbatio alienæ fælicitatis: non tamen idest propter indignam collationem: inuidus enim dolet: siue iuste: digneq;: siue iniuste: indigneq; conferatur. At qui indignatur: eo dolet: qa felicitas indigne confert̄: inuidus dolet quouis modo conferatur: tristatur enim inuidus æqualitate: quia sua natura appetit excessum. Quare misericordia dolor est: inuidia dolor: & indignatio dolor: inuidia quidem alienæ felicitatis quouis modo collate. Indignatio indigne collatæ: ac misericordia dolor est mali indigne collati. Quod si ita est: inuidia & indignatio utraq; misericordiæ contraria est: cū utraq; boni dolor sit: misericordia uero mali. Ac indignatio boni moris est: inuidia mali: si quidem illi iusticiæ: hæc iniusticiæ iudex sit. Hinc patet has cōtrarias sequi affectiones. Misericors enim qui dolet: quoniam non digni uexentur: is uoluptate afficeretur: aut certe non dolebit: cum illis contrarii uexentur: ueluti cum parricidæ: ac scelesti puniūtur

nemo probus dolebit:cum oporteat eorum gaudere supplicio. Similiter quoqꝫ si secunda ei cõtingũt: qui dignus est:indignans gaudebit:& misericors: iusta enim utraqꝫ ac probis gaudiuꝫ afferunt:cum necesse sit:ut sperent:sibi quoqꝫ posse cõtingere: quæ ad similes proficiscuntur. Igitur omnia hæc ex eadem animi constitutione sunt. Horum uero contraria ex contrariis:idem enim est qui peruerse gaudet atqꝫ inuidus. Nam quo quispiam dolet: cum fiat & sit:hunc necesse est primatione eius atqꝫ corruptione gaudere. Inuidus enim dolet de bonis collatis siue digne siue indigne:gaudet de malis quouis modo:hæc de diffinitione: ea uero de quibus indignamur:sunt bona:quibus (ut simpliciter dicam) qui ea possident:indigni sunt. Si enim indignare:est dolere:quod cuidam secunda indigne contingant: patet primo non de omnibus bonis indignationes fieri:Nemo enim indignatur:si iusti:si fortes:uel si omnino uirtutem aliquam habeant. Non enim in uiciis sunt miseratiões ergo nec in uirtutibus indignationes indignantur ergo diuiciis potentia & huiusmodi:quibus(ut simpliciter dicam) bonis indigni sunt. Secundo indignantur:si quæ secundum naturam bona sunt:habeant ueluti nobilitatem formã: cæteraqꝫ huiusmodi. Hæc de bonis:quibus indignamur. Post hæc quibus hominibus indignemur: dicamus:quoniam antiquuꝫ ac uetus. Videtur quasi naturale:necessarium est:si qui o'im & a genere bona receperunt:eis non tantum indignari nos: necesse est:si qui uero nuper adepti sint: ipsis magis indi

gnari. Similiter principes: potentes gratiosi bonos habentes liberos: ac huiusmodi alia: & si propter hæc aliud quoddam bonum ipsis contingat: similiter his indignamur. Nam hi magis ditantur: qui nuper ditati sunt: cum propter diuitias principentur: quam qui diuites ex maioribus fuerunt: eodemq; modo & in aliis: eius causa est: quoniam antiqui diuites sua possidere uidentur: quæ fuerũt olim. Minime uero qui nunc principantur. Quod enim sic se habere uidetur: uerum & quasi naturale esse uidetur. Et propter hanc causam diuites nuper non uidentur sua possidere: Secundo indignamur ex inproportione: cum enim non quilibet unoquoq; bono dignus sit: sed proportio quædam: ac idoneitas est consideranda: ut arma pulcherrima non iusto: sed forti congrua: & excellentes nuptiæ non nuper ditatis: sed nobilibus: ideo si qui probus est: quæ cõgruunt: non consequitur: indigna res est. Preterea indigna res est: si peior cum meliore contendat: & quidem in eodem maxime. Vnde id quoq; dictum est: sed Aiacis Thelamonide uitabat congressum: iupiter nãq; ei quod uiro cum fortiore pugnaret: indignatus. Aliquando autem peior cum meliore pugnare potest: ut musicus cum iusto: in illo an iusticia melior musica: non enim in hoc præsumit peior: nisi disputetur. Patet igitur ex his quibus: & quas ob res indignamur. Qui uero maxime indignatiui sint: exponamus: sunt igitur maxime indignatiui. Primum qui maximis digni sunt bonis: eaq; possidentes: non enim iustum est: ut non simi-

les similia consequantur. Secundo si cum boni sint studiosi quoq; sunt: iudicant namq; probe: oderũt q; quod iniustum est. Tertio qui ambiciosi. i. honoris cupidi sunt: quarundam operationum appetentes: ac maxime si in his ambitiosi sunt: quæ alii (cum sint indigni) assequuntur. Generatim autẽ: ii omnes indignatiui sunt: qui seipsos quibusdam rebus dignos putant: quibus alios putant indignos: illis enim indignantur: & horum causa. Quo circa seruiles: praui: & honorem contemnentes indignatiui non sunt: cum nihil huiusmodi sit: ut eo se dignos arbitrentur. Ex his accipitur ars: nam si oratio iudices & potentes ita preparabit: ut indignatiui se habent: & aduersarios eo modo præparabit: quo se habent illi: quibus indignamur: & ostendet aduersos quæ uolunt: assequi: indignos esse his rebus: & hæc utraq; præparet ex locis quæ diximus: impossibile est iudices & potentes eis misereri. Orator ergo duos debet præparare: iudices ex dictis locis eos indignatiuos reddendo: & aduersarios ex aliis locis indignos ostendendo: nam cu3 hæc duo fecerunt: iudices non miserebũtur. Quod si addat tertiam uiam: qua fiunt inuidi: declarando aduersarios fieri æquales ipsis: uel alia loca: si ipsi miserebuntur eis: impossibile est iudices misereri. Hactenus de arte.

¶ Enunciatum. XI.

¶ Sit inuidia dolor qdã: quoniã similes

boni quicquam adepti uideantur : non ut
quicquam sibi:sed propter illos.inuidi ue
ro sunt : aut qui similes sunt quidem: aut
pares uidentur.ea autem de quibus inui/
dia est:sunt fere omnia : præsertim si aut
appetunt ipsi:aut putant ea se hére opor
tere : aut si earum rerum possessione ipsi
parum superent:uel parum deficiant . illi
uero quos iuidemus:similes ac pares sũt.
amplificatur inuidia cum aduersariis : &
riualibus:ac uniuersaliter cum his : qui ea
dem cupiunt:& contemnunt . quare si iu/
dices ipsi ut ita se habeant: præparentur.
& qui ut sui misereantur:uel ut boni aliqd
consequantur:rogant:tales quales etiam
iam dicti præparẽtur:palam est quod nõ
consequentur.

¶ Inuidia:ut dictum est:dolor quidem est profici
scens ex eo:ꝙ pares ac similes boni quicq̃ adepti
uideant̃:nõ ut ipsi inuidẽti qcq̃ accedat: sed ꝓpter
illos:quibus inuidet inuidus.n.dolet:qa alteri bõa
insunt: uellet.n.ut.s.illis accedat malum . nascitur
aũt inuidia:ut.ii.lib. diximus: ex eo qa hoies sunt
animalia

animalia suaptenatura excessus cupida. cum ergo
ex imaginatione cogitant alios pares ipso excede-
re:eisq; minores effici qui ratione recta non regu
lantur:Inuidi fiunt.dolorem autem illuz:quem in
uidi habent:poetæ macrescētiam appellant.unde
horatius inuidus alterius marcescit rebus opimis.
hæc de definitione.inuidentes uero sunt:aut qui si
miles sunt quidem:aut qui pares uidentur: pares
uero ac similes dico:genere:propinquitate: ætate
habitu:gloria:diuitiis:hæc generatim. per species
uero:inuidentes ii sunt:quibus parū deest: ne oia
teneant.quo circa maxima gerentes:& fœliciter ī
uidi sunt:cum putent sua ab oibus auferri. secūdo
qui ualde in aliqua re honorantur:ac maxie in sa-
pientia:& fœlicitate.iii.ambitiosi magis q̄ non am
bitiosi inuident.iiii.qui se sapientes uideri putant:
ambitiosi nāq; in sapiētia sunt:i qua uideri putāt:
uliter igitur quicūq; ex re aliqua gloriam quærūt:
de illa sūt īuidi.v.pusillanimes: qm eis magna om
nia uidentur:& sic semp ad omnibus credunt exce
di.de quibus igitur inuident bonis iam dictum ē:
& breuibus dicamus:q de quibuscunq; honorem
atq; gloriā quærūt:& quaꝝ reꝝ gloriā concupis-
cunt:ac de qbuscūq; fœliciter actis: qnimo fere de
oibus inuidia est. præsertim si aut appetunt ipsi:
aut putant se hēre oportere:aut si eaꝝ reꝝ posses
sione ipsi parum superent:uel parum deficiant.in
oibus.n.his inuidia est.illi uero qbus inuidemus:
pares ac similes sunt:nāq pximi sunt tpe:loco:ęta

te:gloria:his inuident. vñ illud dictum est ,ppinq⸗tas inuidere solet. præterea qbuscunq; de honore contemnũt:qui uero sint qbus non inuidemus:ex hisce patet. nã cum iis qui ante mille annos fuerũt: & cum mortuis nemo contendat: nec cum iis:qui apud colũnas herculis habitant:nec cum iis a qui⸗bus uel suo:uel aliorum iudicio multum putant d⸗ficere:nec cum his:quos non parum excedere pu⸗tent:& cum cæterus id genus:fit:ut his non inuide ant. unde uero amplificet ipsa inuidia:ex hisce etiã patet:ut qm̃ cũ aduersariis:& riualibus: ac uniuer saliter cũ his:qui eadẽ cupiũt:& cõtẽdũt: necesse est his maxie inuidere. unde dictũ hesiodi uerũ est figulus figulo inuidet:faberq; fabro. ii. & his maxi me inuident: qui cito optinuerũt:maxie si ipsi uix: aut nihil consequuti sunt. iii. maxie iuident his:qui si possideant:aut si proficiant:ipsis obprobriũ est: nam & hi prope similes sunt. iiii. his ẽt:qui ea pos⸗sident:aut hñt:que ipsos oportuit:uel que ipsi ali⸗qñ possidebant. hac rõne seniores iunioribus:& q multa iis qui pauca eadem pro re consumpserunt: maxime inuident:his habitis:patet ars: nam si iu⸗dices ex dictis locis eo modo præparabimus : quo se habent inuidentes : & si aduersarios eo modo quo se habent illi:quibus inuidemus etiam ex di⸗ctis locis:& ob dictas causas:palam quod aduersa rii non consequentur. hæc de inuidia:atq; arte in⸗ducendi auditores ad inuidiam:post hæc de æmu⸗latione:deq; arte inducẽdi ad emulationẽ.

¶ Enunciatum. XII

¶ Æmulatio est dolor quidam: quoniã bona & honorabilia: quæ ipse quoq; asse-qui posset: natura similibus adesse uideantur. non quoniam aliis sunt: sed quoniam non ipsi quoq;. æmulatiui sunt: qui se his bonis dignos arbitrãtur: quæ non habẽt: æmulabilia uero sunt honorabilia: & utilia: & quæ sunt ad benefaciendũ apta: & bona quibus fruuntur: apti uero: ut eos æmulemur sunt. qui hæc taliaq; æmulabilia possident. fiũt autem æmulatiui: cum eos orator præparabit modo quo se habent: qui æmulantur: & cum alios præparabit modo quo se habent: quos æmulamur: & hæc ex dictis locis: & causis.

¶ De æmulatiõe: quã græci zelũ dicũt dicẽdum: nã sunt q fecerrũt drĩam iter æmulari & imitari: q imitatio simplex sit: & liuorẽ nõ admittat. æmulatio ãt hẽt qdẽ imitãdi studiũ: sed cũ malitiæ opatione. Aris. tn æmulationẽ describit q sit dolor qdã: qm̃ bona & honorabilia: q̃ ipse quoq; asseq posset

natura similibus adesse uideant. dico dolor: non qm̃ hęc bona aliis insunt: sed quoniã non ipsi quoq; insunt. dolet. dolet. n: æmulator: non quia bõa illa insunt alteri: sed quia non sibi insunt. inuidus aũt dolet: qm̃ bona & honorabilia alteri insunt: nõ quia sibi non insunt: ut dictũ est. ideo: ut recte Aristo. inquit: æmulatio & probum quiddam est: & proborum. inuidia uero improbum & improborum. æmulatiui. n. ut ad consequenda bona se pręparent: æmulatione: concitantur. inuidi uero propter inuidiam proximo impedimẽto sunt. Qui. n. æmulantur: uirtutes amore reddere se pares conãtur: aut superiores. unde est illud. Stimulos dedit æmula uirtus. qui uero inuident: impedire uellent: ne alii bona consequantur: hęc de definitiõe & de ęmulatiuis dicamus: q; si æmulatio sit: ut dictũ est: necesse est eos esse æmulatiuos: qui se iis bonis dignos arbitrant: quæ non habeant: mõ sit possibile illa hẽre. nullus. n. se dignum putat eis: quæ sibi impo'ia apparẽt. iccirco iuuenes atq; magnanimi huiusmodi sunt. p̃terea æmulatiui sunt: qui ea bona habent: qbus præclari uiri digni sunt: quæ sunt diuitiæ: multoꝝ g̃ra & amicicia: principatus: & id genus. quasi. n. suum sit bonos eẽ. qm̃ hæc bona honorum sunt: ideo ob ipsa: æmulant̃. iii. æmulatiui sunt: quos cæteri dignos arbitrantur: & quorũ maiores: aut cognati: aut domestici aut gẽs aut patria præclara est: ii. enim de his æmulatiui sunt. sua. n. hæc putant: & se his esse dignos: hæc de æmulati-

uis. Quæ uero bona æmulabilia sunt dicamus: æmulabilia sunt, bona honorabilia: ut uirtutes: secūdo quæcūq; aliis utilia: & ad benefaciendum apta: ut diuitiæ: potentia: & id genus. benefaciētes. n. atq; probos similiter honorare. iii. ea bona quibus homines fruantur ut forma: sanitas: & id genus: uerum diuitiæ ac forma magis q̃ seruibilia sunt: & iocunda. hæc de bonis ipsis ęmulabilibus. Qui uero apti sunt: ut eos æmulemur: dicamus q qui hæc taliaq; possident: ueluti fortitudinem: sapiētiam: principatum apti sunt: ut eos æmulemur. naꝫ pricipes multis bñfacere possunt: ut duces: & oratores omnes qui talia possunt. ii. apti: ut ipsos æmulemur: sunt: quibus multi uellent similes esse. ut quibus sunt non aut amici multi: aut non quos multi admiranẽ, aut non quos ipsi admiramur. iii. apti ut ipsos æmulemur: sunt: quorum laudes uel a poetis uel a scriptoribus decantantur. hos igitur omnes æmulantur: contrarios his contemnunt atq; despiciunt. contemptus. n. & despectus æmulationi cōtrarium est: æmulari quoq; atq; contemnere contraria sunt: est autem necessarium: ut qui sic se hñt: ut nonnullos æmulentur: aut ipsos alii: hos utrosq; aptos esse adeo contemnendos despiciendosq;: qui ea mala habent: quæ bonorum æmulabilium contraria sunt. Quapropter sæpenumero cōtemnunt fortūatos: cum absq; honorabilibus bonis adest eis fortuna. de arte uero dicamus: q orator (cū opus est) auditores præparare eo modo debet:

quo ęmulatiui se habēt:& quos uolumus ut ęmu lentur eo mō:qui se habēt:qui:ut ipsos ęmulētur digni sunt:& hæc utraq; ex dictis locis:atq; ex di ctis causis.sic.n.auditores æmulatiuos efficiet.ex quibus patet duo esse necessaria ad inducendū ad affectus:uerbi causa:ad irā:primo:ut orator locis & causis præparet auditores eo mō:ea dispositio ne:ac præparatione:qua qui irascantur: præparā tur:ac se habent.secundo necessarium est præpa rare eos:quibus uolumus ut auditores irascantur: ex dictis locis:& causis:quomodo se habent illi q bus homines irati irascantur.nā sic ad iram moue bimus.uerum ad hæc duo faciēda:tria necessario scienda sunt:& quomodo se habeant irascētes:& q bus rebus irascantur:& quomodo se habeant qui bus irascantur : & hæc per tria locorum genera ut dictum est : sic enim ars uniuersalis habebitur mouendi ad affectus. est aliud attendendum:na; non semper sufficit auditores mouere ad unum af fectum : ideo monet Aristotel.iii.lib. magnorum rhetoricorum auditorem si opus est:esse impellen dum:ad tot affectus:quot opus esse uidebitur : ut ad cōmiseratione̅:indignationem:iram: odium in uidiam:æmulatione̅:contentionem siue inimicitiā omnes:uel quot necessarii uidebuntur.Quod fie ri posse patet aggregando omnes atq; singulas ar tes:& omnia atq; singularia loca:de quibus dictū est.nec ars hęc mouendi ad affectus utilis est gene ri iudiciali tm:cui pręest iudex : sed cæteris oibus.

præsertim deliberationibus publicis: & priuatis: orator. n. ad bonu publicu atq priuatum ex hac mouendi arte poterit iratos animos sedare: & ad iram inducere: inimicos conciliare: amicosq dissol uere: poterit & potentes in timore inducere: q iter du nec deu timet. amplius timetes ad fiducia: & au dacia comouere. Q cr bellicis disciplinis ualde salu tare ur. poterit inuerecudos ad uerecundia: & ue recundos ad inuerecundia: et ipellere. rursus pote rit potentes inducere ad gras dadas. poterit et di ros ad comiserationé mouere. pterea poterit pro arbitrio misericordiam tollere: & indignationem inducere. Adhæc poterit ad inuidia cocitare: & ad æmulatione trahere. poterit: si opus est: hæc oia simul facere: aut aliqua: ut eius arbitrio uidebitur: mo orator sciat: & quo se heant. q affectu mouen tur: & quo se heant: illi contra quos affectus heri solet: & qbus rebus: causisq utriq disponant: præ parado. n. ex illis rebus utriq: orator psuasit. & d usi arte mouendi affectus & de affecta psuasione hactenus. & qm orator non tm affecta uel mora ta: aut uerisimili psuasione utit ad psuadendu: sed etiam accommodata ad personam pro habita uel more eius. Alia. n. persuasio accommodanda est iuueni: alia seni: alia uiro: insuper alia nobilibus: alia diuitibus: alia potentibus ac fortunatis: iccir co de habitibus ac moribus istorum dicendum e. Et primo de habitibus ætatum. Secundo de mo ribus coru qui in scdis rebus sunt costituti dicem9:

Affectus enim uocamus quos diximus: habitus uero appello uirtutes ac uitia: quæ ex actibus proficiscuntur. Morem uero dico: ut ait uarro: animi institutũ: quod sequi debeat consuetudo. Etates sunt iuuentus: uirilitas: senectus. Secundas res atq; fortunam appello nobilitatem: diuitias: potentiam: & secundã fortunam. Mores ex sec̃ũdis uel aduersis fortunis exoriuntur aliq̃n: habitus uero ex ætatibus. Ideo de moribus eorum: qui in secundis fortunis constituti sunt: & de habitibus ætatum dicẽdũ: & de arte ex his accepta: sic enim de accõmodata persuasione patebit.

¶ Enunciatum. XIII.

¶ Iuuenum habitus: a cupiditate: ira: inexperientia: spe: ac ratiocinationis carentia proficiscuntur.

¶ Habitus qui ui iuuentutis proficiscuntur colligi possunt aut ab eorum cupiditate: aut ira: aut inexperientia: aut spe: aut a ratiocinationis carentia. Iuuentutem autem appello usq; ad. xxx. annum. A cupiditate quidem: quoniã iuuenes ad cupiendum aptissimi sunt: maxima autem ex cupiditatib⁹ quarum sequaces sunt: quæ in rebus uenereis est: & in hac re incontinentis. Secundo in cupiditatib⁹ mutabiles: citoq; fastidientes: uehementer enĩ cupiũt: & cito cessant. Tertio uoluntates habent acutas:

non tamē magnas:uelut ęgrotantium sitis aut fames:quæ acutæ sunt: paruo quodā extinguibiles: hæc a cupiditate. Ab ira uero:iuuenes ad irascendum apti sunt. Secundo iuuenes sunt acutæ iræ. Tertio uincuntur ab ira : quoniam ex ambitione contemni non patiuntur:sed moleste ferunt:cū putent iniuriam sibi fieri.Quarto iuuenes sunt ambitiosi:immo contentiosi: excedere nāq iuuentus cupit:& uictoria excessus est. Hæc ab ira:ab inexperientia uero:iuuenes pecuniarum minime sunt studiosi. Magis enim uictoriæ: & contemptionis: quam pecuniarum studiosi sunt :non enim adhuc inopia periculum fecerunt:sicut Elogium pithaci in Amphiraum.Secundo iuuenes non sunt maliciosi sed simplices: nondum enim uersutias multas inspexerunt. Tertio sunt creduli:quoniam nondū in multis decepti. Hæc ab inexperientia. A spe uero: iuuenes sunt bonæ spei:sic enim a natura iuuenes per calidi sunt:quēadmodū:q pleni uino sunt: uinolēti enim uino:iuuenes sanguine. Preterea est alia ratio: quoniam nondum in multis aberrauerunt:& ideo maxima spe uiuunt. Spem enim futuri est:memoria uero præteriti:ac iuuenibus futurū quidem multum restat : præteritum autem breue est. Primo enim die nihil meminisse putat: sperare uero cuncta. Secundo iuuenes facile decipiuntur: facile enim sperant. Tertio fortiores sunt: quoniā facile irascuntur:& bene sperant:quorum alterum facit ut ne timeant.s.ira.alterum.s. spes facit ut cō

fidant. Nam neq cum irascit aliquem timet: & cū boni aliquid sperat: confidit. Quarto sunt uerecūdi: nō enim alia preter honesta bona esse existimatur sed legibus solū castigati: per quas honesta praeponūtur: honesta colunt. Quinto sunt magnanimi nequaquam enim unq̄ uita ipsos decepit: & periculorū inexpertes sunt: & dignum se magis putare magnanimitatis est. Id uero bene sperantis. Hęc a spē. A carentia uero rōcinationis: iuuenes in agendo potius honesta q̄ utilia eligunt: moribus enim uiuunt magis q̄ rōcinatione: ratiocinatio enim utiliū est: uirtus uero honesti. Secūdo amicorū sunt studiosi: atq sodaliū multo magis q̄ caetere aetates. Gaudere nāq cōuiuendo: nōdūq ad utilitatē aliqd iudicāt: quare nec amicos ad utilitatē iudicāt. Tertio iuuenes oīa nimis: uehemētiusq peccāt: cōtra dictū chilonis: ne qd nimis. In oib⁹ nimis agūt: nimis amāt: nimis oderūt: caetera oīa similiter nimis: quae ex carētia rōcinationis ꝓficiscunt. Quarto scire quoq oīa putāt: atq affirmāt: ꝙ ēt causa ē: ut oīa nimis. Quinto iniurias faciūt in cōtumeliā: nō in malignitatē: & oīa hęc rōcinationis carētia. Sexto ad cōmiserationē sunt parati: qm̄ carētia rōcinationis ꝓbos ac bonos oēs arbitrant. Sua enim simplicitate atq innocentia: caeteros mētiunt: itaq indigna ipsos pati facile credūt. Septimo iuuenes risui studēt. Et hac rōne. Octauo iuuenes dicaces sūt: dicacitas eni castigata cōtumelia est. Cum uerbis magis q̄ resit. Ex his colligit ars. orator eni3 qui iuuenē ꝑsua.

dere constituit: persuasionē siue enthymema sit: siue exēplū: siue fabula: siue parabola: siue puerbiū: siue sententia: siue quod uis aliud ab his locis accipere debet: quæ habitui iuuenili cōueniunt ue: uel iis: quæ iræ: uel cupiditati: uel inexperiētię: uel spei: uel imprudentiæ: quæ ratiocinationis carētia est. Vnde pater meus q̃uis artis pænitus ignarus: cum puer olim cum nutrice: quæ me educauerat: profectus essem: uolens ut domum redirem: dixit: domi adsunt multi agni. Quos ex grege duxit famulus: (placebāt enim mihi in pueritia ualde animalia) ueni fili: quia tibi pulchriorem concedam: hoc pacto persuasit: ut domum redirem: at reuersus. Nec agnum: nec ouem inueni. Preterea: ut postea dicemus: cum omnes orationes probent: quæ morib⁹ suis accōmodatur: atq; eis similis est: non latet quo modo oratione usus tam ipse quam oratio huiusmodi uidebitur. Debent enim oratores cum iuuenibus persuadent: moribus eorum se accommodare: cum uero senibus: moribus senum: sic enim facient fidem. Post hæc de senū habitu dicendum.

¶ Enunciatum. XIIII.

¶ Senum habitus ab experientia: a naturæ imbecillitate: a cupiditate: a paucitate spei: a defectu cupiditatum: a ratiocinatione fere accipiuntur.

¶ Habitus senũ fere a sex locis accipiendi sunt: ge neratim tamẽ a contrariis his quæ iuuenũ sunt: est autẽ senex a.xxxv. anno ultra: ut hic loquimur. Ab experientia qdem: nam qm̃ multos iam annos uixerũt: & errauerũt in pluribus: deceptiq; fuerũt: ac insuper qm̃ rerum plurimæ uiciose sunt: neq; af firmant quicquam: & multo minoris cuncta existi mant quã oporteat: sciunt autẽ nihil: sed ambigen tes: semper forsan ac fortassis addunt: & sic omnia dicunt: firmiter uero nihil. Secũdo senes ob ipsam experientiam malitiosi sunt. Malitia uero est in pe iorem partem cuncta suspicari. Tertio sunt senes suspitiosi. Quarto senes sunt increduli: sunt quidẽ suspiciosi: quia increduli: increduli uero: qm̃ exper ti. Quinto propter hæc neq; amant: neq; oderunt nimium. Sed secundũ biantis præceptũ amant: ut osuri: & oderunt: ut amaturi. non enim ita amant aliquẽ quin odio habere eum possint: nec ita ode rũt: quia amare possũt: & horũ sola experiẽtia cau sa est: hæc ab experientia. A naturæ imbecillitate: senes etiam pusillanimi sunt: uitæq; ductu deiecti: nullum enim magnum: neq; superuacaneum: sed quæ ad uitam necessaria sunt cupiunt: & hoc pro pter naturæ defectum: ac imbecillitatem. Secũdo etiã illiberales sunt: qm̃ substantia unũ ex necessa riis est: quã ob imbecillitatẽ seruant simulq; qm̃ ex perti: & imbecilles: nõ ignorãt: difficilẽ esse acqsitio nẽ: iacturã uero facilẽ. Tertio ob imbecillitatem se nes ipsi timidi sunt: & ad pertimescendum cuncta

parati. Contrario enim modo q̄ iuuenes dispositi sunt: sunt enim frigidi: cum illi calidi sint: itaq; senectus uiam timori præbuit: timor enī frigiditas quædam est: hæc ab imbecillitate. a cupiditate uiro: senes sunt uitæ cupidi: ac maxime in extremo die: cupiditas enī rei absentis est: & cuius egent: id summo pere cupiunt. Secūdo senes sunt sui studiosi magis q̄ oporteat. Nam etiā id pusillanimitas quedā est. Tertio senes uiuunt ad utile non ad honestum magis q̄ oportet: qm̄ seipsos maxime amant: utile nam q; sibi: honestum aūt simpliciter bonū est. Quarto senes sunt magis inuerecundi quā uerecūdi: nā qm̄ non similiter de honesto atq; utili curāt: existimationē cōtemnūt: & sic inuerecundi sunt: hæc a cupiditate: a paucitate uero spei: senes sunt malæ spei: tum propter experientiā: qm̄ plurimæ rerum uiciose sunt multæq; ad peius tandē deueniūt: tum propter timiditatē. Secūdo senes uiuūt memoria magis quā spe: nā futurū uitæ breue sibi est: præteritū multū. Spes autē futurorum est: memoria uero preteritorū. Tertio senes sunt loquaces perseuerant enī præterita narrātes: qm̄ recordātes uoluptate afficiunt. Quarto ira senū acuta est sed infirma. Hæc a paucitate spei: a cupiditatū defectu: senes non sunt cupidi: neq; secundum cupiditates qm̄ cupiditates aliæ defecerūt: aliæ infirmæ sunt: sed secundum lucrum. Secundo senes qui grandes natu sunt ad modestiam apti uidentur: nam & cupiditates defruerunt. Tertio ipsi lucro seruiunt ut

uuntq; magis ratiocinatione: q̄ moribus. Nam ra/tiocinatio utilitatis est: mores autē uirtutis: & hoc quia cupiditates remisse sunt. Quarto iniurias nō in contumeliam: sed ad iniuriandū faciunt: est cupiditas honesti remissa: aucta autem cupiditas utilitatis. Quinto ad commiserationem parati sunt: sed non ea de causa: qua iuuenes: nam iuuenes ex hu/manitate: senes autem ex imbecillitate: omnia enī impendere sibi putant: propterq; esse: ut patiantur. Id uero aptitudo ad commiserationem erat. Sex/to propter hæc senes quærruli: non dicaces: neq; faceti. Contrarii enim querulus ac facetus. De arte uero persuadendi senibus: dicēdum est: ut diximus de arte persuadēdi iuuenibus: oportet enim ut orator in persuadendo senibus: se morib⁹ eorum accō/modet: nam sic orationē moratam faciet: & fidem simul: cū omnē orationē probent: quæ morib⁹ suis accōmodat. Loca quoq; accipere debet in persua dendo ab iis: quæ conueniunt habitibus senum: ut uel quæ experientiæ: uel quæ imbecillitati: uel cupiditati: uel quæ cæteris locis: quæ eorum habitibus conueniunt: sic enim quodāmodo affectā persua/sionē faciet. Hæc de arte. Post hæc de habitu eorū qui sunt in ætate media dicendū est.

¶ Enunciatum. XV.

¶ Mores uero uirilitatis inter hos uersa buntur uirorumq; ingerētes excessus.

¶ Virilitatẽ appellamus cõsistentiam: in qua nec augetur: nec imminuit hõ: sed consistit. Est aũt ab anno. xxx. usq ad. xxxv. plerũq huius ætatis mores inter iuuenum: & senum mores uersant: uiro-rumq fugientes excessum: quoniam neq ualde cõfidentes: quod feritatis est: & iuuentutis: neq timẽtes ualde: quod senectæ est: sed bene se habẽtes ad utrũq. Secũdo nec increduli omnibus sunt: sed solummodo secundum ueritatem iudicant. Tertio nec parci: nec prodigi: sed accommodati reb9 sunt: Quarto simili modo ad iram ac cupiditatem se habent. Quinto sunt modesti cum fortitudine: & fortes cum modestia: nam hæc in iuuenibus atq seni-bus disiuncta sunt. Iuuenes enim fortes ac immo-desti sunt: senes uero modesti ac timidi. Et ut uni-uersaliter dicam: quæcunq iuuentus ac senectus seorsum ex utilibus habent: hæc & uiri habent. In q buscunq uero illi excedunt: aut deficiunt: hæc in uiris commode ad mediocritatem sunt. Ait tamen Aristote. q humanum corpus uiget: consistit: ac in uirilitate constituitur: a trigesimo ætatis anno usq ad. xxxv. per quæ dat nobis intelligere iuuentutẽ usq ad. xxx. annũ finiri: uirilitatẽ ad. xxxv. senectutem usq ad finẽ uitæ. Anima uero uiget usq ad unum de quinquaginta: hoc est ad nonũ & quadragesimum. Post habẽt enĩ operationes animæ cõminutis instrumẽtis sensuũ: decrescũt: per quæ dat intelligere aiã in opationib9 nõ diminui ex corporis diminutione. nã licet post. xxxv. annum corpus

contabescat:non adeo contabescit:ut animæ ope/
rationes contabescere possint.de arte uero dicen/
dum est:ut in aliis dictum est:oportet.n.ut orator
se ostendat accommodatum moribus uirorum:sic
.n.fidem faciet moratam:omnes.n.orationem p̄/
bant:cum suis moribus accommodatur. amplius
oportet:ut loca accipiat ex his: quæ conueniunt mo
ribus uirorum:sic.n.fidem faciet affectam: hacte
nus de arte:post hæc de moribus nobilium: & de
arte persuadendi eis.

¶Enunciatum. XXI

¶Nobiles:qui nobiliores ambiciosiores sunt. præterea nobilis ad contendendum eos:qui suis maioribus sunt similes parati sunt.

¶Nobilitatis igitur mores sūt:ut ambiciosior sit: qui nobilior est.nam oēs:cū aliqd adsit:ad id solēt coacer uare:ut si diuitiæ paruæ sint:ad illas coacer uamus. & qm̄ nobilitas est quędā maiorꝝ claritas: ideo nobiles ad illā maiorū claritatē coaceruare so lent plures honores:ideo sunt ambitiosi:& hono/ ris cupidi.præterea nobiles ad contendendū suo/ rū maiorꝝ similes ac pares parati sunt.nam ea:quę iam diu gestą sunt:honorabiliora sunt:ad iactatio nēq; aptiora q̄ q̄ nup facta sunt.iō nobiles cōtēnē do eos:q suis maiorib9 similes sunt:u n̄r magis ho norare se.differūt autē nobile:& genorosum. non

enim

enim generosum esse potest; qn sit nobile: est enim generosum nobile: quod nõ degenerauit a suis maioribus. At nobile esse potest; quod non est generosum: quia aliquis: cuius maiores fuerunt clari esse potest: & sic erit nobilis: & si degenerat ab illis: non erit generosus: Ait tamen Aristo. quod esse generosum: nõ contingit ut plurimum nobilibus. Sed multi humiles atq; deiecti sunt. Est enim in uirorum generibus fertilitas quædam sicut in agris aliquando: ac interdum si genus bonum fuerit: uiri prestantes generantur: rursusq; genus illud bonum deiicitur. Postea rursus reddit: sicq; uicissim circuloq;. Quod autem nobilem degenerent. Aristoteles probat: quoniam ingeniosa genera deueniunt magis in furiosos mores: ueluti qui ab Alcybiade: quiq; a superiori Dionysio sunt: nam ipsi furiosi exorti sunt ex patribus ingeniosis. genera uero qeta ueluti qui Alcymone pericle & socrate sunt. ueniunt in segnitiem. Ergo degenerant. De arte uero dicendum ut dictum est. Oportet enim ut orator se moribus nobilium accommodet. Sic enim moratam persuasionem faciet: amplius & ut sinuat loca: e quibus eis conueniunt: sic enim affectam faciet persuasionm. postea hæc de morib⁹ dixitum.

Enunciatum XXII

Diuitiarum mores amẽtis simul: atq; fœlicis mores sunt.

¶ Diuitię mores faciũt. Affectu eĩ diuitiarũ diuites moribus quibusdã afficiunt. mores uero: q diuitias comitant: facile oẽs pspicere põt. cõtumeliatores. n. ac supbi: qa possessiõe optimi pturbantur atq afficiunt: nã quasi oĩa bona possideãt: sic afficiunt: cã aũt: qm diuitię uident quasi preciũ aliarũ rerũ: quarũ dignitas æstimatur: ac idcirco cũcta uidetur emi posse diuitiis: qa igitur diuites habẽt preciũ rerũ. s. diuicias: arbitrant se hr̃e cũcta. Secũdo diuites delicati sunt: sibiq plurimũ arrogãtes potissimũ antiqui: delicati qui sẽ ppter delicias: in quibus sunt educati: & ppter fœlicitatis ostẽtationem arrogãtẽ uero: quoniã oẽs in eo uersari soliti sunt: quod ipsi amãt ac admirant. & qm quę ipsi: cęteros quoq putent ęmulari: nec iiuria sic affecti sũt cũ multi sint: qui habẽnt ũ auxilio egeant: & ita cũ multi ipsis egeãt: arrogãtes sunt: uñ a symõide quoq de diuitibus & sapientibus ad hieronis uxorem dictũ est: cũ interrogasset: utrũ melius esset diuitẽ esse an sapiẽtẽ: rñdit diuitẽ: sapiẽtes. n. inqt in diuitũ ianuis uideo. Tertio diuites dignos se arbitrant principatu: ea. n. hñt: quorũ gratia dignum putãt se cæteris dominari. Ex hiis sequit: q in summa diuitiarũ mores amẽtis simul atq fęlicis mores sunt. fœlicis qdẽ propter diuitias. Amẽtis uero: quoniã carent prudẽtia: quæ est morũ correctrix: est tamẽ animaduertendũ (ut Aristo. inquit) quoniã interest inter locupletorũ nuper mores: & iã diu diuitũ magis enim mala omnia insunt nuper locupletatis perioraq in ipsis ea differentia quæ dicta sunt: eẽ

uidentur. & e cã: quoniã nuper ditatus ueluti nõ castigatas habet diuitias: cũ enim nouus sit: nescit illas refrenare: ideo nimis afficiũt atq; perturbãt eorũ aium. At olim ditatus, scit gubernare: atq; reprimere diuitiarũ mores: quoniã diu illas gubernauit unde puerbio dicitur a rustico locuplete deus nos auertat. habẽt tñ utriq; mores cões: qm iiurias nõ ex malignitate: sed alias ex cõtumelia ueluti uirgis cædere: alias ex intemperantia ueluti adulterari faciunt: de arte uero: ut dictum est i aliis: & in hiis dicendum est: oportet enim ut orator his se accommodet: quæ eorum moribus conueniunt: sic enim fidem moratam facient: ac ex his locis: quæ sumũtur ab hiis: quæ moribus conueniunt eorum. & sic affectam. post hæc de moribus potentum.

Enunciatum XXIIII

¶ Potentes partim eosdem habẽt: quos diuites: partim meliores.

¶ Mores potentum omnes pęne patent: partim enim eosdem habent quos diuites: partim etiã meliores. sunt enim potentes secũdum mores ambitiosi: quia diuites: uiriliores q̃ diuites: quia potentes. omnes enim eas operationes affectãt: quas ipsis p potentiam gerere licet. Tertio potentes sunt diligentes magis: nam coacti quæ potentię sunt considerare i cura sunt: & sic diligẽtiores. Quarto sũt hõestiores & grauiores & morosiores hõestiores qdẽ: qm moderantur sibi cũ pp honorẽ aliis uiuant

moratiores uero ac grauiores: quoniam honestas mollis compositaq; grauitas est. Quint o si potentes aliis inferāt iniurias: non in paruis: sed i magnis iniuriantur: hæc de moribus potentum. de morib⁹ fortunatorum dicamus

¶ Enunciatum XXIIII

¶ Secunda uero fortuna dictorū morū habet partes.

¶ Fortunati quodāmodo congregant mores omnes dictarum partium: fortuna enim continet omnia illa: & plura alia. ad fortunam enim tendunt: q̄ secūda fortuna uident̄ contingere: ad fortunā ēt tendunt proborum liberorum procreatio corporis quoq; bona: & cætera: id genus: ergo fortunati superbi sunt magis: & minus rōnales: superbi qdem quia nobiles & diuites. minus uero rōnales. qa ubi multum de secunda fortuna est: ibi de ratione minus est. uerum unus mos melior hanc secundam fortunam sequitur: quoniā sunt fortunati erga deū pii afficiunturq; quodam modo ad ip um deū credentes bona: quæ sibi a fortuna præbentur: ab ipse deo præberi: est enim deus supra fortunā: ideo quæ fortuna dat: a prouidentia proficiscūtur. Qui uero sint pauperis: ignobilis: infortunati & impotentis mores. ex contrariis: manifesti sunt: ars uero persuadendi potentibus ac fortunatis: ueluti i aliis in aperto est. Orator enim ut moratam quodāmodo fidem his faciat: accommodari se eorum moribus debet: omnes. n. orationem ac persuasionem

probant:cum moribus ac habitibus suis accommo dantur. ut uero affectā aliquo pacto persuasionē reddat:argumenta exempla sententias:& caetera id genus hiis e locis accipere debet:quae moribus ac habitibus horū cōcordauerit:& hoc pacto affectā persuasionē reddet. haec pauca de persuasiōe accō modata sint dicta:quoniam diligentius primo lib. dictum est:ubi de decoro elocutionis diximus. ibi em hęc ōia uberius sunt explorata. Sed qm̄ pauci sunt:q memorie mādare possint artē hanc uniuer sam, quam Aristo. tradidit:ideo pro fructu totius operis & praecario frācisci palmerii romani audito ris sectatorisq; nr̄i nō minus oratoria q̄ pħie dog mate clarissimi uel ad legētiū cōmodū addendū eē arbitratus sum caput: & finē in quo eas oēs intētio nes summatim narrabo quas orator habere debet. cū orationē conficere cōstituit:nā omnibus his in tentionibus consideratis. non temere:non casu:uel imitatione orator dicet:queadmodū q hodie dicūt faciunt:qui nulla eorum quae dicūt:intentione ha bita. Sic dicunt ueluti. qui sine arte constant.

¶ Enunciatum XXV.

¶ Sit igit̃ pria inuentionis rōꝛ ut cōside ret ad quem ipse dicturus sit. Secunda ue ro ut rem spectetꝛde qua dicturus est. Ter tia ut consideret:quid:uel quae d̃ re illa di cturus sit: & in quo genere dicendi : illa

dicturus sit.iiii.ut consideret persuasionē ex qua uult dicere ultimi est ut prospiciat orationis structurā:ut eam ex arce struat.

Prima igiť iuētōis rō patet:ex eo:qa cū orator cōstituit dicere:primū ꝙ ipsi in mētē uenit:ē ꝓspicere ꝑsonā:ad quā ē dicturus:ut an ad publicā ꝑsonā ut in senatu ad senatorē:an ad iudicē in foro:an ad spectatorē in theatro:nec refert an publica hæc ꝑsona una uel plures sint:silr si ꝑsona:ad quā dicit: priuata sit:an una uel plures sint nō refert. sic igiť primū:ꝙ occurrit:ē ꝑsona:ad quam orator dicit.s. an publica:an priuata sit:cōcionatores.n.q hodie prædicatores dicunť:licet ad plures dicāt:quia tñ nec spectatores:nec senatores:nec iudices auditores illi sunt:ad priuatos dicere uidenť.oēs.n. uni⁊ priuatæ ꝑsonæ rōnē subeūt.hæc de pria iuentiōis rōne.ii.uero ē:ut rē spectet:de qua orōnem dicturus est:ut an de deo an de hoīe:an de re inani:ut de phia uel rhetorica:uel de lapidibus: uel de uerbis: & cæteris id genus:siue ipse res aiatæ:siue inaiatæ sint:hæc đ scda.tertia uero est:ut spectet:quæ sint illa quæ de re ipsa est dicturus:hoc enim nonnulli materiam : alii finem:alii conclusionem :nonnulli quęstionem:alii propositionem uel propositum: alii statum causæ esse dicunt. & quidem non ab ratione:dicitur enim finis:quoniam: ut finis mouet agens:sic hæc quæ de re illa dicturus est : mouent

oratorem: & eius intentionem ad dicendum. Materia quoque: quoniam ad orationem: ut materia, se habent ea: de quibus orator dicturus est. Amplius conclusio. quoniam in fine totius orationis: ut conclusio id: relinquitur. questio etiam: quoniã conclusio antequam concludatur. Questio est propositum uel propositio: id est: quod orator proponit dicere: dicitur deniq; status causæ: quoniam pũctus est: in quo uniuersa oratio consistit. Quid uero sit illud: de quo orator dicturus sit non facile intelligi potest: nisi id in genere reponat: hoc autem difficile non est: si orator ad personam publicam dicere proposuerit: ad publicam enim personam orator non nisi tribus modis dicere potuit: quoniam si dicit in senatu ad senatorem: de his rebus quæ futurum prospiciunt: non nisi in deliberationibus dicendum erit. Si in foro dicit ad iudicem de his rebus quæ præteritum respiciunt: in iudicialibus. Si autem in Theatro ad spectatores. De rebus quæ per se præsens tempus prospiciunt: in demonstrationibus dicit: ad publicas enim personas nullo alio dicendi genere dicere potest. Sed si ad priuatam dicit hoc opus: hic labor est: & quidem non paruus. Ad priuatos enim de infinitis oratorem dicere contingit: interdum enim: qui ad priuatos dicet: ad docendum dicit. Credit: autem se ad persuadendum dicere. Aliquando contra ad persuadendum dicit: arbitratur: autem ad docendum dicere, interdum ignorat ad quid dicat: an ad docendum an ad persuaden-

dum. Quare eum: qui dicere constituit ad priua-
tos aliquid de re aliqua: oportet ad genera dicendi
id reducere: nam qui ad priuatam personam dicit:
uel ad docendum: uel ad persuadendum dicit. Ad
docendum: præceptor: qui profitetur: dicit: de cu-
ius arte: diximus postmodum. Ad persuadendum
uero orator est. omnis enim qui ad priuatam per-
sonam dicit: altero horum modorum dicat: necesse
est: quoniam eius qui ad priuatam uel priuatos di-
cit: finis est: aut ut eos doceat: aut eis persuadeat.
Quare si finis est: ut persuadeat: aut ad priuatos il-
los dicit ad tempus præsens prospiciens demõstrã-
do de re: quæcunq; illa sit: siue Deus: siue homo: si
ue animal siue animata: siue inanimata gesta: & ni-
hil aliud: sed solum laudando uel uituperando: lau-
dataq; amplificando uel extenuando: & tunc ora-
tor: qui hæc dicit: demõstrator erit: & oratio in ge-
nere demonstratiuo reponetur: & qui audiunt: ut
spectatores se habent. causa autem: quoniam qui
demonstrat: non nisi manifestare laudes uel uitupe
rationes rei: de quibus dicit: intendit: & illas demõ-
stratas amplificare uel extenuare. hoc enim finis
est. a fine oratio: & orator in genere reponẽdi sũt:
Aut dicit ad priuatos persuadendo: ut deliberent
ad faciendum aliquid in futurum circa ea: quæ uel
ad ipsos attinet: uel ad oratorem: uel ad amicos eo-
rum: quia utilia & bona sunt: uel mala: & sic ora-
tor suadendo uel dissuadendo: ut consultor erit: au
dito r uero: (licet senator non sit) ut senator se ha
bebit: nam eius est deliberare. oratio quoq; in ge-

nere deliberatiuo ponetur. hoc pacto librorum ac operum dedicationes quæ in librorum principiis præmittuntur: in genere deliberatiuo reponendæ sunt: quoniam plærumq; qui libros dedicant eis: libros inscribunt: persuadere intendunt: ut grato animo opus accipiant. Quod cum respiciat futurũ ideo persuadent ad deliberãdum: utrum uero operum dedicationes in aliis generibus reponi possint non curo disputare: hæc enim non: ut semper ita sint: diximus: sed ut sentiãt: quod discunt. Aut orator dicit ad priuatos: ut iudicent præterita an iusta an iniusta sint: cum ad præteritum respiciat: si nihil aliud habere a priuatis illis quærit: nisi ut iudicent an iusta: uel iniusta sint: orator ut accusans uel defendens: auditor uero: ut iudex se habebunt: & oratio in genere iudiciali constituenda est. Hæc de tertia inuentionis ratione. quarta uero est: ut persuasionem: contempletur orator: per quam dicere intendit. quod fieri potest ad rem: uel præter rem respiciendo. Ad rem quidem cum ex locis generi ꝓprüs dicit: nam si in deliberationibus suadet: uel dissuadet. Siue deliberationes sint publicæ: siue priuatæ: per se quidem & a simpliciter bono & a bono utili: persuadere eum oportet. per accidens uero: ab honesto: uel iusto: quatenus honestum & iustum non unquam bona utilia sunt. Si autem ĩ demonstrationibus publicis uel priuatis laudat uel uituperat: per se quidem ab honesto uel turpi: per accidens a iusto uel utili persuadebit: quatenus iustũ & utile: honesti rationem non unquam subeunt.

Sin autem accusat uel defendit in iudiciis siue publicis: siue priuatis: per se quidem a iusto uel iniusto argumentatur: per accidens ab honesto: & utili: ut iusti rationem subeunt. Sin autem præter rem persuadet: aut persuasione morata: aut affecta: aut accommodata eum persuadere oportet: quemadmodum hoc libro dictum est. hæc de quarta ratione ỹ. uero & ultima est: ut post hæc orator consideret orationis structuram. Quam eo ordine prosequi debet quo primo libro satis explicatum ē. si igitur qui dicit: ad persuadendum dicit: has rationes eum habere oportet. Sed quoniam: qui dicit: aliquādo ad docendum dicit: ueluti qui legit: ac in scholis ꝓfitetur: uel qui scribit: licet hic non orator sit: ex arte tamen ut dicat: necesse est: non enim ex logica: uel metaphysica: semper dicit: ergo ex rhetorica eū aliquādo dicere oportet. post hæc partes orationis eius: qui ad docendum dicit: addamus: non recedētes ab Aristotelis usu.

¶ Enunciatum XXVI.

¶ Orationis uero eius qui ad docendum dicit: duæ tantum partes essentiales sunt: propositio: & fides. cætera autem: aut ad aduersarios: aut ad eos: qui discunt: esse uidentur.

¶ Oratiōis igit̃ doctrinalis: ac phicæ duæ tm̄ eēntiales ꝑtes sunt: ꝓpositio. s. & fides: nā necessariū ē

prio rẽ exponere de q̃ deide rẽ expositã demõstra re: iccirco nõ dmõstrare: cũ exposueris demõstrare añq̃ exposueris impo√e est. nã et qui demõstrat: ali quid demonstrat: & qui exponit demonstrãdi gra tia exponit: quare quod expõitur: propositio erit: eius demonstratio: erit fides. si autẽ respicimus ad eos: q discunt: cum nõ nunq̃ res: de qua dicit ad do cendũ: magna est ut finis ipsius ostẽdatur: cuius gra tia orõ hr̃: loco exordii: breuiter intẽtio prio loco insinuãda ẽ: Quod si res pateat de qua dicturus ẽ & parua sit exordio non utẽdũ est. iterũ si aduersa rios: quę prętesserũt: respicim⁹: Si isti cõtraria sen serint: insinuata intentione: positiones: & positio nũ arguméta: ponẽda: & dissoluẽda sunt: & refutã da: anteq̃ ponam⁹ nostrã: ne nobis impedimento sint: & hęc oia exordii sũt. At si nec aduersarii sũt. nec res ẽ abstrusa: nec magna: ꝓpositiõe statiꝫ nar randa ẽ: cũ nulla sit exordii necessitas. qm̃ neq; ad eos qui discũt: neq; ad aduersarios: hęc d exordio. De narratione uero dicamus: si ad rẽ solam inspici mus: ꝓpositio ipsa exposita: ac narrata: narratio ẽ. at si respicimus ad eos qui discũt uel ad rerum diffi cultates: anteq̃ ꝓpositio exponat̃. uel probet̃: po stulata sunt: & suppõnes ꝑmittẽde: ob quas & ꝓpo sitio: & fides facile habeant̃. fides aũt ac ꝓpositio statim ꝓpositiõe exposita: ponẽda est. & quidẽ tot ꝓbatiões: seorsum: quot ꝓpositiões seorsum ponũ tur: nõ. n. in narratiõe oẽs ꝓpositiões ponẽde sũt. & postea ꝓbatiões. q. n. sic facit obscure tradit. So let aũt Arist. factis narratiõe & fide: mouere qões

quod facit respiciendo ad aduersarios futuros: qui possent surgere. Amplius hoc facit respiciendo ad eos: qui discunt: ut melius rem discant. Adhuc solet Aristoteles factis narratione: & fide: collationem eorum: quæ dixit ad ea: quæ aduersarii dixerunt: facere: ut melius pateat eorum error. Præterea solet non unquam replicare argumenta: quæ contra aduersarios induxit: nam narratione & fide factis dilucidius patent. Amplius solet interponere affectas: & moratas persuasiones: ut patet. iis: qui eius libros legerunt. ia pe enim aduersarios clam uituperat: & seipsam clam laudat: præponit etiam non unquam opinionem unius opinioni alterius: quoniam contra illam faciliorem habet aggressum: omnia hæc ex arte facit. De epilogo autem: non est difficultas: ut plurimum enim recapitulat omnia quę dixerat: & quidem breuiter. quãdo ergo quis uult dicere ad docendum ex arte rhetorice hoc pacto dicere debet: cum Aristoteles hunc modum seruauit in omni pticulari materia: de qua in quo uis loco dixit. Quis uero ordo obseruandus sit: in toto libro: hoc Dialectici est: non oratoris: differere. Animauerte tamen non paruam esse differentiam inter Philosophicam: & Dialecticam orationem: de philosophica oratione hęc quæ diximus: uera sũt. Dialectica uero oratio: quam nostri imperiti quęstionem appellant: multas habet partes: prima est problema: quod est illud: quod quæritur: ut utrum animus sit immortalis. Secunda pars sunt argumẽta: quæ probabiliter pro utraq; parte induci de-

bent:alia quidem per quæ quod sit mortalis. Alia per quæ quod sit immortalis probetur. Tertia uero pars est narratio probabilioris partis in qua determinetur:quod animus sit immortalis.uerum si adsunt opiniones aliorum:hæ cum suis argumentis narrari debent ante determinationem & argumenta dissolui:ne nobis impedimẽto sint: per narrationẽ probabilioris partis.ultima pars erit dissolutio eorum argumentorum quæ sunt contra probabiliorem partem.& hæc tota dicitur oratio dialectica:quam in topicis docet Aristoteles:per quę patet Aristotelem in libris suis. Aliquando ex arte dialectice loqui:quod facile cognoscitur: nam quãdo dialectice loquitur præmittit propositionẽ sub forma problematis:ueluti. octauo libro physicorum fecit: querẽs utrum motus sit aliquando factus:quando uero ex arte rhetorice:insinuat propositionem:rursus est sophistica oratio:cuius pma pars est propositio:quam sophistæ sophisma appellant:eo quia quæritur:modo quo problema q̃rebatur:ut illud: utrum omnis homo sit omnis homo.Hæc est propositio:sophisticum quæsitum:& sophisma.secunda pars sunt paralogismi hoc ẽ apparentes Syllogismi:siue cauilli: pro utraq; parte sophistice facti.Tertia uero pars est determinatio eius partis:quæ uidetur apparentior.uerum si adsunt opiniones illæ præponuntur antequam apparentioris partis determinatio fiat:& omnia dissoluuntur:ne nobis impedimento sint. ultima pars: est refutatio cauillorum.& uniuersa hæc oratio di-

citur sophistica. præterea est oratio dialematica: cu ius prima pars est casus. Siue obligatio: quã nõnulli Thesim appellãt. ut ĩ oratiõe dilematica euathli ubi obligatio fuit: qui discipulus nõ teneretur ei soluere mercedem: nisi prima causa obtenta: hęc eni3 erat obligatio. & prima pars: quæ a iurecõsultis dr casus. Secũda pars ẽ dilema: hoc est quesitũ: quod queritur casu illo posito: utrũ ualet obtinueris ĩ cã de soluẽdo: uel nõ obtinueris: ut quæsiuit protagoras. dicitur aũt dilema a dis: & lãbano: quasi utriq3 capiens: quod nostri inepte insolubile appellãt melius inextricabile dici põt. Tertia pars sunt antistrephonta: quæ sunt pro utraq3 parte cõuersiua argumenta. Quarta pars ẽ determinatio partis apparentioris. Vltima est dilutio antistrephõtum. uerũ de his in dialecticis ludicris. Patet ergo multiplex oratio. & de rhetoricis ludicris hactenus. Cõpletũ est hoc opus Pisis. Mcccccxxi. die. xxyiii. ianuarii.

FINIS

¶ Venetiis a Philippo pincio Mantuano. impressum. Anno Domini. M.CCCCCXXI. Die xxiii. Octobris.

Registrum.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y.
Omnes sunt quaterni.

